THE BENSON LIBRARY OF HYMNOLOGY

Endowed by the Reverend

LOUIS FITZGERALD BENSON, D.D.

SCC
5414

LIBRARY OF THE THEOLOGICAL SEMINARY

PRINCETON, NEW JERSEY

LIBRARY OF PRINCETON
JUL 29 1941
THEOLOGICAL SEMINARY

VETUS

HYMNARIUM ECCLESIASTICUM

HUNGARIAE

CURA ET IMPENSIS

JOSEPHI DANKÓ

PRAEPOSITI S. MARTINI DE POSONIO

BUDAPESTINI

A. D. M·D·C·C·C·XC·III

ARTE CHALCOTYPA IN AEDIBUS FRANKLINIANIS DESCRIPTUM.

INDEX

EORUM QUAE HOC LIBRO

EIUSQUE APPENDICE

CONTINENTUR

SECUNDUM NUMERORUM AD LATUS SIGNATORUM ORDINEM ET MATERIAM

DEPROMTUS.

Adnotationes præpositæ in vetus Hymnarium Ecclesiasticum Hungariæ.

I. Editionis a nobis susceptæ Consilium 3.

II. Hymnorum Origo, Usus, Collectiones 9. Modi cantus Ecclesiastici 13. Tropi et Sequentiæ 17. Metrum, Rhythmus 23. Libri Hymnorum 27.

III. Officia Rhythmica, Hymni, Sequentiæ in festis propriis S. S. Patronorum Regni Hungariæ 29. Hymni S. S. Patronorum Regni 33. De cantu apud nos observatio 39.

IV. Quinam hactenus Hymnos sacros Latinos Ecclesiæ Hungariæ ediderint 44. Clichtoveus 45. Editores Hymnorum Ecclesiasticorum apud nos privato usu inter sacrorum solemnia adhibitorum 64. Joannes Kajoni 65. Georgius Náray 71.

V. Utilitas collectionum, quæ Hymnos Ecclesiasticos simul exhibent 73.

VI. Tabula fontium et subsidiorum 77. Codices 79. Agenda 79. Antiphonaria 79. Antiphonarium capituli Posoniensis a. 1487. Aliud eiusdem sæculi XVI, 80. Antiphonarium a. 1590. 80. Antiphonarium sæculi XVIII, 81. Fragmenta Breuiariorum sæculi XIV. et XV. 81. Breuiarium Ecclesiæ

Metropolitanæ Strigoniensis sæculi XIV, 82. Breuiarium secundum consuetudinem Ecclesiæ Zagrabiensis a. D. 1430. 83. Breuiarium bibliothecæ Batthyányianæ. Albæ Carolinæ a. 1461. 84. Breuiarium bibliothecæ Principis Liechtenstein a. 1481. 84. 85. Breuiarium bibliothecæ monasterii Lambacensis O. S. Benedicti, ei. æt. 86. Breuiarium a. 1489. in museo nationali Budapestinensi asservatum Stephani de Naglak [Nagylaki] 88. Breuiarium sæculi XV. Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis 88. Breuiarium biblothecæ Palatinæ Vindobonensis, sæc. XV. exeuntis 89. Breuiarium aliud eiusdem bibliothecæ Vindobonensis 1445. 89. Breuiarium bibliothecæ monasterii Beatæ Mariæ Virginis Scotorum O. S. B. Vind. sæculi XIV. vel initio sequentis XV. 89. Cantionale, bibliothecæ capituli metropolitani Zagrabiensis, sæculi XIV. 90. Cantionale bibliothecæ Posoniensis Prouinciæ Marianæ Ordinis S. Francisci 1516. 90. Cantionale Fr. Joannis Kajoni a. 1650. 91. Capitularis liber membraneus, olim ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis 1370, Bibl. Pal. Vind. 91. Collectarium secundum rubricam et consuetudinem fratrum Eremitarum sancti Pauli, bibliothecæ Gotwicensis fol. S. XV. 92. Diurnale ordinis Eremitarum sæc. XIV, librariæ religiosorum O. S. Benedicti Gotwicensium 93. Graduale musei nationalis Budapestinensis a. 1663. 93. Horarium bibliothecæ Prouinciæ Franciscanorum Marianæ Posoniensis, sæc. XV. 93. Liber asceticus Bibliothecæ regiæ Uniuersitatis Budapestinensis 1508. 94. Lib. asc. musei nationalis Buda-

pestinensis legendæ, hymni preces, anno 1508. et 1526. exaratæ 94. Liber precatorius, Academiæ scientiarum hungaricæ, sæc. XVI. 94. Missalia. Missale Capituli Posoniensis. 1341. 95. 96. Missale Strigoniense anno 1377. scriptum 98. Missale Ladislai de Miskolch, a. 1394. spectans ad Bibliothecam Archiepiscopalem Agriensem 98. Missale sæculi XIV. Musei nationalis 99. Missale sæculi XIV. exeuntis, Speciale ecclesiæ Posoniensis 99. Eiusdem sæculi XIV. codex Missalis olim F. F. Eremitarum S. Pauli, hodie Bibliothecæ Gotwicensis Ordinis S. Benedicti 100. Missale membraneum, Capituli Posoniensis, olim Michælis de tyrnavia canonici Posoniensis, a. 1403. 100. Codex Missalis membraneus Prouinciæ P. P. Franciscanorum Posoniensis, a. 1459. 101. Missale membraneum Bibliothecæ Capituli Zagrabiensis. 1467. 101. Missale membraneum, Zagrabiense, a. 1473. 102. Codex Missalis membraneus Capituli Posoniensis, a. 1478. 102. Missale membraneum Capituli Posoniensis. Sæc. XV. 103. Monitum in subsequentes codices missales librariæ Ecclesiæ Zagrabiensis, qui merito præcipuis manuscriptis liturgicis picturatis miniatisque accensentur, et origines suas Episcopo Kálmáncsehi debent 104. Missale colligatum Breuiario, Bibliothecæ regnantis principis de Liechtenstein 105. Missale eiusdem Præsulis, quod Cimeliarchium Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis custodit 106. Missale quod duobus mæcenatibus, quippe D. Kálmáncsehi et Joanni V. cognomento Bakocs, itidem et Erdődy debetur 106. Missale Zagrabiense membra-

neum in Bibliotheca eiate capitulari a. 1495. 108. Missale membraneum nunc musei nationalis Budapestinensis, anno Domini 1488. iussu et sumptibus matronæ v. Magdalenæ Rosentaler, pro usibus altaris majoris S. Martini Ecclesiæ collegiatæ Posoniensis diligenter scriptum 108. 109. Missale membraneum Lucæ [Literati?] condam decretorum doctoris præpositi et canonici E. C. Veszprimiensis, anno 1489. Cap. Pos. 109. Missale membraneum Bibliothecæ Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis, sæc. XV. 110. Missale menbraneum eiusdem Bibliothecæ Ecclesiæ Zagrabiensis 110. Capituli Posoniensis Missale sæc. XV. 110. Missale membraneum elegantis sane operis, musei nationalis. Codex exeuntis sæculi XV. 111. Eiusdem ætatis Missale Bibliothecæ monasterii Gotwicensis O. S. B., olim fratrum Eremitarum 111. Psalterium sæculi XIV. musei nationalis Budapestinensis 112. Psalterium Blasii de Vág, Canonici Ecclesiæ collegiatæ Posoniensis a. 1419. 112. Sacramentarium Zagrabiense sæculi XI. 112. Sacramentarium Bolduense Sæculi XII. olim Capituli Posoniensis, nunc musei nationalis Budapestinensis 113. 114. insigne donum Capituli Posoniensis. Codices quorum inspiciendi copia nobis non est facta 115.

Libri Liturgici typis descripti 116. Subsidia: Breuiaria typis descripta 121. Missalia typis descripta 121. Ordinarii 123. Processionalia. Psalteria 125.

Bibliographia recentiorum Scriptorum qui de Hymnis et rebus ad eos adtinentibus disquisiuerunt 126.

VII. Ratio qua in Textu constiduendo usi fuimus 137.

Memoria Joannis condam Cardinalis Simor, Archiepiscopi et Primatis † a. D. 1891. 140.

Historiae Rhythmicae, Antiphonae, Memoriae, Hymni, Sequentiae: Sanctorum Patronorum Regni Hungariae.

De S. Paulo primo Eremita. Officium. Ad Vesperas 143. Hymnus 145. Ad Matutinum 146. Hymnus 147. Ad Laudes 152. Hymnus 153. Sequentia de Sancto Paulo primo Heremita 156.

De B. Margarita Belæ IV. R. H. F. Officium. Ad Vesperas 159. Hymnus 159. Hymnus ad Matutinum 160. Hymnus ad Laudes 166.

De S. Adalberto Ep. et Mart. Officium. Ad Vesperas 168. De eodem Sancto Adalberto Episcopo et Martire. Hymnus 171. Sequentia.

De S. Ladislao R. Hung. Conf. Officium. Ad Vesperas 175. Hymnus 175. Sequentia de Sancto Ladislao Rege et Confessore 185. Hymni de S. Ladislao Rege et Patrono Archi-Cœnobii S. Martini in S. Monte Pannoniæ. Ad I. Vesperas 190. Ad Officium nocturnum 191. Ad Laudes 192.

De Sancto Stephano Rege Officium. Ad Vesperas 194. Memoria 202. Hymnus de Sancto Stephano 205. Hymnus alter de Sancto Stephano 108. Sequentia de Sancto Stephano Rege et Confessore 211. Hymni de S. Stephano Hungariæ Rege Fundatore et Patrono

Archi-Cœnobii in S. Monte Pannoniæ. Ad I. Vesperas 214. Ad officium Nocturnum 215. Ad Laudes 216. Ad II. Vesperas 217. Recordatio Bernardini Takács. O. S. B. 218. Octava S. Stephani Regis et Veneratio Sacræ eius Dexteræ. Ad I. Vesperas 219. Ad officium Nocturnum 220. Ad Laudes 221. Antiphona de Sancto Gerhardo Episcopo et Martire 223. In festo Beati Demetrii Martiris. Sequentia 225. De S. Emerico Duce Hungariæ Officium. Ad Vesperas 228. Hymnus de S. Emerico 238. Hymnus alter de eodem Sancto Duce Hungarorum 240. Hymni in Festo S. Emerici Ducis et Patroni Archicœnobii. Ad I. Vesperas 242. Ad Officium Nocturnum 243. Ad Laudes 244. Sequentia in Festo Sancti Emerici Ducis 246. Sequentia altera de Sancto Emerico Duce 249. In translatione Sancti Adalberti Episcopi et Martiris Officium. Ad Vesperas 253. Ad Laudes 258. In translatione Sancti Pauli primi Eremitæ. Ad Vesperas 261. Hymnus 262. Hymnus ad Laudes 266. Historiæ translationis S. Pauli Pr. E. 269. De Sancto Martino Episcopo. Hymnus 271. Sequentia de Sancto Martino Ep. C. 274. De Sancta Elisabeth Ducissa Officium. Ad Vesperas 276. Hymnus 277. Ad Laudes 282. Hymnus alter de eadem Sancta 286. Sequentia de Sancta Elisabeth Vidua, Filia Reg. Hung. 288. In Festo Beatæ Elisabeth Sequentia 290. De Sanctis Patronis Regni Hungariæ Antiphonæ metricæ 292. Aliud Suffragium metricum de iisdem Sanctis 294. In die Sancto Pentecostes. Sequentia 295. In Missis Bənedictæ Virginis Mariæ. Sequentia 296. In Laudem Beatæ Virginis Sequen-

tia 298. Alia Sequentia de Domina Nostra Virgine Maria 299. De Virginę Gloriosa Dei Genitrice Maria per tempus Paschale Sequentia 301. Alia Sequentia de Virgine Maria matre misericordiæ 303. Alia Sequentia de Virgine gloriosa 304. De Sancto Michæle Archangelo Sequentia 306.

Cantiones Sacrae de Tempore, Festis et Sanctis in Ecclesiis Hungariae usu receptae secundum anni ordinem distributae.

Tropi sive Prosulæ olim apud nos in Missarum Solemniis frequentatæ.

Kyriale. In Aduentu Domini 311. De eodem Aduentu Domini 311. Pro Natiuitate 311. In Paschate 312. In Ascensione Domini 312. In Pentecoste 312. In solemnitate Corporis Christi 313. In Festo Omnium Sanctorum 313. De Beata Maria semper Virgine 313. Pro Missa solemni 314. Pro Dominicis per annum 314. De Missa Communi 314. Gloria de Beata 314. ‚Sanctus' in Natali Domini 315. ‚Ite Misa est' Latine et Hungarice 316.

Cantiones: in Aduentu Domini 318. Conceptio Immaculata Beatæ Virginis Mariæ 319. In Natiuitate Domini 322. De Natiuitate Christi. Cantio Pastoricia 326. De Natiuitate Domini Hymnus Lingua Latina et Vernacula Hungarica compositus 329. De Natiuitate Christi carmen Pastoricium lingua vernacula 330. Aliud Carmen de eodem festo lingua vernacula 331. In Circumcisione D. N. J. C. 332. In die Epiphaniæ Domini 334.

In Festo S. S. Nominis Jesu 336. Hymnus alius ad Jesum 338. De Purificatione Beatæ Virginis Mariæ 340. Pro sacra Quadragesima 343. In die sancto Paschæ 345. Cantus Paschalis alius 347. De Ascensione D. N. J. Christi 349. De Sanctissima Trinitate 352. In Festo Corporis Christi 354. De S. S. Altaris Sacramento 355.

In festis Sanctorum. Festa B. Mariæ V. Annunciatio Beatæ Virginis Mariæ 358. Regina Martyrum 362. Visitatio Beatæ Virginis 364. Assumptio Beatæ Virginis Mariæ 367. In Nativitate Deiparæ 370. Præsentatio Beatæ Mariæ Virginis 372. Hymnus antiquus ad B. Mariam V. 374. Canticum de Magna Hungariæ Domina et Patrona B. Virgine Maria 376. Ad Beatam Mariam Virginem Hymnus contra Pestem 378. Præconium gloriosæ Virginis Mariæ 380. Hymni ‚Ave Rubens Rosa' interpretatio vernacula 382. Salutatio ad Sanctam Dei Genitricem 384. Hymnus ad S. Joannem Eleemosynarium 387. De Sancto Josepho cantio 389. Hymnus ad S. Adalbertum Episc. et Mart. 391. Hymnus de S. Ladislao 392. Notitia monumenti Varadinensis S. Ladislai 395. Hymnus de S. Ladislao vernaculus 397. Carmen de eodem S. Rege vernaculum 398. Hymnus de Sancto Stephano Rege vernaculus 400. Alius Hymnus de eodem Sancto Rege vernaculus 403. De Sancto Martino Hymnus 406. Hymnus de S. Martino E. C. vernaculus 408. Hymnus ad S. Elisabetham Viduam Andreæ Regis Hungariæ Filiam 410. De Sancta Elisabetha cantio vernacula 411. Alius Hymnus

vernaculus de eadem Sancta Patrona 413. Messis Mortualis. Meditatio rhythmica de morte 415. Huius meditationis rhythmicæ de morte interpretatio vernacula 420.

Monimenta Vetus Hymnarium Ecclesiasticum Hungariæ illustrantia.

Kalendarium Almæ Ecclesiæ Strigoniensis sæculi decimiquarti e Libro Capitulari manuscripto Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis nunc primum in lucem prolatum. Disquisitio qua lux aliqua huic Kalendario Ecclesiæ Strigoniensis adfertur 429. Kalendarium atque Necrologium ab. A. D. MCCCLXX. — ad a. MDXXXIII. 437.

Ordinarius Scepusiensis sive Strigoniensis saeculi Decimiquinti e Codice Manuscripto Bibliothecae R. Universitatis Budapestinensis modo primum editus.

De Ordinario Strigoniensi sæculi XV. manuscripto commentatio 465. Monitum I. de argumento Codicis 467. Monitum II. de ætate et compilatore 477.

Incipit Rubrica Strigoniensis. Et primo in Adventu Domini.

In Adventu Domini 487. Dominica Tercia in Adventu 488. Horæ B. Mariæ V. 489. De Festo S. Thomæ 491. De ordinando Officio ante Natale Domini 493. Item Rubrica de Natiuitate Domini Nostri

Hiesu Xristi 495. De festo Natiuitatis 497. Infra Octauam Natiuitatis 499. De die Circumcisionis Domini 501. Vigilia Epiphaniæ 503. Dominica infra Octauam Epiphaniæ 507. De Dominica Septuagesima 509. Officia de Sanctis 511. De Purificatione Beatæ Virginis 511. De Annuntiatione B. Mariæ V. 515. De Feriis et Dominicis Quadragesimæ 517. Feria Quarta Cinerum 519. Officium Dominicarum Quadragesimæ 521. Missa de Tempore 523. De Festis in Quadragesima 525. Tempus Passionis 527. Hebdomada major 529. Feria quinta in Cœna Domini 530. Nocturnum diurnumve officium Cœnæ Domini 531. Ritus abluendi pedes 533. In die Parasceues 533. Sabbati Sancti officium 537. In festo Resurrectionis Domini 536. Dominicæ Paschatis consuetudines 537. De festis Sanctorum tempore Paschali 540. Suffragia 541. In Octaua Paschæ 542. Dominicarum tempore paschali Ordo 543. Litania minor Rogationum 545. De Ascensione Domini 545. Vigilia Pentecostes 546. Dominica Pentecostes cum Octaua 547. In die Corporis Christi 547. Festa S. S. Trinitatis et Corporis Domini 549. De Dominicis in æstate occurrentibus 551. Festa Sanctorum et Feriæ 553. Festa Junii 555. Festa Julii 557. Festa Augusti 559. Festa Septembris et Octobris 565. Festa Nouembris 567. Festa Decembris 569. De Festis in genere 571.

Adnotationes quibus res in Rubrica Strigoniensi mores et instituta vetustioris disciplinæ Ecclesiæ in Hungaria adtinentes, cumprimis hymni enodantur 572. Symbolum maius quando cantari aut legi debeat e collectali maiori Capituli Scepusiensis 587.

Tabula directiva ad cantiones, historias rhythmicas, hymnos et memorias, quæ in hoc Hymnario describuntur vel laudantur, secundum ordinem literarum alphabeti concinnata, a quibus suum sumunt exordium 589. Hymni latini 591. Hymni hungarici 597. Hymni latino-hungarici 598. Conclusio.

ADNOTATIONES PRÆPOSITAS IN VETUS HYMNARIUM ECCLESIASTICUM HUNGARIAE.

I.

EDITIONIS A NOBIS SUSCEPTÆ CONSILIUM.

Haud erit alienum paucis referre, quænam causa nos impulerit ad colligendum vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariæ, atque vestigia de re literaria bene meritorum terentes rationem reddere nostræ editionis, quibusve mediis usi fuerimus, ut prope ne an procul, finem nobis propositum attingamus, exponere. Ut autem oratio recte procedat rem ita instituemus ut ordiamur a disquirenda Hymnorum origine, vario in Ecclesia usu, et enumeratione librorum, in quibus reperiuntur; deinceps dicamus de officiis rhythmicis, hymnis, sequentiis, quæ canebantur in festis propriis S. S. Patronorum Regni Hungariæ; porro enumeremus quinam hactenus his edendis operam navaverint; sed et de utilitate quæ a vetustis hymnis percipi potest, verba faciamus; demum Tabula fontium nec non subsidiorum adhibitorum explanata, rationem, qua in textu constituendo usi fuimus, subiiciamus.

Nostræ ætati propositum esse videtur, monimenta cumprimis medii, et eius quod a renatis literis humanioribus nomen accepit investigare, colligere,

examinare, illustrare et quantum fieri potest correcte typis describere. Ex illo autem communi nostrorum dierum studio Hymnologia, Liturgiæ non postrema pars, quam viri eruditi iusto diutius neglexerunt, sane multum lucrata est.

Atque Liturgiæ quidem antiqui et vergentis ævi medii: Africana, Alemanica, Ambrosiana, Anglicana, Gallicana, Hibernica, Hispana, Orientis, Romana, Sicula industria doctissimorum virorum: J. A. Assemani, Em. de Azevedo, C. Bona, Gerberti, Goari, Guyeti, J. de Joanne, Mabillonii, Martene, Muratorii, Pinii, Renaudotii, Thomasii, Zaccaria, Warren et aliorum, tam præclare cultæ sunt, ut horum vestigiis tuto insistere possimus. At nostra adhuc neglecta iacet. Post abrogatam apud maiores nostros in Synodo nationali 1630. sub Petro Cardinale Pázmány habita, antiquam Ecclesiæ Hungariæ Liturgiam, introducta a. D. 1632. Romana brevi tempore adeo prævaluit, ut paucis post annis omnis illius veteris memoria apud universos pene obliterata videretur, vixque ipsius nomen apud aliquos audiri contingeret; et si quorumdam, qui nostra ætate de rebus liturgicis Hungariæ tractauerunt et commentationes scripserunt, queis pene sepultam in tenebris e pulvere suscitarunt, labores excipias, nemo monimenta nostra liturgica in unum collecta typis vulgavit, nullus amplioribus commentariis ad singularum partium descriptionem incumbendo, Liturgiam veterem enucleare adgressus est. Quanquam enim ritus noster romano permultum adhæsisset, tamen erant haud pauca, quæ ab illo discrepabant;

ast deest liber, e quo omnia ad varios Ecclesiæ Hungariæ ritus spectantia sumere possemus et comparare.

Qui longa annorum serie, magna voluptate ea quæ ad Liturgiam nostram pertinent, sum prosecutus, de eiusmodi libro compilando sæpe meditabar, qui de antiqua Liturgia Hungarica, omnium apud nos olim Ecclesiarum ore ac reverentia quondam consecrata, tractaret, ut genuini eiusdem ritus, integerque ordo e priscis monimentis innotesceret. Verum enimvero nimius essem licentiusque quam par est, hic ego vagarer, si seriem impedimentorum difficultatamque varii generis enarrarem, quæ me a suscipiendo huiusmodi grandi et diuturno labore absterrent. Ante omnia enim cavendum erat, ne humeri mei onus subirent, cui ferendo pares non essent, neve solus laborem susciperem, quem nisi coniunctis viribus, nemo sustinere posset. Sed venit in mentem, huic necessitati ex parte satisfacere conando *symbolas* in tantam rem dare. In his autem ab Hymnis, Sequentiis, Officiis rhythmicis, quæ in veteri Ecclesiæ Hungariæ Liturgia cantari solebant, principium ducere visum est. Cum enim Hymni Sanctorum cumprimis Patronorum Regni Hungariæ a collectoribus Hymnorum totius Ecclesiæ nonnisi obiter, et ex data occasione fuerint publici iuris facti, nihil mirum si non pensim, habiti neglectique exstitere. Vidit hoc clarissimus Sequentiarum editor J. Neale, qui lustris abhinc octo questus est: ‚Quam amplum his studiis exstet spatium vel ex eo patet, quod in Sequentiis investi-

gandis Missalia Hispanica, Lusitanica, *Pannonica*, Dalmatica, Polonica, Suecica, Danica, Aberdonense pene intacta maneant. In variarum quoque officiis Religionum pauca admodum adhuc ab Hymnologis investigata sunt.' [Pr. p. XI.] E nostris vero Szilády, academiæ scientiarum hungaricæ socius, de his monimentis recte sentiens [Régi magyar költők tára, I, 377.] optabat: utinam existeret, qui ex antiquis breviariis et missalibus Sanctorum Hungariæ omnes hymnos ederet. Id quod duumviri hi in votis habuere, exsequi adlaboravimus, *patriae* [Hor. a. P. v. 312.] *amore incitati;* plures primo in lucem protulimus, alios qui iam eruti erant, unum in volumen collegimus, ne harum rerum cupidi necesse haberent per vasta et parum obvia volumina, postquam eorum exemplaria rarissima evaserunt, eos conquirere.

Hymni quomodo disponendi essent, diu multumque mecum reputavi; demum tustissimum atque optimum duxi, suum cuique locum ita seligere, ut illos hymnos, quibus nocturno cursu atque diurno Sancti nostri Tutelares in s. Liturgia colebantur, diuisos ederem a popularibus, qui ad honorem Dei Omnipotentis et gloriosæ Virginis Dei Genitricis Mariæ aliorumque Sanctorum et Sanctarum, apud nos canebantur, et quos ne quid desideretur hic omittere religioni duxi. Etenim observare licuit, nostra ecclesiastica carmina non ultimum locum in magno illo thesauro hymnologico, qui ab Oceano sarmatico ad mare mediterraneum, et a Hispania ad Armeniam protenditur, tenere. E locuplete

hymnorum domesticorum latinorum copia, ne in spatiosum campum excurreremus, argumentumque pene immensum certis finibus circumscriberemus, eos modo constituimus eligere, qui et rerum pondere et formæ maiore quadam elegantia conspicui, extra patriam nostram non reperiuntur. Me ea in re bibliographiam q. v. hymnologicam et s. d. repertoria consuluisse, vix est quod dicam; sed labor eo erat difficilior, quod continuo novæ editiones instituantur. De iis quæ non recepi, summaria in unum collecta exhibui. Hæc omnia, donec aliud doceatur, nunc a me primum prolata existimabo. Accesserunt quædam veterum poetarum ecclesiasticorum patriæ nostræ reliquiæ, quas in ore populi vixisse constat. Quamquam enim latinos hymnos in subsequenti sylloge publici iuris facere constituimus, tamen vetusta illa poeseos sacræ veneranda monimenta eo minus excludenda duximus, quod hæc in plurimis libris dissipata et difficiliora repertu, amatoribus eruditionis domesticæ, usui esse posse sperabamus. Digni autem editione fontes hymnologici ecclesiasticæ patriæ, minus e pretio suo in universum æstimato, quam ex inopia nostra iudicari debent, haustibusque quando pleni negantur, exiguis licet bibere, nec ubi rivuli desunt, sitientibus, guttatim refici dedecet.

Et nunc quoniam ea, quæ ad consilium nostrum explicandum faciunt exposuimus, finem huic sermoni imponere possumus, cum nonnulla, quorum hic non erat locus, in subsequis digressionibus aptius sint commemoranda.

Cetera si qui post nostros conatus alii hymni patebunt, qui fuissent vulgandi, eorum editionem nemini invidebimus, imo ei e corde gratulabimur, qui nostra in hac re feliciorem sit nactus fortunam, incuriosi tantummodo indiligentisque notam effugisse contenti.

Libri autem nostri totius institutum erat, ut verbis Petri Abælardi utamur: *'ad cœlestis gloriam regis et communem fidelium exhortätionem ipsam quoque superni curiam palatii debitis hymnorum prcut possumus, efferre praeconiis'*. [Hymnarius Paraclitensis. Ed. G. M. Dreves. Parisiis. 1891. p. 193.]

II.

HYMNORUM ORIGO, USUS, COLLECTIONES.

Quod est in viridariorum areolis selectus flos, hoc idem prope dixerimus esse Hymnum in Divinis Officiis. Hymnos inquam, quos S. Augustinus [Enarr. in Psalm. CXLVIII. 17. Ed. Migne IV. 2, 1947. 8.] sic definit: 'Hymnus scitis quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum et non cantas, non dicis hymnum; si laudas aliud quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudas, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, et cantum, et laudem, et Dei in cantando hymnus dicitur'. Brevius autem alio loco [In Ps. LXXII. l. c. p. 914.] dicit: 'Hymni laudes sunt Dei cum cantico: hymni cantus sunt, continentes laudem Dei'. Eodem fere modo scribit S. Isidorus [Etymologiarum l. VI. c. 19, 178. ed. Migne III, 853.] insistens verbis Doctoris hipponensis: 'Hymni sunt cantus continentes laudem Dei'. 'At cum Psalmi, Cantica, Antiphonæ, Responsoria æque sint cantus continentes laudem Dei, advertendum est, quod cantus ille debet esse metricus, continens laudem Dei propriam diei, seu Festi quod celebratur'.

De Hymnis dicturo, primum de eorum origine inquirendum erit, deinde de illorum vario usu, et libris sive collectionibus, in quibus reperiuntur, aliquid enarrandum. Antiquissimum esse morem in Ecclesia cantandi Hymnos in laudem Dei compositos, e literis S. Pauli probari potest. Apostolus Gentium enim docuit Christianos: se Psalmis et Hymnis et Cantibus spiritualibus, non tantum in ecclesia, sed etiam domibus priuatis exercere. 'Loquentes, scribit ad Ephesios 5, 19., vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino.' Ad Colossenses vero 3, 16. ait: 'Commonens vos, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus in gratia cantantes in cordibus vestris Deo,. Non est huius loci adductis pluribus historiarum testimoniis hanc rem uberius illustrare, duo sufficient. Fallimur nisi L. B. hic quoque libenter audiant aurea plane verba S. Augustini, qui ad priora sua tempora mentem referens, de Hymnis Ambrosianis [Confess. IX, 14.] exclamat: 'Quantum flevi in hymnis et canticis tuis svavesonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, et eliquabatur veritas in cor meum, et exæstuabat inde affectus pietatis, et currebant lacrymæ et bene mihi erat cum eis., Huc spectat Concilii Toletani IV. [A. p. C. 672. Harduini, Act. Conc. III. 583.] decretum: 'De hymnis canendis et Salvatoris et Apostolorum habemus exemplum ... in laudem Dei atque Apostolorum et martyrum triumphos compositi esse noscuntur'. Prout igitur Liturgia Romana et Ambrosiana;

sic Græca, Syriaca, Armena suis quoque gaudet hymnis.

Duce divo Augustino didicimus Hymnos esse Cantus. Venerabilis vir J. M. Thomasius [Oper. IV. præf. p. III. seq.] investigaturus, qua ratione maiores cantum modularentur, dicit: omnis in Ecclesia cantus quatuor potissimum modis usurpari potest. Primus cum totus simul Chorus communiter canit, non alternis, sed uno veluti ore unoque concentu. Et hunc quidem cantum ab antiquis *Directum* vel Directaneum adpellatum fuisse arbitratur. Secundus modus ecclestiasticus est, cum bifarium sive in binas classes canentium chorus dispertitus, alternis canit: id proprie Antiphonus est cantus. Tertius modus est, cum unus cantor præcinit, chorusque totus illi respondendo succinit: isque cantus *Responsorius* dicitur. Demum quartus modus est, cum unus solus canit, nullo succinente vel respondente. Hunc cantum *Tractum* adpellaverunt antiqui: quod vocabulum retinent libri Missales. Tractus dicitur quasi tractim canendus, hoc est sine intermissione, non interrumpendo seriem orationis.,

Ecclesia quatuor hos canendi modos statim a primordiis in cultu diuino mysteriorum sive sacramentorum admisit. *Praecentor,* qui ex ordine *Lectorum* erat, in sota alba, ceteris in choro cantoribus suas planetas retinentibus, in Missarum solemniis, in ambonis gradu constitit, singulos totosque omnino versus Psalmorum usque ad finem modulabatur: quos deinde episcopus cum choro et universa plebe repetendo succinebat. Veterem mo-

dum Responsorii, quo id quod semel præcentor in gradu, unde *Gradale* nuncupatum, cecinit, repetiit chorus, ad nonum usque sæculum retinebat Ecclesia Romana, a qua eum acceperunt Ecclesiæ Gallicanæ atque Hispaniarum. Subinde mos sigillatim intercalandi singulos omnino versus Psalmi exoleverat, suffectumque sic dictum Responsorium Graduale. Ceterum tardius præcentores Responsoriorum in Ecclesia Romana ex eo erant collegio, quod scholam Cantorum adpellaverunt Veteres, quæ solis subdiaconis constabat. In officiis diurnis atque nocturnis, qui Responsorium præcinebat, ipsum quidem modulabatur stans erectus, ceteris succentoribus sedentibus. Cum autem plura in aliquibus officiis erant responsoria modulanda, a senioribus cantoribus ducto exordio, ad juniores descendendo progressus fiebat; ita ut priora prioribus, posteriora posterioribus præcinenda traderentur. Cf. p. 577.

Hæc discimus e Veterum testimoniis, quorum aliquot adferimus, quibus universim sumtis id probetur, quod in præcedentibus perhibuimus. Jam inde a primis sæculis versiculos responsorios a toto cœtu cantatos fuisse tradit S. Augustinus [Enarr. in Psalm. XXXII. n. 8. Ed. Migne IV. 1., 283.] narrans, post vocem ‚*Alleluja*' a populo cani jubilum: 'Etenim illi qui cantant, sive in messe sive in vinea, sive in aliquo opere ferventi, cum ceperint in verbis canticorum exultare lætitia, velut impleti tanta lætitia, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se a sillabis verborum; et eunt in sonum iubilationis, ut gaudeat cor sine verbis et

immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum. Bene cantate ei in jubilatione'. Unde adparet populi succentum in psalmis, responsoriis, antiphonis allelujaticis eo iam tempore usu venisse. Qui versiculi responsorii, quo erant breviores, eo facilius memoria inhærentes, ab universis decantari poterant, cuiusmodi erant præter Alleluja, Kyrie, Amen et similia. Jubili a plebe cantati meminit CASSIODORIUS [† c. a. 565.]. 'Hoc inquit, [Expositio in Psalmum CIV. ed. Migne II, 742.] Ecclesiis votivum, hoc sanctis festivitatibus decenter accomodum. Hinc ornatur lingua cantorum: istud aula Domini læta respondet, et tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur'. *Ordo Romanus tertius* [N. 9. ed. Mabillon p. 56.] statuit: 'Postquam lector legerit, cantor cum cantorio ascendit et responsorium dicit; ac deinde per alium cantorem Alleluja si tempus fuerit, sive tractus concinitur, sin minus Responsorium tantummodo cantatur'. S. ISIDORUS Hispalensis [† 646.] veteres modos cantandi breviter vereque sic recenset [Etymologiarum, IV, 19. ed. Migne III, 252.]: ‚Cum autem unus canit, Græce Monodia, Latine sincinnium — cantio solitaria — dicitur; cum vero duo canunt, bicinium appellatur, cum multi, chorus.... Responsorios Itali tradiderunt, quod inde responsorios cantus vocant, quod alio desinente, id alter respondeat. Inter Responsorios autem et Antiphonas hoc differt quod in responsoriis unus versum dicit, in antiphonis autem versibus alternant chori'. Hinc sequitur iam olim in *Antiphonis*, quæ apud Græcos *Tro-*

paria audiunt, alterum genus cantus ecclesiastici haberi, quo alternant quidem chori melodiam, non unum tamen eundemque psalmum vel canticum, sed unus quidem chorus psalmi alicuius versus modulatur; alter vero aliquid aliud præter ipsum psalmum vel canticum per versus singulos intercinit. Ceterum triplex genus Antiphonarum distinquunt eruditi: psalterialium, historicarum et ex utrisque mixtarum. Singularis vero est hac in re, narratio de summo Pontifice HADRIANO II. [867—72.] quæ in tritis libri Pontificalis editionibus [V. Op. Anastasii apud Migne, n. CXXVIII. II, 1379. s.] quidem non reperitur, sed e codice bibliothecæ Parisinæ nationalis publici iuris facta est a J. LEBEUF [Traite historique et pratique sur le chant ecclesiastique. Paris. 1741. p. 104. seq.], in qua refertur: ‚Hic constituit per monasteria ad missam majorem in solennitatibus præcipuis, non solum in Hymno angelico *Gloria in excelsis Deo* canere hymnos interstinctos, quos Laudes appellant, verum etiam in Psalmis Davidicis, quos Introitus dicunt, interserta cantica decantare, quæ Romani Festiuas *Laudes,* Franci *Tropos* appellant: quod interpretatur Figurata ornamenta in laudibus Domini. Melodias quoque ante Evangelium concinnendas quas dicunt *Sequentias;* quia sequitur eas Evangelium. Et quia a Domino Papa Gregorio primo [590—604.] et postmodum ab Adriano [h. n. I. † 795.] unacum Alcuino abbate, delicioso romani Imperatoris Caroli, hæ cantilenæ festivales constitutæ ac accomodatæ fuerant, multum in his dele-

ctato supradicto cæsare Carolo, sed negligentia cantorum jam intermitti videbantur, ab ipso almifico Præsule de quo loquimur, ita corroboratæ sunt ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, ut diligentia studiosorum cum *Antiphonario* simul, deinceps et *Troparius* in sollempnibus diebus ad missam majorem cantilenis frequentetur honestis'. Multa in superiori narratione anonymi Lebeufiani essent notanda, sed hæc aliis, qui de Cantu et Musica sacrata, ut dicitur, e professo tractant relinquentes, aliqua insigniora, quæ ad rem nostram adtinent, observabimus.

De *Tropis* et *Sequentiis* breviter dicturi, primum de earum nomine inquirendum, deinde origine, generibus aliquid statuendum est. Antiphonis posterior ætas Tropos addidit [τροπή a τρέπω], festivas laudes, ornaturas, sive versiculos quosdam, qui in præcipuis festivitatibus inter vel post alios cantus ecclesiasticos e. g. Introitum, Doxologiam majorem sive Hymnum angelicum, cani consueuerunt Sequentia autem est neuma seu prolongatio ultimæ syllabæ 'Alleluja, cuius melodiam sequebatur. Ocurrit hac de re brevis adnotatio Amalarii presbyteri Metensis [Sæc. IX. a. f.] scribentis [de ecclesiasticis officiis IV, 16. ed Migne 1123.]: 'Versus Alleluia tangit cantorem interius, ut cogitet in quo debeat laudare Dominum, aut in quo lætari. Hæc jubilatio quam cantores sequentiam vocant'. Sæculo duodecimo reperitur testimonium gravissimum Joannis Belethi [c. 1182.] theologi parisiensis, [Rationale divinorum officiorum, ed. Migne cap. XXXV. XXXVIII. t. CCII, 44. 46.],

qui hæc nomina sic explicat: 'Introitus dicitur quod sacerdos missam auspicaturus primo ad altare debeat intrare. Dum enim cantatur introitus, intrat ad altare. Quamobrem etiam diebus profestis bis cani solet, in solemnitatibus vero ter. Quandoque intermiscentur tropi'. Deinde continuat: ‚Postea sequitur alleluja. In huius fine pneumatizamus, hoc est jubilamus. Est enim differentia inter neuma neumæ et pneuma pneumatis. Neuma feminei generis est jubilus sicut in fine antiphonarum: pneuma vero neutrius generis est Spiritus sanctus. Postea versus dicitur unde similiter conversio fit ad alleluja. Sequitur deinceps sequentia quam nos *prosam* adpellamus'. Hinc discimus: usurpatos iam olim inter Missarum solemnia tropos et neumata, id est varias modulationes, quas etiam Jubilum vel Sequentiam vocaverunt nostri maiores. Audiatur Rupertus, abbas s. Heriberti Tiutiensis [† 1130.] docens [De divinis officiis I, 35. ed. Migne IV, 30]: 'iubilamus magis quam canimus, unamque brevem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctiones protrahimus, ut jucundo auditu mens attonita repleatur et rapiatur illuc, ubi Sancti exultabant in gloria lætabuntur in cubilibus., Nec aliter Durandus [† 1334.] cuius temporibus [V. Rationale, rubr. de Alleluia. LV, 19. et 22.] chori communiter iubilabant: 'quoniam iubilus eternus et ineffabilis erit communis et hominibus. Deberet etiam alleluja in gradibus et versus orientem decantari: et quoniam vitam contemplativam significat debet legi in altiori loco, quam responsorium,

quod actiuam vitam significat.' De Prosa autem inquit: 'Et nota secundum Isidorum [Coll. Etymol. I. 38, 1. p. 115.] quod prosa est producta oratio a lege metri resoluta: sic dicta ex eo quod sit profusa. Sequentia vero dicta est, quia neumam jubili sequitur, et hic et in evangelio dicitur sequentia sequentiæ numero singulari'. Agmen claudat rubrica Ordinarii Argentini eiusdem sæculi, [Apud Martene, de ant. Eccl. discipl. p. 85.], quæ præcipit: non prosæ sed tres neumæ cantantur, quarum ultima regatur a cantore, qui indutus cappa et stans in medio chori vertat se ad singulos choros in singulis pausis, quia pausæ a choro alternatim cantantur.' Teste Durando [Ration. IV, 22.]: 'cantatur sequentia ab omnibus simul in choro, ut notetur concordia charitatis': verum iuxta contextum ipsum Sequentiarum regiones aliæ, Sequentias alio modo, eoque festiuiori cantare maluerunt. Id quod factum claris verbis docet Sequentia Notkeriana, in sabbato Septuagesimæ [Ap. Kehrein, lat. Sequenz. p. 53. 4.]: ‚Cantemus cuncti melodum nunc Alleluia'. ‚Nunc vos, prosequitur, socii cantate lætantes alleluia'. Demum finit: 'Et vos pueri respondete semper Alleluia. Nunc omnes canite simul Alleluia'. Chori puerorum meminit alia Sequentia, in festo s. Innocentium [Ap. eund. p. 250.]: 'Celsa pueri concrepent melodia eia Innocentum canentes tripudia'. In translatione s. Quirini, troparium: ‚Romana Quirinus stirpe procreatus' [Ap. Mone, lat. Hymn. III, 488.] habet: ‚Communi corde voce, plebis concinnite, popellus atque cunctus clerus, vos mona-

chi. In Sequentia: ‚Surgit radix Jesse florum', de immaculata conceptione B. Mariæ, Paschali dominica [Ap. Morel, lat. Hymn. p. 77.] alternant: Chorus totus et tres scholares bene vociferati. Et hæc de jubilatione quam Sequentiam vocant sufficiant, transeundum ad rhythmicas illas cantiones, quæ inter Alleluja et Evangelium olim et a nobis quoque inseruntur Sequentiæ, quæ in antiquis codicibus persæpe Prosæ dicuntur. Attendenda sane sunt tempora, e quibus Sequentiarum rhythmi earumque usus habetur, non tamen nostri est propositi historias cantus sacri texere, sed magis cum de rebus agatur, e quibus lux haud exigua monimentis patriis ecclesiasticis adfulgeat, ad particulares *Sequentiarum, Prosarum, Hymnorum* rationes calamum convertere.

Sequentiarum proprie sic dictarum usus in officio Missæ ante Evangelium in Ecclesiis Germaniæ invectus est. Notkerus Balbulus, monachus Sangallensis, qui anno post Christum natum 912. in Domino pie obiit, Sequentiarum, quas nunc ita adpellamus, auctor fuisse perhibetur. Notkerianæ pœseos rationem emendavit Adamus de S. Victore, qui circa a. 1192. vitam cum immortalitate commutavit. Multa carmina sacra pepigit, quæ venustorum verborum ornatu mirabiliter picturata, schemateque congruentissimo composita esse dignoscuntur. Ex illo ævo creuit in Gallia, Anglia, Scandinavia Sequentiarum usus, non tamen sine mora et pugna. Aucto earum numero, irrepserunt nonullæ prorsus ineptæ, non enim servati sunt canones Conciliorum Laodiceni [15. et 59. a C. 372. h.] et *Bracarensis* [c. 12.

a. C. 561. Apud Harduinum I, 784. 91. III, 351.], in quibus præcipitur: ut nihil publice in Ecclesia legatur, quod in Synodo comprobatum non esset. Sequentiæ interim non solum latine, sed etiam sermone vernaculo cantabantur. Id fiebat apud Gallos, Germanos, Bohemos, sub certis limitibus: nimirum si ab Episcopo examinatæ et adprobatæ exstiterunt. At expresse vetat Consilium *Trevirense* a. 1227. celebratum [Ap. Martene et Durandum, Vet. Script. et Monum. ampl. coll. Paris. 1733. IX, 94.] cantiones hybridas: 'Item, legitur, præcipimus ut omnes sacerdotes non permittant trutannos, et alios vagos scholares, aut goliardos cantare versus super *Sanctus* et *Agnus Dei* in missis, vel in divinis officiis, quia ex hoc sacerdos in canone quam plurimum impeditur, et scandalizantur homines audientes'.

Longum et ab hac disquisitione alienum foret recensere, et crisi subiicere sententias eruditorum, quomodo Sequentiæ a Prosis differant, nos ne iusto longiores simus in his opinionibus recensendis, illud solum addimus, eam nobis arridere, iuxta quam: quæ Notkerianam referunt indolem, eæ Prosarum, quæ vero rhythmice scribuntur, Sequentiarum titulo intelligerentur. Ceterum in sola Missa locus erat Prosis et Sequentiis, in officiis nocturnis atque diurnis *Hymnis*, quibus duce s. Ambrosio iam vetus Ecclesia utebatur, de his supra p. 9. diximus, quod cantus illi debeant esse *metrici*. Cum stricta oratione hymni conscribendi sint, huic expositioni, quasi corollarium breue de metro hymnorum

adiiciamus. Ac primum quidem e dictis probantibus audire iuvat M. Maximi Victorini locum classicum de metris [Ed. H. Keil, Scriptores artis metricæ. Lipsiæ. 1874. p. 206. 7.] quærentis: '*Metrum* quid est? Rei cuiusque mensura. Metrum pœticum quid est? Versificandi disciplina certa syllabarum ac temporum ratione in pedibus obseruata. Quod veluti mensuram quandam præstituat, a qua si quid plus minusve erit, pes sive versus minime constabit. Metro quid videtur esse consimile? Rhythmus. *Rhythmus* quid est? Verborum modulata compositio non metrica ratione, sed numerosa scansione ad iudicium aurium examinata. Quid ergo distat a metro? Quod rhythmus per se sine metro esse potest, metrum sine rhythmo esse non potest: quod liquidius ita definitur: metrum est ratio cum modulatione, rhythmus sine ratione metrica modulatio, plerumque tamen casu quodam etiam invenies rationem metricam in rhythmo non artificii observatione servata, sed sono et ipsa modulatione ducente'. Quæ M. M. Victorinus, qui Romæ sub Constantio principe [sæc. IV. Vid. S. Hieronymi, de vir. ill. n. 101. ed Fabricii, Bibl. 190.] Rhetoricam docuit, dilucide exposuit, id concinne Cassiodorius [Expos. in Psalt. II, 968.] in pauca contraxit verba: 'Hoc imitati pœtæ [christiani] assona carminum floscula condiderunt'. Multus est hac de re S. Augustinus libro tertio de Musica, in quo exponit, quid intersit discriminis inter rhythmum, metrum et versum, docetque [C. VII. ed. Migne I, 1124.]: 'inter rhythmum et metrum hoc interesse, quod in rhythmo

contextio pedum nullum certum habet finem, in metro vero habet'; et concludit [C. VIII, 29. p. 1126.] 'Itaque cum aliquid canitur sive pronuntiatur, quod habeat certum finem, et plus habeat quam unum pedem, et naturali motu ante considerationem numerorum sensum quadam æquabilitate demulceat, iam metrum est'. Venerabilis Beda [† 735. De arte metrica c. 24. ed. Migne I, 174.] in summa repetiit Victorini præcepta scribens: ‚Videtur autem rhythmus metris esse consimilis, qui est verborum modulata compositio, non metrica ratione, sed numero syllabarum examinata, sono et ipsa modulatione ducente, quem vulgares pœtæ necesse est rustice, docti faciant docte'. Christiani pœtæ studebant in suis carminibus verba lege quadam atque arte ita coniungere, ut etiam sine cantu et tantummodo pronuntiata, alliteratione, assonantia, consonantia finali quandam melodiam redderent iucundaque sensione aures ferirent. ‚Elaboratur, ut iam olim Cicero [Ad. M. Brutum, orat. XII, 38. ed. Bipont. II, 421] observavit de cantibus sui ævi, ut verba verbis quasi dimensa et paria respondeant, ut crebro conferantur pugnantia, comparenturque contraria; et ut pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum'. Vetustissimi Ecclesiæ hymni syllabarum tempora cum accentus rhythmis coniuncta habebant, deinceps vero illud tempus accentui locum reliquit, prosodiæ legibus pauci studebant eratque iis gratius negotium sese exercere in rhythmis, qui ceterum amant motum trochaicum et iambicum. Jam sæculo sexto penes

hymnos metricos rhythmici quoque reperiebantur, enimvero Concilium Turonense a. C. 567. celebratum, in universum præcipit: 'Licet hymnos Ambrosianos habeamus in Canone, tamen quoniam reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos, præterea, quorum autorum nomina fuerint in limine prænotata: quoniam quæ fide constiterint, dicendi ratione non obstant'. [C. XXXIII. Ed. Hard. III, 365.] Walafridus Strabo, scriptor sæculi noni notissimus, in libro: de exordiis et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum [C. 26. ed Knœpfler, Mon. 1890. p. 77. 78.] adductis aliquot luculentis historiarum testimoniis ortum et progressum cantus ecclesiastici illustraturus, inquit: 'Quamvis in quibusdam ecclesiis ymni metrici non cantentur, tamen in omnibus generales ymni, id est laudes dicuntur. Cantandos etiam illos, qui legitime componuntur, toletani auctoritas concilii [IV. a. C. 633. c. 13. ed. Hard. III, 583.] ostendit inter alia sic dicens: et quia a nonullis ymni magno studio in laudem dei atque apostolorum et martyrum triumphos compositi esse noscuntur, sicut sunt hi, quos beatissimi doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt, quos tamen quidam specialiter reprobant pro eo, quod de scripturis sanctorum canonum vel apostolica traditione non existunt. Respuant ergo et illum ymnum ab hominibus compositum, quem cotidie publico privatoque officio in fine omnium psalmorum dicimus: gloria et honor patri et filio et spiritui sancto, in sæcula sæculorum amen. Est et ille

ymnus quem nato in carne Christo angeli cecinerunt: gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, reliqua quæ ibi sequuntur ecclesiastici doctores composuerunt. Ergo nec ipsi in ecclesiis canendi sunt, quia in sanctarum scripturarum libris non inveniuntur. Componuntur missæ sive preces vel orationes sive commendationes, seu manus impositiones, ex quibus si nulla decantantur in ecclesia, vacant omnia officia ecclesiastica. His verbis ostenditur, multa in ecclesia noviter componi, quæ non sint, si a fide veritatis non abhorreant, abiicienda. Porro ymni metrici ac rithmici in ambrosianis officiis dicuntur, quos etiam antiqui in missarum solemniis propter compunctionis gratiam, quæ ex dulcedine concinna augetur, interdum assumere consueverunt. Traditur siquidem, Paulinum foriiuliensem patriarcham [r. Aquileiensem † 804.], sæpius et maxime in privatis missis circa immolationem sacramentorum ymnos vel ab aliis vel a se compositos celebrasse. Ego vero crediderim tantum tantæque sententiæ virum hoc nec sine auctoritate nec sine rationis ponderatione fecisse. In officiis quoque quæ beatus Benedictus abbas omni sanctitate præcipuus ordinavit, ymni dicuntur per horas canonicas, quos ipse [Reg. c. 9. 12. 13. 17.] ambrosianos nominans, vel illos vult intelligi, quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem ambrosianorum compositos., Cum stricta oratione hymnus scriptus esse debeat, ad extremum quæritur quod metri genus illis pangendis adhibitum fuerit: Sex sunt metri species et formæ, ad quas ii reduci pos-

sunt: *Jambicum* trimetrum Latinis ternarium ve senarium adpellatum; *Sapphicum* cum adonico in fine; *Trochaicum* dimetrum, *Asclipiadacum* cum glyconico in fine. Ipsum *hexametrum* imitati sunt, nec a versibus *leoninis,* quibus in cæsura semiquinaria et versus fine similiter sonabant syllabæ, nostri abhorrebant. Sed auctores hymnorum ecclesiasticorum leges metricas sæpe neglexerunt, ut sensui verba consonarent, quod ingenue de se fatetur AIDILWALDUS [c. a 706.] ad Aldhelmum abbatem [Epist. s. Bonifacii ed. St. Al. Wurdtwein. Magont. 1789. ep. 149. p. 483. Monumenta Moguntina ed. Ph. Jaffe, Bibl. Rer. Germ. Berolini. 1866. III. Ep. 5.] scribens: 'Huic nostræ epistolæ trina cantati modalaminis, binis generibus digesta, subdidimus. Quorum primum dactilico heroici pœmatis exametro ac pedestri ut autumo regula, enucleate terminatum et in LXX. coæquantium versuum formulas — casu ita obtingente — et ut verius dicam, superne dispositionis nutu moderante divisum; tertium quoque *non pedum mensura elucubratum* sed octonis syllabis in uno quolibet versuum positis, una eademque littera comparis *linearum tramitibus* aptata cursim calamo perarante exaratum, tibi, sagacissime sator, transmittens dicavi. Medium vero meo tuoque clienti Wynfritho, [S. Bonifacio.] de transmarini scilicet itineris peregrinatione, simillimis itidem versuum et syllabarum lineis confectum, representans porrexi., Neque aliter egit s. BERNARDUS [Ep. 398. n. 3. Ed. Migne I, 640.], ad Guidonem abbatem et fratres arremanenses, a quibus rogatus, ut officium

de S. Victore ipsorum patrono componeret, scribens: 'quod ad cantum spectat, hymnum composui, metri negligens ut sensui non deessem'. Sed iam satis multa verba de metris me fecisse video, alia plura explicantur a Reginone Prumiensi abbate [† 915.] et Hucbaldo monacho S. Amandi Elnonensi [† 976.] in libris de Harmonica Institutione. [Ap. Migne CCXXXII, p. 483. s. 905. seq.] Abundantius vero regulas metricas investigarunt viri doctissimi: Bartsch, Brambach, Chevalier, Clichtoveus, Dreves, Ebert, Gautier, Graf, Guyet, Hermann, Huemer, Kayser, Lebeuf, W. Meyer, Mone, Neale, Schubinger, Thierfelder, Wolf. Conferri omnimo merentur etiam scriptores ecclesiastici de Musica sacra, quos ediderunt viri de his optime meriti M. Gerbertus et Ed. de Coussemaker.

Hactenus de Hymnis ecclesiasticis in genere sumtis locuti sumus, nunc occasio est ad *collectiones,* libros nimirum, in quibus: Antiphonæ, Responsoria, Versus, Gradualia, Tractus, Hymni, Prosæ, Sequentiæ reperiebantur, transeundi. Qua in re pro certo haberi debet, iam ante tempora S. Gregorii P. [590—604.] fuisse libros, qui usui essent Ecclesiarum cantoribus. Hic magnus Pontifex sicut vetustum codicem Sacramentorum [quem Gelasianum postea adpellaverunt] in unum librum abbreviavit; ita et libros cantui ecclesiastico inservientes, meliore ordine disposuit ac recensuit. ‚Deinde, narrat Joannes diaconus in vita eius [II. 2, 6. ed. Bened. IV, 47.], in domo Domini, more sapientissimi Salomonis, propter musicæ compunctionem dulcedinis

Antiphonarium centonem cantorum studiosissimus nimis utiliter compilavit.' Placuit cantus Gregorianus, qui pedetentim apud varias Ecclesias accessiones habuit, longo tempore, donec Guido Aretinus [c. a. 1050.], cantibus prosaicis cantus metricos opponens, in quibus neumas neumis, et distinctiones distinctionibus quadam similitudine sibi consonantes, semper sibi respondere i. e. idem semper temporis spatium explere dicit [Micrologus, de disciplina artis musicæ ed. Migne Patr. Lat. CXLI, 391.]; nova commodaque modulandi ratione orbem latinum pervaderet, qua delectati sensim Latini cantum Gregorianum neglexerunt.

Norunt historiarum Ecclesiæ periti antiquam Liturgiam non uno sed multiplici ut plurimum volumine fuisse comprehensam. Aderat pro Missarum solenniis: *Cantatorium, Antiphonarium, Collectarium, Orationale, Sacramentarium, libellus Dyptichorum, Lectionarium, Evangeliarium, Feriale, Sequentiarius, Hymnarius, Troponarius.* Singulis sane Ecclesiis erant hymnaria, quibus teste Gennadio [† 495. De vir. ill. c. 48. ed. Fabricii Bibliotheca ecclesiastica. Hamburgi. 1718. p. 23.] hymni de Deo et Sanctis exhibebantur. Cum cantilenas frequentius ocurrentes Veteres memoria tenerent, mutantes, quæ propria, propietates audiebant in parvis libellis colligebant. Successu temporis usu veniebant *Missalia plena,* in quibus tota fere liturgia continebatur. Pro nocturno diurnove cursu præsto erant *Psalteria, Antiphonaria, Cantionale, Cantorinus, Responsoria, Versus, Hymnaria*

Superfluum autem foret de singulis his congerere, testimonia, unum tamen AGOBARDI [† 841.] archiepiscopi Lugdunensis prætermittere haud possumus. Hic præsul in libro, quem de correctione Antiphonarii inscripsit [Ed. Migne Patr. Latin. CIV. n. 19. p. 538.] vehementer optat, ut codicibus correctis, in divinis officiis, mysteriorum dispensatores utantur. 'Quapropter, inquit, auxiliante Dei gratia omni studio pietatis instandum atque obseruandum est, ut sicut ad celebranda Missarum sollemnia habet Ecclesia *librum Mysteriorum* fide purissima et concinna brevitate digestum; habet et *librum Lectionum,* ex diuinis libris congrua ratione collectum: ita etiam et hunc tertium *Officialem* libellum, id est *Antiphonarium* habeamus omnibus humanis figmentis et mendaciis expurgatum, et per totum anni circulum ordinatum, quatenus in sacris officiis peragendis, una a nobis atque eadem custodiatur forma *orationum,* forma *lectionis,* et forma ecclesiasticarum *modulationum;* quæ a boni ingenii adolescentibus, quam celerrime imbibita, eos et divinis laudibus concinendis sufficienter et graviter idoneos reddat, et a potioribus ac spiritualibus studiis non impediat'. Huic curæ Veteres addidisse aliam, accurati cantus, nemo in dubium vocabit, qui diligenter legerit Versus, Responsoriali et Antiphonario Romanæ Ecclesiæ præfixos [apud Thomasium, op. IV. 171.]:

Hoc quoque Gregorius, Patres de more secutus,
Instauravit opus; auxit et in melius.

His vigili Clerus mentem conamine subdat
Ordinibus, pascens hoc sua corda favo
Quem pia sollicitis solertia nisibus, omni
Scripturæ campo legit et explicuit.
Carmina diversas sunt hæc celebranda per Horas,
Sollicitam rectis mentem adhibete sonis.
Discite verborum legales pergere calles,
Dulciaque egregiis mugite dicta Modis.
Verborum ne cura sonos, ne cura sonorum,
Verborum normas nullificare queat.
Quicquid honore Dei studiis celebratur honestis,
Hoc summis iungit mitia corda Choris.

III.

OFFICIA RHYTHMICA, HYMNI, SEQUENTIÆ IN FESTIS PROPRIIS S. S. PATRONORUM REGNI HUNGARIÆ.

Post constitutos dies festos Christi Domini, Beatæ Mariæ Virginis, Apostolorum, tum item Martyrum, Confessorum atque Virginum et Viduarum, qui in universa Ecclesia celebrati sunt: in suis quique Ecclesiis et Regnis alii Sancti signis et virtutibus clari, eximii fidei Satores et Promotores colebantur; unde si communia Festa dixerimus, quæcumque ubique locorum recepta sunt, *propria* adpellabuntur, quæ in particularibus quibusve Ecclesiis vel Regnis observantur. Cum superiore capite de officiis rhythmicis, hymnis, sequentiis ad usum romanum adcommodatis, per totum orbem terrarum adhibitis, sermonem instituerimus, reliquum est, ut adductis luculentis historiarum testimoniis, usum eorum in liturgia Ecclesiæ Regni Hungariæ illustremus. Ut vero ad propositum nobis finem pertingamus, de variis Festorum propriorum nominibus et generibus breviter loquemur. Primarium s. s. Patronorum festum is dies censetur, quo quisque Sanctus sive martyrio sive placida morte ex hac vita decedens, ad cœlestem transiit, idemque Natalis dicitur, et Sancti illius

festum *proprium* est, comparatum ad festa minus principalia: inventionis, eleuationis, translationis et similia, quæ secundaria recte vocantur. In primæva Ecclesia, dies quo martyrium Sanctos, cum ingerit morti, genuit æternitati, Natalis adpellabatur, teste Tertulliano [de corona militis c. 3. ed Migne I, 99.] qui scribit: 'Oblationes pro natalitiis annua die facimus'. S. Augustinus autem [serm. CCCXI. c. 1. Ed. Migne. V, 2. p. 1412.] in Natali s. Cypriani perorans inquit: 'dicturi sumus aliquid de laude gloriosissimi martyris, cuius Natalem hodie, sicut nostis, celebramus. Quod nomen sic frequentat Ecclesia, id est Natales, ut natales vocet pretiosas martyrum mortes'. Eleganter suo more dicit s. Petrus Chrysologus [Serm. CXXIX. in d. Cyprianum m. Ed Migne LI, 553.] 'Natalem sanctorum cum auditis, charissimi, nolite putare illum dici, quo nascuntur in terram, sed de terra in cœlum, de labore ad requiem, de tentationibus ad quietem, de cruciatibus ad delicias non fluxas, sed fortes et stabiles et æternas, de mundanis risibus ad coronam et gloriam., De Confessoribus autem omnium festivitatum potissima *Depositio* aut transitus adpellabatur, quam sic definit s. Ambrosius [serm. LVII, 1. Ed. Migne II. 2, 745.] seu si mavis, Maximus Taurinensis: 'Depositionem sancti Eusebii hodie celebramus. Quid est depositio? Non illa utique, quæ sepeliendis in terra membrorum reliquiis clericorum manibus procuratur, sed illa qua homo vinculis carnalibus absolutus liber iturus ad cœlum, terrenum corpus exponit'. Obtinuit interim usus nec is quidem recens adeo, ut

quamvis Depositio nonnisi de Confessoribus dicatur, Natalis tamen de quocunque Saneto, etiam non Martyre usurpetur. Sic in Martyrologio Romano legitur ad diem 10. Januarii: In Thebaide natalis beati Pauli primi eremitæ. 15. Augusti: Albæ in Pannonia natalis sancti Stephani Hungarorum regis. 11. Novembris: Turonis in Gallia natalis beati Martini episcopi et Confessoris. Sed et ad 4. Novembris: In Pannonia apud Albam Regalem depositio beati Emerici Confessoris filii s. Stephani Hungarorum regis; nec non ad diem 19. Novembris habetur: depositio s. Elizabeth, viduæ, Andreæ regis Hungarorum filiæ. Ubi notandum: usum penes nos, non semper in his nominibus romano congruere. Eceteris solemnis et usitatissima ubique fere locorum est *Translatio*, qua recolitur memoria corporis Sancti alicuius olim ex uno loco in alium deportati: cuiusmodi translationes apud nos reperiuntur: 24. Februari s. Gerardi, 2. Maii s. Elizabeth, 27. Junii s. Ladislai, 4. Julii s. Martini. 20. Augusti s. Stephani, 5. Novembris s. Emerici ducis, 6. eiusdem s. Adalberti, 12. s. Joannis Eleemosyuarii, 14. s. Pauli primi eremitæ. Affines sunt translationi nec non nisi fere nominis diuersitate discrepant: adventus, exceptio, receptio, susceptio, relatio, reductio, reversio, quando nimirum Sanctorum reliquiæ aliunde reductæ, receptæ fuerunt. Sic 8. Augusti in Ecclesia Metropolitana Strigoniensi: Aduentus sanquinis domini nostri Jesu Christi. *Inuentio* vero dicitur festum institutum in memoriam inventi corporis vel reliquiarum, quæ passim non sine signis et

prodigiis fiebat, qualis apud nos 30. Maii colitur: Inventio dextræ S. Stephani regis. *Eleuatio* denique a qua releuatio, repositio, reconditio nihil discrepat, adpellatur festum institutum in memoriam elevati corporis ex humiliori videlicet loco in sublimiorem, passim a tergo altaris præparatum; prout in diuersis patriis Kalendariis S. S. Ladislai, Stephani, Emerici aliorumque; eleuatio refertur. Interim adnotandum, quod nostra Kalendaria sibi in seligendis nominibus festorum S. S. Patronis dedicatorum haud constent.

Officia Propria Sanctorum Patronorum indigetum sæpissime propriis, et ad id expresse conscriptis elogiis, ad ciendos pictatis adfectus idoneis constant, quæ Historiarum nomine veniunt. *Historiae* nomen usitatum fuit olim ad significanda responsoria post lectiones, unde rubrica generalis Breuiarii IV. De Dominicis n. 7. inquit: 'Cum autem in Proprio de Tempore dicitur aliqua Dominica esse prima mensis, in qua primo ponitur initium libri cum sua historia, id est cum responsoriis, animadvertendum est., Deinceps, sæculo decimo quinto historiæ propriæ, in oppositione ad temporales sive de Tempore, vocabantur non solum responsoria, sed etiam antiphonæ, imo et Inuitatorium Historiæ, i. e. illa quæ ad unum diem vel observationem pertinent, atque ex historiis Sancti cuius festum agitur carptim excerpta per ordinem fuerunt disposita, ita ut historiarum series fere omnimode servetur. Radulphus de Rivo [Raaul de Ruisseau † 1403.] decanus ecclesiæ B. Mariæ Tongrensis in libro suo de Canonum

observantia [Prop. XII. Ed. M. Hittorp, de divinis Catholicæ Ecclesiæ officiis ac ministeriis varii vetustorum aliquot Ecclesiæ Patrum ac Scriptorum libri. Coloniæ 1568. p. 545.] adfirmat: 'Pro quo prænotetur quod antiphonæ et responsoria ad unum diem vel observantiam pertinentia, vocantur historia. Omnes autem Nationes satis uniformiter habent historias temporales, sive de Tempore, Antiphonario Romano concordantes. Sed de Sanctis, sive de diebus Sanctorum, Italianæ ecclesiæ Romano magis se conformant; quia proprias historias Sanctorum minus admittunt. Deinde ecclesiæ Gallicanæ, deinde Anglicanæ et postremo Alemaniæ ecclesiæ ad historias Sanctorum proprias magis se dilataverunt'. Et Ecclesia Hungariæ proprias ab antiquo habet historias, quarum typus passim rhythmicus fuit, iuxta illud *Hermanni contracti* [Fr. I. Mone, Anzeiger fuer Kunde der deutschen Vorzeit. Karlsruhe. 1839. p. 454.] præceptum: 'carmen ore pango, metro, seu canore rhytmico'. [Carm. de contemtu mundi e cod. Emmer. Monac. G. 73.]

Fons, e quo hauriri solent historiæ propriæ, primus et præcipuus sunt ipsæ legendæ sive Acta Sanctorum. Officia propria S. S. Patronorum Hungariæ passim ex Actis ipsorum, quæ apud Ecclesias vel scripto, vel traditione servabantur, congesta in usu erant, eoque legitimo. Quæ autem in Officiorum propriorum compositione suas partes obtinuerunt, hæc sunto: Antiphonæ psalteriales, historicæ et ex utrisque mixtæ. 'Qui canit, monuit iam olim Arator, [de Actibus Apostolorum, ed. Migne LXVIII. II, 890.

1. p. 224.] Ecclesiæ tria dogmata, sæpius edit. Historicum, morale sonans typicumque volumen.' Sequuntur Responsoria propria aliquando plura, aliquando pauciora, horum quodlibet duabus constat partibus, priori quæ ipsa Responsorium dicitur, et posteriori, quam Versum vocamus. Sic autem ambo passim committuntur, ut versus cum resumenda parte responsorii quadrent adposite. Ex his versibus fiunt communiter responsoria brevia Horarum. Inuitatoria quoque propria habentur, nonnulla etiam metro ligata, interdum plus æquo longiora, ad hoc exarata: ut prolixior cantus statim ab ineunte officio maioris indicium esset solemnitatis. Lectiunculæ ‚Capitula' dictæ, lectiones breves oppositæ longioribus Matutini. Demum Hymni et Sequentiæ. Habent quædam officia propria S. S. Patronorum Hungariæ historiam propriam, quæ tamen carent hymnis. Quod numerum adtinet, cum locus hymnorum non sit, nisi in Vesperis Matutino et Laudibus, hinc est quod rarissimis festis reperiantur tres hymni proprii, in aliis vero frequentius duo tantum, quorum unus ponitur pro utrisque vesperis in usibus propriis.

Cum nobis de hymnis in laudem Sanctorum Regni Hungariæ res est, aliquid peculiariter narrandum de hymnodia in condendis, transferendisque eorum reliquiis, quales memorantur in legendis et actis. Quod Iso monachus s. Galli de sublevatione corporis s. Othmari [c. a. 739.] refert: ‚Tunc vero omnis illa monarchorum congregatio albis continuo vestibus induta, dulci modulatione in Dei laudibus

prorumpens, beati viri corpus lætabunda prosequitur. Sicque per numerosæ multitudinis populos quos amor translationis eius attraxerat, magno cum honore deductus ecclesiam s. Galli ingreditur, ac iuxta altare in dextera parte deponitur' [Mabillon et D'Achery, Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti sæc. III. Paris 1672. II, 165. l. I. c. 4.]: idem legimus de elevatione S. Stephani Protoregis [Legenda min. c. VII. n. 10. ed. M. Floriani, Vita Sanctorum Stephani regis et Emerici ducis. Quinqueeclesiis. 1881. p. 10.] ‚presidente in regio solio ladislauo [1083.] pie memorie rege, episcopi et abbates et qui preerant in regimine sancte ecclesie animadvertentes sanctitatem eius signis testantibus, communi decreto triduani ieiunii indixerunt afflictionem, ipsique orationibus vacantes, visitationem superne elementie in plebem expectabant, postea corda tollentes ad deum *hymnorum* vocibus resonuerunt in confessione sui nominis., In vita s. Gerardi [Legende sanctorum regni hungarie. Ed. Ven. 1498. f. 21. v.] perhibetur. 'Corpus quidem sanctum dum in loco martyrii sui iaceret nulla sorde commaculatum est, quod vero sequenti die a catholicis viris ad ecclesiam sancte dei genitricis reconditum est. Ea vero tempestate post multos dies fidelissimus sancti viri procurator regem andream adiit, vt peregrini atque hospitis patris corpus reddat celeriter impetravit. Qui ad sacrum corpus perueniens tam nitidum lucidumque ac si ipso die martyrium consummasset inuenerunt: quod cum *hymnis* atquè *canticis* ad morisenam [csanádiensem, v. J. Bat-

thyány, S. Geradi scripta et acta Albo-Carolinæ 1790. p. LIII. Karácsonyi J., Szent Gellért. Budapest. 1887. p. 165.] sedem transtulerunt magnaque reuerentia sepeliuerunt., Theodorovicus de Apolda, ordinis Prædicatorum, in vita S. Elisabethæ [l. VIII, 4. ed. Pray, vita s. Elisabethæ viduæ Tyrn. 1770. p. 159.] de extrema exspiratione Beatæ Elisabeth sermonem instituens, notat: anno, Domini MCCXXI. a dolore mortis extranea, acurrentibus et comitantibus angelis et sanctorum turbis ad regna evolavit syderea. Tunc, quæ aderat eius famula, et aliæ feminæ devotissimæ, corpus sacrum cum reverentia componentes, tunica sicut desideraverat induerunt; quod a religiosis et a clero ac populo in capellam, cum *canticis* et orationibus, et multis lacrimis deportatum est., In translatione S. Pauli primi eremitæ, quæ 1381. quarto die Octobris, Venetiis Budam accidit, quando 13. Decembris per Cardinalem Demetrium, Archiepiscopum Strigoniensem, assistentibus sibi episcopis, solemni processione virorum ac clericorum corpus eius e sacello regio ad monasterium fratrum eremitarum s. Laurentii supra Budam translatum fuit:: ut in tumba a Dyonisio fratre lapicida frabrefacta collocaretur, *chori* et *symphoniae* resonabant. [Cf. A. Eggerer, fragmen panis corvi protoeremitci seu reliquiæ Annalium ordinis Fr. Emeritarum S. Pauli p. e. Viennæ. 1663. p. 251. V. p. 270.] Pulchritudinem sacelli d. Paulo dedicati, mirifici operis, celebrat Boh. Lobkovicz de Hassenstein [V. Aschbach, Gesch. der Wiener Univers. II, 428. Abel, Magyarorsz. humán. p. 94.] sequenti carmine: 'Marmoream

Pauli primi conspeximus ædem. Hæc Agrippæas superant delubra columnas, cedunt Paulino, Flavia templa Tholo. Felices Istri populos, felicia rura felicemque Budam Numine Paule tuo'.

De dicendi genere, quo hymnodi ecclesiastici domestici, utuntur observare placet: auctores illorum eo ævo vixisse, quo in humaniores literas ardor deferbuerat, unde non diffitendum hosce poetas nostros illius ætatis vitia secum traxisse, in verborum flexione sententiarumque constructione haud pauca admiserunt a recepta veterum pœtarum classicorum et ecclesiasticorum latinitate ad vulgarem usum deflexa, quæ nisi quis penitus illorum rationem loquendi scribendique modum edoctus sit, facile in corruptelarum numero habebit: attamen ob id eruditorum curis non minus digni sunt censendi, quam istorum temporum auctores prosaici, quorum libri de pluribus nævis, turgida oratione, incultis verbis carpuntur. Eadem prorsus ratio metrorum et rhythmi apud nos est, qui cum metris et rhythmis in superioribus delineatis congruit, atque id propterea quod plerumque ad traditos modulos musicos veteris cuiusdam hymni, qui a nostratibus condiebantur novi, adaptarentur. Interdum prosæ potius quam modulationi hymnicæ similiores, interdum solutum nullaque lege metri vel rhythmi coercitum exhibent contextum. Quod vero hymnos recentissimos a Patribus Ordinis S. Benedicti in monte Pannoniæ factos, obtentaque legitima adprobatione usui liturgico traditos spectat, eorum auctores veteres classicos sibi proposuerunt imitan-

dos. Sunt, ut mox visuri sumus, penes nos etiam imitationes latinæ, vernaculæ, et ex utrisque mixtæ antiquorum hymnorum, quæ in nulla re fere ab antiquioribus differunt, præter quod liturgico usu stricte dicto, non fuerint cohonestatæ. V. p. 316.

De Cantu autem antiphonarum, responsoriorum, versuum, hymnorum, sequentiarum apud nos, scimus eum cum usu universali totius Ecclesiæ conspirasse cuius rei idoneos testes habemus veterrimos libros liturgicos apud nos superstites. Etenim iam Sacramentarium Sæculi XIII. quod Bolduense adpellare placuit, [V. p. 113. cod. 55.] choros alternantes in missa præsanctificatorum die Parasceves commemorat. Missalia, Antiphonaria, Ordinarii: choratores ad duos choros canentes, pueros vociferantes, iuvenes in cappis, dignitates cum canonicis, succentorem, chorum regentem nominant, qui aliis in choro silentibus in officio nocturno atque diurno vel in Missa intonant, canunt, succinente interdum tota multitudine.

Recitari hoc loco merentur encomia, queis 1483. Petrus episcopus Vulturanensis a Sixto IV. summo Pontifice ad conciliandam pacem inter regem Mathiam Corvinum et Fridericum cæsarem missus legatus, capellam regiam Budensem ornat: Habet, scribit de r. Mathia, cantorum capellam, qua nullam præstantiorem vidi; et pridie in capella sua solennem missam iuxta suorum gloriosos mores cantari fecit, magno Prælatorum et Nobilium præsente caterva.' [Car. Péterffy, Sacra Concilia Ecclesiæ Romano-Catholicæ in regno Hungariæ. Viennæ. 1742. I, 9. n.]

Hymnos, Sequentias, Tropos a præcentore cum

tota communitate in vernacula ipsis lingua fuisse interdum decantatos, idoneis Veterum firmatur exemplis. Sic Victor Vitensis [de persecutione Vandalica II, 17. ed. Migne LVIII. 216] narrat: 'Jam enim ob celebritatem festivitatis, Hymni nocturni per totam Ecclesiam canente populo concrepabant'. Sequiori ævo, cum a 1146. S. Bernardus expiditionem cruciatam, in partibus Juliacis, Coloniæ, Aquisgrani, Leodii, Trajecti annuntiaret, Gaufrides *monachus* claræ-vallensis ad Hermannum episcopum Constantiensem [Ed. Migne Vita prima III, 10. v. IV, 395.] queritur, quod cum emensis hisce regionibus: Gemblacum, Villarium, Montes, Valencenas peregre proficiscerentur: 'Maxime nocuit, ubi Teutonicam exivimus regionem, quod cessaverat vestrum illud «Christ uns gnade» et non erat, qui vocificaretur. Neque enim secundum vestrates propria habet cantica populus Romanæ linquæ quibus ad singula quæque miracula referrent gratias Deo., Novimus *Theobaldum rotomagensem* canonicum [Thibeaud de Verson c. a 1053.], sancti Wandregisili historias, servata forma archetypa metrica, in communis sive vulgaris idiomatis usum transtulisse, [In Actis S. S. O. s. Bened. Miracula s. Wlframni ep. Senonens. c. a. C. 1220. l. c. p. 379.] ‚Hic quippe est, legimus, ille Tetbaldus Vernonensis, qui multorum gesta sanctorum, a sua latinitate transtulit, atque in communis linquæ usum satis facunde transfudit, ac sic ad quamdam tinnuli rhythmi similitudinem urbanas ex illis cantilenas edidit.' In Italia ubi græcus cum latino haud infrequenter obtinuit ritus, populus in festis Sanctorum

utroque eorum solemnia decorare gestiebat. Ita fiebat in translatione S. Athanasii episcopi Neapolitani et S. Severini episcopi Septempedani. [ap. Bolland. Act. S. S. Julii IV, 46. Januarii I, 1101.] Idem apud nos fecisse religiosos Ordinis s. Benedicti compertum est. Diebus festis et Dominicis, matutinorum et aliarum synaxium cantus acrius fuisse extensos, tradit antiquus biographus S. Gerardi; idem affirmat inter prefatos monachos, qui e diuersis regni monasteriis ad infideles convertendos congregati fuerant, repertos septem viros literatos et ungarica lingua expeditos. [Vita s. Gerardi, ap. Endlicher, Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. Sangalli. 1849. c. 4. 12. p. 207. 219.] Synodus Strigoniensis prior sub rege Colomanno 1114 habita, ad exigentiam canonum, præcipit: 'nichil legatur, neque cantetur in ecclesia, nisi quod fuerit in synodo collaudatum., [Ibid. p. 355.] Cantus attamen a minis histrionibus, fistulatoribus, lutinistis produci soliti, prohibentur a Synodo Scepusiensi 1460. celebrata. [C. 38. ed. Péterffy I. 197.] Sæculo abhinc elapso Nicolaus Oláhus in synodo Tyrnaviensi 1560. [C. 16, 3. Péterffy II, 93.] statuit: ‚sub gravi pœna similiter committimus: ne vulgares cantilenæ præter eas, quas ante centum annos, maiores nostros certo approbasse constat; aut præter eas, quæ posthac a nobis fuerint approbatæ, in templis maxime admittantur., Idem vigilantissimus Pontifex, sollicitus de vero cantu ecclesiastico in ordinatione. A D. 1554. 1. Jan. facta super restauratione scholæ Tyrnaviensis mandat: 'Teneatur autem ipse Succen-

tor etiam Succentorem scholasticum tam in figurativo quam etiam in Gregoriano cantu instruere.' [Fraknói, a hazai és külföldi iskolázás p. 328.] Petrus Cardinalis Pázmány vestigiis prædecessoris insistens 1629. synodaliter definivit: 'nemo Parochorum deinceps permittat, ut ulla eiusmodi cantilena decantetur, nisi quæ a Vicario generali fuerit approbata., Hoc vetitum repetiit Archiepiscopus Lósy, [Péterffy II, 254. III, 9. p. 359. 1, 10.] in synodo provinciali 1638. celebrata. De his ceterum sermo sequenti capite recurret, ubi editores hymnorum ecclesiasticorum Hungariæ recensebimus.

Splendor qui in templorum eleganti structura, altarium ornatu, omni suppellectile in vetere Ecclesiarum Hungaricarum decore commendatur, dudum etiam in libraria observabatur, cuius præcipua pars libros liturgicos amplexata est. Erat nempe mos a librariis, iis præsertim, qui calligraphi vel chrysographi dicebantur, libros liturgicos pretiosis thecis involutos, omni genere ornamentorum quo splendidiores reddere. Spatia, quæ a priori librario vacua relicta fuerant, imaginibus, capitum initia et margines superbe pingebantur, literæ florentes maximo studio textui sese adcomodantes vel contrahebantur vel extendebantur. Codices eiusmodi in ditionibus ad sacram R. Hungariæ coronam spectantibus præsto fuisse, partim ex inventariis cognoscimus, partim hodie adhuc superstites cernimus. Præter alia volumina S. Stephanus Protorex a 1015. Ecclesiæ monasterii Pécsvaradinensis dono dedit: tria nocturnalia, duo matatutinalia, antiphonaria, missalia,

psalteria, gradualia. [Fejér, codex diplom I, 301. 2.] Aetate s. Ladislai a 1093. in libraria Abbatiæ s. Martini de monte Pannoniæ reperiebantur: Missales, Antiphonaria, Gradualia, Sequentialis cum trophis, Ymnarii. [Kunze, M. Könyvszemle. 1878. p. 168.] Synodus Strigoniensis a. 1280. habita requirit libros, in quibus tam diurnum quam nocturnum officium potest celebrari. [Endlicher, l. c. p. 583.] Inter libros Carthusianorum S. Antonii de Lechnitz a. 1352. commemoratur graduale et antiphonales. [Wagner, analecta Scepusii III, 179.] Inuentarium gloriose virginis in Cybinio a Joanne plebano c. a. 1372. confectum recenset: octo missalia, quatuor psalteria, duo antiphonaria, duo gradualia, unum leccionale. [Seivert, das älteste Hermanstädter Kirchenbuch, p. 348.] Visitatio Capituli Metropolitani Strigoniensis p. 1397. perhibet adesse duo antiphonaria, totidem gradualia, psalteria et lectionalia, item unum missale. [Batthyány, Leges eccl. R. Hung. III, 328.], Inventarium Rerum ecclesie sancti martini in posonio factum tempore domini Jacobi custodis eiusdem ecclesie posoniensis. Sub anno domini millesimo CCCC° XXV° [r. 1425—1432.] Sabbato proximo post diem Cinerum, ad usum ecclesiæ collegiatæ perhibet, quod adsint: duo libri matutinales magni, tria psalteria, quatuor gradualia, vnum antiphonarium, vnum capitulare chori, aliud capitulare pro festivitatibus, vndecim libri integri missales, vna pars yemalis antiphonarii noui, vnus liber specialium missarum. Eodem tempore Ecclesia Zagrabiensis possidebat: Antiphonaria nouendecim, missalia unum supra

triginta, octo psalteria, unum habens in fine ympnos cum nota, novem breviaria, tria capitularia, item unum capitularium cum Kalendario et rubrica Zagrabiensi. [Fejérpataky, Magy. Könyvszemle 1880. p. 363. s.]

IV.

QUINAM HACTENUS HYMNOS SACROS LATINOS ECCLESIÆ HUNGARIÆ EDIDERINT.

Enumeraturi viros clarissimos, qui ante nos ad Hymnos ecclesiasticos Ecclesiæ Hugariæ latinos edendos illustrandosque operas contulerunt, recensum eorum in duas partes diuisimus, in quarum priori collocandi erunt ii, qui libros in sacrosancta liturgia et diuinis officiis perscrutati: hymnos, prosas, antiphonas et alia ex iisdem publici iuris fecerunt. His recensitis transibimus ad alterum enumerationis nostræ caput, in quo nobis proposuimus de iis agere, qui hymnos ecclesiasticos latinos Ecclesiæ Hungariæ post introdcutum ritum Romanum, sub liturgia cantatos, in publicam lucem produxerunt.

Post renatas literas, primus nec sine digna laude, plura carmina S. S. Patronorum Regni Hungariæ, quæ ecclesiastica auctoritate pollebant, typis discribi fecit Iudocus Clichtoveus, neoportuensis, sacræ theologiæ professor parisinus, origine Flander. Parisiis in Cardinalis Monachi collegio philosophiam sub Joanne Fabro Stabulensi didicit, et dein docuit. L. Guillardo, cuius educator fuerat, ad Tornacensem episcopatum nomimato, cathedramque suam occu-

pante, Tornacum se contulit, ibidem per annos aliquot parochum Ecclesiæ s. Jacobi egit, atque ad gregem sibi commissum frequentes habuit sermones, sicut et postea Parisiis in æde navarrica, ad S. Sulpicium, ad S. Germanum de Pratis, atque alibi. Cum anno 1527. ab Episcopatu Tornacensi ad Carnutensem transferretur Guillardus, secutus eum Clichtoveus, beneficio illius in Cathedrali Ecclesia B. Mariæ V. Canonicatum obtinuit, ibique reliquos vitæ dies egit. Primus e Parisiensium Theologorum collegio adversus Novatores scripsit. Porro laus eius præsipua est, quod Antonium de Prato Archiepiscopum Senonensem t. s. Anastasiæ pr. Cardinalem, Galliarum primatem, in celebranda adversus Novatores Synodo, quæ Senonensis dicitur [Apud Hardinum IX, 1925. s.], Lutetiæ Parisiorum 1527. et 8. habita, plurimum suo studio et diligentia adiuverit. Summa vitæ integritate, zelo salutis animarum, contemptu mundi, clarus, rei literariæ propagandæ intentus, quod reliquum vitæ erat in obeundis theologi muneribus consumsit. Decessit Carnuti die 22. Septembris a. D. 1543. Suæ profusissimæ doctrinæ eximia monimenta magno voluminum numero nobis venturæque posteritati reliquit, ut adnotante J. Launoio [Regii Navarræ gymnasii parisiensis historia. Paris 1677. p. 672.] eorum catalogus confici vix possit. E tot ac tantis scriptis, nostri quam maxime interest hymnologicum, opus grande et laboriosum. Integer huius operis titulus sic habet: ‚Elucidatorium ecclesiasticum ad officium Ecclesiæ pertinentia planius exponens, et quatuor

libros complectens. Primus Hymnos de tempore et sanctis per totum anni spacium, adiecta explantione declarat. Secundus, nonulla Cantica Ecclesiastica, Antiphonas et Responsoria, vna cum benedictionibus candelarum, cerei Paschalis et fontium, familiariter explanat. Tertius, ea quæ ad Missæ pertinent officium, præsertim Præfationes et sacrum Canonem breuiter explicat. Quartus, Prosas quæ in sancti altaris sacrificio ante euangelium dicuntur, tam de tempore quam sanctis facili annotatione dilucidat., Quinque numerantur Elucidatorii Clictoveani editiones: prima omnium Parisiis 1516. lucem vidit in officina Henrici Stephani [Etienne] Chalcographi e regione scholæ Decretorum. [Cf. A. Renouard, Annales de l'imprimerie des Etienne. Paris. 1841. ed. alt. I, 17.] Mox repetitis vicibus 1517. et 19. Basileæ apud Frobenium, rursus 1521. apud Simonem Colines parisiensem vulgatum fuit. Auctum in hymnis, sed in ceteris abbreviatum prodiit 1555. Venetiis in vico S. Mariæ formosæ ad signum spei. [V. G. W. Panzer, Ann. typogr. VI, 201. 3. VII, 72. Daniel, Thes. hymn. I, XVIII.] Post fata scriptoris Parisiis, quarta, ut dicitur ‚æditio' [in 2. vol. VIII. I, 608. II. 636.] a. 1548. curata est ab J. Roigny, et lapsis paucis annis apud eundem typographum Joannem de Roigny a. 1556. vulgata fuit 'postrema æditio [qua et nos utimur] accuratissime visa et prælecta,' quæ non immerito in fronte 'aliis longe præstantior ac emendatior, adpellatur. [Fol. m. 260. ff. et 2. ff. index.] Omnes dedicatæ fuere Epistola Reverendo in Christo Patri ac Domino D. Joanni

Gozthon de Zelesthe, superiore in Pannonia, ecclesiæ Jauriensis Episcopo dignissimo, locique eiusdem comiti perpetuo, Joannes II. Gosztон de Felsö-Szeleste, tricesimus et septimus serie inter Præsules Jaurinenses, rexit hanc Ecclesiam ab a. 1510. ad a. 1525., quo ad sedem Transsilvaniensem translatus est. Reginæ Mariæ cancellarius, cultor erat literarum atque artium. Sponsæ suæ Jaurinensi dono dedit mitram pretiosam gemmis ornatam. A. D. 1527. videtur Gosztonyi diem supremum obiise. Scriptor parisiensis eidem nostro Episcopo aluid quoque opus: de necessitate peccati Adæ et felicitate culpæ eiusdem, apolegetica dissertatio. Paris 1519. per H. Stephanum, inscripsit. [V. L. Károlyi, speculum Jaurinensis Ecclesiæ. Jaurini 1747. p. 77. A. Szeredai, Series antiq. et rec. Episcoporum Transilvaniæ. A. Carolinæ. 1790. p. 185. Romanus a S. Venantio, Syllabus Præsulum Jaurinensium. Jaurini 1794. p. 42. Nagy I. Magyarország családai. Pest. 1858. IV, 428.] In eleganti præfatione, qua Clichtoveus enarrat, quibus præsidiis ad emendandos, illustrandos, edendosque hymnos ecclesiasticos adiutus fuerit, hodie amplius commendantur ea, quæ Patronum et Mæcenaten Clichtovei ep. J. Gosztonyi, quem in alio eidem dedicato libello [de necessitate peccati Adæ] virtute et literis ornatissimum vocat, respiciunt. Quinam enim melius indicare possit hæc, quam collector hymnodiæ. Dicta salute, et præmissis quibusdam generalibus observationibus, sermonem ad eum convertit: 'gravissima tua paternitas, zelo domus dei succensa, inquit, multo iam tempore indoluit tantam

in ecclesia dei inualescere inscitiam, atque tam crassam eorum, qui sancto ministrant altari et diuinas ex officio personant laudes, ignorantiam: ut rari admodum inueniantur, qui exacte et integre, quæ legunt aut canunt, intelligant.... ut huic gravi morbo iam late grassanti et totum pene occupanti Christianum orbem, pro viribus occurrere mederique possit insignis tua dignitas, *cum apud celeberrimam Parisiorum academiam diversaretur* ad tempus... me pro incredibili sua humanitate in mutuam familiaritatem et quotidianam congressionem ascitum, assidius adhortata est impulsibus et continua efflagitatione solicitauit, vt hymnos ecclesiasticos, qui in horis canonicis decantantur, facili planaque expositione elucidarem, quod illi nonumquam multis scateant mendis. Adfirmat deinde, se diu detrectasse hanc provinciam, quæ potius ad peritum grammatices professorem spectat, sed tandem importunitate, sed quæ omni opportunitate tempestivior et commendabilior est, victum fuisse. 'Victus sum, alloquitur doctum Præsulem, itidem illa animi tui eximia synceritate, qua non propriæ utilitatis, sed publicæ tantum rationem quærens, 'ea impensius expetis fieri, quæ ad Dei honorem in omnibus quærendum et ad animarum nostrarum salutem attinent, quæque ad cultum ecclesiasticum, et ad maiorem diuinarum rerum spectant celebritatem. Victus sum incredibili tua in me beneficentia, qua ob suscepta cumulatissime a tua paternitate munera usque adeo illi sum obstrictus, ut ne minimam quidem illorum partem condigna compensatione æquare possem. Ne tamen ob hanc tuorum in

me meritorum inæstimabilem magnitudinem, nulla prorsus ipsis referatur gratia, quibus certe debetur quam maxima, connixus sum pro viribus elucubrare succisivo studio hoc, *quod efflagitasti opus,* non quidem quantum exposcit ipsa rei dignitas, sed quantum valet tenuis mea facultas. Persuasum habens singularem tuam benevolentiam mihi quidem perspectissimam, facili venia id excusaturam, quod minus sufficienter aut plene discussum est in eo negotio aut non satis reclusum.' Aperit C. mentem suam de modo, quem in Elucidatorio compilando secutus sit: ‚Meum utique erit studium, genera carminum, quibus hymni centexti sunt, paucis describere, rhythmorumque ecclesiasticorum in prosis observatorum leges et numeros recensere, si qua in illis errata aut menda deprehensa fuerint ad limam reducere, autores ipsorum, ubi mihi comperti fuerint, nominatim exprimere. Demum si qua dein occurrerint annotationem propriam diffusius exposcentia aut grammaticam aut ex scriptura sacra pendentem, illam adducto probatorum auctorum testimonio, approbationeve sanctorum eloquiorum ordine uersuum obseruato subnectam'. 'Cæterum, dicit, quoniam non solum hanc operam insigni ecclesiæ tuæ Jauriensi aut Pannoniæ, sed et Galliæ nostræ et quibusvis aliis profuturam speravi, ratus sum id cunctis conducibile fore, si in lucem ædatur arte chalcotypa, proferaturque in publicum, quo in plures extendatur atque propagetur ipsa, si qua est futura, vtilitas'. Demum his verbis concludit satis longum discursum: 'Itaque amplissimæ tuæ paternitati dedica-

tum hoc opus, atque pollicitationis nostræ satisfactorium sereniore uultu suscipe atque illud in mei, quo te merito prosequor, monumentum et pignus amoris, et uel exiguum gratitudinis in te meæ argumentum apud te repone, non quidem ut ea, quæ complectitur, discas, qui literis cum humanis tum diuinis liberaliter ac præclare institutus, longe hæc omnia transcendisti, neque eorum indiges elucidatione, sed ut frequentiore codicis huius aspectu atque attrectatione crebrior mei te subeat memoria, qui tibi clientulus sum dedititius tuæque dignitatis obseruantissimus. Valeat quam diutissime, ueneranda et mihi semper colenda paternitas. Ex Parhisiis, anno verbi incarnati. 1515., Hæc Clichtoveo sine iactantia scribere licuit, cui eruditio et diligentia pro materiæ dignitate certe non defuit. His præmissis hymnos et prosas S. S. Patronorum Regni Hungariæ in Elucidatorio Clichtoveano editas, penitius inspiciamus.

Ac primo quidem, antequam ad recensenda carmina a Clichtoveo edita transeamus, quærendum, quibus codicibus in editione sua factitanda usus fuerit? Uno eoque mendoso libro manuscripto se usum esse fatetur f. 69. v. Coniecturis ad syllabarum apices restituendos illum usum fuisse, earumque numerum non ita parvum esse, altentius legenti subito adparebit. Jam olim continuator Johannis Trithemii, de scriptoribus ecclesiasticis, in additionibus nonullorum illustrium virorum [N. XXI. apud Fabricium, Bibliotheca eccles. p. 238.] de Clichtoveo observavit: Quæ scabra, fœda, hiantia barbaraque sunt

expolire nisum esse. Quanta fuerit eius græcæ et latinæ linguæ peritia, abunde patet inde, quod libros quator s. Cyrilli in Evangelium Joannis, qui tunc temporis desiderabantur, ex ingenio suo, s. Augustinum secutus, suppleuerit, et quædam manca S. Joannis Dumasceni loca inseruerit, pro quo attamen fatigio male illi repensa est gratia. [V. G. Cave, Scriptorum Ecclesiasticorum Historia literaria. Basileæ. 1741. I, 392. J. A. Fabricii, Bibliotheca Græca. ed. G. Chr. Harles. Hamburgi 1804. IX. 697.] Eadem in hymnis et prosis ecclesiasticis edendis licentia usus, si vitiata quædam, et a grammaticæ et poeseos legibus aliena sibi deprehendisse visus est, hæc sanare tentavit. Quod non eo dictum velimus, ut tantum virum et suis temporibus disertissimum [Quemadmodum in simili casu, Ep. ad Marcellam XXXIV, 3. ed. Vallarsii I, 156. de s. Hilario scripsit S. Hieronymus.] reprehendamus, sed ut sincere eius institutum edendi describamus. Edidit vero sequentes hymnos: De sancto Ladislao, rege Hungariæ 'Regis regum ciuis, aue.' L. I. f. 60. r. De sancto Stephano, rege Hungariæ f. 69. v. 'Gaudent cœli noua luce'. De Sancto Emerico, duce Hungariæ. 'Plaude parens Pannonia'. f. 73, v. De sancto Martino. 'Martine confessor dei.' f. 74. r. De eodem porro alios duos hymnos: 'Martine par apostolis'; f. 75. 'Fratres vnanimes fœdere nexili'. De sancta Elizabeth, filia regis Hungariæ duos: 'Gaude felix Hungaria' et 'Novum sidus emicuit'. f. 76. r. E prosis, ut adpellat Clichtoveus vulgavit prosam de S. Adalberto: 'Corona

sanctitatis et immortalitatis' f. 211. r. De sancto LADISLAO, rege: 'Nouæ laudis attollamus'. f. 218. v. De sancto STEPHANO, rege Pannoniæ: 'Corde, voce, mente pura'. f. 236. v. Item duas prosas de sancto MARTINO: 'Sacerdotem Christi Martinum'; et 'Gaude Sion quem diem recolis'. f. 252. v. 253. r. Ad extremum prosam de Sancta ELIZABETH vidua: 'Gaude Sion quod egressus'. 253. v. In universum quatuor et decem carmina, prætermissis aliis. Sed hæc pro rei magnitudine pauca sunt. Multo felicius exsecuturus fuisset propositum suum vir magnæ eruditionis, si editiones typis descriptas, quæ ea ætate sat copiosæ iam præsto fuerunt, et in his cumprimis Breuiaria et Missalia monastica consuluisset atque in suum usum conuertisset. Ut clarior habeatur hymnorum intelligentia, nonnihil inquit de Sancti Ladislai moribus, de vita s. Stephani, quoniam *vulgata non est*, quantum *ex aliis* accipere potuit, [f. 60. r. 69. v.] paucis se perstrinxisse atque in medium adduxisse. Hic vero nos stupor tenet, quo pacto vitæ sive Legendæ S. S. Patronorum R. Hungariæ, quæ eo tempore iam in tribus diuersis editionibus divulgatæ fuerant, videlicet: Venetiis 1498., s. l. a. et typ. n. [Hain 9996. III, 251. n. V. p. 227], et Cracoviæ 1510., Parisiis incognitæ manserint. Cetera qui copiosius res Clichtovei nosse desiderat, consulat: E. DUPIN, Nouvelle Bibliotheque des auteurs ecclesiastiques. Amstelodami 1703. XIV, 162. seq. Theophili SINCERI [r. G. J. Schwindel], Neue Sammlung von lauter alten und raren Büchern. Frankfurt. 1733. p. 110. s. I. Fr.

Foppens, Bibliotheca Belgica. Bruxellis. 1739. II, 763. seq. J. A. Fabricii Bibliotheca latina mediæ et infimæ Latinitatis, ed Mansi. Patavii 1754. IV, 173.

Institutum Eremi — cœnobiticorum Ordinis Fr. *Eremitarum s. Pauli,* quod primordia suæ erectionis ,sæculo XIII. a partu Virginis, in apostolicum regnum Hungariæ tanquam natale solum reducit, in quo solo centum septuaginta monasteria numerabantur, priuo utebatur Missali et Breuiario, quod in libris manu et typis descriptis hodiedum superest. Notari meretur in exemplari mutilo Bibliothecæ Universitatis regiæ Budapestiensis [LXII. c., quod olim claustri B. Mariæ V. de Lepoglava in Slavonia fuit.] Breuiarii totius Ordinis Paulini, quod ad finem vergente sæculo XV. lucem vidit, A. D. 1763. adposita est nota hoc ipsum A. D. 1454. ab Antonio de Tata fr. e. O. compilatum fuisse. Paulinorum libri sibi vendicant, ut quidquid ad nostram collectionem conferre potest, id sedulo describatur. Cf. p. 119.

Ungaricæ Provinciæ *Ordinis praedicatorum* A. C. 1221. ab ipso fundatore eius S. Dominico duxit originem, qui Fr. Paulum Hungarum et Sadochum cum aliis sociis in patriam nostram misit. Brevi tempore Jaurini Veszprimii et alibi monasteria ædificata sunt. Bernardus Guido de Sanctimonialium familiæ Dominicanorum monasteriis agens commemorat: apud insulam Leporum a Bela IV. ædificatum, ubi pro thesauro habetur pretiosa soror Margarita Virgo electa et sancta, filia quondam regis Hungariæ nomine Bela, quæ in vita virtutis et

miraculis multis effulsit, et post mortem vivere cum Deo miraculis demonstratur. Accidit transitus B. Virginis a. D. 1271. die dominico, 18. Januarii, qui S. Priscæ V. e fastis Ecclesiæ sacer est. Cum de sanctitate b. Margaritæ fama per totam late Hungariam perveniret, rex Stephanus V. Beatæ frater, de ea inter Sanctos referenda cum Pontifice Gregorio X. agebat. Pontifex processum canonizationis 1272. instituendum demandavit, qui semel iterumque sub successoribus denati a. 1276. Papæ tentatus, quartaque vice reassumtus, auspicato fine absolvi non potuit. Demum Mathias Corvinus datis ad S. P. Pium II. literis [s. dd. sed. 1462-vel 64. quas e pervetusto quia coævo codice epistolarum regis publici iuris fecit G. Pray, Vita s. Elisabethæ v. nec non Margaritæ v. p. 237. s. Repetitæ in Monumentis Vat. Hung. Budapest. 1891. VI, 34. s.] vehementer ursit; in iis quam humillime ac studiosissime supplicans, ut apostolicæ auctoritatis præconio et solenni publicatione *sanctam* declararet. Eiusdem prorsus argumenti epistolam 1465. ad Collegium Cardinalium direxit, sed ut euentus docuit, sine effectu. Abhinc causa neglecta fuit ad dies r. Ferdinandi III. qui anno 1641. enixis precibus ab Urbano VIII. petiit: velit huiusmodi beatificationem decernere, et officii ac Missæ celebrationem, adminimum per totum regnum Hungariæ, ac universum Prædicatorum ordinem paterne concedere. Sed et hac sexta vice, Beatificatio B. Margaritæ, cuius imago in famoso cœnaculo præfati ordinis, loco quo hodie rudera mirificæ picturæ Leonardi

da Vinci Mediolani cernuntur, contiguo reperitur, Beatæ titulo insignita, frustra tentata fuit. Interim iam tunc temporis ab Ordine Dominicanorum Officium proprium de Beata Margarita recitabatur, quod cum Sigismundus Ferrarius, a magistro ordinis F. Sicco 1636. Vindobonæ, ubi studio generali regundo præfuit, Hungaricæ missionis commissarius [Cf. Echard, Scriptores ordinis Prædicatorum. Paris. 1721. II, 550.] constitutus, Posonii moraretur, [V. Eiusd. De rebus Hungaricæ Provinciæ Ordinis Prædicatorum. Viennæ 1637. p. 341.] solita, ut inquit charitate a P. Jacobo Némethi S. J. obtinuit. [V. Al. Horányi, memoria Hungarorum s. e. n. Viennæ. 1776. II, 683. J. Stœger, Scriptores provinciæ Austriacæ S. J. Viennæ. 1856. p. 243.] Hoc officium, quod rhythmicum esse statim dignoscitur, omni chirographorum ope destituti ad literam e libro supra laudato S. Ferrarii describi curavimus. Illud vero merito miramur, oculos ceteroquin acerrimos, viri doctissimi Georgii Prav subterfugisse: omnia officia propria Sanctorum Patronorum R. Hungariæ, et non modo S. Emerici, ut adfirmat [Diss. h. cr. de S. Salomone rege et Emerico duce Hungariæ. Posonii 1774. p. 76.], rhythmo concepta esse. Interim officium supra laudatum toto coelo differt a prosaico, quod hodie recitant P. P. Dominicani et quod Pius P. VI. a. 1789. Clero Diœcesis Transilvaniensis recitandum concessit. Breuiarium Romanum. Budæ. ed. 1814. P. H. p. 8. inter officia propria Sanctorum Patronorum Regni Hungariæ, ad diem 28. Januarii adfigit B. Margaritæ, Belæ IV.

regis filiæ festum, qua re ex indultu apostolico Strigoniensi Archidioecesi quoque permissum fuisse testatur. Ab hoc nostro discursu ceterum alienæ sunt historiæ B. Margaritæ, quas enarrarunt et illustrarunt præter Ferrarium et Prayum l. c. F. Knauz, A nápolyi Margit-legenda. Esztergom. 1868. Id. Monumenta Ecclesiæ Strigoniensis. Strigonii. 1874. I, 585. 598. 610. II. 1882. p. 103. seq. L. Némethy et G. Fraknói, Adatok árpádházi boldog Margit történetéhez. Budapest. 1884. L. Balics, A római katholikus egyház története Magyarországban. Budapest. 1890. II, 2, 353. s. 391. s.

Huc spectat memoriam facere poetarum, qui in editione Breviarii Congregationis S. Mauri Ordinis Sancti Benedicti ad usum Archi-Cœnobii Sancti Martini de sacro monte Pannoniæ eiusdem Ordinis, Vindobonæ 1842. typis congregationis mechitaristicæ descripti, hymnos S. S. Patronorum R. H. qui in ipso corpore libri, ea qua indigebant adprobatione apostolica muniti leguntur, condiderunt. De his Maurus Czinár e. O., in ed. Monasteriologiæ Regni Hungariæ D. Fuxhoffer. Pestini 1858. adnotat: 'Hymnos quos Breviarium Congregationis olim S. Mauri, per eam S. Martini nuper adoptatum in officiis Propriis S. S. Patronorum Hungariæ continet pro Festo S. Stephani et eius Octava Bernardinus Takács [† 1859.], et Theophilus Balás [† 1878.], pro eo S. Emerici Titus Molnár [† 1857.], denique pro eodem S. Ladislai Valerius Ballay, [† 1885.] emeriti studii poeseos professores publici, alias quoque ab insignibus versibus occasionalibus clari, in spiritu

novi huius Breuiarii composuerunt; [I, 154.] Quorum, si demas Valerium Ballay, meminit etiam compilator collectionis: Scriptores Ordinis S. Benedicti qui 1750—1880. fuerunt in Imperio Austriaco Hungarico. Vindob. 1881. p. 11. 477. 302.

Præter Clichtoveum e veteribus sæculorum lapsorum scriptoribus unum aliumve hymnum Sanctorum indigetum edidere: Anonymus H. Quentelli, cuius hymnarius cum bona expositione 1496. prodiit, f. LXXIIII. r. ad laudem beati Martini: 'Fratres vnanimes federe nexili., recitat. Expositio hymnorum perutilis [S. l. a. t. Hain 6780.] f. LXI. r. habet: 'Rex xriste martini decus.' Expositio himnorum cum notabili commento Basileensis Furteriana 1504. f. XXXIX. v. XL. et LXVIII. tres hymnos legit: 'Rex christe., 'Martine par apostolis, 'Fratres vnanimes., J. Wimpfeling, Hymni de tempore et de sanctis, impressi per J. Knoblouch, Argentin. 1513. f. LXXI. eumdem 'Fratres' repetiit alium: 'En gratulemur' addidit. J. Adelphus, Sequentiarum luculenta interpretatio. Argentinæ. 1519. [1512. ded.] continet., ut talium rerum curiosis subserviret, f. LXIIII. v. 'Aue summa præsulum' LXXXXIX. v. in obitu s. Martini: 'Sacerdotem christi martinum', et f. CII. v. de sancta Helisabet: 'Gaude Sion quod egressus, sequentias. Duos in lucem emisit hymnos G. Pray, olim S. J., pr. sæc., et quidem in dissertatione h. cr. de S. Ladislao rege. Posonii 1774. p. 17.' Regis regum civis ave, quamquam ut præmittit, rhythmus non sit e cultioribus. In dissertatione vero de Sanctis Salomone rege et Emerico duce

Hungariæ Posonii. 1774. p. 75. evulgavit hymnum: 'Plaude parens Pannonia', quem laudat eo quod plenus est prisci candoris, et pietatis non fucatæ.

Addendi sunt hoc loco plures alii, qui hoc sæculo, hymnos S. S. Patronorum R. H. ediderunt, quorum hymnorum initia hic exhibemus. In quinque voluminibus, quos H. Daniel, Thesaurum hymnologicum inscripsit [Halis 1841—56.], in quo colligendo proh dolor nullo libro liturgico typis vel manu descripto Ecclesiæ Hungariæ usus est, reperiuntur: De s. Adalberto: 'Hodiernæ lux diei, V, 154. quatuor strophæ. De s. Stephano I, 254. e Clichtoveo quatuor voces: 'Gaudent cœli luce nova., De S. Martino: II, 27. 'Sacerdotem Christi Martinum'. Pro translatione c. S. p. 180. init. 'Nos audi tua festa colentes', IV, 142. 'Martine confessor Dei.' p. 281. 'Fratres unanimes fœdere nexili.' V, 120. titulum q. v. 'Tuba nostræ vocis elevetur.' I, 104. 'Bellator armis inclytus.' Quatuor primos versus carminum: 'En gratulemur spiritu' 'Martine par apostolis' I, 253. Initia: 'Gaude Sion quæ diem recolis, 'Rex Christe Martine decus'. II, 89. I, 253. Denique de S. Elisabetha: 'Hymnum Deo vox iucunda' — 'Elisabeth collaudemus' Init. I, 304. 'Gaude Sion quod egressus, — ‚Florem mundus protulit.' II, 158. 208. 'Ave matrona nobilis' IV, 282. 'Lætabundus Elisabeth decantat chorus' V, 121. Aliquot versiculos ex: 'Novum sidus emicuit' 'Gaude felix Hungaria' I, 289. Danielis Thesaurum subsidiorum manu et typis descrip-

torum copia, ordine et dispositione superat Hymnarium F. J. Mone, cui titulum fecit: Lateinische Hymnen des Mittelalters, aus Handschriften herausgegeben und erklärt. I—III. Freiburg. 1853—5. In hoc reperiuntur hymni de S. Elizabeth: 'O Elizabeth regina; Ave gemma speciosa; Ave matrona nobilis; Plebs devota jocundetur; Gaude Sion quod egressus; Novum sidus emicuit, Hymnum deo vox jocunda.' III. n. 899. 900. 1. 2. 3. 4. 5. p. 282. et seq. De S. Martino: 'Bellator armis inclitus; Martine confessor dei; Rex Christe, Martini decus; Sacerdotem Christi Martinum; Christe rex noster, via, lux salusque'. Ib. n. 1069. 1070. 1. 2. 3. p. 429. s. Sub nomine 'Liturgie de sainte Elisabeth, permulta e codicibus et libris impressis collegit meritissimus S. Elisabethæ biographus comes de Montalembert. Et quidem: Officium S. Eisabethæ, e msso Breviario Virdunensi, hodie in Bibliotheca parisina. Officium eiusdem e Breviario mozarabico iuxta textum Migne P. L. v. LXXXVI. Hymnos: 'Deo vox iucunda; Letare Germania; Nunc cunctorum vox iucunda; Decoratos novo flore; Gaude felix Ungaria; Gaude Sion quod egressus; Concinat Ecclesia celebri memoria. 'Adiunguntur denique litaniæ de Sancta apud Tertiarios Ordinis s. Francisci Lugdunenses olim usitatæ. Oeuvres de M. le Comte de Montalembert. Paris. 1861. Histoire de sainte Elisabeth. VIII., 2, 255. seq. Singulos edidere: G. Morel, O. S. B. E. Lateinische Hymnen des Mittelalter aus Handschr. Schweiz. Kloster. Einsiedeln. 1866. de S. Adalberto ‚Hodiernæ lux

diei' p. 185. de S. Martino ‚Tuba nostræ vocis elevetur., p. 287. F. Knauz, libri missales ac Breviaria Ecclesiæ Hungaricæ. Strigonii. 1870. p. 88. 9. initia Hymnorum de s. Ladislao 'Regis regum, de s. Stephano 'Gaudent celi, de s. Emerico, Plaude parens, et de S. Elisabeth 'Novum sydus' e Psalterio chorali Strigoniensi 1523. vulgavit. Plures Sequentias exhibet sequentiarius J. Kehrein, lateinische Sequenzen des Mittelalters. Mainz 1873. E quibus sunto: De S. Adalberto: 'Corona sanctitatis et immortalitatis'; Hodiernæ lux diei., P. 339. 40. De S. Ladislao: 'Novæ laudis attollamus'. P. 423. De S. Martino: 'Sacerdotem Christi Martinum. 'Gaude Sion qnæ diem recolis; 'Tuba nostræ vocis elevetur.' 'Ave summe præsulum eja; 'Gaude gemma præsulum'. P. 438. 9. 40. 1. De Sancto Stephano: 'Corde voce mente pura'. P. 485. De S. Elisabetha: 'Gaude Sion quod egressus'; 'Florem mundus protulit'; 'Concinnat ecclesia celebris memoriam'. P. 537. 8. 9. M. Florianus, Historiæ Hungaricæ fontes domestici P. I. Vita Sanctorum Stephani regis et Emerici Ducis. Quinqueecclesiis 1881. e Breviario Strigoniensi 1515. p. 88. s. 148. s. Officia rhythmica; e Missali autem Quinqueecclesiensi 1499. p. 91. 148. Sequentias laudatorum Sanctorum: 'Corde voce mente pura. Stirps regalis proles regis', typis repetiit. Adami de S. Victore sequentiæ de S. Martino, quæ verbis inchoatur: 'Gaude Sion, quæ diem recolis, textum criticum cum introductione bibliographica typis describendam curavit L. Gautier œuvres poetiques d'Adam de Sainte Victor.

Paris. 1881. ed. II. p. 187. s. E. Ranke, Chorgesaenge zum Preis der h. Elisabeth. Leipzig. 1883. officium rhythmicum, hymnum Ymnum deo uox iucunda. Novum sydus emicuit et sequentias 'Florem mundus protulit' — 'Gaude Sion quod egressus' p. 6. seq. publici iuris fecit. Analecta hymnica medii ævi a. 1886. edenda suscepit Guido Maria Dreves S. J.; qui ut ea qua decebat fide ageret: Cantiones, hymnos, historias rhythmicas, sequentias, prout in codicibus reperiuntur, tredecim adusque voluminibus ab anno 1886. ad 1892. vulgavit, eruditas præmisit disquisitiones, criticas observationes et lectionum variantium præcipuas subiecit. Reperiuntur in hoc collectione: De S. Paulo pr. erem. 'Salve Sancte Paule'. III, 83. 'Ordo sanctorum militum' IV, 220. — 'Vitis palma exstas veræ.' VIII, 198. De S. Adalberto: 'Exultét claro sidere. 'Festum agat ecclesia'. 'Lætare pacis fœdere'. 'Fulget in templo legifer'. IV, 66. 67. Historia rhythmica V, 99. Sequentiæ: 'O præclara Adalberti'. 'Laudes dicat omnis ætas'. IX, 87. De S. Ladislao: 'Regis regum civis ave'. IV, 174. De S. Stephano rege: 'Jam lucis orto sidere'. 'Gaude, mater Hungaria'. 'Gaudent cœli nova luce'. IV, 238. 9. De S. Demetrio: 'Regnum emit, pro quo demit'. X, 164. De S. Emerico Historia rhythmica V, 166, et Sequentia: 'Lætabundus et canorus'. VIII, 123. 'Stirps regalis, proles regis'. IX, 147. De S. Martino. 'Gaude felix Pannonia., I, 110. 'Rex Christe Martini decus'. 'Martine par Apostolis.' 'Martine, præsul optime.' 'Te Martine, miles Christi'. 'Læte canat Simphonia' II,

67. 128. 29. 'Salve, præsul præcipue.' 'Ave Dei pontifex.' III, 79. 189., Martini laudes incliti'. 'En gratulemur spiritu'. IV, 207. 8. 'Hæc est dies veneranda nimis. Qua Pontifex Martinus cœlo fulget præclarus'. 'Digna cultu dies hodierna.' 'Alma pangat symphonizans caterva'. 'Exsultet nunc omnis chorus psallens organa'. 'O Martine sacer merito'. 'Perspicua rutilat iam dies ista'. VII, 188—193. 'Velut topazion ex Aethiopia'. 'Confessorum flos Martinus'. 'Quam pie sit recolendus.' 'Regem regum collaudemus.' 'Vernat gemma Martinus'. 'Iucundemur et lætemur'. VIII, 185—190. 'Martini laudes incliti.' XII, 184. 'Rex Christe tu mirificas.' 185. 'Martine iam consul poli.' Ibid. 'In laude Martini Deus.' 186. 'Fratres unanimes fœdere nexili. 187. In Translatione S. Martini: 'Ad Martini titulum.' VIII, 190. 'Cor ad laudem redemptoris' IX, 220. 'Miles miræprobitatis'. 'Hodiernæ lux diei'. 'Iucundemur hodie fidelis cœtus'. 'Lætabundi jubilemus.' 'Pulset astra vox sublimis'. 'Lætabundus exsultet fidelis chorus., ‚Festi decus præoptati'. 'Martini præconium'. 'Voce clara plebs exsulta'. 'Hac in die voce, voto'. X, 253—60. In translatione S. Martini: 'Laudes summi confessoris'. X, 260. ‚Inter patres monastici.' XII, 186. In Reversione s. Martini: 'Læta dies et votiva'. X, 261. 'Martine præsul optime'. XII, 187. In Subventione s. Martini: 'Gaudium mundi, Christe lux sanctorum'. Ib. 188. Tandem de S. Elisabeth: 'Salve venerabilis'. III, 162. 'Deus tuorum militum, pauperum atque divitum'. 'Exultent filiæ matris ecclesiæ'. 'Gaude felix Hun-

garia'. 'Magnæ Deus potentiæ'. 'Surgit de stirpe regia'. IV, 129—32. 'Dies sancta consecravit'. 'Plebs devota iucundetur'. VIII, 121. 2. 'O Elisabeth regina'. 'Plebs devota psallite'. 'Lætabundus exsultet fidelis chorus harmonia'. IX, 145—7. In elevatione s. Elisabeth: 'Super omnes una mitis' X, 168. 'Insigne sidus claruit'. XI, 118. 'O Deus alme, nostris fave votis'. XII, 109. 'Exsultet aula cœlica'. 110. 'Jesu, vita viventium'. 'Pange, lingua gloriosæ'. 111. 'Lantgravia Thuringiæ'. Ib. 'Exsultet in ecclesia'. 112. 'Læta stupet Thuringia'. Ib. 'Felix gaude Germania'. 118. 'Pange Christo die isto'. Ib.

* * *

EDITORES HYMNORUM ECCLESIASTICORUM.

His opportune de editoribus Hymnorum liturgicorum prænotatis, transeamus ad alterum nostræ disquisitionis caput, in quo nobis proposuimus de iis agere hymnis sacris, qui in Missalium et Breuiariorum ordinem nunquam recepti, priuato attamen usu inter sacrorum solemnia adhibiti in Ecclesia fuere. Ex eorum numero quatuor supra septuaginta, apiculas, ut fatetur — in dedic. lat. 4. oct. 1651., — imitatus, ea qua potuit solertia conquisiuit, anonymus editor libri: 'Cantus catholici. Régi és Uj Deák, és Magyar ajitatos egyházi Énekek es Litaniak Anno MDCLI'. quem aliqui Petrum Ragyóczi canonicum agriensem esse dicunt, qui sumtibus Benedicti Kisdi episcopi sui, hanc collationem publici iuris fecit. Summopere dolendum, quod collector oblitus sit adnotare, quos hymnos ipse conscripserit, unde alia carmina partim sumserit, quid de ætate, auctoribus eorum senserit. Huius collectionis nova editio vulgata fuit anno 1674. h. t. 'Cantus Catholici Latino-Hungarici in lucem dati Authoritate et Liberalitate Illustrissimi ac Reverendis-

simi D. D. Leonardi Szegedi Episcopi Agriensis. Cassoviæ, Typis Acdemicis Soc. Jesu per Franciscum Lubovienski et Georgium Pilgram'. IV. Præfatio commendans opus, prouocat ad verba s. Augustini: 'Ut svavesonantibus vocibus, eliquetur Dei veritas in corda hominum'. Conf. IX, 6., et ad aliud eiusdem s. Patris, quod tamen non in prologo Augustineo super Psalmos, sed in s. Basilio ex interpretatione Rufini, ap. Migne IV. I, 63. legitur: 'Ut dum svavitate Carminis et delectabilibus modulis cantilenæ, mulcetur auditus; Divini Sermonis pariter utilitas reseratur'. Ceterum hymni latini quotquot in hac sylloge reperiuntur, tantum ad officium de Tempore, Beatam Virginem Mariam et Cœlites in universa Ecclesia cultos adtinent; qui de S. S. Ecclesiæ Hungariæ propriis habentur, nulli inueniuntur.

Eodem ævo claruit Joannes Kajoni Ordinis S. Francisci Ser. monachus, qui sive doctrinam spectemus summa diligentia paratam, sive ingenium ad artem musicam colendam, exercendamve aptissimum, ceteris quotquot de hymnis nostris colligendis bene meruerunt, palmam præripuisse nobis videtur. Quapropter oblata hac opportunitate neminem arbitramur nobis vitio versurum, si de vita et scriptis, ea quæ nobis innotuerunt, h. l. commemoraverimus. Anno a reparata salute 1629. in Nagy Kajon natus, humaniorum literarum elementis imbutus, ordinem S. Francisci provinciæ S. Stephani ingressus est, et ad sacerdotium promotus, variis muniis gestis et artium liberalium exercitiis ceteris præcurrit. Musicam sacram, cantum Gregorianum

et popularem ecclestiasticum, organi pulsum non modo egregie calluit et promovit, sed et ut organi faber excelluit; ita ut iuxta G. Reisch musices peritissimi Carthusiani sententiam [Margarita philosophica. Basileæ. 1517. l. V. tr. I, 3.] *musicus* recte dicatur, in quo aderat facultas bene instrumenta versandi et modulandi, hymnos componendi et peritia, ea quæ ad musices rationem spectant iudi candi. Indefessum virum mox præesse iussere superiores. De schola et monasterio Csik-Somlyoensi per incursiones pene diruto optime meritus, utrumque 1661. instauravit. Claustrum Mikháziense cum Ecclesia e rustica et inculta forma in elegantiorem redegit 1669. Eandem operam navavit in conuentu Szárhegyensi 1669., qui eum velut alterum conditorem veneratur. Ut Custos 1675. cum indultu apostolico Csik-Somlyóini, ubi inde ab 1681. Quardianatus officio fungitur, typographiam erexit, e cuius prelo 1676. Cantionale Catholicum, elapsoque biennio Kalendarium siue Directorium officii divini inclitæ Custodiæ S. Stephani in lucem publicam prodiit. Hic quemadmodum et Mikházini, Szárhegyini et Udvarhelyini organa excitavit. Anno subsequenti instaurationem ædium Csiksomlyoiensium impigre perfecit, Ecclesia renovata, quam Vitus Pilutius, Archiepiscopus Metropolita Moldauiensis consecravit. Quamvis Kajoni vir simplicissimus et vitæ per omnia rectæ fuerit, ætatem senilem non attigit, quippe qui annos octo super quinquaginta natus, animam Creatori suo placidissime reddidit. Memoriam tanti viri seruat epitaphium: 'Custodiæ Pater,

Vicarius Apostolicus et Missionum Præfectus in Transsylvania, reacdificator Conventus Szárhegyensis, orationi deditus, sobrietatis cultor, doctor rudium et parvulorum, vir denique in operibus pietatis infatigabilis, episcopatum a s. Sede apostolica sibi oblatum, humilitatis amans recusavit. Decessit post magnam in aduersis exhibitam patientiam in Szárhegy a. 1687. die 23. Aprilis'. Hæc sunt quæ nobiscum de vita et moribus Kajonii posteri communicarunt. Magnam ingenii famam suis reliquit collectione hymnorum vernaculorum [n. 511.] et latinorum [222], quod promtuarium hac inscriptione donatum publici iuris fecit: ‚Cantionale catholicum. Régi és Uj, Deák és Magyar aítatos Egyházi énekek, Dicseretek, Soltarok és Lytaniak; Kikkel a' Keresztyének Esztendő-általvaló Templom—Solemnitásokban szoktanak élni. Halottas Temetéskor-való, és a négy utólsó dolgokról emlékeztető Enekekkel eggyütt. Most ujonnan nagy szorgalommal egybeszedettek, megjobbitattak, és a Keresztyének éppületire, s lelki vigasztalásokra kibocsáttattak, a' szent Ferencz — Szerzetiben lévő Kájoni, P. Frater János által. Superiorum permissu. A' Csiki Kalastromban. Nyomtattatott Cassai András által, 1676-ben., IV. Usurpamus exemplar Metropolitanæ Bibliothecæ Strigoniensis. [L. III, 31. n. s. I. H. II, 39.] Facultas pro descriptione typis a Comissario Generali Familiæ Ordinis Minorum Fr. Jacobo a Spinetulo elargita librum abs ipso compositum et ex diversis auctoribus collectum esse adfirmat. Adprobatio Rssi.

Ordinarii F. Casimiri Domokos eundem ex variis et approbatis auctoribus collectum et compositum fuisse. In epistola dedicatoria ad patronum suum Stephanum Torma, supremum Comitem ctts. B. Szolnok, rationem instituti sui reddens inquit: se hymnos melioris notæ, psalmos et laudes in unum volumen cogregatos meliori forma et ordine disposuisse. Ad lectorem vero scopum libri recensendo testatur primarium finem, ob quem magna industria cantiones latinas et hungaricas conquisiuerit esse, quod experientia eum docuerit, ob defectum librorum idoneorum hymnos persæpe corruptos de manu ad manum tradi. Huic malo obviam ire intendit editione abs se suscepta, in qua priscæ formæ et pulchritudini restituuntur, quosdam e latino in vernaculam linguam transtulisse, rhythmi archetypi semper studiosus. Continet collectio ista tres partes, quarum altera et tertia peculiari titulo distincta, eodem quo prima id est anno 1676. lucem vidit. Elapsis abhinc quadraginta et tribus annis Georgius MÁRTONFFI l. B. de Karczfalva, Episcopus Transilvaniæ, Præpositus S. Stephani Pm. de castro Strigoniensi E. M. S. canonicus, Cantionale Catholicum a. 1719. suis sumtibus, typis monasterii B. Mariæ V. Csiksomlœnsibus describi curavit, editore P. Augustino Balás. Hic inter alia de editionis abs se susceptæ ratione, causas recenset, quod opus illud, iterum prelo subiectum fuerit. ‚Plurimi, merito queritur, pie defuncto P. F. Joanni Kajoni, primo operi huius collectori, alapam hæreseos aliquo modo impingebant, quod nimirum multa hæresim sapientia,

aut hæretica, in hoc volumine congesisset; verum hi, si revolvissent *antiqua in Hungaria impressa Cantionalia,* ante huius impressionem, deposuissent iudicium. In illis enim *uti invenit,* ita et reliquit, *Personam* [vernacula nostra lingua] pro natura assumpsisse *Verbum.* Quare ex pulveribus pie defunctum Patrem suscitare volens, melioratus est defectus. Fatetur editor se rotulos, prosas et sequentias, quarum notæ manus effugere omisisse, item aliorum cantuum de Sanctis textum correxisse, verbo in quibus multus erat, et brevitatis et sensus gratia purgasse. P. F. Joannes noster Ordinis Minorum strictioris observantiæ, Custodiæ S. Stephani Regis in Transsylvania decus et gloria, qui hymnos hungaricos facile e vulgi ore hausit, inter eos, qui apud nos cantiones ecclesiasticas latinas ediderunt, facile primam tenet sedem, ob copiam earum, inter quas, ut superius iam obseruatum fuit, reperiuntur haud pauci peculiares extra Hungariam non usitati. Quamvis nihil dicat, tamen verisimile est Kajonium has ex parte multo antiquiores, e codicibus descripsisse. Quinque hymnorum auctores nominat, et quidem: Petri Damiani, Cardinalis Ostiensis, ex dictis B. Augustini conflatum hymnum de Gloria Paradisi 'Ad perennis vitæ fontem mens sitivit arida, P. 733., qui legitur in editione huius S. Patris Parisina 1743. III, 463. Carmen B. Jacoponi, de vanitate mundi': 'Cur mundus militat sub vana gloria, p. 686. ap. Daniel, Thes. II, 379. Hymnum de Nativitate D. N. J. Christi 'Grates nunc omnes reddamus Domino Deo, p. 34. apud Daniel, l. c. p. 5., quem

tamen K. p. 34. perperam S. Gregorio Papæ adscripsit. D. Dominici Carthusiani, de pœnis in ferni 'Homo Dei creatura, cur in carne moritura, P. 736. Daniel, l. c. IV, 250. s. E rhythmica oratione ad unum quodlibet membrorum Christi patientis et a cruce pendentis' V. S. Bernardi ad pedes: 'Salve mundi salutare, salve salve Jesu care., P. 175. oper. ed Migne III, 1319. Ex his patet Kajonium pro temporis sui indole hymnos veteres latinos novisse. Singulos vero hymnos, non unius esse meriti facile patet. Certe in numero eorum, quos ex aliis se antiquioribus auctoribus commodatus est, aliqui ieiuni sunt, nec mentem penetrantes, nec cor mouentes, alii mediocres ad docentis potius dicendi genus, quam ad poeseos indolem compositi. Interim remanet non exiguus sane numerus cantuum, qui habito respectu formæ et materiæ poeticæ, non ultimum inter carmina sacra locum merentur. Quod autem eidem privos adtinet, minime inficiandum est, illos vitiis communibus ætatis sequioris laborare, nam ut de barbaris vocibus taceamus ac vix latinis, quibus utitur, iidem hymni persæpe obscuri et implexi sunt, minime naturali sed sæpe redundante verborum copia abundant, unde et obscuritas gignitur orationi, et in eadem ornanda delicatioribus auribus importuna quædam sedulitas. Eiusdem Kajonii est Cantionale a. 1650. manuscriptum, de quo inferius sermo recurret. Hæc commentatio de Kajonio, qui rerum musicarum artifex vocis et organi concentu sensus religionis cultui aptos animis hominum infundere contendit, si paulo lon-

gior evasit, tamen minime superflua propterea, quod ea in medium protulit, quæ de sollicitudine viri laboriosissimi testantur, cuius nomen, quodadusque studiis his constat honos, perenne erit. Ut in cœpta præcipuarum collectionum serie progrediamur, offert nunc se nobis illa, quam inclinante sæculo a. 1695. Georgius Náray Archidiaconus Zoliensis, Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis canonicus, Tyrnaviæ typis academicis describi fecit s. t. 'Lyra Cœlestis svavi concordia Divinas Laudes personans a terrenis ad Cœlestia avocans, elaborata et iuxta musicales notas in harmoniam adoptata': quam 'ad pietatem fidelium excitandam et fovendam, ac augmentum Gloriæ Divinæ utilem esse, iudicavit M. Szentiványi Academiæ Tyrnaviensis cancellarius. In præfatione ad cantorem seu lectorem, auctor inquit se cantiunculas has circiter centum abs se rudiore Minerva elaboratas, præter pauculas aliquas ex alieno horto collectas publici iuris fecisse. In his est cantio pro amore Dei, ab aliquo ut videre fas est, pientissimo religioso composita: 'Amo Deum sed libere.' P. 150. s. Iam quidem prius meritissimus vir 1692. typis imprimi fecit cantionem de sacerdotibus: 'Vos qui clericali toga vosmet induistis, quam in appendice inter cantiones extra ecclesiam in priuato usu usurpandas p. 215. laudati operis hymnologici repetiit. In reliquo eidem paucos inseruit hymnos latinos. Huc item referendus liber precum notissimus *'Officium Rákoczianum'*, qui auctori patri Sorietatis Jesu, cuius nomen ad

nostrum usque diem detegere haud contigit, [Cf. Car. Sommervogel S. J., dictionnarie des ouvrages anonymes et pseudonymes publiés par des religieux de la compagnie de Jesus. Paris. 1884. p. 658. V. c. p. 391.] adscribitur, et in quo continentur pro cultu sanctorum Hungariæ Patronorum hymni, quos ne quid desideretur prætermittere religioni duximus. A recensione hac recedere non licet, quin partite de recentissimis veterum hymnorum latinorum ecclesiasticorum Hungariæ editionibus verba faciamus. Ita hymnum 'Ave salutis hostia, de Sanctissimo Altaris Sacramento in editione: Nádor Codex a pesti egyetemi könyvtár eredetiéből bevezetéssel és szótárral. Budæ 1857. vulgavit Franciscus Toldy. Idem eucharisticum carmen, erudite illustrando repetiit Szilády Áron, középkori magyar költői maradványok. Budapest. 1877. I, 248. In eadem collectione p. 278. habetur carmen de S. Ladislao: ‚Salve benigne rex ladislæ', cuius vix aliquot lineolas dedit G. Döbrentei, régi magyar nyelvemlékek. Budæ. 1840. II, 6. 7.

V.

UTILITAS COLLECTIONUM, QUÆ HYMNOS ECCLESIASTICOS SIMUL EXHIBENT.

Quam utile commodumque sit, non modo Veteris Ecclesiæ, ævi medii, sed et quæ post renatas u. d. literas carmina ecclesiastica composita fuere, omnia simul collecta possidere; quantæque habendæ sint doctis viris gratiæ, quod hæc in publicam lucem produxerint, facilis est existimatio. Norunt ipsi per sese harum rerum studiosi, quantum hac re operæ sumtibusque eorum parcatur. Accedit quod animum legentis regit ipsa collectionis series, cum continuo quasi filo a primis hymnorum principiis ad nostros usque dies thesaurum hymnologicum fere deducit. A septem inde lustris apud Anglos, Gallos, Germanos admirandus plane ardor continuo plane increvit, divulgandi hymnos ecclesiasticos latinos. Labore et iudustria clarissimorum iuxta ac doctissimorum virorum: C. Bartsch, H. Daniel, G. M. Dreves, L. Gautier, I. Kayser, I. Kehrein, G. E. Klemming, March, M. Méril, G. Milchsack, E. Misset, F. Mone, G. Morel, I. M. Neale, I. Paulson, Pimont, Poucelet, A. Reiners, W. Reithmeier, A. Schubiger, R. Trench, A. F. Vilmar, H. J. Weale,

quorum libros, ubi de subsidiis Hymnarii huius loquemur, enumerabimus, disciplina hymnologica facta est europæa. Reliquum modo est, ut aliquid dicamus de commodis magnis, quæ e doctrina hac in literas sacras et profanas manant.

Ac primo neminem latet, qui vel paulum in studiis historiarum versatus est, quantum luminis e legendis ac carminibus ad res ecclesiæ et patriæ priorum sæculorum illustrandas petere omnes possunt. Hinc mirum non est Stephanum Werbötzium, Hungariæ Ulpinianum, historiarum colentissimum in Tripartito I. I. t. XI. versus penultimos Sequentiæ 'Corde voce, ad docendum hic prelatos etc. adlegasse. Multa ex iis nova discimus de rebus antiquis, quod facile explicatur reputantibus nobis, legendas et carmina ecclesiastica e totius nationis ingenio, tanquam suis radicibus prodiisse, eamque ob causam ipsos viliores foetus poeseos ecclesiasticæ, illum qui cuiusque proprius est ævi characterem præ ceteris referre. De usu in historia dogmatum non expedit multa adferre, enimvero doctrinam christianam, plurimum patere e cantionibus, quas populi in ore vixisse verisimile est, quis neget? Accedit quod hæc monimenta nos doceant, quos a primis inde sæculis proprios coluerit Sanctos Patronos Ecclesia in Hungaria. Ipsa monimenta artis pictoriæ et sculptoriæ e hymnis lumen nancisci in confesso est.

Adde aliud argumentum, quod utilitatem harum cantionum comprobat, philologicum: supplementa ad lexica mediæ et infimæ latinitatis in hymnis

ecclesiasticis ignota reperiri, ostendit, ut recentissimum exemplum producamus, editio fragmenti vitæ S. Catharinæ alexandrinæ metricæ e libro manuscripto sæculi decimi et quarti, nuperrime publici iuris facta illustrataque a I. Paulson. Multæ voces latinitatis apud nos obviæ in lexicis deficientes, aut sine testimonio positæ, carminum ecclesiasticorum auctoritate suppleri vel firmari poterunt. Monachorum versificandi ratio, ut plus semel sincere confessi sumus, ab antiquorum inprimis classicorum poetarum, e. g. Aeneidis et Pharsaliæ re metrica differt, habituque pedestri incedit; haud tamen iniucundum est in ipsis hirsutis vocibus et sententiis igniculos agnoscere poetis a natura datos. Quare non diffitendum est, hos scriptores eruditorum curis non minus esse dignos, quam istius ætatis prosaicos, pluribus quoque nævis tam in verbis quam in rebus obnoxios.

Denique inter omnes constat, eos qui sæculo decimo et sexto coaluerunt cœtus a sacris nostris alieni, nostras cantiones aut ipso latino sermone adoptasse, aut in linguam vernaculam translatas, ad normam catholicorum, usurpasse, vel plus minusve prisca verba retinuisse, plerumque autem melodiam hymnorum catholicorum secutos fuisse. Unde nostris diebus viri eruditi acatholici fateri non dubitant, nihil christiano homini dignius esse, notitia et cultu hymnorum veteris Ecclesiæ. Ex his celeberrimus I. M. Neale, editioni Sequentiarum hæc verba præmisit: eas Hymnis penitus recentiores, gravitate tamen sententiarum, pondere verborum, virtute poetica nullo modo ab iis excelli. Celebrato eleganti

opere Trenchiano addit: Pulcherrimum hoc opus hoc uno pulchrius optaverim — veritas enim Platone magis amica est — ut se æquiorem in dogmata, quæ a Protestantibus vel negantur, vel in dubium vocantur, monstravisset auctor.

Concludimus has observationes, salutando votum H. Danielis, in fine prolegomenorum vol. pr. Thesauri: 'Faxit autem Dominus ecclesiæ christianæ O. M., cuius honorem omnes hymni celebrant, quem cantica prædicant et sequentiæ cum antiphonis laudibus certatim extollunt, ut hic etiam studiorum nostrorum fructus ad salutem ecclesiæ christianæ valeat., Facile foret alios quam plurimos scriptores a sacris nostris exules, qui in laudes hymnorum Ecclesiæ Catholicæ excurrerunt, in medium proferre, sed quia nimis longum esset, abstinemus.

VI.

TABULA FONTIUM ET SUBSIDIORUM.

Svllabum fontium et subsidiorum adhibitorum liceat nobis non tam enarrare, quam probare, et quid consilii cœperimus in hoc recensu, cuius tres fecimus sectiones, exponere. Harum prima exhibet codices manuscriptos: Agendarum, Antiphonariorum, Breuiariorum, Cantionalium, Capitularium, Collectariorum, Diurnalium, Gradualium, Horariorum, Legendariorum, Librorum precum, Missalium, Ordinariorum, Psalteriorum, Sacramentariorum ordine chronologico propositorum, quibus hoc in Hymnario concinnando usi sumus. Ac quidquid ad nostram scientiam peruenit, et quorum facultas nobis facta est, undique hausimus et excerpsimus, singulorum codicum a quibus mutuati sumus aliquid, nomina fideliter adscribentes. Recensum ipsum quod adtinet, poteramus equidem ad exemplum Angliæ, Galliæ, Germaniæ, Italiæ, libros manuscriptos prolixioribus animadversionibus ex historiis, scientia rei bibliographicæ, artium, antiquitatum, additis etiam iconibus polychromicis alioque adparatu, augere, ornare, splendideque ad morem nostrorum dierum

edere: sed me etiam tacente, omnis æquus rerum arbiter perspecturus est rationem: me sumtus quos ipse fero, ab hoc proposito prohibuisse. Cum itaque codicum manuscriptorum magna copia restet in iis, si excipiantur principes, delineandis breuitati cum maxime studebimus. Secunda nostri syllabi pars recensebit libros liturgicos, neutiquam omnes qui sese raritate vel præstantia commendant, sed tantum selectos quosque; a completo recensu nimia eorum copia nos auocavit. Tertia sive ultima pars continet scriptorum antiquiorum et recentiorum subsidia, quia cum editor non solius u. d. literaturæ causa, sed maxime eruditæ utilitatis ad opus compilandum accedere debeat, noluimus omnium librorum, quod consultis hac de re adminiculis facile foret, sed insigniorum modo mentionem facere. qui nobis usui fuere. Quod ut confidimus æqui bonique habebunt benevoli et docti lectores, Utut autem exigente id argumento, et rerum copia, disquisitionem illam, quam de *Kalendario Strigoniensi* 429. s. et *Ordinario* 465. s. a nobis nunc primum editis, concinnavimus, ad calcem Hymnarii relegare oportuit, tamen libros manu et typis descriptos, quibus ad eos edendos usi fuimus, ut Tabulæ conspectus clarus evadat h. l. commomerandos esse duximus.

*

1. Agenda. Codex chartaceus, latinus, liturgicus, IV. m., ab una eademque manu luculente exaratus, 1528. finitus. Initia singularum partium huius libri literis pictis ornata, magna pars ocurrentium antiphonarum notis musicis insignita est. Argumentum huius Agendæ ecclesiasticæ quam ad Archidiœcesim Pragensem pertinuisse invocationes Sanctorum Sanctarumque Bohemiæ Patronorum in Litaniis, referre suadent, præbet registrum præfixum, quod in l. Quinquagenaria sacerdotii Joannis C. Simor p. 40. l. descripsimus. Continet hic liber ritualis cerimonias, ritus, et benedictiones. Bibliothecæ † Joannis Cardinalis Simor. Da. 9.

2. Antiphonaria. Codex membraneus, Antiphonarium, elegantis sane operis liber choralis charactere gothico pulchre scriptus, rubricatus notisque musicis per integrum distinctus. Charta pergamena est alba præstans, literas initiales florentes et ornamenta fulgida præclare picta, his quasi loculamentis imposuit miniculator effigies, quarum maxima longe pars ab impia manu excisa est. Resident: in lit. V. descensus Spiritus sancti, in lit S. sanctissimum Sacramentum, in L. icon svavissima S. Elisabetæ Viduæ, in I. alicuius martyris. Ex argumento voluminis in grandi folio exarati manifeste patet, esse partem alteram Antiphonarii, sine hymnis, a Dominica Pentecostes ad primam Aduentus, pro usu Ecclesiæ Hungariæ, cuius sancti Titulares in s. d. corpore reperiuntur. Folio primo r. vacue relicto ab alia manu inscriptum legitur: 'Hoc opus fecit fieri venerabilis magister *Han* de wyt alias de ispar quon-

dam canonicus et plebanus Ecclesie s. Martini In posonio. Anno d. 1488°. qui tandem vita functus est anno 1500. feria sexta post festum s. Johannis ante portam latinam cuius anima deo viuat'. Miniculatoris effigiem et annum, quo opus cœpit, v. 1484. cernimus in verso, ubi limbus inferior in ornamento monstrat virum cum legenda: loquebantur variis linguis; folio vero 271. adscriptus est ab eodem a. 1487. Ceterum textum exhibet bonum, dolendum quod hymnos non contineat. Bibliothecæ Capituli Posoniensis n. 5. Kn. 5. Similis huic est:

3. liber membraneus liturgicus, ***Antiphonarium,*** in folio, eiusdem Bibliothecæ Capituli Posoniensis, n. 3. Kn. 3., sed membrana, scriptura, quæ sæculi XVI. ineuntis esse videtur, decor codicis, longe inferioris valoris est. Iusunt codici, in quo hodie plura folia desiderantur, sequentes adnotationes: Mathias Suiechin a Pumberck 1575. Suffragiis; in diebus sabatinis, inter quæ de S. Martino Ep. ocurrit, additur: Anno 1617mo 29. Maii Scriptum a Joa. Ludovico piscatore cant. pos., In seq. Officium de Tempore ab Ascensione Domini ad Aduentum, et Sanctorum ad festum S. Catharinæ V. M. habentur. F. CLXX. r. lit. C. miniato, die s. Emerici, minio adpositum nomen Martinus Paterbiz 1567. Illud autem notatu dignum: in hoc libro chorali plures modos cantandi Inuitatorii cum Psalmo 'Venite exultemus, notis musicis provisos offendi. Eiusdem ætatis.

4. ***Antiphonarium,*** quod teste scheda adglutinata thecæ anno MDLXXXX cuiusdam Joannis Moli-

toris erat, nunc nostræ collectionis, in folio, chartaceum, rubricatum, charactere recentiore exaratum cum initialibus literis satis bene pictis, per hoc distinquitur, quod post officium de Tempore a Nativitate Domini ad ultimam dominicam Pentecostes, et Proprium Sanctorum catholicum, adiecerit cantiones bohemicas et officiolum aliquod e variis orthodoxis particulis consarcinatum, de J. Hus m., post quod de S. S. Eucharistiæ sacramento antiphonæ cum responsoriis volumen claudunt. Legitur s. l. mense Aprili officium rhythmicum de Sancto Adalberto Ep. M. quod incipit: 'Benedic regem cunctorum'. et finit cum Antiphona ad II. Vesper. Magnificat: 'Beate pontifex pater patrone noster'.

5. Antiphonarium, sæculi XVIII. ineuntis, in charta, forma folii m. scriptus, per integrum notis musicis distinctus codex, exhibet literas initiorum utcunque coloribus variis ornatas. Continet hic liber choralis, ut ex officio proprio S. Pauli colligitur, partes quasdam Antiphonarii pro usu ordinis s. Pauli primi eremitæ. Bibliothecæ Jo. Card. Simor. Da. 11. E longe maiori copia codicum, qui officium nocturnum atque diurnum, in usum Ecclesiæ Hungariæ, complectuntur, recensendi veniunt:

6. Breuiarium, sive duo fragmenta Breuiariorum, quorum ætas anceps, sed iuxta characteres literarum et ornamentorum gothicorum, sæculis XIV—XV. adscribitur. Primum fragmentum incipit cum Kalendario, sed mutilo, mensium Martii, Aprilis, Maji, Junii, Julii, Augusti, Septembris. Nomina S. S. Hungariæ Patronorum, sed etiam aliorum Cœlitum

minio notata sunt, Gerardi et Demetrii nigro colore scripta reperiuntur. Serior manus ad XVII. Kal. Aug. Andreæ et Benedicti M. memoriam retulit. Continet Psalterium librarii et bibliopegæ oscitantia mire turbatum. Insunt notæ marginales correcturas et observationes rubricisticas continentes, lectu, ob codicem usu detritum, difficiles.

Fragmentum alterum æque in membrana scriptum et mutilum, præter cantica, symbolum s. d. s. Athanasii, officium Defunctorum et B. Mariæ V. exiguam partem de Tempore a Dominica I. Adu. — II. Noct. Nativitatis Domini exhibet. Abundat notis rubricisticis, quarum scriptor, ubi de impositione Laudum feriis Natale Christi præcedentibus loquitur a. 1472. addidit F. IV^{i} m. Bibliothecæ Capituli Posoniensis ol. Rubr. 55. n. 89. Kn. 93.

7. Breuiarium Ecclesiæ Metropolitanæ *Strigoniensis,* ut patet e præmisso Kalendario, in quod ad primam diem Februarii adnotatus habetur obitus Dionysii de Széch, S. R. E. Cardinalis, Primatis Archiep. Strig. a. D. 1465., quocum conspirat nota anni obitus in Chronico, quod editioni Breuiarii Vindobonensi 1558., Nic. Oláh, Archiep. Strig. præfixit. III. Kal. Maji r. c. legitur inuencio dextere sancti regis Stephani. IIII. Non. Aug. Deposicio s. emerici. Cetera liber menbraneus, fol. nitide additis rubricis scriptus, quem Denisius, [III. P. 2112.] seculo XIV. attribuit, institutionem præbet de ordinando computu ecclesiastico. Psalterium cum canticis excipiunt hymni, inter hos Sanctorum nostrorum, cum prologo: 'Benedicat nos deus pater cu-

stodiat nos iehsus xristus, illuminet nos spiritus sanctus omnibus diebus uite nostre confirmet nos uirtus xristi, intercedentibus sanctis suis indulgeat nobis dominus uniuersa delicta nostra. alleluia., Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis Den. MDCCCLXXI. [R. 29.] T. C. n. 1812.

8. Breuiarium secundum consuetudinem Ecclesiæ Zagrabiensis, codex latinus, menbraneus, Præfixum Kalendarium cum S. S. Hungariæ Patronis. Non Nou. legitur: ‚emerici *ducis Slavonie* cõf. totum sollempne'. Cum nullum ducatum præter illum Hungariæ s. Emericus gesserit, id permirum libros liturgicos Zagralbienses, et quæ ex illis manarunt apographa, S. Emericum ducem Slavoniæ vocare! Post ordinem quo recitandum officium diuinum, sequitur id ipsum, ita ut hymni ubique s. l. inserantur. Dominica prima in aduentu domini loculamentum floribus ornatur. 'Completo sic officio, scribit ad calcem Communis S. S. amanuensis, et de festiuo et de singulis vt expediebat disiunctis. Nunc recurramus confidenter ad dominum nostrum et matrem gracie et ad sanctos celestes curie simul eorum suffragia implorando., In suffragiis peculiare obseruatur: *'pro rege hungarie et populo sibi subiecto'*. Terminatur his verbis scribæ minio pictis: Finitus est Liber iste anno domini [1400?] et Tricesimo. Deo sit laus. Additum in v. u. f. exiguum inventarium a 1478. confectum. Bibliothecæ Capituli M. Zagrabiensis. IV° a. n. 161. h. 8. 6—161.

9. Breuiarium partim in charta pergamena partim chartacea luculenter exaratum. In Kalendario,

quod primum locum occupat, Sancti Patroni indigetes iisdem diebus iam rubro iam nigro colore recensentur, queis alias apud nos reperiuntur, modo s. Gerardo duplex dies Febr. 24. et Sept. 25. a distinctis librariis assignatur. Psalterium excipiunt hymni continua serie descripti. In proprio de tempore nihil peculiare, officia rhythmica cum aliis nostris codicibus habet communia. Titulus testatur: 'iste liber est testamentalis Ecclesiæ omnium Sanctorum in Budamér'. Ad calcem proprii de tempore legitur colophon: 'per manus *Nicolai* scriptoris de Transsylvania, *de oppido Thorda* ubi salisfodium nominatur. Anno domini *millesimo quadringentesoim sexagesimo primo.* Lauda scriptorem donec videbis meliorem'. Affabre ligatus liber VIII° Albæ Carolinæ, in bibliotheca Batthyányiana, K15, VI, 17. signatus custoditur. Celebranda hic mihi et grata mente commemoranda benevolentia Rssmi D. Canonici A. Beke, Bibliothecarii Alba-Carolinensis, qui huius Breviarii, sicut etiam Missalis Imrefiani manuscripti, accuratam collationem instituens, variantes nobiscum communicavit.

10. Primæ qualitatis est ***Breuiarium,*** tegmine pelliceo communi sæculi XVIII. coopertum cum titulo: Missale Breuiarium Cisterciense, IV°. quod hodie in cimeliis, ut vulgus notum, regn. Principis Liechtenstein Vindobonæ asservatur. 1. 4. 12. Miræ pulchritudinis liber, in menbrana subtili italica charactere romano eleganti scriptus, rubricatus, initialibus florentibus, iugamentis concinne delineatis et pictis, et in his iconibus sacris atque profanis, auro

et coloribus, nec non repetito insigni gentilicio donatoris sive possessoris ab artifice italico, forte florentino, ignoto ornatus. Quis fuerit ille, cuius eximius amor erga artes hunc codicem scribi decrevit, noluit donator invido silentio præterire, quippe qui f. 195. v. posteris tradit: Hunc librum breuiarij et missalis fecit scribi veñelis p̃r. dñs. *dominicus,* prepositus ecclesie albensis Regnante Sereⁿᵒ principe dño Mathia dei gr̃a Rege Hungarie Bohemie etc. Anno domini Millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, Natiuitatis eiusdem dominici prepositi anno Quadragesimo nono. Manu propria. Dominicus ille præpositus Capituli eo tempore collegiati Albaregalensis, diu impervivs mansit. Nostris primum diebus eruditis disquisitionibus V. Bunyitay, J. Csontosi, J. Pauer et Fl. Rómer ad liquidum demonstratum est, hunc præcipuum literarum renascentium amatorem, ab anno 1495—1501., Dominicum Kálmáncsehi episcopatum Varadinensem gessisse, unde ad sedem Transsilvaniensem promotus est. Insigni utebatur, in scuti tipartiti summitate Mitra pretiosa, sub qua in campo aureo leo rubeus erectus, infra stella argentea supra fundum cæruleum. His præmissis pauca quædam de argumento libri moneamus. Init Kalendarium, ubi cum reliquis Sanctis Regni Patronis, S. Gerardus VIII. Kal. Oct. et S. Demetrius VII. Kal. Nov. habentur. Sequitur Psalterium, postea hymni per anni circulum, officium de Beata Virgine, quod communiter dicitur ‚*O decus*' deinde Proprium de tempore, de sanctis et primo in uigilia s. Andree,

historia. In dedicatione ecclesie. Cum in textu hymnarii nostri frequenter lectionum variantium huius manuscripti usum simus facturi, hoc loco ab uberiori enarratione abstinemus, aliis relinquentes de ornatu eiusdem illustri e præceptis artis iudicare.

11. Breuiarium eiusdem philothecarii magni æstimatum, Bibliothecæ monasterii Lambacensis O. S. Benedicti, cod. n. 89. fol. m. qui pretio et pulchritudine si prælaudatum librum non superat, saltem æquat. Librum munificentia Dominici præpositi Albensis, deinde Episcopi, Kálmáncsehi, præter frequenter repetitum nobile stemma, quod idem cum illo Breuiarii in superioribus descripti est, monstrat icon solennitatis corporis Christi f. 215. r. ubi donator in litera S. cernitur in casula aurea, genuflexus, in extima vestis autem parte l. m. legitur nomen Dominici. Similiter f. 308. a. festo purificationis Mariæ V., in ædicula, quæ Simeonem ulnis Jesum puerum tenentem exhibet, visitur eadem figura cum epigraphe: Dominici prepositi Albensis. Sed et miniculator se bis memoriæ posterorum commendavit. Priori quidem loco f. 215. r. legendæ albi coloris adnotavit: Opus. Francisci. De. Kastello. Italico. De Mediolano. Et rursus f. 418. r. in fascia vasis limbi sinistri: Francisce. De. Castello. Italico. maiusculis. Merito ab omnibus quæritur: quis ille fuerit, et ubi gentium artem suam exercuerit, præstantissimis ævi, quod pictorum adeo ferax fuit, artificibus adnumerandus? sed proh dolor ad hunc usque diem, nihil de ætate et loco natali eiusdem nobis innotuit. De ornatu hæc commemoranda esse duximus,

nunc progredimur ad quasdam varietates adiiciendas, quibus hic liber choralis ab aliis distinquitur. Observandum ocurrit: in Kalendario bis poni festum inventionis dexteræ beati regis Stephani 30. Maji et eadem Julii. In proprio de Sanctis festum s. Dominici, tutelaris episcopi Kálmáncsehi, ora et margo Cœlitibus ex ordine Prædicatorum: Dominico, Thoma Acq., Petro m., Catharina S. insignis, continet officium omnino priuum, quod incipit: Gaude felix parens hispania etc. Singulare prorsus et ab aliis haud parum differt: De Festo sanctissimi regis Stephani. Antiphonæ et responsoria passim non rhythmi sed prosæ modo historias sancti Stephani inchoando a patre Geysa enarrant. Similiter varietates reperiuntur in officiis rhythmicis S. S. Emerici, Elisabethæ et Adalberti, quas s. l. recensebimus. Denique lubet b. l. monere, textum huius Breuiarii in pluribus ad exemplaria Zagrabiensia redire, Ecclesiam autem Zagrabiensem diutissime ritu proprio Ecclesiæ Hungariæ persimili usam, nemo eruditorum ignorat: unde ad libros nostros liturgicos illustrandos, zagrabienses haud parum conferre iam alio tempore et loco innuimus. [V. Magyar szertartási régiségek. Esztergom 1871. p. 27. s.]

12. Eiusdem ætatis, 1489. scriptum ***Breuiarium*** habetur in museo nationali Budapestinensi, f. VIII., Cod. lat. 408. Initiales auro coloribusque pictæ, character scripturæ romanus, menbrana sat nitida in duas columnas divisa. Dispositio partium officii nocturni et diurni cum prioribus codicibus communis. Præmittitur instructio de invenienda litera

dominicali. Kalendarium enumerat S. S. Hungariæ Patronos locis solitis. III. Kal. Junii: Inuencio dextere beati regis Stephani, minio. In corpore ad hunc diem præscribitur oratio, ut in die sancto i. e. 20. Aug.: ‚Deus qui beatum Stephanum regem confessorem tuum terreni imperii gloria et honore coronasti, et sanctorum tuorum societate sublimasti, præsta quæsumus, ut quem pannonia habuit diuine religionis doctorem in terris, eum modo ecclesia tua mereatur habere defensorem in celis'. Kolophon effatur: Hunc librum vel breuiarium fecit scribere Al. Stephanus de Naglak canonicus Albensis et Bachiensis nec non altarista sancti regis Ladislai in ecclesia supradicta viddicet albensi.

$$\frac{1489}{\text{T. D. S. S.}}$$

13. Breuiarium, menbraneum, fol. m. sine nota ævi, sed sæculi XV. Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, literis majoribus variegatis effigiatum et charactere gothico scriptum. Prima folia occupat Kalendarium, quod cum multiplici sub respectu attentionem nostram mereatur, de illo sermo recurret. Quod ad ordinem huius codicis, Psalterium excipit Hymnarium, intercalato deinde officio de Defunctis et B. Maria V., sequuntur Lectiones de tempore, de Sanctis singulis et commune, festis propriis Hungariæ suis quibusvis in locis insertis. Differentes hymnos istius libri choralis et lectiones variantes in textu diligenter adnotare conatus sum, et alia præstiti, quæ ab erudito lectore facile deprehendi poterunt, quæve hic commemorare, ne superflua crescat moles præsen-

tis recensus, nolui. Idem valet de aliis quoque codicibus a nobis in hunc catalogum relatis. Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis Den. DCCCLXXX. [R. 27.] T. C. 1829. I, 293.

14. Sequuntur alia Breuiaria, quorum attamen usus criticus minor est; in his Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis ***Breuiarium*** menbraneum f. fol. Sæc. XV. exeuntis, olim Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, mutilum. Cetera liber pulchre scriptus et in hoc singularis, quod multis rubricis ad ordinandum officium diuinum sit instructus. Post officium de B. Maria Virgine 'Incipiunt ymni per circulum anni per ordinem'. De Sanctis Regni Patronis desiderantur illi S. S. Adalberti, Stephani et Emerici, enimvero per integrum codicem hiant diversa folia. In extimo limbo f. 217. lingua hispanica a 1507. scripta noticia monstrat codicem originis Strigoniensis esse. Den. DCCCLXXXI. [R. 24.] T. C. 1481. I, 242.

15. Mutilum æque est ***Breuiarium*** aliud eiusdem Bibliothecæ Vindobonensis, evulsis quippe foliis usque ad Dominicam IX. post Pentecosten, in qua Hystoria Helye ponitur. Kalendarium huius codicis menbranei, fol. ad festum s. Bartholomæi habet annotationem 1445. factam, installationis canonicalis waradinensis. Ecclesiæ Hungaricæ iam Sæc. XV. inserviisse ex omnibus patet. T. C. 1799. [Rec. 133.] I, 291.

16. ***Breuiarium,*** in charta pergamena scriptum. f. IV. Vindobon. Bibliothecæ monasterii Beatæ Mariæ Virginis Scotorum O. S. B., 53. b. 10. sæculi XIV.

ratu dignum monimentum per integrum ad fidem archetypi descripsimus. In letania, S. S. Adalbertus, Demetrius, rex Stephanus, Emericus, Ladislaus invocantur. In suffragiis 'per estatem de festis usque dominicam uidi dominum,' reperiuntur distincta pro S. S. Stephano, Emerico, Ladislao, Adalberto. Den. DCCCLXX. [R. 27.] T. C. 1781. I, 289. Cf. 430.

21. Collectarium secundum rubricam et consuetudinem fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite, menbraneum, mutilum, fol. S. XV. charactere gothico scriptum, nunc Bibliothecæ Gotwicensis ordinis s. Benedicti, ad quam cum aliis libris liturgicis manu et typis descriptis, sub cel. abbate Godofredo Bessel [? 1720.] videtur devenisse. $\frac{220}{\text{l. } 236}$. Ante Kalendarium, in quo cœlites indigetes patriæ recitantur, fol. 1. v. sequens pulchra oratio de S. Josepho invenitur: ‚Domine deus qui beatum Joseph nutricium tuum, et matris tue custodem, testemque perpetue virginitatis, gracie tue vbertate fieri voluisti; quem inter huius seculi fluctus manentem liberum purumque fecisti, quesumus immensam clemenciam tuam, vt per eius intercessionem in nobis temporalium passionum flammas extinguas, et ignem tue charitatis accendas. Qui uivis.' Alio vacuo folio quidam S. XVII. descripsit cantilenam christianam de Resurrectiose D. N. I. Christi: ‚Christus surrexit, mala nostra tersit. Iam gaudeamus, in via qua fuimus, Christus nos reuocavit, in gloriam etc.' Sequitur alia de eadem: Surrexit Christus pridie alleluia alleluia, a Mone I, 195. n. 143. iam publicata.

In contextu suis quibusvis locis præter S. Paulum Er. orationes pro festis: S. S. Adalberti, Zoerardi et Benedicti, S. Stephani r. Ladislai, Gerardi, Demetrii, Emerici, Elisabeth regine [?] deprehenduntur.

22. Diurnale ordinis Eremitarum S. Pauli primi eremitæ, membraneum, VIII. charactere gothico Sæc. XIV. ex. exaratum, miniatum, librariæ religiosorum O. S. Benedicti Gotwicensium, $\frac{229}{\text{C. l. } 439}$. Præmittitur Kalendarium in quo Sancti Hungariæ promulgantur, sequitur Psalterium, officium diurnum de tempore et propium festorum additis quibusdam rubricis. E collatione cum Breuiario Paulinorum, quod a. 1540. Venetiis lucem vidit, patet in hoc libello haud pauca deesse.

23. Graduale, codex chartaceus, fol. musei nationalis Budapestinensis, cuius collector se prodidit in primo folio præmissa observatione: 'Anno salutifero Christi millesimo sexcentesimo sexagesimo Tertio Renovatum conscriptumque est hoc Graduale per me Paulum Malonfalvi Ludimagistrum Patayensis scholæ indignum., Exile hoc volumen, præter s. d. Passionem et Lamentationes majoris hebdomadæ, itaniam ad benedictionem fontis, et suffragia habet particularia S. S. Adalberti, Ladislai, Stephani. [Codex lat. 484.]

24. Horarium, codex chartaceus, liturgicus, IV. negligenter scriptus, bibliothecæ Provinciæ Franciscanorum Marianæ, Posoniensis. Continet duos libellos in unum corpus ligatos, quorum primus Horarium Beatæ Mariæ Virginis per anni circulum officio

de Tempore adaptatum continet finitque cum Completorio paschali; pars altera officium defunctorum maius et minus, hymnarium in quo sequentiæ de Sanctis Ecclesiæ Hungariæ, accessum et recessum altaris exhibet. Videtur esse sæculi XV. omnino exeuntis. [N. 50.]

25. Liber asceticus institutionum, *precum;* legendarum, chartaceus, f. VIII. olim sanctimonialium Clarissarum, subinde [1801.] canonici quinqueecclesiensis Michælis Winkler, e cuius dono possidet regiæ Universitatis Budapestinensis Bibliotheca [V, 9.] Cod. hung. IX. nro 1. p. 113. In memoriam serenissimi Proregis Josephi dicitur palatinalis 'Nádor-codex., Annus scriptionis literis, in quibus error, et numeris clare 1508. esse, designatur.

26. Codex chartaceus, musei nationalis Budapestinensis, 27. Duod. Hung. charactere partim gothico, partim currenti exaratus, Sæc. XVI. init. a posessore Jacobo Peer, e scholis piis professore Historiarum posoniensi cognominatus. Insunt *legendae,* hymni, Kalendarium, *preces,* institutiones piæ. A diversis diverso tempore scriptus, notationes annorum 1508. et 1526. præsefert, quarum neutra accurate de toto libro valere potest. Codicem iam a. 1803. descripsit cl. vir. N. Révai, in libro præclaro: Antiquitates Literaturæ Hungaricæ. I, 23. s.

27. Liber precatorius, a conventu P. P. Franciscanorum Gyöngyösiensi adpellatus, in cuius libraria eum priscæ editioni romanæ a. 1498. meditationum libri Johannis de Turrecremata adligatum reperit G. Döbrentei. Codex subinde a P. P. Franciscanis

Academiæ scientiarum hungaricæ oblatus, in eiusdem Bibliotheca custoditur. M. Cod. 8° 3. sz. In charta firma, charactere ætatis gothicæ exeuntis Sæc. XVI. atramento lurido, a pluribus librariis scriptus, exhibet hymnum latinum de S. Ladislao 'Salve benigne rex, latini quatuor strophas, hungarici de Eodem integrum textum: preces s. Brigittæ lingua patria, modum confitendi eadem; deinde latinos tractatus de peccatis, de donis Spiritus sancti, de fraudibus mercatorum, de octo beatudinibus, regulam Viduarum, somniale quod sanctus Joseph composuit, commendationem albi, rubri et aurei Rosarii, denique S. Gregorii axiomata.

Missalia longe plura nobis servata sunt quam Breuiaria. E viginti et quatuor libris missalibus, quibus in recensione textus Sequentiarum usi fuimus, septem Sæc. XIV., decem et septem Sæculi XV., esse dignoscuntur. Poteramus numerum hunc denario facillime augere. Enimvero perlustravimus codices lat. Musei n. Budapestinensis: 92. 93. 214. 216. 217.; Bibliothecæ Capituli Posoniensis n. 21.; E. M. Strigoniensis L. 1, 7. Zagrabiensis: 17—3. 56—1. et 314. Sed standum erat monito egregii poetæ; utinam nunc dicat, iam nunc debentia dici. Antiquissimus et præstantissimus in numero Missalium, queis usi fuimus est liber Capituli Posoniensis:

28. Missale, membraneum, forma fol. m., scriptio elegans est, ut verborum ita et notarum musicarum, quas neumas vocare placet, et quæ per totum codicem verbis etiam Introitus, Gradualis, Postcommunionis adscriptæ sunt. Contextus est accu-

ratior, quam in aliis huiusmodi libris, et a mendis satis diligenter purgatus. Literæ initiorum florentes, quibus aliquot pulchræ imagines styli s. d. romanici ornatus gratia additæ, auro, coloribus et minio fulgent. Dolendum f. XXXVI.—XLVIII. ab impia manu evulsas esse. Ol. rubr. 4. n. 10. Kn. 10. Ligaturæ inter asseres pars anterior continet foliolum adglu tinatum, in quo legitur iuramentum a canonicis Posoniensibus emittendum. In præmisso Kalendario, cui inserti festi Sanctorum Hungariæ dies, m. Februario XIII. Kal. Martii, ad festum S. Donati [d. 17.] eadem manus, quæ longe maximam partem Missalis scripsit, adnotauit: anno Domini M.°CCC.°XLI° obiit Dominus Petrus Strigoniensis et Posoniensis Ecclesiarum Canonicus et plebanus ex tunc bone memorie Sabbato ante Dominicam Esto michi. Eadem commata reperiuntur in Kalendario codicis Missalis bibl. mus. nat. 214.

Insunt permulta lipsana antiquæ nostræ liturgiæ, unum ex his monimentum de ineundo matrimonio hic communicasse pro instituti nostri ratione sufficiet. Fol. CCCX.: Ordo ad faciendum nupcias. Episcopus siue sacerdos indutus sacris uestibus, stans in introitu ecclesie iubeat uenire sponsum et sponsam statuens eos pariter ante fores ecclesie, sponsum uero in dextra sponsam autem in sinistra et annulum positum super librum sacramentorum sic benedicat. Adiutorium nostrum in nomine domini. Qui fecit. Benedic † domine hunc annulum quem nos in nomine domini nostri benedicimus, ut qui eum portauerit in tua pace consistat, et in tua uoluntate

permaneat, et in tuo amore uiuat et senescat et multiplicetur in longitudine dierum. Per xr̃m. dn̄m. n. Amen. Or. Creator et confirmator humani gencris, dator gracie spiritualis, largitor eterne salutis, tu domine mitte spiritum sanctuum tuum paraclitum de celis super hunc annulum, ut armatus uirtute celestis defensionis, illi qui eum portauerit, proficiat ad salutem. P.

Tunc sponsus accipiat annulum et tenens dextram sponse ponat in pollice eius dicens. In nomine patris, et sic in indice Et filii, deinde in medico Et spiritus sancti Amen. Sequitur Benedicti sitis a domino qui mundum ex nichilo fecit. Preces. Manda deus uirtuti tue et confirma hoc deus quod operatus es in nobis a templo tuo in ieruhsalem tibi offerunt reges munera. Increpa feras arundinis congregacio thaurorum in uaccis populorum. Qui probati sunt argento. Or. Deus. — Respice quesumus domine. Adesto. — Benedic. Benedicat nos deus. pater. Amen. Quibus expletis introducuntur in ecclesiam et statuantur ante altare in dextra parte. Deinde missa agatur ordine suo sollempniter. Omittere nolumus advertere, Obsequiale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis Venetiis 1501. publici iuris factum, eundem ordinen benedictionis nubentium continere.

In uerso folii ultimi numero distincti CCCXVIII. desinit manus coæua 1341., extima enim siue hymnica pars libri videtur quidem eodem sæculo XIV. sed ab alia manu, æque exercitata, exarata fuisse.

29. Missale Stephani dicti *Golsonis*, Soproniensis,

charactere gothico crasso, fol. scriptum. F. 246. librarius nobis testatur. 'Hic explicit liber do. stepphani dicti Golsonis Desuppronio anno dni. M.°CCC.°LX.°III.° finitus est iste liber feria sexta post festum margarete Virginis., Ordinem codicis, qui modo nobis Sequentiæ de s. Elisabetha recensendæ inservivit, non est quod exponam, cum idem sit qui in aliis manuscriptis missalibus. Custoditur in Museo nationali hungarico Cod. mss. Lat. 91.

30. Missale Strigoniense anno 1377. scriptum, picturatum et ligatum per Henricum Steft, e Westfalia in patriam nostram invectum, p. t. parochum csukárdiensem, iussu et sumtibus Joannis Imrefi, canonici posoniensis et jaurinensis, collectoris decimarum papalium † 1386. In menbrana subtili f. fol. eleganter scriptum librum ornant literæ initiorum auro coloribusque variis pictæ, imagines materiæ accomodæ, in quibus excellit initialis salutatam ab Angelo Virginem exhibens cum armalibus regni et aliis quatuor. Hodie custoditur in Bibliotheca Batthyányiana Albæ Carolinæ Num. V. 6.

31. Missale membraneum, fol. m. charactere gothico scriptum, literis initiorum partim rubro partem cæruleo colore pictis. Colophon notum reddit nomen scriptoris sequenti adnotatione: 'Explicit liber missalis per manus Ladislai de Miskolch Anno Domini Millesimo CCC.° et nonagesimo IV.°, Præit Kalendarium cum Sanctis Hungariæ. Sequentias tenet quatuor de S. S. Ladislao, Stephano, Martino, Elisabetha, desunt attamen de S. Adal-

berto et Emerico. Spectat ad Bibliothecam Archiepiscopalem Agriensem.

32. ***Missale*** sæculi XIV. ad finem vergentis, charactere gothico in membrana sat luculenter exaratum, fol., initiis literarum icunculis aliquot ornatis, aliis auro et coloribus illitis. Olim Capituli Posoniensis s. n. 26. nunc Musei nationalis Budapestinensis n. 215. Præcedit Kalendarium, in quo solito pauciores Sancti quam in aliis similibus inscripti habentur. Ad 7. Junii addita reperitur nota: ‚Hic obiit seremissima principissa domina margaretha filia Imperatoris Karoli [IV.] et carnalis soror duorum regum sc. bohemie et vngarie sub anno domini M.°CCC.°X.°' Character literarum ornatarum paucarumque imaginum, ille est quem vocant 'romanicum'. Nullis fere rubricis gaudet. Sequentiæ post Proprium de Sanctis et quidem post collectas de S. S. Josepho et Helena sunt adpositæ.

33. ***Missale*** membraneum Sæculi XIV. exeuntis, fol. min. Scriptura sequioris ætatis membranæ, qua anterior thecæ asser vestitus est, adpellatur: 'Speciale ecclesie posoniensis., Si requiramus ‚cur? difficile est dictu, nil enim argumentum codicis præbet, quod speciale huius Ecclesiæ olim S. Salvatoris, deinde S. Martini Ep., dici posset. Olim n. 59. nunc 90. s. F. Knauz, cat. p. 186. e duobus documentis, quæ s. t. in hoc codice reperit, sed quæ nunc desunt, colligebat: fuisse Petri canonici c. a. 1318. Literæ florentes a miniatore meliore sunt factæ. Deficiente Kalendario, præmittitur præ-

paratio et gratiarum actio Missis, quæ suo ordine sic progrediuntur, ut dies festi ante et post solemnia Corporis Christi celebrari solita separentur. Kn. 94. Post Missas votivas, ordo perturbatus est. In calce demum Seqnentiæ adduntur.

34. Eiusdem sæculi XIV. est codex ***Missalis*** olim F. F. Eremitarum S. Pauli, hodie Bibliothecæ Gotwicensis Ordinis S. Benedicti s. n. 79., fol. charactere gothico s. d. transitus e stilo romano, cum rubricis et modulis musicis, a prima manu numeris currentibus prouisus. Paulinorum fuisse omnis pagina monstrat. Sufficiat legisse rubricam fol. XVII. r. post festum Epiphaniæ in hæc verba: 'De festuitatibus uero que inter octauam eueniunt, nil tunc agitur sed post actam octauam, excepta festivitate sancti Pauli primi heremite, que eodem die tanquam maius duplex celebratur cum commemoracione de epiphania'. In feriis rogationum inter suffragia S. S. præter tres S. Stephanum, Ladislaum et Emericum, ocurrunt S. S. Adalberti et Pauli. In Canone super l. T. minio: clemens alexandrinus scriptum est, ‚pro rege' memoria præcepta. Sequentiæ eædem quæ in libris missalibus typis descriptis eiusdem ordinis habentur.

35. ***Missale,*** membraneum, fol. scripturæ gothicæ, imagines refert præter maiores, in quibus laudabilis illa Christi veluti viri dolorum, in l. T. canonis, minores et literas ornatas minus speciosas, Capituli Posoniensis olim rubric. 17. hodie 8. Kn. 8. Anteriori codicis thecæ, ab alia manu insertum est iuramentum Præpositi ecclesiæ Sancti Salvatoris alias

Sancti Martini. Scriptor codicis f. 299. r. minio sequentia inscripsit: 'Iste liber est completus per manus domini *Michaelis de tyrnavia* canonici Posoniensis ad laudem dei omnipotentis. Sub anno domini millesimo quadrigentesimo tercio. Orate pro eo propter deum.' Interim alia nota in fine post Sequentiam Ave Maria gratia plena adfirmat: 'Completus est iste liber in vigilia sancti Andree apostoli anno dõ millesimo Quadringentesimo Tercio'.

36. Codex ***Missalis*** menbraneus interiectis foliis chartaceis, IV. a rudiori manu exaratus, qui ad aliquem ordinem religiosum olim spectavit, forte Augustinianos, quorum viginti et quinque asceteria hungarica enumerat auctor compilationis: 'Memoria provinciæ hungaricæ augustinianæ antiquæ'. Bibliothecæ Provinciæ P. P. Franciscanorum Posoniensis s. n. 49. Liber incuria librarii confusus et oscitantia eiusdem male descriptus est a. 1459. Sequentiæ, quarum passim sola initia adlegantur, iam in corpore, iam in fine Missalis reperiuntur.

37. ***Missale*** menbraneum IV. Bibliothecæ Capituli Zagrabiensis 44. c. 2. n. 323. Præmittitur Kalendarium, in quo S. S. Hungariæ Patroni promulgatur. Mente Majo Kal. XIIII. ad diem. s. Potencianæ scriptor annum adposuit 1467. Aliam notam chronlogicam Apr. Kal. XVI. habemus: 'Hoc mane feria tercia Rd̃us d. Oswaldus ep̃s Ecclesie Zagb̃s mortuus est, neglexit vero addere a. 1490. Solitæ sequentiæ in libro alias minus decoro, leguntur post benedictionem mulieris post partum. Eiusdem

Ecclesiæ Zagrabiensis est codex liturgicus c. 27. ser. 4. n. 216. fol. m.

38. Missale menbraneum, fol. m. more consueto gothico exaratum, cuius scriptor in fine Sequentiæ 'Stabat mater, picto scuto Báthorianorum consimili, adiecit epigraphen: domino vito preposito Zagrabiensi: GAMALIAS DE ZUHALOOGH in domini anno 1473. Præit Kalendarium cum indigetis Cœlitibus s. Coronæ Hungariæ. Post missam de s. Apollonia habetur collectio sequentiarum hac inscriptione, quæ etiam in aliis Missalibus Zagrabiensibus repetitur: 'Ad laudem et gloriam dei omnipotentis et unigeniti filii eiusdem jehu xristi, glorioseque eius genitricis ac sanctorum celestis curie. Recitande sunt in missarum solennyis sequentie ordine infrascripto., In his de beata virgine tempore paschali 'Stabat iuxta xristi crucem' negligenter descripta.

39. Codex *Missalis* menbraneus, Capituli Posoniensis, fol. s. n. 18. cuius origines refert adnotatio manu Bartholomæi rectoris beneficii Listiani præposita: 'Iste liber emptus est anno Domini Millesimo Qudringentesimo Septuagesimo octauo die sanctorum Tiburcii et Valeriani martirum per Honestam dominam N. Relictam condam NICOLAI LIST Ciuis poson. felicis memorie pro beneficio per ipsam Relictam in Ecclesia S. Martini hic posonii fundato pariter et solutus Viginti vno florenis vngaricalibus'. Quod autem summopere dolemus hodie mutilus, e foliis a librario ñis CCLIII. signatis, impius fur scissione evulsit I—LIX., item f. CLXVII—XXIII. Quæ continet, ordine noto sunt disposita, absunt

attamen moduli musici. Imagines et literæ picturatæ huius codicis artificem patrium dexterum produnt. Missæ pro Defunctis subiunguntur Sequentiæ, quarum ultima est prosa ‚In Estate dominicis diebus' f. CCLXVIII. Omnes iam celebremus. Kn. 18.

40. Missale menbraneum, fol. charactere gothico luculenter scriptum, literis initiorum auro, coloribus minioque exornatis, Capituli Posoniensis olim Rubric. 8. nunc. n. 9. Kn. 9. Tabula anterior et posterior ligaturæ nuda est. Ordo huius libri liturgici in quo Kalendarium deest, ab aliis Ecclesiæ Posoniensis haud differt. Post officium Sabbati sancti, in cuius litania S. S. nostri Patroni invocantur, habetur accessus altaris, ordo missæ, præfationes sine cantu. Post festa mobilia, Proprium de Sanctis sequitur, in quorum numero: S. S. Adalbertus, S. Ladislaus, vigilia S. Stephani, Demetrii, Emerici, Elyzabeth. Succedit Commune S. S. f. CCL. v. Missæ votivæ queis præmittitur observatio: 'si in aliqua ebdomada festa non occurrant, tunc iste ordo poterit salubriter observari. Primo die dominica officium de sancta Trinitate. Feria secunda missa pro defunctis. Tercia feria de spiritu sancto Dum sanctificatus. Feria quarta de angelis: Adorate dominum omnes angelieius. Feria quinta de Caritate Karitas dei diffusa. Feria sexta de s. Cruce nos autem gloriari. Sabbato Salue sancta parens. Demum Sequentiæ a f. CCLXIIII [r. 254]. — LXVIII. et in penultimo folio vacuo oracio contra turcos, atque notula cantoris pro letania majori.

Monitum in subsequentes codices missales n. 41. 42. et 43. insignitos, qui merito præcipuis manuscriptis liturgicis picturatis miniatisque accensentur et origines suas munificentiæ *Episcopi* KÁLMÁNCSEHI debent. Uni quidem Mæcenati, sed diuersis, utcunque quatuor artificibus adscribenda sunt ista lectissima artis pictoriæ opera, qui sub auspiciis magni condam artis kalligraphicæ et pictoriæ patroni hos libros ornaverunt. Oculus vix satiari potest cernendo penicilli et crysographi artificium, mens iucunde pascitur ingeniosa illa emblematum, symbolorum, florum varietate, quibus limbi, frontes, literæ initiorum speciose consitæ sunt. Quod inprimis codicem Kálmáncsehi-Erdődyanum n. 43. ădtinet, ratio s. d. stili svadet imo cogit duos artifices distinguere, quorum unus germanus, alter italus esse ultronee agnoscitur. Sane pictor germanus vestigiis inhærens celeberrimi chalcographi Martini Schongauer mira arte sed quadam audacia frivola, ludicro picturæ generi, quod grotescam vulgo dicunt, propria, quæ gravitati argumenti haud conuenit utitur. Ita oram extimam folii, in quo s. Missa de festo Corporis Christi legitur, profano modo sic illustravit, ut impossibile sit ad conspectum huius picturæ non meminisse præcepti, quod poeta venusinus in arte poetica his verbis iniunxit: *'pictoribus atque poetis quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. Sed non ut placidis coeant immitia; non ut serpentes avibus geminentur, tigribus agni'*. Itaque fas non est rem gravem leviusculis quantumvis splendidis imaginibus

depingere. Qui alteram partem eiusdem Missalis picturis exornavit, utitur etiam ostentatione ingenii in re cultus diuini minus apta, facilitate interim tali, quæ Italum fuisse arguit. Ceterum fol. CXXXII. v. Missæ supralaudatæ artifex in ornamento, quod textum per duas columnas exaratum diuidit, monogramma in scuto rubro adposuit, nobis saltim impervium. Julio Clovio hunc pulcherrimum librum adscribere voluerunt, provocando ad officium Beatæ Mariæ Virginis, quod inter cimelia Bibliothecæ regiæ Monacensis Cim 48. [ol. V. a. 10. Cod. lat. zz. 640. Clm. 23640.] asservatur et a J. Clovio 1574. [?] pictum esse dicebatur, sed hodie collata forma effigierum, quas exhibet exemplar dedicationis ad Carolum V. imp. 'Stanze D'Eulalio D'Ascoli sopra l'impresa d'Aquila' quod hodie in Bibliotheca Palatina Vindobonensi custoditur [S. CC. 12. a. b.], Clovio abiudicatur et artifici belgæ attribuitur. Interim neque diligentissimus C. J. Mazuchelli, neque J. Kukuljević Sakcinski, Clovii biographus croata, neque eius pedisequus J. W. Bradley ausi sunt effigies et ornamenta speciosi codicis Kálmáncsehiani Clovio asserere. Ad extremum addere placet, librum optime conseruatum, thecæ inter tabulas ligneas holoserico vestitas, inclusum, cum argenteis claustris, operimentis et cælatis S. S. Patronorum Ecclesiæ Zagrabiensis figuris, quam fieri fecit M. Bogdán episcopus Zagrabiensis.

41. Missale colligatum Breuiario s. n. 10. in Bibliotheca regnantis principis de Liechtenstein. Deest Kalendarium, prima sex foliola, quæ acces-

sum ad benedicendum vinum et aquam usque ad Canonem continent, non sunt numeris signata, reliqua a prima manu numeris distincta esse reperiuntur. F. 4. n. s. v. elegantissima Christi crucifixi cum pulcherrimo iugamento, in quo Salvatoris oratio in monte olivarum, depositio de cruce et sepultura visitur, imago; f. LXXII. v., ut alias copiosas effigies prætermittamus in lit. D. icuncula s. Stephani regis iam senis, sine corona sed cum sceptro et pomo regni conspicitur. CV. desinunt numeri, sequuntur Prosæ, quarum ultima 'Dies ire'. Omnino singulare est, quod tota liturgia feriæ V. in Cœna Domini, ac feriæ VI. in Parasceve et Sabbati sancti desit!

42. Codici supra descripto simillimum est ***Missale*** eiusdem Philothecarii Dominici Kálmáncsehi, quod Cimeliarchium Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis custodit. Præmissis duobus foliis vacuis, in sex describitur Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ, qui etiam in litania Sabbati sancti habentur. Textus et tenor libri cum codice ante laudato n. 41. convenit. Picturæ effigierum, insignis Kálmáncsehiani frequenter repetiti, animalium, plantarum, multo auro et coloribus illustris ornatus, ab uno eodemque artifice profectus esse videtur. Post Commune Sanctorum in foliolo vacuo recentior manus addidit sequentiam 'Dies ire'. Deinde 'Incipiunt sequentie'. Et primo De Adventu dominicis diebus.

43. Thesauri Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis, non infimus decor est grande illud ***Missale*** [41 × 30], quod duobus mæcenatibus, quippe D. Kálmáncsehi et Joanni V. cognomento Bakocs, iti-

dem et Erdődy, filio fratris Thomæ Cardinalis, Primatis et Archiepiscopi Strigoniensis, quorum armales in multis paginis magnificentissime picturatæ oculis usurpantur, sed u. s. p. 104. v. duobus, præter librarium miniatorem, artificibus debetur. Kalendario præposita est imago integram implens paginam in qua exhibetur supra S. S. Trinitas, infra in trono sedens B. V. Maria, circa quam O. O. Sancti cœlites. Ad lævam genuflexus Dominicus noster donator cum baculo pastorali, pluviali indutus, manu Dieparæ super humerum eius posita. Scutum denique Kálmáncsehianum videlicet in fundo aureo leo erectus ruber, nigra fascia diuisus a cæruleo, in quo stella cernitur. Ceterum de reliquis picturis ob rationem superius adductam tacemus, illud solum adnotantes, quod scutum Bakocs-Erdődyanum, rota fracta cum cervo, simillimo modo pictum et ornatum deprehendatur, quemadmodum in noto maximo illo Graduali Bakocsiano Bibliothecæ Metropolitanæ Strigoniensis; porro quod hodie adhucdum aliqua vacua pro picturis loca in Codice inveniantur, aliarum solæ delineationes sine coloribus existant. Et hæc indicasse pro instituti nostri ratione sufficiet. Nunc aliqua in universum de ordine pretiosissimi Missalis adjiciamus. In Kalendario S. S. Aallbertus, Eleuatio dextere beati reg. Stephani, Ladislaus, Andreas et Benedictus, Depositio s. Ladislai, Stephanus primus rex ter, Emericus bis, Gerardus, Demetrius, Helizabeth commemorantur. Reliqua non est quod recenseamus, cum eadem sint, sicut in aliis missa-

libus manuscriptis illius ævi. Post. fol. CCXLVIII. in duodecim foliis non numeratis continentur sequentiæ, inter quas mirum, solæ de S. S. Stephano et Helisabeth reperiuntur. Fol. CCXljs missæ votivæ. Fol. CV. v. Ordo baptismi in sabbato sancto legitur.

44. ***Missale*** Zagrabiense, menbraneum, fol., in Bibliotheca eiate capitulari s. n. 55—3. cuius scriptor se in colophone nominavit: 'Explicit presens missale per manus *Mathei* presbyteri de *milethnicz* plebanique sancti pauli in othmya Anno domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto., Interim notandum cum in iugamento s. d. stili germanici, pro summa Missa Nativitatis Domini inferior ora armales Kálmáncsehianos ruditer quidem picturatos exhibeat deinde ab alia manu in Missa Pentecostes insignia episcopi Martini condam Bogdan, episcopi Zagrabiensis [† 1646.] et castrum goricense Zagrabiæ visuntur, a variis vario tempore exornatus fuisse videtur liber iste; e quibus ille, qui iugamentum in Proprio de Tempore circum circa pinxit: superius repræsentans Christum in trono cum angelis, inferius S. S. Petrum et Paulum et arma Kálmáncsehiana, altero sequioris ætatis longe præstat. Argumentum missalis: Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ, Præambula i. e. rubricæ et ordo Missæ, preces post Missam, Proprium de Tempore, de Sanctis, Commune, finit cum sequentiis.

45. ***Missale*** menbraneum fol. olim Capituli Posoniensis, nunc Musei nationalis Budapestinensis, Cod.

Miss. Lat. 219., anno Domini 1488., iussu et sumptibus matronæ v. Magdalenæ Rosentaler, pro usibus altaris majoris S. Martini Ecclesiæ collegiatæ et parochialis, diligenter scriptum. Inest Kalendarium et Sequentiarium Ecclesiæ Hungariæ. In Kalendario reperitur Kal. XIII. Apr. festum Joseph nutritoris domini, et Kal. IIII. Junii Stephani regis. Post ordinem Missæ, qui finit nota anni 1488, sequuntur Missæ Dominicarum post Pentecostem, liber Sanctorum, qui cum S. Catharina V. et M. desinit; deinde incipiunt missæ speciales, in agendis mortuorum, demum Sequentiæ, quæ terminantur de commemoratione beate Marie virginis.

46. Missale membraneum, fol. rubricatum miniatumque et in præcipius festis imaginibus et literis initiorum florentibus ab artifice patrio exornatum. Tabula ligaturæ anterior exhibet dedicationem donatoris Lucæ [Literati?] condam decretorum doctoris præpositi et canonici E. C. Veszprimiensis, qui illum librum scribi et decorari fecit, et anno 1489. S. Michacli Archangelo, principi militiæ cœlestis, Ecclesiæ Cathedralis Veszprimiensis Tutelari vovit. Nunc Capituli collegiati Posoniensis [Rubr. 2.] n. 6. Initium mancum, hiat Kalendarium præfigi solitum, et initium Missæ Dominicæ I. Aduentus. Officium Sabbati sancti sequitur consuetus ordo Missæ, in quo præfationes a seriori manu modulis musicis prouisæ sunt. Post Propria incipiunt missæ communes de festis Sanctorum, qui carent propriis, missæ votiuæ, in his de S. Gratiano pro furto, f.

366. prosæ, quæ terminantur in Visitatione B. Mariæ Virginis. Kn. 6.

47. ***Missale*** membraneum, fol. m. Bibliothecæ Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis, simpliciter exaratum. Codex Sæc. XV. in fine mutilus s. n. 12—4—84. In Kalendario mense majo Kal. III. Jun. Eleuacio dextre beati Stephani regis, reliqui autem S. Patroni nostri suis in locis.

48. ***Missale*** membraneum, fol. eiusdem Bibliothecæ Ecclesiæ Zagrabiensis 262. [42—3.], communiter descriptum. Præmittitur Kalendarium cum S. S. Patronis Hungariæ. Post missam de s. Apollonia cum noto prologo 'Ad laudem, proferuntur sequentiæ, quarum illæ, quæ post festum Corporis Christi præscribuntur, evulsæ et f. 269. rec. num. unica de beata Virgine tempore paschali 'Stabat iuxta crucem, hodie amplius reperitur.

49. Codex membraneus liturgicus Capituli Posoniensis, olim rubr. 10. nunc n. 19., continet ***Missale*** Sæc. XV. exeuntis in forma s. d. folii nitide scriptum literis initiorum florentibus et decore orarum characterem germanicum præseferentibus ornatum. Eiusdem stili est imago Canoni, in quo pro rege memoria præcipitur, adposita. Kalendarium nullos memorat Sanctos Patronos Hungariæ, quorum tamen, videlicet S. S. Adalberti, Ladislai, Stephani, Emerici, Martini, Elisabethæ missæ et concernentes prosæ in libro hocce continentur. Ceterum ordo Missalis perturbatus est. Enimvero post Proprium de Tempore, quod usque ad festum sacratissimi Corporis Christi, addita Missa de Dedicatione Eccle-

siæ protenditur, sequuntur prefationes cum Canone; hinc continuantur Dominicæ post Pentecostem a I—XXV. et mox sequitur de Sanctis per anni circulum, et Commune. Kn. 19.

50. Missale membraneum, fol. charactere gothico, elegantis sane operis, exaratum; literas initiales miniculator ornamentis, adpositis etiam icunculis depinxit, olim Capituli Posoniensis, nunc Musei nationalis Budapestinensis n. 218. Codex hic exeunte sæculo XV.° scriptus plurima cum prioribus recensitis missalibus habet communia. Præit Kalendarium, in quo præter omnes festos dies Sanctorum Hungariæ indigetum, ad. 9. d. Martii memoria fit S. S. Cyrilli et Methodii episcoporum. Rubris liturgicis abundat. In Canone litera T. decorata est effigie Christi in horto olivarum sanguinem sudantis, loco angeli e nubibus, porrecta est manus Dei Patris Cernuntur etiam aliæ imagines cum ornamentis ad festiuitatum congruentiam positæ. Post missas votivas 'Incipiunt sequentie per circulum anni: 'Grates nunc omnes, etc.

51. Eiusdem ætatis est Codex litur. Bibliothecæ monasterii Gotwicensis O. S. B. inferioris Austriæ, fol. m. continens *Missale* fratrum Eremitarum s. Pauli, mutilum. $\frac{217}{1.\ 234}$. Charactere gothico, sæculo XV. cum literis initiorum florentibus et notis musicis scriptus, hodie Kalendarium habet a Mense Majo ad Decembrem, quod sicut et Canonis, pro rege, necnon Litania sabbati sancti librum pro usu liturgico patriæ nostræ factum esse docent. Ad familiam religiosam Paulinorum pertinere patet e f. CXXXV.

r. in quo reperitur Missa: 'In festo S. Pauli patris nostri primi heremite'.

52. Codex latinus liturgicus, cuius amanuensis, charactere sæculi XIV. mediocri crasso usus, addito nomine proprio in Colophone ***Psalterium*** adpellavit his verbis: 'Explicit liber psalterii per manus nicolai sac. scriptori, de cerouabrida. Quicunque erit legens in isto breviare semper sit orens dominum pro me'. Hæc nota in psalmos Lauda Jerusalem, et Laudate dominum de coelis, colore rubro a calliagrapho exarata fuit. Argumentum eius in multis, e. c. festo S. Stephani conuenit cum officio goriciensi Ecclesiæ Zagrabiensis. Custoditur in bibliotheca musei nationalis Budapestinensis Cod. mss. Lat. 33.

53. Blasii de Vág, Canonici Ecclesiæ collegiatæ Posoniensis ad. S. Martinum, qui iuxta annotationem, quæ claudit codicem, 'feria III. a. post festum corporis xristi anno domini millesimo Quadringentesimo decimo nono, obiit, erat ***Psalterium,*** de quo supremis tabulis disposuit: ut iste liber cum textu bene completo, sit ad usus Prepositi Posonienis et 'perpetue maneat ecclesie posoniensis., E dono Capituli, cuius Bibliothecæ s. n. Rubr. 38. inscriptus erat, hodie possidet museum nationale fol. Cod. mss. Lat. 128. Exhibet hymnos Sanctorum Regni Hungariæ, adpositis modulis musicis.

54. ***Sacramentarium Zagrabiense*** codex Bibliothecæ Capituli M. Z., 46—11. f. VIII. m., cum ornatu pictorio sæculi XI., neumis et literis initiorum

depictis clarus sed mutilus, e quo constat, quid illo ævo in mysteriis ecclesiasticis agebatur.

55. Agmen librorum manuscriptorum claudat, qui veluti omnium antiquissimus primus prodire debuisset, quod, *Sacramentarium Bolduense* Sæculi XII. cognominavit Ep. Ignatius comes de Batthyány, hodie ab aliquibus *codex Prayanus* æque minus recte adpellatus. Enimvero potius ab immortalis memoriæ Primatis Petri Card. Pázmány, qui illum Capitulo Posoniensi donum dedit, nomine insigniendus foret. Consignatio rationum librorum et manuscriptorum a Ven. Capitulo Posoniensi Museo nationali die 13. Januarii 1813. per manus p. t. custodis c. Andreæ Melczer cessorum vocat: *'Missale manscriptum antiquum* in fol. min. sub. N. cap. 62.,

Cum in superioribus frequenter manuscriptorum liturgicorum, quæ Capitulum Posoniense nobilissimo collectionum Athenæo, quod augusti Regis Ferdinandi V. clementia atque ser. condam Palatini Josephi archiducis consilio et industria, com. Fr. Széchényi virtute erectum fuit, ultro obtulit: visum est mihi hac scribendi occasione ad me devoluta paucis recensere, qui libri manu et typis descripti bibliothecæ musei nationalis hungarici illati fuere. Sunt hi codices missales numero decem, qui olim in libraria Capituli Collegiati sub numeris capitularibus: 4. 12. 15. 19. 26. 27. 28. 30. 32. 33. fol. custodiebantur. His addita Biblia Sacra m̃ssa tria s. n. 12. 75. 85. fol. Breuiarium m. 38., Martyrologium m. 50. Psalterium m. 80. fol. et Joannis Pápai

opus de Eucharistia m. IV. s. n. c. 53. Porro traditi sunt quatuor super viginti libri, in his incunabula: Missalia Strigoniensia a. 1484. 1486. 1491. 1495. 1498. et Quinqueecclesiense a. 1499. — Ordinarius Strigoniensis a. 1496. Historia Lombardica 1488. Pelbarti de Temesvár serm. de Sanctis. 1489. Ei. Biga salutis 1498. Demun Thuroczii Chronicon Hungariæ a. 1483. In universa hac donatione, ut omnes fatentur, eluxit Canonicorum Posoniensium sanctus amor patriæ, quare noluimus eam donationem h. l. silentio præterire.

Interim ut ad Sacramentarium nostrum ex hoc diuerticulo revertamur, quod annis abhinc viginti et duobus elapsis, pluribus mensibus oculis usurpare contigit, sincere fatendum inde a diebus eruditissimi Antonii Ocskai, qui 1838. in prolegomenis ad vetero-hungaricorum monimentorum edit. T. I. theologice de eo commentatus est, neminem hunc codicem menbranaceum cuius pretium et antiquitas a plurimis commendatur, habito respectu ad antiquam Ecclesiæ Hungariæ liturgiam tractasse. Oscitantia siue imperitia bibliopegæ librum male ligatum fuisse iam suo tempore iuste querebatur Ocskai; hodie nullo tegmine coopertus existit, sed folia sive chartæ pergamenæ solutæ, esse reperiuntur. Ceterum variante in singulis iisque bene multis queis constat partibus, scripturæ charactere, neumis q. d. tribusque imaginibus distinguitur. Haud dubium est antiquissimam libri partem illam esse, quæ sacras preces in conficiendis sanctissimis Sacramentis præscriptas exhibet.

At vero ut de ætate et argumento Codicis rite iudicari queat, plures soluendæ forent quæstiones. Prima est de Kalendario, quod palæographice et hagiographice diligentissime examinandum foret. Altera an Clericorum sæcularium vel quod magis verisimile est regularium fuerit? E solerti investigatione scripturæ textus, singularum partium ætas determinanda occurrit, pluribus enim librariis tribuendum esse, omnes qui de illo commentati sunt, admittunt. Maximi certe subsidii in constituendo libri argumento esset perpetua Liturgiarum veterum collatio. Qui Sacramentarium hocce cum aliis editis et manuscriptis penitius comparare voluerit, multa quidem consona, sed et haud pauca diuersa notatuque digna deprehendet. L. Fejérpataky, magyar könyvszemle. Budapest. 1884. p. 107. cod. mss. német-ujváriensium: Missalis s. XIII. Breuiarii S. XV. hungarici et alterius transsilvaniensis; liber könyvkiállitási emlék Missalis hungarici S. XV., quod hodie Salisburgi reperitur meminit, demum Dreves, Analecta hymnica medii ævi IV, codicem Pragensem XIII. G. 9. sæc. XV. p. 239. adlegat, quorum attamen inspiciendi copia mihi non est facta.

* * *

LIBRI LITURGICI TYPIS DESCRIPTI.

Cantionale processionum ex veteris Zagrabiensis Basilicæ Divi Stephani Regis consuetudine institutum. Viennæ Austriæ. Ex typographia Kalliwodiana. Anno 1751.

Breviarium inxta chorum ecclesie *constantiensis*, diligentissime emendatum. Erhardi ratdolt viri solertis mira imprimendi arte. Auguste Vindelicorum. A.D.M.CCCCXCIX.

Breviarium iuxta consuetudinem ecclesie *Ratisponensis* bene reuisum ac fideli studio emendatum arte et impensis Erhardi ratdolt viri solertis. Anno domini MCCCC. XCVI.

Breviaria Ecclesiæ Metropolitanæ *Strigoniensis:* Huius breviarii finis adest feliciter. Anno christi salutiffero M.°CCCC.°LXXX.° ... Serenissimo principe Mathia Ungarie ... Rege inuictissimo regnante ob multorum clericorum vtilitatem imprimi iubente inclita venetiarum in vrbe summo studio elaboratum. Impensis vero Joannis cassis dicti librarii ex Ratispona. Et per industriosum artis impressorie magistrum Erhardum radolt de Augusta impressum.

Breuiarium de tempore et sanctis etiam commune sanctorum per anni circulum iuxta consuetudinem et ritum sacre ecclesie *Strigoniensis*. Anno domini M.CCCC.L.XXXIIII. Theobald. Feger de Kirchem.

Breviarium secundum vsum ecclesie *Strigoniensis*. Venetiis impressum in edibus Petri liechtenstein. Impensis Vrbani Keym librarii Budensis. Anno 1513.

Breviarium secundum vsum alme Ecclesie *Strigoniensis* quam pluribus figuris decoratum. Impressum Uenetiis per nobilem uirum lucantonium de giunta florentinum. Impensis Urbani Keym librarii Budensis. Anno domini M.CCCCC.XV.

Breuiarium secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis* mancum, Sæc. XVI. init., desunt omnis generis imagines, olim Thomæ Holcz canonici Posoniensis c. a. 1582., nunc P. P. Franciscanorum bibl. prov. Marianæ.

Breuiarium secundum vsum alme ecclesie *Strigoniensis*. Anno 1524. Uenetiis in edibus Petri Liechtenstein. Michael Prischuiz Librarius Budensis excudi mandauit.

Breuiarium Secvndum vsum almæ et Metropolitanæ Ecclesiæ *Strigoniensis* in promotionem diuini cultus et ministerij, denuo impensis Reuerendissimi Domini Nicolai Olahi eiusdem Ecclesiæ Archiepiscopi impressum. Per Raphælem Hoffhalter. Viennæ Austriæ. Anno M.D.L.VIII.

Breuiarium iuxta consuetudinem ac quotidianam obseruantiam chori ecclesie *Zagrabiensis* moderatum .... magna cum diligentia reuisum et fideli studio emendatum per venerabilem dominum Bla-

sium decretorum doctorem Archidiaconum de Kemleck et canonicum ecclesie Zagrabiensis. Impressum venetiis per Erhardum radtolt de augusta. Anno salutifere incarnationis M.CCCCLXXXIIII.

Breviarium secundum usum ecclesie *Zagrabiensis* magna cum diligentia reuisum et fideli studio emendatum. Impressum venetiis per Lucantonium de giunta florentinum. Impensis Joannis pap librarii budensis. Anno domini M.CCCCCV.

Breviarium ad usum Cathedralis Ecclesiæ *Zagrabiensis*. Viennæ Austriæ. Typis Leopoldi Voigt, Universitatis Typographi. MDCLXXXVII. et VIII. Jussu Rssmi et Illmi in Christo Patris et Domini, Dm̃i Fratris Martini Borkovich m. D. Colocensensis Archiepiscopi, Episcopatus Zagrabiensis Administratoris.

Beuiarium ordinis sancti *Benedicti* de nouo in *monte pannonie* Sancti martini: E rubrica patrum mellicensium summa diligentia extractum. Uenetiis impressum arte et ingenio Luce antonii de giuntis Florentini. Expensis autem Nobilis viri magistri Joannis pap Librarii budensis. Anno a christi nativitate. MCCCCCVI. — Auctoritate immo et commissione Mathæi Archiabbatis dignissimi. [1500—34.]

Breviarium monasticum secundum ritum et morem monachorum ordinis sancti benedicti de observantia *Cassinensis* congregationis. Venetiis per Lucam antonium degiunta Florentinum. 1511.

Breuiarium monasticum secundum ritum et morem congregationis *Cassinensis,* alias sancte Justine, diligentissime reuisum correctum et emendatum. Venetiis apud Iuntas. MD.LXXIII.

Breviarium congregationis sancti Mauri Ordinis sancti Benedicti ad usum Archicœnobii *Sancti Martini de sacro monte Pannoniae* eiusdem ordinis editum. Vindobonæ 1842. I—IV.

Breuiarium ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli primi eremite iterata castigatione recognitum cum plena rubrica. Anno Christi Redemptoris 1540. Uenetiis in officina literaria Petri Liechtenstein Coloniensis. Aliud antiquius p. 53.

Directorium Ecclesiasticum seu Ordo perpetuus recitandi officium Divinum iuxta Breviarium Romanum. In vsum totius Vngariæ Regni Apostolici. Anno Domini MDCLXXIV. Tyrnaviæ typis academicis. Præit Calendarium Ecclesiasticum Romano-Vngaricum, a Diœcesano approbatum.

Diurnale secundum vsum maioris ecclesie Coloniensis castigatum. Parisiis impressum per magistrum Johannem Philippi alemanum. A. D. MCCCCCVIII.

Honori Seraphico, *Processionale* et Antiphonale Romano — Franciscanum de Tempore et Sanctis concinnatum pro alma Provincia S. Mariæ Hungariæ ord. S. P. N. Francisci Ref. 1718. Tyrnaviæ. Typ. academ.

Hymni et Collectæ, item Evangelia, Epistolæ, Introitus, Gradualia et Sequentiæ Coloniæ. Apud Gerardum Calenium et heredes Johannis Quentel. Anno M.D.L.XXXV.

Manuale secundum ritum sancte Romane Ecclesie in quo Dominicalia, Ferialia, Sanctorum propria Communiaque officia Deipare Virginis votivum

sium decretorum doctorem Archidiaconum de Kemleck et canonicum ecclesie Zagrabiensis. Impressum venetiis per Erhardum radtolt de augusta. Anno salutifere incarnationis M.CCCCLXXXIIII.

Breviarium secundum usum ecclesie *Zagrabiensis* magna cum diligentia reuisum et fideli studio emendatum. Impressum venetiis per Lucantonium de giunta florentinum. Impensis Joannis pap librarii budensis. Anno domini M.CCCCCV.

Breviarium ad usum Cathedralis Ecclesiæ *Zagrabiensis*. Viennæ Austriæ. Typis Leopoldi Voigt, Universitatis Typographi. MDCLXXXVII. et VIII. Jussu Rssmi et Illmi in Christo Patris et Domini, Dñi Fratris Martini Borkovich m. D. Colocensensis Archiepiscopi, Episcopatus Zagrabiensis Administratoris.

Beuiarium ordinis sancti *Benedicti* de nouo in *monte pannonie* Sancti martini: E rubrica patrum mellicensium summa diligentia extractum. Uenetiis impressum arte et ingenio Luce antonii de giuntis Florentini. Expensis autem Nobilis viri magistri Joannis pap Librarii budensis. Anno a christi nativitate. MCCCCCVI. — Auctoritate immo et commissione Mathæi Archiabbatis dignissimi. [1500—34.]

Breviarium monasticum secundum ritum et morem monachorum ordinis sancti benedicti de observantia *Cassinensis* congregationis. Venetiis per Lucam antonium degiunta Florentinum. 1511.

Breuiarium monasticum secundum ritum et morem congregationis *Cassinensis*, alias sancte Justine, diligentissime reuisum correctum et emendatum. Venetiis apud Iuntas. MD.LXXIII.

Breviarium congregationis sancti Mauri Ordinis sancti Benedicti ad usum Archicœnobii *Sancti Martini de sacro monte Pannoniae* eiusdem ordinis editum. Vindobonæ 1842. I—IV.

Breuiarium ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli primi eremite iterata castigatione recognitum cum plena rubrica. Anno Christi Redemptoris 1540. Uenetiis in officina literaria Petri Liechtenstein Coloniensis. Aliud antiquius p. 53.

Directorium Ecclesiasticum seu Ordo perpetuus recitandi officium Divinum iuxta Breviarium Romanum. In vsum totius Vngariæ Regni Apostolici. Anno Domini MDCLXXIV. Tyrnaviæ typis academicis. Præit Calendarium Ecclesiasticum Romano-Vngaricum, a Dicœcesano approbatum.

Diurnale secundum vsum maioris ecclesie Coloniensis castigatum. Parisiis impressum per magistrum Johannem Philippi alemanum. A. D. MCCCCCVIII.

Honori Seraphico, *Processionale* et Antiphonale Romano — Franciscanum de Tempore et Sanctis concinnatum pro alma Provincia S. Mariæ Hungariæ ord. S. P. N. Francisci Ref. 1718. Tyrnaviæ. Typ. academ.

Hymni et Collectæ, item Evangelia, Epistolæ, Introitus, Gradualia et Sequentiæ Coloniæ. Apud Gerardum Calenium et heredes Johannis Quentel. Anno M.D.L.XXXV.

Manuale secundum ritum sancte Romane Ecclesie in quo Dominicalia, Ferialia, Sanctorum propria Communiaque officia Deipare Virginis votivum

officium mortuorumque sepulture cum suo cantu nuper in Augusta Taurinorum castigante egregio Musices professore Uenerabili presbytero domino Joan. Antonio Leviono impressioni traditum. 1527. Joannes de Dossena de Papia civis Taurini et Bibliopola S. Jo.

Martyrologium Romanum. Gregorii XIII. iussu editum. Accesserunt notationes atque tractatio de Martyrologio Romano auctore Cæsare Baronio Sorano congregationis Oratorii presbytero. Venetiis apud Petrum Dusinellum MDLXXXVII.

Martyrologium Romanum. Editio novissima. Mechliniæ. H. Dessain. MDCCCLXXXVII.

Ordo *Missalis* secundum ritum dominorum vltramontanorum [Hungarorum] cum quibusdam novis officiis. Impressus verone vigesima septima augusti MCCCC. octogesimo.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Quinque Ecclesiensis.* Impressum venetiis impensis Johannis Pæp librarii budensis Anno M.CCCCXCXIX.

Missale divinorum officiorum tam de tempore quam etiam de sanctis . . . secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis.* Anno incarnate deitatis M.CCCCLXXXIIII. in imperiali ciuitate germanie Nurenberga per Anthonium Koburger incolam præfate ciuitatis.

Missale diuinorum officiorum tam de tempore quam etiam de sanctis . . . secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis.* Impressum Uenetiis per Erhardum ratdolt de augusta. Anno salutifere incarnationis domini nostri ihesu xristi. M.CCCC.LXXXVI.

Missale secundum veram rubricam sacre ecclesie *Strigoniensis* fidelissime reuisum per nonullos dominos capituli prefate ecclesie. Impressum Brunne impensis Theobaldi Feger concivis budensis librarii. Per ingeniosos ac magnarum industriarum viros Conradum Stahel et Matthæum preinlein impressores venetos. Anno verbigene Millesimo quadringentesimo nonagesimo primo.

Missale diuinorum officiorum tum de tempore quam etiam de sanctis... secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Impressum Uenetiis per Johannem Emericum de Spira. Anno salutifere incarnationis domini nostri iesu xristi. MCCCCLXXXXV.

Missale secundum notulam sacrosancte ecclesie *Strigoniensis* ordinatum [quod nedum his qui sacris sunt iniciati ordinibus verum etiam occentoribus maximopere conducit] Georgius stöchs ex sulczbach artis impressorie haud ignarus in vrbe nurnberga octauo die ante kalendas septembres anni ab incarnatione messye 1498. Tieboldi Feger budensis bibliopole impensis, finem dedit.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis*. Impressum anno salutifere incarnationis domini nostri iesu christi. M.CCCCCI.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis*. Impressum Venetiis Impensis Joannis Pæp librarii Budensis. Anno domini MCCCCCIIII.

Missale Strigoniense cum additionibus . . . in clarissima vrbe Uiennensi austriaca Impensis et laboribus Joannis Winterburger diligentissime impressum. Anno salutis Millesimo quingentesimo octauo.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis.* Uenetiis accuratissime impressum. In Edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Impensis vero Stephani Heckel de Rivulodominarum Librarii Budensis. Anno virginei Partus 1512. — rep. Ven. 1513.

Missale secundum chorum alme ecclesie *Strigoniensis.* Uenetiis accuratissime impressum. In Edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Impensis vero Urbani Keym Librarii Budensis. Anno virginei Partus 1512.

Missale secundum chorum almi episcopatus *Zagrabiensis* cum figuris et optimis characteribus perlustratum. Iussu et impensis ac sumptibus providi atque egregii viri Johannis Műer.... Venetiis pervigili cura excussum. Anno virginei partus. 1511.

Missale Heremitarum ordinis *divi Pauli* primi heremite sub regula beati Augustini doctoris eximii summo deo militantium. Uenetiis in edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. Nomine autem Stephani Heckel librarii Budensis. Anno virginei partus 1514.

Missale nouum: iuxta ritum modumque fratrum *Eremitarum Diui Pauli* Eremite. Impensis Reuerendissimi Dñi F. Georgii Eremite [Martinusii, Utyesenics] diuino fauore Episcopi Ecclesie Varadiensis accuratissima diligentia excusum in gratiam eiusdem ordinis. Uenetiis in officina Luceantonii Junte anno a Christo nato, MDXXXVII.

Missale secundum morem et consuetudinem fratrum *praedicatorum* ordinis sancti Dominici. Impressum venetiis per Symonem Papiensem dictum Bibilaquam Anno domini M.CCCCLXXXXVII.

Obsequiale seu baptismale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis. Obsequialium benedictionum opus eximium impensis ioannis pæp librarij Budensis ciuis. Uenetiis magna cum diligentia fideliorique studio emendatum secundum ordinaria ac rubricas alme strigoniensis ecclesie caractere meliori impressum. Anno a natiuitate xristi. MCCCCCI.

Officia in plurisque Breviariis desiderata. Pro commodo usu horas canonicas recitantium collecta. Agriæ. MDCCLXXIX.

Officium *Rákoczianum* sive varia pietatis exercitia cultu divino magnæ Matris Mariæ Sanctorumque Patronorum honori debita. Styræ. 1732.

Officium *Rákoczianum.* Editio novissima omnibus prioribus auctior et locupletior. Budæ. 1751.

Ordinarius Strigoniensis. Anno xristi MCCCCXCVI. per opificem Georgium Stuechs de Sultzpach. Nurnbergi.

Ordinarius Strigoniensis accuratissime reuisus. Uenetiis per Liucantonium de giunta florentinum. Impensis Johannis pap librarii budensis impressus. Anno ab incarnatione dominica MCCCCCV.

Ordinarius secundum veram notulam sive rubricam alme ecclesie *Agriensis* de obseruatione diuinorum officiorum ... Regia in ciuitate Cracouiensi. Inpensis spectabilis viri domini Joannis haller impressa. Anno salutis nostre. Millesimo CCCCCIX.

Ordinarium officii Divini secundum consvetudinem Metropolitanæ Ecclesiæ *Strigoniensis* a mendis purgatum et editum opera et expensis Reveredissimi Domini Nicolai Telegdini Episcopi Quinque-

ecclesiensis et in spiritualibus Administratoris Archiepiscopatus Strigoniensis. Impressum Tirnaviæ in ædibus eiusdem Reuendissimi Do. E. Q. Q. 1580.

Ordinis Romani, libelli n. XV. cum commentario prævio, ed. J. Mabillon, Musei italici. Tom. II. Lutetiæ Parisiorum 1689.

Processionale Ordinis Cisterciensis authoritate R. R. D. D. Abbatis Generalis editum. Parisiis 1689.

Processionarium ordinis fratrum prædicatorum. Venetiis. 1494. J. E. de Spira.

Psalterium cum antiphonis simul et letania ac hymnis de tempore et sanctis per anni circulum cum vesperis et vigiliis secundum consuetudinem alme *Strigoniensis* ecclesie nouissime summa cum diligentia emendatum et expensis prouidi viri Jacobi Schaller librarii budensis Uenetiis quam diligentissime impressum per Lucantonium de giunta Florentinum. Anno salutis M.CCCCCXV.

Psalterium chorale secundum consuetudinem *Strigoniensis* ecclesie: cum antiphonis simul et letania ac hymnis de tempore et sanctis per totum annum cum vesperis et vigiliis mortuorum. Uenetiis in Edibus Petri Liechtenstein Michæl Pryschwitz Librarius Budensis, me excudi mandauit. 1523.

Rationale diuinorum officiorum editum per reuerendissimum in xristo patrem et dominum dominum Guillielmum *duranti:* dei et apostolice sedis gracia presulem Mimatensem qui composuit speculum iuris et patrum pontificale. Georgius Uualch alamanus probatissimus librarie artis exactor. Uenetiis anno domini. MCCCCLXXXII.

Sacerdotale secundum vsum sancte Romane Ecclesie aliarumque ecclesiarum, ex apostolice bibliothece ac sanctorum patrum, scriptis collectum. Venetiis apud Joannem Variscum et socios. 1569.

Vetus Missale Romanum præfationibus et notis illustratum cura et studio Nicolai Antonelli S. R. Cardinalis. Sec. ed. Romæ. 1756.

Uita beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi. Nec non *legende sanctorum* Polonie *Hungarie* Bohemie Morauie Prussie et Slesie patronorum. In lombardica historia non contente . . . edita per egregium virum dominum Joannem Dlugosch canonicum cathedralis ecclesie Cracouiensis. Anno domini 1465. Impressum Cracouiæ in ædibus prouidi viri Joannis haller, Anno partus virginalis. Millesimo quingentesimo undecimo.

Zaccaria A., Bibliotheca ritualis. Romæ 1776.

Vetustissima liturgiæ sacræ monimenta pro maiori studiosorum utilitate iunctim denuo typis describi curavit J. P. Migne in serie latina Patrologiæ vol. LXXII., in quo reperiuntur ea quæ eximii viri Mabillonius et Muratorius de cursu gallicano edidere. Accedit tom. CLI., in quo similiter vetus Sacramentarium a Tucio vulgatum, rursus reperitur.

* * *

BIBLIOGRAPHIA RECENTIORUM.

Ábel E., a bártfai sz. Egyed temploma könyvtárának története. Budapest. 1885.

Acta Sanctorum Ungariæ ex B. Bollandi S. J. Th. eiusque continuatorum op. excerpt. et prol. ac not. illustr. Tyrnaviæ 1743—4. 2. vol.

Alés, Bibliotéque liturgique. Paris. 1878. Supplément. 1884.

Althan F., de Calendariis in genere et speciatim de Calendario ecclesiastico dissertatio Venetiis. 1753.

Aste, Fr. M. de, in Martyrologium Romanum disceptationes lit. top. chron. Beneventi. 1716.

Babik J., a magyar kath. egyházi ének története. Eger. 1890.

Bartalus St., a magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Pest. 1870.

Bartsch C., die lateinischen Sequenzen des Mittelalters in musikalischer und rhythmischer Beziehung. Rostock. 1868.

Bäumker G., die Geschichte der Tonkunst in Deutschland von den ersten Anfängen bis zur Reformation. Freiburg. 1881.

Becker G., Catalogi Bibliothecarum antiqui. Bonnæ. 1885.

Beissel St., die Verehrung der Heiligen und ihrer Reliquien in Deutschland Freiburg. I. 1890. II. 1892.

Beke A., index manuscriptorum bibliothecæ Batthyányianæ. Albæ Carolinæ. 1871.

Bogisich M., a keresztény egyház ősi zenéje. Eger. 1879.

Ei. magyar egyházi népénekek a XVII. századból. Budapest. 1881.

Ei. Cantionale et Passionale hungaricum Soeietatis Jesu resident. Turoc. Budapest. 1882.

Ei. commentationes: régi templomi énekeink, in diario: egyházmüvészeti lap, Budapest. 1881—5.

Borinski C., Die Poetik der Renaissance. Berlin. 1886.

Beöthy Zs., a magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. Budapest. 1890.

Brambach G., Psalterium. Berlin. 1887.

Ei., die Reichenauer Sängerschule. Berlin. 1888.

Brunner S., der alte Ritus in der Diöcese Agram in diario: Oest. Vierteljahresschrift für kath. Theologie. Wien. 1871.

Buchegger L., de origine sacræ Christianorum poesis. Friburgi. 1827.

Bunyitai V., a váradi püspökség története. Nagyvárad. 1883.

Carpo, A. M. a, Kalendarium perpetuum. Ferrariæ. 1866.

Carta Fr., codici corali e libri a stampa miniati della biblioteca nazionale di Milano. Roma. 1891.

G. Cassandri Belgæ Theologi opera quæ reperiri potuerunt omnia. [In his liturgica et hymnica.] Parisiis 1616.

U. Chevalier, Repertorium Hymnologicum. Louvain. 1892.

Csontosi J., magyarországi könyvmásolók és betüfestők a középkorban, in diario: magyar könyvszemle. Budapest. 1879. et seq. a.

Ei. középkori könyvmásolóink, in coll. q. inscr. Könyv-kiállitási emlék. Budapest 1882.

Dankó J., magyar szertartási régiségek. Esztergom. 1871. I. II. 1872.

Ei. die Feier des Osterfestes nach der alten Römisch-ungarischen Liturgie. Wien. 1872.

Ei. Quinquagenaria Sacerdotii Emi. D. Joannis Card. Simor. Strigonii. 1886. [comp. Da.]

Ei. Observationes selectæ de rarioribus quibusdam libris liturgicis Ecclesiæ in Hungaria. Ordinarii sive Directoria rituum, s. t. Magyar egyházi bibliografiai érdekességek. Budapest. 1889.

Delisle L., mémoire sur d'anciens Sacramentaires. Paris. 1886.

Denis M., Wiens Buchdruckergeschicht. Wien. 1782.

Ei. Nachtrag zu seiner Buchdruckergeschicht Wiens. Wien. 1793.

Denis M., codices manuscripti theologici Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis latini aliarumque occidentis linguarum. Vindobonæ. 1793. vol. I. Ib. 1799. vol. II. [com. Den.]

Döbrentei G., régi magyar nyelvemlékek. Budán.

I. 1838. in qua editione præit disquisitio A. Ocskai, de s. d. Sacramentario Bolduensi.

Du Cange, Glossarium mediæ et infimæ Latinitatis. Ed. Henschel. Paris. 1840—6.

Duchesne L., Origines du Culte chretien. Paris. 1889.

Ebert A., allgemeine Geschichte de Literatur des Mittelalters im Abendlande. I. ed. sec. Leipzig. 1889. II. 1880. III. 1887.

Egli, altchristliche Studien. Martyrien und Martyrologien ältester Zeit. Zürich. 1887.

Ehrensberger H., Bibliotheca liturgica manuscripta. Karlsruhe. 1889.

Fabricii J. A., Bibliotheca Ecclesiastica. Hamburgi. 1718.

Fejérpataki L., vallásirodalom az Árpádok alatt, in diario: Figyelő. Budapest. 1877.

Frankl G., a hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Budapest. 1873.

Gavanti B., Thesaurus sacrorum Rituum. Ed. C. M. Merati. Venetiis. 1762. II.

Gautier L., histoire de la poésie liturgique au moyen age. Les Tropes. Paris. 1886.

Gerbert M., de Cantu et Musica sacra a prima Ecclesiæ ætate ad præsens tempus. Typis San-Blasianis. 1774. II. v.

Gihr N., die Sequenzen des römischen Messbuches. Freiburg. 1887.

Giunchi A., Kalendarii Romani initia vices et forma. Romæ. 1875.

Gottlieb Th., Ueber mittelalterliche Bibliotheken. Leipzig. 1890.

Graf E. Rhythmus und Metrum. Marburg. 1891.

Gueranger P., institutions liturgiques. Paris. 1853.

Guyet C. S. J., Heortologia, sive de festis propriis locorum et Ecclesiarum. Venetiis. 1729.

Hain L., Repertorium bibliographicum. Stuttgartiæ. 1826. Indices ad. h. opera Conr. Burger. Lipsiæ. 1891.

Hennen, Trierische Liturgica des XVI. Jahrhunderts. Düsseldorf. 1888.

Hermanni G., epitome doctrinæ metricæ. Lipsiæ. 1869.

Horváth C., nemzeti irodalmunk a reformáczióig, in diario Kath. Szemle. Budapest. 1891.

Huemer J., Untersuchungen über die ältesten lateinisch-christlichen Rhythmen. Nebst einem Anhange von Hymnen. Wien. 1879.

Jakab A., adatok énekes könyveink bibliographiájához, Toldy F. jegyzeteiből, in diario m. könyvszemle. 1882.

J. Julian, a Dictionary of Hymnology. London. 1892.

Kacziány G., a magyar versalakok Erdősiig, in d. irodalomtörténeti közlemények. Budapest. 1891.

Kayser J., Beiträge zur Geschichte und Erklärung der ältesten Kirchenhymnen, mit besonderer Rücksicht auf das römische Brevier. Paderborn. 1881.

Kirch, die Liturgie der Erzdiöcese Köln. Köln. 1868.

Klemming G. E., Hymni, Sequentiæ et piæ Cantiones in regno Sueciæ olim usitatæ. Holmiæ. 1886. II. t. et add.

Knauz F., codices manuscripti capituli Posoniensis. Strigonii. 1870. A pozsonyi káptalannak kéziratai. [com. Kn.]

Ei. Libri Missales et Breuiaria Ecclesiæ Hungaricæ ad receptionem usque ritus Romani. Strigonii 1870.

Ei. a magyar egyház régi szokásai. II. Régi szerkönyveink, in diario M. Sion v. V.

Ei. Kortan, hazai történelmünkhez alkalmazva. Budapest. 1876.

Koffmanne G., Geschichte des Kirchenlateins. Breslau. 1879. 81.

Kolberg, des Papstes Silvester II. Lobgedicht auf den h. Adalbert nebst Lebensbeschreibung und Passio des h. Adalbert. Braunsberg. 1882.

Koller J., Historia episcopatus Quinqueecclesiarum. I. Posonii. 1782. App. II.

Kössing J., liturgische Erklärung der heiligen Messe. Regensburg. 1869.

Kreuser J., das heilige Messopfer geschichtlich erklärt. Paderborn. 1854.

Krieg C., die liturgischen Bestrebungen im karolingischen Zeitalter. Freiburg. 1888.

Lange C., die lateinischen Osterferien. München. 1887.

Lányi C., magyar catholicus clerus érdemeinek történetigazolta emléke. Pozsony. 1848.

Lebeuf, traité historique et pratique sur le chant ecclesiastique. Paris. 1741.

Lechner A., mittelalterliche Kirchenfeste und Kalendarien in Bayern. Freiburg. 1891.

Lehr V., A Lenoninus. Budapest. 1892.

Lüft J. B. Liturgik. Mainz. 1844—7.

Luzarche V., Office de Pagues ou de la Résurrection accompagné de la notation musicale et suivi d'hymnes et séquences inédits. Tours. 1856.

Mabillonii J., præfationes actis Sanctorum Ord. S. Benedicti in sæc. cl. distr. præfatæ. Rotomagi. 1732.

Macri D., Hierolexicon. ed Sciugliaga St. Venetiis. 1765.

Manitius M., Geschichte der christlich-lateinischen Poesie. Stuttgart. 1891.

Martene E., tractatus de antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis. Lugduni. 1706.

Matkovič St., recensio Episcoporum, Archiepiscoporum, Præpositorum M. et Canonicorum Ecclesiæ Zagrabiensis. Zagrabiæ. 1883.

Mazochii A. S., in vetus marmoreum sanctæ Neapolitanæ Ecclesiæ Kalendarium commentarius. Neapoli. 1744—55.

Meyer G., der ludus de antichristo und Bemerkungen über die lateinischen Rhythmen des XII. Jahrhunderts. Muenchen. 1882.

Merklas G., commentationes de Ecclesia S. Jacobi Leutsoviæ et Ecclesia Cathedrali Scepusiensi in diario: Mittheilungen der k. k. Centralcom. zur Erforsch. u. Erhalt. der Baudenkmale. Wien. 1858. 1860. 1861. 1863. 1866.

Milchsack G., Hymni et Sequentiæ. Halis Saxonum. 1886.

Misset E. et Weale V., Thesaurus hymnologicus hactenus editis suppl. ampliss. London. 1888—91.

Morel G., lateinische Hymnen des Mittelalters. Einsiedeln. 1866—8.

L. A. Muratorius, Antiquitates Italicæ Medii Aevi. Mediolani 1740. III, 661. seq. Diss. 40. De rhythmica Veterum Poesi.

Neale A. M., Sequentiæ ex Miss. germ. angl. gall. aliisque medii ævi collectæ. Londini. 1852.

Némethy L. et Fraknói Guil., adatok árpádházi boldog Margit történetéhez. Budapest. 1885.

Neuwirth J., italienische Bilderhandschriften in österreichischen Klosterbibliotheken, in d. Repertorium für Kunstwissenschaft. Berlin. 1886. IX.

Nilles N., Kalendarium manuale utriusque Ecclesiæ Orientalis et Occidentalis. Oeniponte. 1879—1881.

Pauer J., tört. fejt. mi volt Domokos fehérvári prépost családi neve. Sz.-Fehérvárott. 1870.

Paulson J., Fragmentum vitæ S. Catharinæ Alexandrinensis metricum. Lundæ. 1891.

Petrik G., Bibliographia Hungariæ. Budapest. 1888—91.

Piper F., Karls des Grossen Kalendarium und Ostertafel. Berlin. 1858.

Ei. Die Kalendarien und Martyrologieen der Angelsachsen. Berlin. 1862.

Poucelet, hymni, sequentiæ ined., in Analectis Bollandianis VI.

Pray G., diss. h. c. de sacra Dextera diui Stephani primi Hungariæ regis. Vindobonæ. 1771.

Propst F., Brevier und Breviergebet. Tübingen. 1868. ed. alt.

Quandt M. V., die Liturgie der Quatembertage. Aachen. 1869.

Ráth G., nyomtatott szertartáskönyveink a római Rituale behozataláig. Budapest. 1891.

Reiners A., die Tropen, Prosen und Præfations Gesänge des feierlichen Hochamtes im Mittelalter. Luxemburg. 1884.

Ei. Unbekannte Tropen-Gesänge des feierlichen Messamtes im Mittelalter. Luxemburg. 1887.

Reithmeier W., Flores Patrum Latinorum et Hymni ecclesiastici. Scaphusiæ. 1853.

Rómer F., commentationes de D. Kálmáncsehi præp. alb. in diariis: Archæologiai Értesitő. Budapest. 1870. II.; Magyar könyvszemle. 1876.; Magyar Sion. VI.

Ei. de Antiphonario E. C. Jaurinensis, in Archæologiai közlemények. 1877. XI. k.

Roth, lateinische Hymnen des Mittelalters. Augsburg. 1888.

Rupp K., a magyar Mária-hymnusok. Keszthely. 1890.

H. Samson, die Heiligen als Kirchenpatrone. Paderborn. 1892.

Schier X., memoria provinciæ Hungaricæ Augustinianæ antiquæ. Græcii. 1778.

Schubiger A., die Sängerschule St. Gallens vom achten bis zwölften Jahrhundert. Einsiedeln. 1858.

Schuch C. Th., de poesis latinæ Rhythmis et Rimis præcipue monachorum. Donaueschingæ. 1851.

Seinert G., das älteste Hermanstädter Kirchenbuch, in d. Archiv des Ver. f. siebenbürgische Landeskunde. N. F. Hermanstadt 1874. XI. v.

Springer A., Ueber die Quellen der Kunstdarstel-

lungen im Mittelalter, Berichte der k. s. Gesellschaft der Wissenschaften. Leipzig. 1880. p. 21. s. 32. seq.

Szabó C., régi magyar könyvtár. Budapest. 1879. I. 1885. II.

Szilágyi A., catalogus codicum bibliothecæ Universitatis r. Scientiarum Budepestinensis. Budapestini. 1881.

Szvorényi M., historiæ ecclesiasticæ regni Vngariæ amœnitates. Jaurini. 1795. f. 2.

Tabulae Codicum manuscriptorum præter græcos et orientales in bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum. Vindobonæ. 1864. I. [com. T. C.]

Thierfelder A., de Christianorum Psalmis et Hymnis usque ad Ambrosii tempora. Lipsiæ. 1868.

Thomasii J. M. S. R. E. Cardinalis opera omnia ed. A. Fr. Vezzosi. Romæ. 1747. II. seq.

Toldy Fr., a magyar költészet története. Pest-1867. ed. alt.

Tomci J., Regiæ Sanctitatis illyricanæ fœcunditas. Romæ. 1630.

Vilmar, A. F. E. Spicilegium hymnologicum. Marburgi. 1856.

Wattenbach G., Bemerkungen zu einigen öst. Geschichtsquellen. Wien. 1870.

Weale W. H. I. Catalogus Missalium Ritus Latini ab anno MCCCCLXXV. impressorum. Londini. 1886.

Wolf F., über die Lais, Sequenzen und Leiche. Ein Beitrag zur Geschichte der rhythmischen Formen und Singweisen der Volkslieder und der volksmässigen Kirchen- und Kunstlieder im Mittelalter. Heidelberg. 1841.

Hi fere sunt fontes et hæc subsidia, quæ pro colligendis, explanandis, edendis cantionibus ecclesiasticis Hungariæ obtinuimus. In reliquis porro, quæ adhibuimus, commemorandis, non est cur diutius l. b. detineamus; omnium quippe librorum manu et typis descriptorum, qui nobis usui fuere, suis in locis semper mentionem facientes. Præter codices quos supra descripsimus, innotuerunt nobis aliqui alii, quorum copia, licet ut illis potiremur studium adhibuerimus, nobis minime est facta, V. p. 115., aliquos tamen ne nimium prolixi simus, h. l. prætermittimus, cum eius sint conditionis, ut ad rem criticam parum prosint. Denique quis est inter eruditos, cui impervium foret, multa in tali collectione peragenda, non e sola compilatoris voluntate, sed e circumstantiis externis pendere.

VII.

RATIO QUA IN TEXTU CONSTITUENDO USI FUIMUS.

His ita, ut fieri potuit, dispositis ad ipsum textum Hymnarii constituendum nos contulimus. Primum quidquid manuscriptorum codicum, et librorum ante receptionem Ritus Romani in Ecclesia Hungariæ erat ad rem nostram, sedulo inspicere atque nostris oculis videre et manu describere conati sumus; neque operis prolixitate, aut quod fere subripit, tædio animum despondimus, quem subinde deliciæ sacrarum cantionum nativæ recreabant.

Textui constituto adparatum quem dicunt criticum addidimus, de cuius necessitate plura loqui superfluum esse putamus. Collata lectionum varietate patuit, duas codicum familias esse distinquendas, quæ e diverso fonte fluxere. Auctoritate reliquos sæpe vincunt libri manuscripti liturgici Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis, ad cuius lectionem revocandi sunt omnino codices Capituli Posoniensis, de quibus certo constat, quod e libris Strigoniensibus sint descripti. Enimvero in codice manuscripto Capituli e primis annis sæculi XVI [1506—8. s. n. 27.

causa Cap. contra Præp.] distinctim commemoratur: 'liber specialis ad honorem sancti Salvatoris et s. Martini scriptus, satis antiquus ad hoc [videlicet processionem] specialiter deputatus, qui liber est ex libro Strigoniensi scriptus, continet in se orationes, colectas responsoria et ymnos in egressu et reditu seu reversione cantandos., Inde factum ut quod Mater Strigoniensis temporum iniuria, hostilibus præsertim incursionibus perdidit, Posoniensis filia industria conservaret, ac posteritati fideliter traderet. Ad hanc *Strigoniensem familiam* itaque referuntur: Antiphonarium 1484. n. 2. Breviarium Palatinum Vindobonense r. *Capitulare* s. n. 20. a. 1370. cuius Kalendarium in appendice edidimus, deinde Breviaria s. n. 7. S. XV. n. 9. a. 1461. n. 13. S. XV. Item Missalia a. 1341. n. 28; 1363—29; 1377—30; 1394—31. S. XIV.—32. 33. 1403—35; 1478—39; c. a. 40; 1488—45. 1489—46. et S. XV.—49. Ab his distin. quendi liber Breuiarii a. 1430—8. 1481—10. 11. 1489—12. 1. missales 1467—37; 1473—38. 1481—41; 42. 43. 1495—44. Sæc. XV. ex. 47. Sæc. XV. ex 48., qui plus minusve inter se consentientes ex alio exemplo sunt descripti. Ceterum plus ponderandos esse codices quam numerandos, plus qualitati quam copiæ codicum tribuendum, una est eaque maximi momenti textus recensendi lex. Hos inter Antiphonarium a. 1484. et Missale Posoniense a. 1341. omnibus anteit.

Quamobrem textum horum duorum exemplarium, consultis etiam aliis manuscriptis vetustissimis incunabulis liturgicis, qui codicum numero habentur,

fere integrum retulimus. Verissime enim ait J. A. Ernesti: [opusc. phil. crit. Lugduni Bat. 1764. p. 330.] 'melius hodie et aliorum usibus et posteritatis commoditati consulitur, hac quasi lege inducta, ut in codicibus excutiendis nihil quamvis tenue, quamvis vitiosum negligatur: qua re omnis ultra conferendi necessitas tollitur'. Ut vero imaginem textus paulatim e librariorum correctione vel oscitantia mutati depingeremus, lectionum varietates adiecimus, et quæ digna animadversione nobis visa sunt adnotavimus.

Variantium lectionum utcumque copiosis instructi præsidiis ad concinnandum Hymnarii adparatum accessimus. In corrigendo parcissimi et maxime difficiles fuimus, ipsam ortographiam præcipue in propriis nominibus retinuimus, soloecismos e scriptorum genio profectos servavimus. In variis lectionibus excerpendis digerendisque hunc fere modum habuimus. Exulare jussis, quæ mera sunt scribarum vel typothetarum ludibria, reliquas continenter adposuimus; atque in hanc sane maluimus partem peccare ut aliquas describeremus, quæ nihil fere haterent pretii, ne forte utiles resecaremus. Quas porro lectionum varietates retulimus, singulis quibusque additur, unde sint decerptæ. Interdum notulas aspersimus, ubi iis sive ad castigandum, sive ad illustrandum textum opus fuit. Eruditissimi historiarum scriptoris G. Pray exemplum secuti, a superfluis abstinuimus.

*

Demum cum hoc loco opportuna se præbeat occasio, omnibus qui nos in suscepto opere iuverunt gratias agendi quam maxumas. Imprimis piæ memoriæ, pro summo animi dolore, A. D. 1891. 23. Januarii e vivis erepto Archiepiscopo et Primati Cardinali Joanni Simor ob singularem in nos benevolentiam, qua nobis cum viveret, magnarum collectionum inopia laborantibus, suis rarissimis quandoque libris ultro concessis tanto studio nobis profuit, ut maiorem a quocumque promtitudinem desiderare vix potuissemus. Eidem quod superest vitæ ac spiritus, sine aliqua gratiarum testificatione elabi non sinemus.

Ut etiam aliorum qui de hac editione præclare meriti sunt, memoriam faciamus, gratiæ intimæ habendæ sunt præfectis biblothecarum Capituli collegiati Posoniensis, Musei nationalis, r. Universitatis et h. sc. Academiæ Budapestinensis, Palatinæ c. r. et Pr. Liechtenstein Vindobonæ, Regiæ Monacensi; Albæ Carolinæ, Agriæ, Lambaci, Posonii P. P. Franciscanorum et Ecclesiæ Metropolitanæ Zagrabiensis.

Latius adhuc me in his adnotationibus præpositis excurrere, ipse eiusdem ambitus vetat, ne cum præludium meditor, libellum condam.

HISTORIAE RHYTHMICAE. ANTIPHONAE. MEMORIAE. HYMNI. SEQUENTIAE:

Sanctorum

Patronorum Regni Hungariæ.

DE S. PAULO PRIMO EREMITA.

AD VESPERAS.[1]

A Chorus noue milicie,
laudes decantet hodie,
in festo nostri ducis:
quem per mirandum exitum,
celestem; ad exercitum,
xristus vexit lux lucis.

A Hic vitam heremiticam,
quam censuit angelicam,
tulit in xristo primus:
cuius censemur nomine,
eius adiuti numine [2]
consortes vite simus.

A Paulus parente gemino,
orbatus vite termino,
liber gaza ditatus:
puer pollens ingenio,
fit literarum studio,
scienciis ornatus.

℣ Nam sciens puer nescius,
dum peccati conscius, [3]
mundane vanitatis,
mundum vitare voluit,
xristum amare maluit, [4]
mire sanctitatis.

℣ Petit secreta conscius [5]
edictus loca celitus
mitior [6] mansuetus,
sed proditus ab emulo
et proficit in sedulo
cultore xristi metus.

℟ Reuersus ad cenobium
baptistam vidi fatur,
ioannem xristi preuium
qui siluis immoratur:
helye vidi similem,
in paradiso situm
paulum mundo mirabilem
uirtute redimitum.

℣ Cum redit, ut obsequium
impendat imploratum,
inter sanctorum ciuium,
collegia beatum,
diuinum ad consorcium,
cernit mire translatum.

HYMNUS.

Ordo sanctorum militum
heremitarum humilis [7]
paulum collaudat inclitum
et monachorum iubilis. [8]

Pauper mitis et docilis,
celebs pius obediens,
modestus sanctus humilis,
iustus verus et sapiens.

Quesiuit hunc anthonius,
quem xristus ei pretulit;
panem celestem nuncius
ieiuno coruus attulit.

Rosa fulgens et inclita
baptiste xristi preuio
paulus helye conscita
consimilis in invio.

Suum predixit exitum
propheta pandens abdita,
leo deplorat obitum
flectens genua subdita.

Te transitu mirabilem
sanctorum in splendoribus,
te celis honorabilem
translatum celi ciuibus.

Ueste miranda predicat,
anthonius, yeronimus,
laude multa magnificat:
te pater pie petimus.

Xristi nos auge munere:
auctos foue precatibus:
pacis astringe federe:
redde polorum sedibus.

Honor uirtutis inclite
patri prolique genite:
sacro spirato flamini.
sit sine meta termini.
Amen.

AD MAGNIFICAT.

A Cultorem solitudinis,
sancti primatem ordinis,
heremitarum, primum paulum
iam nexu carneo solutum:
sed empyreo assumptum,
ad optimum celo sanctorum,
gentis nostre collegium [9] laudet:
cum [10] choris apostolicis
propheticis angelicis
vita beata gaudet.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Christum in Paulo paupere laudemus eremita,
Quem celso dei munere beat eterna vita.

Hymnus.

Antiquuum throno polum
tum scandit paulus ad inclytum:
dierum senex insitum
verbum et sanctum spiritum.

Beatus puer oneris
iugum sub annis teneris:
christi tulit, et sceleris
nil traxit doctus literis.

Quem ditat gaza puerum
multa parente liberum,
sanctorum christi pauperum
libens surgit ad numerum.

Dolosi non vlciscitur
affinis iram patitur,
hostis christum consequitur
parentem cum occiditur.

Et sanctos in certamine
hunc cedi ferro flamine:
hunc cernit cum libidine
bellantem sine crimine.

Fretum sancto iuuamine
spirato christi numine,
lingue precise sanguine
polluto vultu femine.

Gemit aduersa
prospera plus metuit,

ad nemora fugit,
o paule munera
beata nobis impetra.

Honor virtutis inclyte.

IN PRIMO NOCTURNO.

℣ Aquarum secus alueum
viuentium plantatus Paulus
exercet eremum.
fructu locupletatus
impii consilium
spreuit hic vir beatus.
℣ Montem terre salsuginis
inhabitat hic humilis:
montem excelsi cûlminis
Christum colit amabilis:
molem dissoluit criminis
vir vite venerabilis.
℣ Dum mundus hunc persequitur
minis et blandimentis,
antro tetro suscipitur:
palmarum alcimentis
esuries depellitur
viri beate mentis.

℟. Acerrimo certamine
dum triumphantes aspicit,
non tormentorum turbine
leti metu deficit,
lucus hamans dulcedine
Paulum ad nemus abjicit.
℣ Sanctis occidi gaudium,

sed erat hosti odium:
funestum parat ocium.
℟ Sanctum monet Antonium
humana cogitatio:
eremitarum omnium
se primus credit:
Inscio sibi priorem socium
pandit diuina visio.
℣ Sed meliorem munere
virtutum alta colere.
deserta monet visere.

℟ Antonius hæc audiens
festinat hunc adire:
et secum fatur inquiens
concedat inuenire.
Sanctum virum omnipotens,
quem voluit me scire.
℣ Desideratum reperit
labore fatigatus,
pulsanti Paulus aperit
clamore flagitatus.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Stola palmarum foliis
mirificat inserta
Paulum donorom gratiis
laudat vita referta,
mundi digna preconiis
lucis armis operta.
A Voce clamoris intimi
orabat hic deuotus,

nomen colens altissimi
hominibus ignotus,
mundi huius pessimi
contagiis amotus.
℣ Honor, virtus et gloria
Paulum laude coronat:
potatur aqua pura,
numen semper exorat:
virum magnificentia
quem seculum honorat.

℟ Collato pacis osculo
amplexu castitatis,
prophecie miraculo
se nomine vocatis.
Flagranti verbi pabulo
diuine bonitatis.
℣ Purgatus a cupidine
a mundo iam remotus,
querit quo moderamine
regatur ille motus.

℟ Fragmen e celo mittitur
per lustra duodena,
ferente corvo sumitur
panis: o mira cena.
Collega cum suscipitur,
lata mensura plena.
℣ Honore pacis, oritur
panis in fractione
duellum: pie soluitur
vnica sumptione.

℟. Alloquitur Antonium
Paulus aqua libata:
post hymni sacrificium,
diu desiderata.
Mihi post hoc exilium
corona stat parata.
℣. Te olim frater noueram,
viventem me visurum,
xristo docentc sciueram
me terre conditurum.

IN TERTIO NOCTURNO.

A Ingressum sine crimine
iusticia decoratum,
actu rectum et famine
paulum mundus honorat,
beato xristi lumine
quem gloria coronat.
A Virtutibus et gracie
dulcedine preuentum,
rex xriste summe glorie
Paulum celis intentum:
eterne celi curie
perducis ad conuentum.
A Elongat hic a turbine
mundi caduca terens:
manet in solitudine
superna regna querens,
omni pulsa caligine
Christo semper inherens.

℟. Orabat hospes hospitem,
tecum perduc ad deum,
o paule tuum comitem:
Paulus inquit ad eum,
Te decet christi militem
hostem calcare reum.
℣. Fratrum conuentum regere
exemplo sanctitatis:
quidquid magis eligere
sic stola claritatis.

℟. Queso iam redi propere
laturus mihi pallium,
quod constat grato munere
largitum athanasium.
In meo frater funere
humanum fer obsequium.
℣. Cum audit athanasium
homo sanctus et pallium,
Christum in pauli pectore miratur.

LAUDES.

A. Sanctorum inter agmina
splendoribus ornata,
pauli iam scandit anima
xristi regna sacrata:
quam sancta celi culmina
laudant voce leuata.
A. Ceruice genu manibus
exanimis orabat:
protenta flexo precibus

leuatis sic instabat:
quod frater claris visibus
viuentem estimabat.

℟ Terra deserta scualida
in sancto sic apparet:
adeps pinguedo viuida
repletum ut afflaret:
xristum in stola candida
videret et amaret.

℟ Leonum dira feritas
mitescit vt deploret:
defunctum mira nouitas
ut bellua laboret,
pauli quo carnes inclitas
sarchophagus honoret.

℟ Palma sacratis artubus
pauli dedit amictum,
anthonium solempnibus
festis, que tegit yrtum: [11]
hieronymus cum laudibus
magnificat ascriptum.

HYMNUS.

In vasta solitudine
vt adipis pinguedine,
afflatus sacro flamine
christum cernit in lumine.

Karica pauca pascitur
caro ieiuna teritur,
sed spiritus erigitur
fraus hostis multa pellitur,

Latex arentem reficit
non vini luxus inficit:
sophia patris afficit
paulum virtute perficit.

Membra sacrata mollibus
spretis, palme rigoribus,
operta charismatibus
refloret et virtutibus.

Nouit orare sedulus
fidelis dei famulus,
nos meritis et precibus
iungat sanctorum ciuibus. [12]

SUPER BENEDICTUS.

℣ Antonius leonibus
ministris tumulatum,
paulum mire virtutibus
collaudat honoratum:
hi nobis munus gracie
implorent, vt placatum
cernamus sancta requie
Christum marie natum.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

℣ O pater uenerabilis
orbi cuncto mirabilis
lux anachoretarum
antro, carica, tunica,
potu cum esca celica
o dux eremitarum

exemplar abstinencie,
insigne pudicicie,
ymago paupertatis
te laudat celi curia
in xristi felici gloria
assumptum cum beatis:
auge cateruam numine vocitantis [13]
et fac frui lumine deitatis.

[1] Historia rhythmica divi Pauli primi eremitæ habetur in Diurnali Paulinorum Gotwicensi Sæc. XIV.—22. Iuuat adnotare nos in allegandis libris manuscriptis semper ætati codicis numerum addere, quo in Tabula nostra fontium exhibentur. Antiquissima Kalendaria: Sacramentarii Bolduensis 55, Missalis Posoniensis 1341—28. et libri capitularis Strigoniensis 1370—20. cum Kalendariis librorum liturgicorum Ordinis S. Pauli IV. Idus Januarias i. e. 10. Januarii festum s. Pauli † 341. recenset. Directorium eccl. in usum tot. Vngariæ p. 40. dici 15. eiusdem mensis adfigit. Kalendarium Sanct. Patronorum R. Hungariæ officiis propriis Sanctorum Patronorum R. Hungariæ præmissum [Tyrnaviæ. 1786.] ad eandem diem refert. Compendii gratia Antiphonas litera *A*., Responsoria litera *B*. Versiculos autem litera *V*. constanter signaturi sumus. — [2] Breuiarium Ord. f. erem. s. Pauli. 1540. legit nomine. — [3] Breuiarium 1540.: nescius doni peccati. — [4] Brev. 1540. addit vir m. s. — [5] Brev. 1540. concitus edoctus. — [6] Brev. 1540. mitior et. — [7] Breu. 1540. eremitarum cumulus. — [8] Breu. 1540. iubilus. — [9] Breu. 1540.: votis et voce. — [10] Breu. 1540,.: qui. — [11] Breu. V. a 1540. hirtum. — [12] Finis: Honor virtutis inclyte etc. ut s. Cetera Hymnus iste et Antiphona ad Benedictus in Diurnali Paulinorum Gotw. o. desideratur. — [13] Breuiarium 1540, f. 265. nomine vocitantis, et lumine fac frui.

SEQUENTIA.

DE SANCTO PAULO PRIMO HEREMITA.[1]

Vitis palmes extas uere:
uite palmam qui sincere
cunctis pretulisti.

Heremizans filiorum
clarum sydus iter morum
pater extitisti.

O paule aule celi situs,
deserte [2] per te uite ritus
inchoatur primitus.

Cui iunctus unctus fruebaris,
osanna manna gratularis
imbui diuinitus.

Dignus [3] digne dignum
nobis inter signum
datur per anthonium.

Qui querit benignum,
cuius laude dignum:
canamus preconium.

Amborum maceratis
genibus prostratis:
se conuenerantes
signum pacis dantes.

Exhausti [4] vi frugali
referti vitali
pane deo dante
coruo ministrante.

Nisu [5] cordis erecti
ammirantes dilecti
donum quod clarescit.

O dulce conuiuium,
quo deserti ciuium
mens pie pinguescit.

Sanctam post collationem
factam et orationem:
anthonio meante:
pauloque vale dante:
petit asueta atria. [6]

Sic dum celle confinia:
adiret in sublimia
cernit patris beati
mentem intronizati:
tolli polorum atria.

Vestigia replicans
funus agonizati:
humare desiderans:

sed virtus fatigati
succumbit in labore.

Leonum suffragio
letatur sibi iuncto:
qui sui [7] contagio
obsecuntur defuncto
sepulto miro modo.

Veste palmarum
foliis connexa
qua tegebatur
inclitus: complexa,
anthonius sollempnibus
hac vtebatur laudibus.

Kateruam tui
nominis gregatam:
conserua in hoc
statu illibatam:
o pater tuis precibus [8]
nos iunge celi ciuibus.

[1] Missale mss. Gotw. S. XIV—34. sequentem præsefert textum. — [2] Miss. Paul. t. d. 1514. habet dextere, quod manus recentior correxit scribendo deserti. — [3] Miss. 1514. Dignis. — [4] In Cod. gotw. s. XIV. in margine: Exhausti vi frugali, reperitur. Vi legit Miss. 1514. — [5] Cod. g. s. XIV.: Visione. Nisu legit Missale 1514. — [6] Cod. g. s. XIV. latria. — [7] Miss. 1514. sine. — [8] In cod. gotw. S. XIV. deest: precibus.

DE B. MARGARITA BELÆ IV. R. H. F.

AD VESPERAS. [1]

A Iocundare ex nouella floris,
Cœlum plantula;
cuius vigor, carnis
bella strauit sedula.

HYMNUS.

Novo sacrata gaudio
Cœli concors lætitiæ,
Votivo laudem studio
Depromat vox Ecclesiæ.

Sub Natali nouitio,
Noui festi solemnia
Candenti vernans lilio.
Inuexit Virgo Regia.

Margarita puellula,
Mortalis culmen generis,
Vitæ fulgentis æmula,
Annis fastidit teneris.

Alta spernens palatia
Claustro regenda clauditur,
Regalis pompæ copia
Sub paupertate graditur.

Præsta Deus supplicibus,
Præsentis prece Virginis
Nostris ascribi mentibus
Beati sortem luminis. Amen.

AD MAGNIFICAT.

A Fœlix plane, fœlix per omnia,
summa semper ducens fastigia,
quam terrenæ stemma propaginis,
et cœlestis insignis gloria,
de Regalis radice germinis,
in regnorum scandens imperia.

AD MATUTINUM.

Invitatorium.

Regi Christo laude læta
soluamus obsequium:
Cuius Regni Margarita
confortatur gaudium.

HYMNUS.

Hymnis agamus fidei
Castæ parentis gaudia:
Floris amictu niuei
Matrem investit Filia.

Hæc mundi fraudis latebras
Lucenti Sanctimonia:
Hostis carnis illecebras,
Dissoluit Castimonia.

Virgo venusta facie
Aquæ supportat hidriam,
Candore conscientiæ
Cœlestis vitæ gratiam.

Plena fontali fluuio
Lassos camelos reficit,
Sociali collegio
Dum cultum legis adiicit.

Præsta Deus supplicibus,
Præsentis prece Virginis
Nostris ascribi mentibus
Beati sortem luminis. Amen.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Mundi plenum luxu rete,
damnans pudicitia,
Coeli nuptum Margaritæ
sperat innocentia.

A Cilicio se ambiens
Virgo jam velata,
Flagris se percutiens
Christo consecrata,
Zona quoque ferrea
cinxit se beata.

℣ Voto vitæ stabilis
loco permutata,
tanquam arbor fertilis
creuit transplantata.
℟ In decliuo vitæ fine,
nostri casus vt ruinæ
restaurentur gratiæ,
dum regali stirpe nata,
Jura vendit abdicata
voluntatis propriæ.
℣ Hæc exemplum
Dei templum,
Margarita laude spreta
mundi, præbet patriæ.
℟ Ortus, cœlo conscio,
germinis magnifici,
Paupertatis pretio
voto cultu subiici,
Patris almi Nuncio
panditur Dominici.
℣ Summi ciuis ætheris,
Forma vitæ cæteris,
Juris usu coelici.
℟ Virgo decens æuo,
pugil in certamine sæuo,
Mundum vicisti,
fœlici fœdere Christi.
℣ Dum regis orditam
claustrali tramite vitam.

IN SECUNDO NOCTURNO.

℣ Sub regulari ferula,
tranquilla parens tremula,
professi status creditum,
ad plenum soluens debitum.

℣ Sanctitatis populo
spargebat fundens odores,
exemplari speculo
fulgens inter sorores.

℣ Dum sordescit prouoluta
ancillarum pedibus,
tergit rixæ labis luta
ex earum cordibus.
℟ Sub clausura vitæ primordia
stringens calcat insignia,
Summi Verbi victa inopia,
Plagis urget membra nobilia.
℣ Culpæ adhuc nescia,
lætatur pœnitentia.
℟ Abnegata patris consortia,
tempestatis flagellans pluuia,
Cœli secum pugnante gratia,
Voti compos solatur anxia.
℣ Lacrymarum profusis imbribus,
vim pluuiæ ministrat nubibus.
℟ Carne sub exili
cœlesti nupta cubili,
Languet in amplexu
Domini saucia nexu.
℣ Optat quærit, amat,
gemitu, prece, verbere clamat.

IN TERTIO NOCTURNO.

℣. Impetrandi gratiam
prouocans jejunio,
feruet in fiducia
tali ducta præuio.

℣. Castigante transitum
corporis molestia,
inpendentem spiritum
cogit ad cœlestia.

℣. Nuptiali conuiuio
consors vna fruentium,
Sponsi fusa gremio,
canit epithalamium.

℟. Explicati fruitura
laboris stipendio,
iam præiuit nascitura
a cœli stillicidio,
Vox superna
mortis iura
rorat vaticinio.
℣. Tali priuilegio
vim amoris amplioris
parit desiderio.
℟. O spectanda seculo
nouo res miraculo,
gestu singularis,
votum mater astruit,
Viri sexum induit
forma puellaris.

℣ Compeditas carcere
clare visitatus.
suffraganti munere
gaudet liberatus.
℟ Sole sub ardenti
rutilantem luce latenti,
Aptat inesse choris
stabiliti palma pudoris.
℣ Lilia conferto redolens
gerit insita serto.

AD LAUDES.

℣ Jam Margarita rediuiua
pace quieta,
se rapit ad pronam
radio vibrante coronam.

℣ Congaudete superi,
vobis sidus inseri;
vas cœlestis roris,
laudis et honoris.

℣ Nostri tegmen ordinis
femineo flore,
virginalis agminis
fulget in decore.

℣ O felicem famulam
puritatis gerulam!
quæ subintrat chorum
Regis Angelorum.

A Heres Regis strenua
supernorum ciuium,
Cœli nobis ardua
confer pandens ostium.

HYMNUS.

Gratuletur Hungaria
De Christi beneficio,
Cuius extat vicaria
Salutari suffragio.

Ex ipsius prosapia
Valor virtutis oritur
Qua morborum sæuitia
Pulsu frequenti moritur.

Pedum, manus officia
Lucis amissæ claritas,
Natura quæque deuia,
Rectas deducunt semitas.

Margaritæ pro meritis,
Quibus solamur corpore,
Grates ex cordis abditis
Reddamus omni tempore.

Præsta Deus supplicibus,
Præsentis prece Virginis,
Nostris ascribi mentibus
Beati sortem luminis.

SUPER BENEDICTUS.

A Dulci digne respondens præmio,
sub perennis lucri commercio,
Virgo Christi grata seruitio,
Cœlum tibi blanditur gaudio. [2]

[1] Ut in superioribus iam p. 55. diximus habet unus S. Ferrarius P. II, 2. c. 32. p. 342—351. Officium in Festo Margaritæ die 18. Januarii decantari solitum ab Ordine Prædicatorum in Hungaria, cum epigraphe: Incipit Historia B. Margaritæ Virginis eximiæ Quarti Regis Belæ Filiæ. Est hæc dies eadem qua sponsa Christi 'felicem tantis virtutibus animam' deposuit, die 18. Januarii, quæ dominica fuit, ad primum gallicinium, anno salutis, iuxta communem computum, 1270. [r. 1271.] ætatis vero suæ 28., Ferrarius, de rebus Hung. Prov. Ord. Præd. P. II, 2. c.21. p. 269. J. Tomci, Reg. Sanct. Ill. v. p. 283. Nec aliter legenda sermone patrio scripta apud Pray, vita S. Elisabethæ... nec non B. Margaritæ V. p. 302., et latina neapolitana, quam edidit F. Knauz, a nápolyi Margitlegenda. Esztergom. 1868. p. 109. Ceterum mirum est in vetustis nostris Kalendariis nullam memoriam B. Margaritæ Virginis recenseri. — [2] Ab hoc officio per omnia discrepat illud, quod Prædicatorum universus ordo ex indultu Pii VII. P. M. recitat. Continet hoc præter privam orationem: 'Deus fidelium remunerator animarum' etc. et Lectiones II. Nocturni, e processu apost. pro canoniz. et aliis monimentis contextas 'Cum Tartari, duce Battho, Poloniam et Pannoniam' etc. reliqua de Communi Virginum. Rursus aliæ sunt lectiones, quas legimus in Officiis Propriis Sanctorum Patronorum R. Hungariæ ad d. 28. Januarii in editione Breviarii Romani. Budæ. 1814. quæ ipsissimæ sunt cum iis, quas Pius P. VII. die 12. Nov. 1806. ad Diœcesim Csannádiensem extendit, [Cf. Off. propr. Diœc. Csanád. Temesvár. 1855. p. 1. s.] Leo vero XII. 4. Dec. 1826. Cassoviensi Diœcesi recitare concessit [Cf. Off. nova propr. Diœc. Cassov. Cassoviæ 1829. p. 93. s.] et quæ insertæ sunt Officiis Sanctorum divini Officii Diœcesis Albaregalensis editis. Albæ Regiæ. 1846. p. 6. seq. Repetitæ in usum diœcesis Veszprimiensis, in officiis Sanctorum quæ Veszprimii 1880. lucem viderunt p. 5. seq. Ordo Officii Divini peragendi in usum Diœcesis Scepusiensis, Leutschoviæ 1806. typis descriptus festum B. Margaritæ, ex officiis novissimis, diei 6. Februarii assignat.

DE S. ADALBERTO EP. ET MART.

AD VESPERAS. [1]

℣ O immarcescibilis rosa paradisi
gloriose martir sancte Adalberte,
qui victoriosissime sanguinem
tuum effundens,
martirii laude coronari meruisti,
nos humiles solemnitatis tuæ
festa celebrantes,
tuo interuentu fons tocius bonitatis
deus, sue beatitudinis faciat
esse consortes. Alleluja. Alleluja.

℟ Exora dilecte dei Adalberte pro nobis
miseris, ut qui sumus pro culpis
dandi supplicio,
per te iungi mereamur iustorum
consorcio. Alleluia Alleluia.

℣ Dissimiles tibi moribus laudamus
te uocibus adiuua nos tuis precibus.

ALIUD RESPONSORIUM. [2]

Aue presul et beate
dei martire Adalberte
confer opem petentibus
tuis sanctis precibus

mala pelle, bona posce
presta pacis incrementum
sane vite gaudium alleluia.
℣ Vt sub tuo patrocinio
gloriemur in laude dei perpetuo.

AD MAGNIFICAT. [3]

℟ Magna vox laude sonora:
te decet per omnia qui polichorea
gaudet aucta tali compare
terra plaudit et resultat
digna tanto præsule.
O sacer Adalberte martir:
vota nostra suscipe alleluia.

RESPONSORIA NOCTURNI. [4]

℟ Christi martir adalbertus
cum sub triumpho passionis
emisisset spiritum:
mox vincula quibus erat vinctus
soluta sunt.
Et manus expandit in modum crucis
alleluia alleluia.
℣ Mortem autem quam sitiebat
amplexus cadens in terram.
℟ Miles christi gloriose
sanctissimeque adalberte.
Tuo pio interuentu culpas nostras
ablue. Alleluia Alleluia.
℣ Ut celestis regni sedem
valeamus scandere.

AD MAGNIFICAT. [5]

A Gloria xristo domino,
qui beatum adalbertum episcopum
sue passionis testem fecit,
de cuius meritis et miraculis
benedictus dominus. Alleluia.

[1] Beuiarium Nagylakianum 1489—12. Kálmáncsehianum 1481—10. Breuiarium Strigoniense 1484. impressum, et alia eiusdem Ecclesiæ Metropolitanæ quemadmodum et Zagrabiensia Breuiaria paucissima propria h. l. habent, sed officium ritu paschali concinnatum exhibent. Antiphonarium Sæculi XVI—4. continet alias differentes antiphonas rhythmicas, quarum prima ad Vesp. I. incipit: 'Benedic regem cunctorum, conuersa gens bœmorum, te splendor illuminavit, quem oriens destinauit' etc. Rursum aliæ antiphonæ et hymni leguntur in officiis propriis Provinciæ Pragenæ. Ratisbonæ. 1868. p. v. p. 15. seq. — [2] Breuiarium Zagrabiense 1430—8. Breuiarium Kálmáncsehi Lambacense 1481—10. — [3] Breuiarium Zagrabiense s. n. p. adlegatum, loco huius antiphonæ, quæ in Breuiario Strigoniensi imp. 1484. legitur, sequentem habet: Slauorum dominus qui beatum adalbertum episcopum sue passionis testem fecit, de cuius meritis et miraculis, benedicimus dominum. alleluia. Antiphonarium Sæc. XVI—4, iterum differt, nam in eo reperitur: 'O qualem dies iste celebris' etc. — [4] In Breuiariis Strigoniensis impressis, tres lectiones s. Augustini super Evangelio: Ego sum vitis etc leguntur, in Zagrabiensibus duæ de Historia Sancti habentur. — [5] Cod. Lambacensis et Kálmáncsehii — 10., quocum fere conspirant Breuiaria impressa Strigoniensia et Zagrabiensia.

DE SANCTO ADALBERTO EPISCOPO ET MARTIRE. [1]

HYMNUS. [2]

Exultet celum gaudiis,
tera plaudat sollempniis,
in adalbertum preconiis,
plebs sonet ex præcordiis.

Vos seculi huius emulos,
carnis domando stimulos,
per sanctitatis titulos,
uirtutis in dei famulos.

Sic celum scandit libere,
nullius in itinere
uitalis complex crimine,
ut nobis donet uenie.

Quibus peccata soluitur,
lanquor et salus redditur,
iustis beatis iungitur,
vt et propheta premittitur.

Ut xristus cum aduenerit,
horrorque mundum anxerit,
iungamur si non abnuerit,
nos quoque sibi iunxerit.

Patri dato evlogio
eiusque soli filio
sancto simul paraclito
in regno hoc perpetuo.

[1] In Kalendario, quod in fine Constitutionum synodalium a. 1450. de Festivitatibus colendis additur, Dionysius Cardinalis Széch die 23. Aprilis collocat: festum gloriosi pontificis et martyris Adalberti pii patroni nostre ecclesie Strigoniensis. [Ed. Dankó, Strigonii 1865. p. 31.] Ad eandem diem refert Synodus Leutcsoviensis 1460. celebrata cum encomio: Festum gloriosi principis et martiris Adalberti. [Cod. lat. Budap. Univers. s. XV. de quo in app. p. 481.] De eodem in Kalendario S. XIII—55. Sacramentarii Bolduensis cum s. Georgio m. VIII. Kal. Maii i. e. 24. Aprilis. agitur, Kalendarium attamen Posoniense 1341—28. et Cap. l. Strigoniense 1370—20. IX. Kal. Maji i. e. 23. assignat. Similiter Breuiarium Kálmáncsehianum 1481—10. Dies translationis S. Adalberti † 997. VIII. Id. Novembris recurrit, de qua suo loco. p. 252. seq. — [2] E codice Vindob. Sæculi XV—13. Cetera Breuiaria hymnum: 'Vita Sanctorum decus angelorum' sive paschalem præscribunt, qui apud Clichtoueum, Eluc. f. 37. v. et 38 typis descriptus legitur.

SEQUENTIA
DE SANCTO ADALBERTO MARTIRE.

Corona sanctitatis et immortalitatis: [1]
Ornauit hodie dominus
martirem suum adalbertum.

Tersa oculorum lacrima, [2]
iustus floret velud [3] palma
Oculorum tersa lacrima,
aboletur hoc enigma.

Specularis squama [4] cadet,
claret uisus specialis.
Ubi deus est omnia,
uirtus sanctorum et gloria.

Ubi deus est omnia, [5]
nec distinctus in omnia [6]
quod [7] est in gloria,
omnibus est omnia.

Unum est omnium principium, [8]
sacrum socians collegium,
unum es dispar [9] premium
pro merito fidelium.

Huius [10] nos consortes glorie,
ora pater adalberte,
quos in adam perpetue
scis addictos miserie.

[1] E Missali Posoniensi a. 1341—28. Reperitur cum quibusdam variantibus in bene multis libris manuscriptis, ut puta Sæc. XIV—32 et 34; 1478—39; 1481—41; 1489—46; Sæc. XV. ex.—49.: nec non in plerisque Missalibus secundum rubricam ecclesiæ Strigoniensis typis impressis e. g. a. 1491. 1498. 1501. 1508. 1512. et aliis. — [2] Miss. 1481—41. addit: Uita mortem superat, hoc iam recuperat, quod prius amiserat, paradisi gaudium. — [3] Miss. gotw. S. XIV—34.: ut. — [4] Miss. Pot. S. XV. ex.—49. acquamma? — [5] Miss. q, S. XIV—34. hanc stropham sic continuat: Qui est omnium principium, sacrum socians collegium, vnum est sed dispar premium. — [6] Ita et cod. S. XV. ex. — 49, alii: vt. — [7] Miss. 1478—39. legit quidem. — [8] Alii ree. premium. — [9] Miss. 1495. es semper. — [10] Miss. g. S. XIV—34. Cuius. Recte animadvertit Clichtoveus, Elueid. f. 211.: 'Hæc prosa liberam habet orationis solutæ compositionem, nec rhythmicae formæ constringitur habenis'.

DE S. LADISLAO R. HUNG. CONF. [1]

AD VESPERAS. [2]

℣ Fons eterne pietatis,
lux superne veritatis
tibi xristi complacente,
ladislao nos tuente,
fac consortes eternorum
te laudantes gaudiorum.
℟ Salve rex benigne
ladislæ laude digne.
Honor noster et patrone
pius, potens, tutor bone.
℣ Afflictorum portans onus
et ad omne pium pronus. [3]

HYMNUS.

Regis regum ciuis aue,
regum gemma ladislae
regni consors glorie:
regem regum es aggressus
sis defensor indefessus
et atletha patrie.

Salue salus hungarorum,
rex coheres angelorum:
uas celestis gracie
ab eterno uas electum,
uas insigne, uas effectum
uendicans iusticie.

Hungarorum gens congaude:
noua noui regis laude
pulsans tintinabula
felix aue varadinum:
cuius augens fama signum
resonet per secula.

Tibi xriste concors hymnum. [4]
canit orbis, qui per lignum
ad te trahis omnia:
scala factus ascensorum,
et corona cofessorum
tibi laus et gloria. Amen. [5]

AD MAGNIFICAT.

A Confessor domini ladislae,
astantem plebem corrobora
sancta tua intercessione:
ut qui peccatorum pondere
premimur, beatitudinis tue
gracia subleuemur, et te
duce eterna premia assequamur.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Confessorum
regem adoremus, qui celestis
regni meritum et gloriam
concessit sancto suo ladislao.

IN PRIMO NOCTURNO.

℣ Hic iniquis non consensit,
quorum viam [6] dum contempsit,
xristi iugo se subiecit,
et quod deo placet fecit,
cogitando operando
et doctrinam vite dando.
℣ Rex a xristo constitutus,
et ab ipso consecutus,
quod virtute sit indutus,
et in monte sancto tutus.
℣ Tua xriste est gloria
salus et victoria,
ipse tuus est susceptor
idem noster sit protector.
℟ Edoctus spiritus sancti gracia
beatus rex ladislaus,
recentis mundi gloriam
spreuit nec [7] transitoriam
secutus est iusticiam.
Qui pro xristi gracia
perheni gaudet gloria.
℣ Mundum sibi blandientem
suos semper seducentem,

contempnendo superauit,
et se xristo mancipauit.

℟. Diuturnis excubiis in ecclesiis
deum instanter obsecrabat.
Jeiuniis et vigiliis carnem macerabat, [8]
et mentem roborabat.

℣. Ut Ysaac exiens in agrum meditabatur,
dum diuinæ celsitudinis speciem contemplabatur.

℟. In iudicandis et examinandis causis,
non potentia sed prudentia decernebat.
Rigori iusticie, lenitatem misericordiæ
preferebat.

℣. Dilectus [9] in eloquio
utilis in silencio,
cautus in consilio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Inuocantem exaudiuit, [10]
in dilectum quem asciuit,
sibi xristus cui donauit
donum [11] quod optauit.

A Scuto bone uoluntatis,
dono tue [12] pietatis,
o [13] xriste coronasti,
quem ad celos sublimasti [14]

A Ammirabile et ineffabile
est nomen tuum domine,
nam in tuo nomine
sanctus iste prospere
sublimis in ethere
tecum gaudet uiuere.

℟. Innaturalibus [15] bonis gratuitisque donis
ipsum natura prerogatiua pretulerat.
Quem dederat sibi ualorem cunctis meliorem.
℣. Ladislai species digna fuit imperio
ueneranda facies angelorum consorcio.
℟. Hunc circumdat ueritas et misericordia,
osculatur caritas simul cum iusticia.
Per hunc ad terrestria prospexit benignitas,
et dona celestia nobis dedit deitas.
℣. Cecis visus restaurauit,
mutis linguas reserauit,
rupta membra roborauit,
dissoluta solidauit. [16]
℟. Salue rex benigne
ladislæ laude digne
honor noster et patrone
pie potens tutor bone.
℣. Afflictorum portans onus
et ad omne pium patronus. [16]

IN TERTIO NOCTURNO.

A. Domine qui [17] operatus est iusticiam,
et confirmatus est in graciam, [18]
nunc in superno solio
in sanctorum tripudio
felici gaudet gaudio.
A. Ladislaus honoratur,
cuius caput coronatur,
regum ritu generoso
de lapide precioso,
datur illi dignitas
eterna felicitas.

℣ Hic accepit benediccionem,
quem suscepit in adoptionem
deus, et deuocionem
eius clare commendavit
quem heredem adoptauit,
et in celis coronauit.
℟ De radice regie [19]
stirpis propagatus,
illustris prosapie
scemate prolatus,
De sancta progenie
regum generatus,
qui virtutum acie
viguit stipatus.
℣ Moribus nobilior
virtutibus clarior
quam genere,
cui uiuere
xristus est in ethere.
℟ Jhesu bone per ladislaij merita
nostra nobis dimittas debita,
domum [20] portam sepulchrum visita.
Et a trina nos morte suscita.
℣ Actu mente uel usu perdita
pietate restaura solita.
℟ Surge gaude pannonia
felix intende prospere
et collauda felicia
ladislaij preconia.
Noctis expelle tedia
iam lucis orto sidere
℣ Surge et collauda [21] dominum,
quia de uiris sanguinum

per hunc saluare voluit,
et liberare statuit
te lucis ante terminum.

LAUDES.

A Sanctus iste indutus est decorem,
qui secutus est saluatorem,
consecutus est honorem,
mundi pompis meliorem,
nam est eius fortitudo
sempiterna sanctitudo.

A Jubilate et inuocate ladislai presidium,
quod per ipsum rex omnium
xristus nostrum sit gaudium.

A Qui passus est propter nos,
illuminet super nos
vultum suum [22] cum gracia,
in beata gloria.

A Mundinalis fabrice gaudens vniversitas
te [23] beata trinitas benedicit,
et condicit laudes debitas.

A Laudet te rex glorie
sancta vox eccelesie
solempnizans hodie
dulci voce melodie.

SUPER BENEDICTUS.

℣ Benedictus es saluator,
sanitatis reparator
iehsus xristus, qui beatum
ladislaum sanitatum
decorauit gracia,
qui mira potentia
multis egrotantibus.
pluribusque debilibus,
de salute desperatis
mole mortis molestatis, [24]
diuinam medicinam adhibuit
et sanitatem tribuit.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

℣ O sancte rex ladislae
o columpna milicie xristiane
o firmissimia spes tue gentis,
intuere deuocionem populi te quærentis,
et sub tuum præsidium confugientis,
o misericors misericordiam [25] consecutus
intercede pro nostra omniumque salute.

ALIA ANTIPHONA DE EODEM. [26]

℣ Salve rex ladislae,
laude digne salue
tu firmissima spes tue gentis
ac consolator
salue gratiarum donis plenus
ante thronum trinitatis

miserorum subleuator
pie patrone consolator
sis pro nobis intercessor,
causa nostre paupertatis,
gratiam dei obtine. [27]

[1] Colebatur iuxta Kalendarium vetusti Missalis S. XIII—55. V. Kalend. Julii i. e. 27. Junii: Eleuacio s. Ladizlay regis. Ad eundem diem refertur in Missali Posoniensi 1341—28. Translacio sancti Ladislai regis et conf., ad 30. Julii i. e. III. Kal. Aug. vero minio rursus scriptum legitur: Sancti Ladizlai regis et conf. Cap. lib. 1370—20. habet 27. Junii: Ladislai regis et confessoris. — [2] Continetur Officium huius Sancti Patroni R. H. in Breuiario S. XIV—7., Zagrabiensi 1408—8. Kálmáncsehiano V. et L. 1481—10. et 11. Antiphonario Pos. 1484—2., Breuiar. Nagylakiano 1489—12. Breu. S. XV. 13. et 14. et bene multis impressis, quorum seriem aperit Strigoniense a. 1484. — [3] Diurnale Paulinorum S. XIV—22. pronus honor. — [4] Breu. S. XIV—7., 1481—11. et S. XV.—13. variantem lectionem præbent: consors ympnum. — [5] Huius hymni similitudinem modulationi sequentiarum iam Clichtoveus, Eluc. f. 60. adnotavit. — [6] Breu. Strig. impr. 1484. reclamantibus manuscriptis: vitam. — [7] Breu. 1408—8. vt. — [8] In Breu. S. XIV—7. et deest, similiter in Breu. S. XV—13. Breu. impr. 1484., sed adest in Antiphonario 1484—2. — Breu. 1481—11. — [9] Breu. 1481—10. Disertus — 1481—11. et Breu. imp. 1484. Discretus. Nos lectionem Antiphonarii 1484—2 reddidimus. — [10] Sic Breu. S. XIV—7. et Antiph. 1484—2. nec non Breu. 1481—11. et 1489—12. attamen Breu. 1481—10.: iam, legit. — [11] Varietas lectionis hic satis magna esse reperitur: Breu. S. XIV—7. Filii Xriste cui donauit sempiternum bonum; Breu. 1400—8. xristus cui donauit summum bonum; Breu. 1481—11. supremum bonum; Breu. 1489—12. supernum bonum. — [12] Breu. 1484. imp.: habet te. — [13] Breu. 1484. impr.: ipsum. — [14] Breu. 1481—11: subleuasti. — [15] Antiphonarium 1484—2. Innumerabilibus. — [16] Responsorium lectionis VI. cum idem sit ac illud ad primas vesperas, paucissimi libri h. l. habent. Noster textus interim inuenitur in Breu. 1491—11. et 1489—12. — [17] Breu. 1481—10. hic operatus — confirmatus est in gracia. — [18] Breu. 1489—12. hic operatus — confirmatus est in gloriam, similiter Breu. impr. 1484. — [20] Ant. 1484—2. errore librarii: donum. — [21] In Breu. S. XIV—7. et S. XV—13. deest: et. In Ant. legitur 1484—2.: lauda. — [22] Ita Diurn.

Paul. S. XIV—22. et Breu. 1489—12. In Breu. XIV—7. deest suum. — [23] Antiph. 1484—2. reclamantibus optimis libris man. legit: cum. — [24] Hoc comma desideratur in Breu. S. XV—14. — [25] Sic. Diurn. Paul. S. XIV—22. Antiph. 1484—2. misericordias. — [26] E Graduali Ecclesiæ Patayensis 1663—23. — [27] Migravit piissimus Rex anno Reparatæ Salutis 1095. ad Dominum. Eum Cœlestinus P. III. 1192. in Sanctorum canonem retulit. 'Anno, dicit Breuiarium Strigoniense 1484. t. d., *domini millesimo centesimo nonagesimo secundo: sanctum corpus eius canonizatum est.,* Cf. n. d. in Kirchenlexikon. Freiburg. 1891. VII, 317. seq. V. Bunyitay, Szent László emlékezete. Budapest. 1892. p. 38. seq.

SEQUENTIA
DE SANCTO LADIZLAO REGE
ET CONFESSORE.[1]

Noue laudis extollamus [2]
regem, cuius exultamus
speciali gloria.

Dulce melos nouum fauum [3]
dulci regem ladizlaum
canimus melodia.

Regis laudi nil discordet
cuius laudem non remordet,
celestis symphonia.

Confessorem regem laudent, [4]
per quem reges sibi gaudent
uite dari munera.

Quem precamur laudantes singuli,
gemma regum tocius seculi
et spes salutifera. [5]

O quam felix quam preclara
varadini fulget ara
tuo claro nomine.

Cuius regens secula
manus [6] sine macula
lauit omni crimine.

Scala gentis vngarorum,
per quam scandit ad celorum
kathedram pannonia.

Forma [7] cuius celos tendit,
et terrarum comprehendit
quatuor confinia.

Perhunc vigent sacramenta,
et firmatur iam inuenta,
fidei religio.

Egros curans sanos fecit,
et salutis opem iecit,
moysi [8] officio.

Exauditur in hac domo,
quicquid orans petit homo
per regis suffragia.

Per quem neque gladium
nec incursus hostium
trepidat vngaria.

Hostis arte plebs arrepta [9]
prece regis est adepta
salutis piacula.

Per quem auctor fidei
cornu stillat [10] olei
posteris per secula.

Per hunc gentes universas
vngarorum iam conuersas
nouimus imperio.

Procul ense parent per se
fere [11] gentes et aduerse
nutu volunptario.

Ex [12] obscuris sui iuris
iubar latens sed iam patens
reserat prodigia.

Hostem cedit [13] victor redit
barbarorum vngarorum
unus fugat milia.

Ipse suos contemptores
pene facit contentores
morbos illis et languores
infert et demonia. [14]

Sed qui suam sanctitatem
colunt hys fert nouitatem [15]
et ad uite sospitatem [16]
rex reducit [17] omnia.

Regum genus triumphale
vngarorum salus vale:

nunc [18] refulsit iubar tale
regum florens [19] germine.

Regum radix xristiana
lauda [20] laudes fide sana,
laus [21] exultans [22] uox humana
fert in tuo nomine.

Assistentes regis laudi
coronator [23] regis laudi,
atque seruos sancti regis
post hanc uitam tui gregis
transfer ad palacia.

Cuius laudi vis seruire
nos [24] ac letos conuenire,
fac ad ipsum [25] peruenire
ubi confer et largire
sempiterna gaudia.
Amen.

[1] Si paucos demas, reperitur hæc pulchra sequentia in omnibus fere libris missalibus manu et typis descriptis, nec non cantionalibus Zentmiklosy 1516—18. et Graduali P. Malonfalvi 1663—23. cum non exigua lectionum variantium copia, e qua interim h. l. præcipuas solum adponere visum est. Nos, ut semper, principem codicem 1341—28. presso pede sequimur. — [2] Miss. 1394—31. Sec. XIV—32. 1481—41. 2. 1488—45. 1495—44. legunt: attollamus. — [3] Miss. 1394—31. Gotw. S. XIV—34. 1481—41. 1495—44.: mellis. — [4] Miss. 1394—31. 1488—45.: Confessorum. — [5] Hanc stropham aliqui sequenti 'O quam felix, postponunt. — [6] Miss. Gotw. S. XIV—34. et alii bene multi, quidam, quos sequitur Clichtoveus, Elucid. f. 218. v.: manens. — [7] Miss. Gotw. S. XIV—34. 1478—39. 1488—45.: Fama. — [8] Alii: virtutis officio. E. g. Miss. 1481—41. — [9] Miss. 1488—45. addit arce. — [10] Errore librarii pro stillat codex noster habet: siluat? — [11] In Miss. Paul. Gotw. S. XIV—34. hiat: fere. — [12] Miss.

Gotw. S. XIV—34. 1481—41. et bene multa typis descripta Strig. 1484. 1498. 1501. Zagr. 1511. Paulin. 1514.: Sub. — [13] Miss. Gotw. S. XIV—33. 1489—46.: Hostes cedunt. — [14] Sensus huius strophæ non est apertus ad intelligendum, unde iam olim *Clichtoveus* l. c. f. 219. v.: 'illos qui emendatiores nacti fuerint codices, provocat 'hanc prosam ad illorum formam emendent'. Sed prospiciendum erit, ne adhibitis etiam pluribus exemplaribus oleum et operam perdant! Nos addito ampliore lectionum variantium numero, emendationem prudenti b. l. iudicio optandam relinquimus. Textum nostri codicis legunt: Miss. m. n. S. XIV, 32., List 1478—39., S. XV. ex. 49. — Missale Paul. Gotw. S. XIV, 34. habet: morbos illos et lanquores anffert et demonia. Codex 1481—41. stropham hanc sic reddidit: Ipse suos laudatores pœne facit contemptores morbos curans et lanquores aufert demonia. Liber missalis 1481—42. sic scribit: Ipse suos forciores pene facit et uictores morbos ipsis et languores aufert et demonia. Codex 1495—44.: Ipse suos contemptores pene facit conpendiores morbos sanat et lanquores aufert et demonia. Mire detorsit hoc comma cod. 1478—39. Ipse suos contemptores pene facit victores moribus ipsis et lanquores infert et demonia. E missalibus typis descriptis Strigoniense 1484. in hunc modum recitat: Ipse suos laudatores pene facit contemptores, morbos curans et lanquores. Missale autem Zagrabiense 1511. impressum, conspirat cum libro manuscripto Miletnitz Kálmáncsehi 1495—44. — [15] Missale Gotw. S. XIV—34. 1481—41. Clichtoveus f. 219.: sanitatem. — [16] Miss. Gotw. S. XIV—34:: hosspitatem. 1481—41. suspitatem. — [17] Miss. Gotw. S. XIV—34.: reduxit. — [18] Miss. S. XIV—32. Gotw. S. XIV—34., 1481—41. 1488—45.: non. — [19] Miss. 1488—45.: regni. 1481—41.: floris germine. — [20] Clichtoveus: sume? — [21] Miss. S. XIV—32. 1481—41.: quas exultans. — [22] Miss. Paul. S. XIV—34.: quas exultat vox humana sic in tuo nomine. Miss. 1489—46: fert. — [23] Miss. 1487—45. consecratum. Miss. Strig. impr. 1484. coronatum. — [24] Miss. 1481—42. nos hinc letos. — [25] Miss. typ. descr. 1498. 1501. 1508. 1512.: ad christum.

HYMNI DE S. LADISLAO REGE ET PATRONO ARCHI-CŒNOBII S. MARTINI IN S. MONTE PANNONIÆ.

AD I. VESPERAS. [1]

Quæ lingua dignis laudibus evehat
Victoriarum, Sancte Ladislæ,
Palmas tuarum? quis triumphos
Carmine sat celebrarit æquo.

Quos sæpe virtus emeruit tua,
Fultus potenti præsidio Dei
Dum sternis hostiles catervas
Fulmineo metuendus ictu.

Ast grande, lauris pulchrius omnibus,
Quando subactis gentibus inclitus
Cum gloria maiore victor
Ipse tui statuis trophæum.

Tu regna cœli lucida pertinax
Ambire toto cordis anhelitu,
Oblata terreni recusas
Imperii tetigisse sceptra.

Manetque fixum consilium pia
Mutare nullis fascibus otia,
Si non poposcissent labantis
Res trepidæ, gemitusque regni.

O! fac relictis nos quoque ludicris
Beata Cœli patria pertrahat
Aeterna moliri, tuæque
Participes fieri coronæ.

Uni perennis gloria sit Deo,
Trinoque, cuius munere consequi
Heroa virtutis per arctum
Laudis iter liccat, precamur.
Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Corporis nondum laqueo solutus
Nil sinis de Te sibi vindicare
Sancte Rex, mundo: nitidamque mentem
Ingeris astris.

Sæpe sublimem populo relicto
Te ferunt raptum liquidas in auras
Fulgida circum Tibi blandiente
Tempora luce.

Nempe divinos sitiens amores
Despicis terras, humilesque curas:
Ocius ferri super astra totis
Viribus optas.

Eia! quid tellus nimis impeditos
Detinet vana specie honorum,
Neo sinit totam superas in oras
Figere mentem.

Quem fides unum colit, atque trinum
Ut tuum præter nihil usque Numen
Ardeat nostri pietas amoris
Suffice vires.
Amen.

AD LAUDES.

Ut tuam pulcher stimulavit æstus,
Sancte Rex mentem, trepidis ut omnis
Arseras votis sociatus uni
Vivere Christo.

Regio septus licet apparatu
Nil tamen versas animo caducum:
Altius sceptro, solioque tollit
Te tua virtus.

Inter amplexus Crucis expediris
Mole curarum, placuisse soli
Perpetim Cœlo, fuerat laborum
Summa tuorum.

Quos fides Christo superisque pacta,
Quos vocat certæ data spes salutis
Regio tritum pede cur moremur
Carpere callem?

Sit salus illi decus, atque virtus,
Qui super cœli solio coruscans
Totius mundi seriem gubernat
Trinus et Unus.
Amen. [2]

[1] Ex editione Breuiarii 1842. p. æst. in qua p. 529. et seq. typis descripta sunt: Officia propria Sanctorum Patronorum Regni Hungariæ, pro alumnis congregationis ordinis S. Benedicti, Archicœnobii S. Martini in s. monte Pannoniæ a s. Rituum congregatione revisa et adprobata: quæ in Proprio Sanctorum exempti Archi-cœnobii S. Martini sacri montis Pannoniæ Ord. S. P. Benedicti iussu Archiabbatis Placidi LENDVAY, impresso Viennæ. 1693. non reperiuntur. Enimvero ibidem p. 133. illi de Communi Confessoris non Pontificis præscribuntur. — [2] Cecinit eximius religiosus e. O. Valerius BALLAY. V. p. 56.

DE SANCTO STEPHANO REGE.

AD VESPERAS. [1]

℣ Confessor cristi stephane [2]
gentis tue preces suscipe,
vt per te inueniat graciam cristi
cui contulisti [3] lumen fidei.
℟ Exora dilecte dei rex stephane
pro nobis miseris,
Ut qui sumus pro culpis
digni [4] supplicio
per te iungi mereamur
iustorum consorcio. [5]
℣ Dissimiles tibi moribus
laudamus te vocibus,
adiuua nos tuis precibus. [6]

AD MAGNIFICAT.

℣ Aue beate rex stephane
inclita spes gentis tue,
aue doctor et apostole
credulitatis nostre,
aue speculum sanctitatis
et iusticie:

Per te xristo credidimus [7]
per te in xristo saluemur,
ora pro populo,
interueni pro clero,
ut nullus de tuis
preda fiat hostis. [8]

MATUTINUM.

Inuitatorium. [9]

Regem regum venerantes adoremus dominum,
Qui in celo coronauit sanctum regem stephanum.

IN PRIMO NOCTURNO.

℟ Adest festum uenerandum
sancti regis stephani,
multa laude celebrandum
omni die seculi:
gaudeant qui sunt heredes
per hunc facti domini,
et sanctorum coheredes
meruerunt fieri.
℟ Iste sanctus predicator
hungarorum primitus,
cristiane legis lator
factus est diuinitus
pro binis tradens bis bina
duplicato precio:
uel pro quinque dans bis quina
reportando domino.

℟. Mundi reges moriendo
regno finem faciunt,
sed hic sanctus terminando
terrenam potenciam
sumpsit regnum inchoando
sempiternam gloriam.
℟. Jam cum celos ascendisset
nostra salus dominus,
atque suis transmisisset
dona sancti spiritus.
Repleuerunt partes mundi
duodeni proceres,
seminantes verbum dei
ad saluandos homines.
℣. In omnem apostolorum terram
sonus exiit [10]
Et in fines obis terre verbum prodiit horum.
℟. Gaudebat ergo patrono
suo queque regio,
et grates pro tanto dono
referebat domino.
Restabat pannoniorum
pleps sine consilio,
clausa tenebris errorum
in mundi naufragio.
℣. Et dum cresceret in orbe fidei religio,
et credentes puro corde nascerentur domino.
℟. Genti tamen deuianti
per mortis illecebras
et procaciter amanti
cecitatis tenebras:
Ideo differebatur

salutis preconium,
vt post moras assequatur
maius beneficium [11] .
℣ Ore namque doctor quanto datur illi serior
dono dei missus tanto venit excellencior.

IN SECUNDO NOCTURNO.

℟ Valde felix es dicenda
a cunctis pannonia,
qui tibi non preceptorem
de plebe discipulum,
sed regem predicatorem
misit et apostolum.
℟ Nam ut athila sub rege
hungarorum populus
tyrranidis lata lege
seuiit incredulus:
sic sub stephano regnante
vertitur crudelitas,
quo figuras transmutante
formatur credulitas.
℟ Dudum namque desolatam
dominus hungariam
penitusque nulli datam
predicandum [12] per viam:
per hunc sanctum evocavit
ad baptismi graciam,
et cum suis heredauit
dans celorum patriam.

℟. Geyse [13] namque duci sancto
sanctus puer nascitur,
qui diuina matris ventre
gracia perfunditur.
Et stephano premonstrante
qui post cristum passus est:
ast quam nasceretur [14]
ante stephanus vocatus est.
℣. Iste deo se deuouit
ab adolescencia,
nilque lubricum cognouit
ipsius infancia.
℟. Sed cum iuuentutis metas
sanctus primum posuit,
atque iam virilis etas
in eo [15] inualuit.
Ex tunc factus est famosus
eximiis laudibus,
in bellis victoriosus,
prudens et fortissimus.
℣. Sub mundanis armis dei
miles erat strenuus
nam in bonis erat ei
affectus precipuus.
℟. Corde deo credens erat,
quod monstrabat opere,
omnibus sufficiebat
ipse solus munere.
Rex erat et predicator
dupla dans stipendia:
Unde corpore preceptor
gauderet et anima.

℣ In diuinis studiosus
vir fuit operibus:
forma quidem speciosus
magis tamen moribus. [16]

IN TERTIO NOCTURNO.

℟ Vir beatus pardum nempe
fert ad caulas ouium
et leonem ad præsepe
bouis ferocissimum:
nam minis [17] precibus et donis
terret mulcet incitat
prauos mites vanos bonis
cristi quos deificat.
℟ Si plebs ista suscepisset,
alium discipulum
forsitan ei misisset
deus quendam alium:
sed rebellis gens et fortis
gens grandis audacie,
per eundem [18] virum fortis
danda fuit gracie.
℟ Magnus sampson ad dominandum [19]
leonem innititur [20]
ad vngaris [21] predicandum
rex fortis eligitur;
ex leonis fauce mellis
fauus gratus nascitur,
ex vngari ore dulcis
deo laus exprimitur.
℟ Inter cetera laudanda
virtutis insignia,
paciencie miranda

fuit illi gracia
Emonstrat [22] quod depilata
pauperum proteruia
eius barba, dum collata
sunt hijs beneficia.
℣ Et ille tunc fuit letus [23]
dare deo gracias;
pro quo dignus est inuentus
pati contumelias
℟ Nobilis stirpe rex sanctus
sed fide nobilior
caritate roboratur,
et spei non immemor
postquam cursum consummavit
presens spernens seculum,
ihesu cristo commendauit
gloriosum spiritum.
Offerunt quem ad superna
angelorum agmina
regnaturum in eterna
beatorum patria.
℣ Rege sibi pro sublato
pii merent hungari:
sed collega pro collato
ciues gaudent celici.
℟ Regia vrbs alba gaude [24]
tanto digna principe,
decorata quidem laude,
re simul et nomine:
eo quod tam preciosi
corporis egregium
possidere meruisti
felix facta precium.

℣ Gloriosa dicta sunt
de te ciuitas domini.

LAUDES.

℟ Scandit sanctus alta celi
stephanus palacia,
e parentis sorte primi
sublatus occidua.
℟ Hinc exultat in excelso
celestis milicia,
et collega pro suscepto
deo reddit cantica.
℟ O condicio miranda
et felix per omnia
cum a regno fit ad regna
transitus perpetua,
cum bonis continuantur
terrenis celestia.
℟ Pauperes dono iuuabat
nunc pecuniario,
hos euangelizabat
salutis alloquio.
℟ Sapienter dispensare
norat donum domini,
et mensuram erogare
pro tempore tritici. [25]

SUPER BENEDICTUS.

℟ O miranda potencia saluatoris
in meritis beati stephani regis et confessoris,
qui apud deum et homines dignus memoria,
cum sanctis iam tripudiat in gloria.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

A Sanctissimus rex stephanus
hungarorum apostolus,
signis et virtutibus
cottidie declaratur celitus:
qnem supplices deposcimus,
ut nos muniat a malis omnibus. [26]

MEMORIA DE SANCTO REGE STEPHANO. [27]

O rex et apostole Stephane
gentis tue tuis precibus,
duc nos ad contemplandam
speciem celsitudinis xristi:
quos eleuatis in celum manibus,
tu moriens xristo commendasti:
Alleluia.
Sanctissime rex stephane
vngarorum apostole
aue doctor populorum Pannonie,
tu pro nobis intercede
clementer ad dominum.

[1] Sacramentarium Bolduense S. XIII—55. XVIII. Kal. Sept. ad festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis minio scriptum, eodem continuat: Transitus S. Stephani [† 1038. Cf. M. Floriani, disquis. de anno natali S. Stephani R., Hist. hung. fontes dom. Budapestini. 1885. p. 293. s.]. Idem XIII. Kal. refert, et quidem literis colore rubro pictis: S. Stephani regis et conf., postea interiicit nigris Samuelis prophete, et denuo rubris Translatio S. Stephani. Missale 1341—20. aeque XVIII. Kal. minio inscribit: Assumpcio Sancte Marie et Deposicio sancti Stephani regis et conf. Interim liber capitularis Strigoniensis 1370—20. die XIII. Kal. habet minio exaratum: Eleuacio S. Stephani regis et conf.,

verum XVIII. Kal. solam Assumpcionem Dei Genetricis recolit. Cetera colebatur S. Protorex noster non modo octava sed et quindena. Videndus Knauz, Kortan, p. 249. — [2] Nolentes codicum varietates cumulare, ad eruditorum modo notitiam perferimus libros manuscriptos Breuiariorum 1400—8. et 1481—11., nec non typis descripta Zagrabiensia a codice 1481—10. et Antiphonario 1484—2. quod ad argumentum et formam adtinet, differre. Enimvero in codicibus primo loco enumeratis antiphonæ similes, aliis locis dispositæ habentur; forma earum et responsoriorum non est rhythmica sed prosaica, quæ legendam diui Regis ab eius natiuitate ad obitum comprehendunt. Verumtanem lectiones duorum nocturnorum æque historias eiusdem Sancti Patroni percurrunt; sed antiphonæ ad laudes et hymnus 'Gaudent cœli' cum nostris V. p. 208. concordant. Nos textum Antiphonarii Posoniensis 1484—2., præter pauca quædam, sequimur. — [3] Diurnale Paulinorum gotw. S. XIV—22. *permisisti.* — [4] Breuiar. Nagylaki 1489—12. *dandi.* — [5] Antiphonar. Posoniens. 1484—2. addit: æuia æuia. In Breuiario Paulinorum a. 1540., aliud, sequens legitur Responsorium: Corde deo credens erat, quod monstrabat operibus, sufficiebat ipse solus munere. Rex erat et predicator: dupla dans stipendia, vnum corpore precepto: gauderet et anima. P. 377. — [6] Versiculus in Breu. Paul. sic habet: In diuinis studiosus vir fuit opibus: forma quidem speciosus magis tamen moribus. Hymnum quod adtinet Breu. Strig. 1484. præcipit: Iste confessor. Vel. Gaudent celi. Breu. 1481—11, Nagylaki et Paulin. Gaudet mater hungaria. — [7] Ita Diurn. gotwic. Antiphon. Poson. Breu. Strig. 1484. *credimus.* — [8] Hanc antiphonam cum exigua varietate lectionis adlegat Pelbatus de Themeswar, ex ord. s. Franc. in parte est. Pomerii de Sanctis: Sermo primus de sancto Stephano rege LII. r. ed. H. Gran J. Rymman. 1499. — [9] In Breuiario Zagrabiensi 1400—8. præscribitur Inuitatorium: *Conuenientes in unum iubilemus domino in quo regnat coronatus gemma regum Stephanus.* Similiter codex 1481—11.; sed in libro Nagylakiano sequens omnino diuersum reperitur Inuitatorium: *Regem regum uenerantes sollemni tripudio uesto amicti gaudenter jubilemus domino. Qui hodie sublimauit sanctum suum stephanum et in celo coronato dans celeste premium.* — [10] Sic Antiphon. Poson. quocum conspirat Breu. Paulinor. — Breu. Strig. 1484. et 1524. *exiuit sonus.* — [11] Breu. Zagr. 1540. hoc singulare continet responsorium h. l. III.: '*Inito consilio in sacro monte vbi sanctus martinus degens in pannonia orabat: monasterium construxit. Primum quod perfecit episcopis, quodque decimis prediis ditauit.*' — [12] Breuiar. 1481—10: *predicandi.* — [13] Breu. Strig. 1484. Gayse. — [14] Breu. 1481—10: sed antequam nasceretur. Impr. Br. Strig. 1484.

1515. *sath quam nasceretur.* Breu. Paulin. *iam antequam nasceretur.* Breu. Strig. 1524. *priusquam nasceretur.* — [15] In Breu. 1481—10.: deest. — [16] Breu. 1481—11. addit: Ipsi doxa patri deo eiusque filio pariter æterno flamini paraclito. — [17] Breu. Strig. 1484. err. typ. *nimis.* — [18] Breu. Strig. 1484. legit: *per eiusdem virum fortis fuit danda gracia;* quocum conspirant Breu. Strig. 1524. et Paul. præter ultimam vocem, quæ *gracie* habet. — [19] Breu. 1481—10.: *domandum.* — [20] Breu. Strig. 1484.: mittitur. — [21] Breu. 1481—10.: ad hungaros. — [22] Nagylaki: *En monstrata.* — [23] Nagylaki: *Et ille non fuit lentus.* — [24] Totum hoc responsorium desideratur in c. 1481—10. et Antiphonario Poson. 1484. — [25] Hymnum Breu. Strig. 1484. præscribit: *Hic est miles,* etc. qui est pars illius, ad vesperas cantandi: *Gaudent celi noua luce,* inde a commate nono. *Vel* dicitur *Ad sacrum cuius* etc. e communi confess. *Iste confessor domini sacratus* etc. stropha tertia cum sequentibus. — [26] Breuiarium Zagrabiense 1400—8. manuscriptum et impressum ei. E. a. 1505., nec non codex Lambacensis Kálmáncsehianus 1481—11. ad Magnificat in II. Vesperis legunt sequentem antiphonam: *Prece pia decus hungarie thronum nobis placa clemencie, ut possimus purgata carne ciues esse celestis patrie.* — [27] E. Graduali Ecclesiæ Patayensis msso 1663—23.

HYMNUS
DE SANCTO STEPHANO.

Gaude mater vngaria [1]
prolis agens [2] preconium,
cum laude [3] multipharia
patronum lauda proprium.

Hic tibi uerus lucifer
lumen fidei prebuit,
datus est ad hoc legifer
uiam salutis docuit. [4]

Geyse duci decrepito
diuina fit promissio,
stephanus a stephano
vocatus est in vtero. [5]

Cuius ortus predicitur
patri celesti nuncio:
martyr ad matrem mittitur
nascentis uaticinio.

Nato gaudet hungaria,
dampnatur ydolatria,
celestis datur gloria,
beata fit memoria. [6]

Puer crescens progreditur,
sicut cedrus in lybano
predictum nomen inditur,
huic a beato stephano.

Dignis datur doctoribus
hic inbuendus literis,
probis ornatur moribus
sub annis adhuc teneris.

Adolescens agreditur [7]
cibum salutis serere,
gens hec vngara convertitur
et baptizatur propere.

Olym erroris populus
lumen diuinum conspicit,
pulsis tenebris sedulus
se xristi iugo subiicit. [8]

Trino deo et simplici
sit laus honor et gloria
qui sancti regis supplici
concedat [9] celi gaudia.
Amen.

[1] Exstat ad I. Vesperas in Diurn. P. gotw. XIV—22. Breu. Zagrab. 1400—8., Lamb. 1481—11., Nagylakiano 1498—12., Psalterio Blasii 1419—53. mss. Reperitur præterea in Breu. Paul. 1540., Zagrabiensi 1688. et Cantuali e. E. 1751., sed in his non totus. — [2] Nagylaki: *augens*. — [3] Psalt. Blasii cuius textum preferimus in ceteris h. l. legit prece, Nagylaki laude. — [4] Nagylaki: *prebuit*. Ita et Cantuale Zagrabiense t. i. a. 1751. — [5] Diurnale Paulino-

rum S. XIV—22. legit. Deest in Blasio et Nagylaki. Cantuale Zagrabiense cum ceteris legit. — [6] Reperitur in Diurn. et Breu. Paulin et Zagr. 1688., hiat in ceteris. Sic cod. 1400—8. et 1481—11. æque non habet. — [7] Diurn. Breu. Paul. *progreditur, verbum.* — [8] Ap. Nagylaki non habetur. — [9] Breu. Zagr. 1400—8. Nagylaki, Diurn. et Breu. Paulin. : precedet.

HYMNUS ALTER DE SANCTO STEPHANO.

Gaudent celi noua luce [1]
tonitrui vox dum clangit:
nouo rege nouo duce,
gedeonis tuba barrit.

Per quem fratres liberantur
paganismi cecitate:
hungarorum gens letatur
orto [2] prolis et magistri.

Pannonia gratulatur
angelica vox dum sonat:
decrepitus dux cum geysa [3]
dei cepit repromissa.

Inquit missus ethereus
sum prothomartir stephanus:
et nascetur stephanus [4],
rex erit et apostolus

Pater credens admiratur:
pauens mater rem miratur:
rore simul perlustratur
tunc orthodoxa fidei. [5]

Crescunt dona crescunt laudes:
cor congaudens, vox non cesset
cum non sistat operari
summus rerum artifex.

Puer natus vegetatur,
et in regem coronatur:
regnum rite gubernatur
fides xristi dilatatur.

Sidus claret matutinum,
ante solem fert vexillum,
per quam [6] solis fulsit lumen
hungarorum in mentibus.

Hic est miles rex et rector,
qui dum rexit et regnauit:
hostis tandem de tortura
gentem suam liberauit.

Gerarchie [7] iam congaudent,
cum rex regni predicatur,
reparandum ad ruinam
saxa quadrauit verbera. [8]

Almo patri sit gloria
natoque sit victoria:
amborum cum spiramine
in sempiterna secula.
Amen.

[1] E Breviario Strigoniensi impr. 1484. Reperitur etiam in Miss. Strig. 1491. Psalt. Strig. 1515. 1523. Breu. Strig. 1524. Clichtoveo,

qui illum, ut adnotat, sel. 69. v. e mendoso codice edidit. — [2] Clichtoveus ortu. cum. Breu. Strig. 1524. — [3] Clichtoveus arbitrarie correxit: Gesa. — [4] Clichtoveus nullo teste usus: et qui nascetur. — [5] Clichtoveus e conjnctura: orthodoxæ fidei. — [6] Reliqui *quod* habent. — [7] Ceteri *Hierarchie.* — [8] Clichtoveus, Breu. Strig. 1524. Psalt. Strig. 1523. legunt: verbere.

SEQUENTIA
DE SANCTO STEPHANO REGE ET CONFESSORE.

Corde uoce mente pura, [1]
soluens deo laudis [2] iura,
ydolorum spreta cura,
letare pannonia.

De supernis illustrata
uerbo vite saciata, [3]
crucis xristi fers [4] iam grata
libens testimonia.

Ergo per quem tibi datur
salus, celum reseratur,
uia uite demonstratur
et iter [5] iusticie.

Hunc extollas digna laude,
huius festum colens gaude:
et gaudenti iam applaude
cantico leticie.

Hic est geyse ducis natus [6]
uisione presignatus:
ante ortum est vocatus
stephanus a stephano.

Credit pater et miratur,
parit mater et letatur:
infans crescens exaltatur,
ut cedrus in lybano.

Nam ut puer adolevit
mox uirtutum donis [7] creuit
celos amans yma spreuit
herens dei filio.

Huius carnis tecta uelo
mens intenta semper celo:
ardet tota dei zelo,
instat euangelio.

Per hunc xristus predicatur,
turba credens baptizatur:
fides xristi dilatatur
in tota pannonia.

Hic ad instar salomonis
struit templa ditat [8] donis,
ornat gemmis et coronis
cruces et altaria.

Ad docendum [9] hic prelatos
uiros ponit litteratos,
iustos fidos et probatos
ad robur fidelium.

Sic [10] talentum sibi datum
deo reddens dupplicatum:

ab eterno preparatum
sibi scandit solium.

Ubi xristo sociatus [11]
et a xristo sublimatus:
regnat semper coronatus
in superna patria.

Hunc deuote ueneremur,
hunc ex corde deprecemur,
ut per ipsum subleuemur
ad celorum atria.
Amen. [13]

[1] Continetur hæc notissima sequentia in libris bene multis Missalibus manu et typis descriptis. Ne autem frustra multiplicetur hic adparatus, modo præcipuos adscribimus. Præter codicem principem 1341—28., habetur in Miss. 1377—30., 1394—31., Paul. gotw. S. XIV—34., Pos. 1403—35., spec. Pos. S. XIV. ex. — 33. 1478—39.— 1488—45., Kálmáncsehi 1481—41. Ex impressis memoriæ commendentur Miss. a. 1484., 1498. 1499. 1501., 1502. 1508. 1511. 1512. 1514. — [2] Clichtoveus f. 236. v. repugnantibus antiquissimis testibus emendare voluit in: laudum. — [3] Miss. gotw. S. XIV—34.: sociata. — [4] Miss. Poson. exeunt. S. XV—49.: fert. — [5] Miss. 1488—45. mendose: inter. — [6] Miss. Pos. ex. S. XV—49., cum libris miss. impr. 1484. 1501. 1502. 1508. 1512., quibus adstipulatur Clichtoveus, dulcis legunt. — [7] Miss. 1481—41.: dono. — [8] Miss. Paulin. gottw. S. XIV—34: *sciuit templa dicat.*— [9] Miss. 1481—41.: regendum. Stephanus de Werbőcz, Trip. I. 11, 4. hanc sicuti et præcedentem stropham laudauit. — [10] Miss. Gotw. XIV—34., 1488—45., Pos. sæc. XV. ex.— 49. cum Miss. spec. s. XIV—33.: Hic. — [11] Clichtoveus: *et ab ipso* substituit, nullo fretus testimonio. — [12] M. Pos. spec. S. XIV—33., 1488—45. Sec. XV. ex. — 49. deuoti. Spec. reveneremur. — [13] Additur in M. Spec. S. XIV—33. Strig. impr. 1484. 1498. 1508.

HYMNI DE S. STEPHANO HUNGARIÆ REGE FUNDATORE ET PATRONO ARCHI-CŒNOBII IN S. MONTE PANNONIÆ.

AD I. VESPERAS.

Festiva sancti Lux Stephani vocat,
Gens Hungarorum dicite gloriam,
Regisque praeclaros labores
Ingenua celebrate laude.

Hic inter aulæ commoda splendidæ
Spretis iuventæ deliciis, iter
Virtutis arctum prosecutus
Ad superum properabat oras.

Rerum potitus grande negotium
Christo lucrandæ suscipit Hunniæ:
Hæc cura voto pertinaci
Una sedet iuveni, viroque.

Favet labori diva benignitas
Idola cedunt: protinus undique
Fulgens corruscat sempiternæ
Nobile, Crux, pretium salutis.

Perstricta tanto luminis incliti
Splendore, præceps impietas ruit,
Tetrisque se condit latebris
Exitiosa lues averni.

Laudem canamus perpetuam Patri,
Natoque sancto Spiritui simul:
Et quod dedit lumen misertus
Immeritis det adhuc precemur.
Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Non indecoris tempora, Pannones
Cincti coronis, vivificæ Crucis
Regale vexillum sequamur,
Quo satanæ superemus arma.

Utcunque victrix robore martio
Gens, et trophæis clara superbiat
Provinciarum: nutat, almæ
Dum fidei clypeo carebit.

Primi tuorum qui meritis ovans
Hæc arma Regum corripis Hungare
Christo flagrantes solve grates
Et Stephani venerare nomen.

Nobis opacas lux fidei procul
Mundi tenebras dispulit. O Dei
Illustre donum, mentis astrum,
Principiumque Fides salutis.

Beate Princeps! hoc validum tuæ
Missum coruscis ætheris arcibus
Ancile genti, quo tulisti,
Qua prece, qua merito tuere.

Laudem canamus perpetuam Patri
Natoque, sancto Spiritui simul
Et qua misertus nostra flexit
Corda, Fidem solidet, precemur:
Amen.

AD LAUDES.

Pastor superno lumine dirigens
In vaticano Christiadum gregem
Jam regia fulgere dignum
Asseruit Stephanum corona.

Laus est regentis maxima civium
Formare mores: Rex et Apostolus
O mira virtus! Hungarorum
Promeruit Stephanus vocari.

Apostolatus primitiæ vigent,
Educta sacro Pannoniæ iugo
Sacrata moles: unde vitæ
Mox rutilat fideique lumen.

Gentis renatæ præsulibus sacris
Firmata floret Religio: trahunt
Exempla Regis: viva imago
Ipse nitet pietatis almæ.

Aeterna Patri gloria, Filio,
Et laus sit almo Spiritui simul
Qui iugiter præsens amoris
Nostra sui cremet igne corda.
Amen.

AD II. VESPERAS.

Servator æqui, nec sapientia
Nec marte claris Principibus minor
Monarcha, Cives utriusque
Subsidiis stabilivit ævi.

Sed singulari viscera pauperum
Fovit minister munificentia,
Horumque coelesti Magistri
More, pedes lacrymasque tersit.

Quantum valeres, Rex pie, gratia
Ostendit Orbi prodigiis Deus
Quæ porrigis segmenta pomi
Corporibus medicantur ægris.

Plenus dierum, plenior optimi
Quod astra spirant proxima gaudii
Extrema commendas flagranti
Corde patrocinio Mariæ.

Nec spes fefellit: lux Venerabilem
Festiva Coclo quæ Dominam dedit,
Inaugurandum sempiterna
Elevat et Stephanum corona.

Te deprecamur, summa Trias, tuum
Concede sancti per Stephani preces,
Ut omne laudemus per ævum
Rexque simul populusque Nomen.
Amen. [1]

[1] Ex editione Breuiarii 1842. p. æst. p. 534. seq. Ed. Propr. Lendvayana 1693. p. 183. seq. in festo S. Stephani R. ac Hungariæ Patroni et fundatoris archicœnebii s. montis Pannoniæ Ord. S. P. N. Benedicti gloriosissimi, inviat ad hymnos in communi Conf. non Pontif. Liber qui Scriptores Ordinis S. Benedicti [1750—1880] recenset p. 477. testatur quod: Takács Bernardinus Antonius [† 1859] ... Hymnos sacros, quos breviarium congregationis olim s. Mauri ad festa propria ss. Patronorum regni Hungariæ continet, pro officio s. Stephani composuerit. Volupe accidit memoriam viri doctissimi iuxta ac piissimi, qui nos in literis latinis et rudimentis poeseos erudivit h. l. grato animo recolere. Præter hos Hymnos Breuiarii cecinit Takács, alium ad eundem S. Stephanum R. H., ad s. Emericum et s. Ladislaum, quos edidit C. Vagács, h. t. Bernardini Takács Benedictini Pannonii Carmina selecta. Comaromii. 1866. p. 220. 229. 240. s.: quæ carmina qui studiose inspexerit, intelliget quam fœcundum et elegans fuerit B. Takács ingenium, quanta linguæ latinæ peritia et pœticæ venæ facultas et felicitas, quam nec Latium, si prisca ætate vixisset, fastidivisset. Cf. adn. præp. p. 56.

OCTAVA S. STEPHANI REGIS ET VENERATIO SACRÆ EIUS DEXTERÆ.

AD I. VESPERAS.

Regnator orbis maxime, qui Duces
Regesque ternæ præficis, O Deus!
Intende psallenti catervæ
Egregios Stephani triumphos.

Pars Hungarorum ritibus improbe
Hærens avitis exitio gravi
Prostravit aras, insolentem
Capta superstitione mentem.

Dux sanctus omnem spem locat in Deo,
Et nuncupatis cum prece fervida
Votis scelestos frangit ausus,
Et celeri fruitur triumpho.

Gratus benigno munera Numini
Promissa victor solvit alacriter:
Opesque consecrat relatas
Christe tibi meliore censu.

Surrexit ædes hoc spolio tibi
Martine! Coeli nunc quoque munere
Quæ salva tot fatis superstes
Pannonia regione fulget,

Adversa terrent forte pericula?
Confisa coelo spes animum regat.
Non concidamus: promta cordis
Vota iuvant: Stephanum sequamur.

Perenne laudum sancta Trias, tibi
Grati tributum solvimus. Adiuva
In turbidis mundi procellis
Pectora spe refove, precamur.
Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Sacræ quis æquo carmine concinat,
Rex sancte, Dextræ prodigium tuæ!
Aeterna quam vis largitatis
Pro merito voluit perennem.

Tu dives auri, non sinis invidas
Turgere gazas: pauperis in sinu,
In veste nudi collocati
Nobilior Dominus metalli.

Noctu requirens agmina pauperum
Cautus videri, dam stipe sublevas
Manu sinistra nesciente,
Regia quod bene Dextra fecit.

Ast ille, cuius nil oculum latet
Christus videbat, quid procul arbitro
Fucum perosa charitate
In minimis sibi præstitisses.

Et pro perennis pignore gloriæ
Corruptionis legibus eximit
Servatque terris, servat astris
Munificam sine tabe Dextram.

O qua ferebas promtus opem Manu
Prolem tueri perge tuam Pater,
Fac: spiritus, quo nos vocasti,
Pannoniam foveat per ævum.

Aeterna Patri gloria, Filio,
Et laus sit almo Spiritui, suæ
Qui charitatis igne nostras
Alta ferat super astra mentes.
Amen.

AD LAUDES.

Servator æqui, nec sapientia,
Nec Marte claris Principibus minor,
Monarcha Cives utriusque
Subsidiis stabilivit ævi.

Sed singulari viscera pauperum
Fovit minister munificentia
Horumque Coelestis Magistri
More, pedes lacrymasque tersit.

Quantum valeres, Rex pie, gratia
Ostendit Orbi prodigiis Deus:
Quæ porrigis segmenta pomi,
Corporibus medicantur ægris.

Plenus dierum plenior optimi
Quod astra spirant proxima gaudii
Extrema commendas flagranti
Corde patrocinio Mariæ.

Nec spes fefellit: lux Venerabilem
Festiva Cœlo quæ Dominam dedit,
Inaugurandum sempiterna
Elevat et Stephanum corona.

Te deprecamur Summa Trias, tuum
Concede Sancti per Stephani preces
Ut omne laudemus per æuum
Rexque simul populusque Nomen.
Amen.[1]

[1] In Proprio Sanctorum Archiabb. Placidi Lendvay [† 1699. V. Fuxhoffer, Monasteriol. p. 41. Czinár p. 131.] de s. Dextera nihil legitur. Iam in recensendis codicibus V. p. 32. adnotare non intermisimus inventionem Sacræ Dexteræ Regis Stephani olim apud nos sacro officio frequentatam fuisse. Sane ut de aliis taceamus, quæ clar. G. Pray, diss. de sacra Dextera divi Stephani regis. Vindob. 1771. p. 40. s. congessit, Kalendarium Sacramentarii Bolduensis III. Kal. Junii refert: Translacio dextre S. Stephani Reg. Eadem ocurrit in Breuiario Nagylakiano 1489—12, in quo l. monetur orationem, ut in die sancto, recitandam, quæ d. l. sic incipit: Deus qui beatum Stephanum regem confessorem tuum terreni imperii gloria et honore coronasti. V. p. 88. Eidem diei adfigit hanc festiuitatem Breuiarium Strigoniense Ven. 1480. per Erh. Radolt impressum. Similiter Missale 1484., Breuiarium 1524. rubro colore distinctum. Ceterum mirum est, præter hymnum notissimum lingua patria de gloriosa Dextera exaratum, d. q. i. s. l. p. 402. nec codices, nec libros typis descriptos, carmen pro his solemniis exhibere. In reliquo anim advertimus hunc hymnum eundem esse cum illo qui s. p. 217. legitur, quem boni ordinis gratia interim etiam h. l. repetiimus.

ANTIPHONA DE SANCTO GERHARDO EPISCOPO ET MARTYRE.

A progenie in progenies fecit misericordiam domiuns,[1]
qui eduxit Abraham de vr Chaldæorum,
et de ultimis finibus terre uocavit Sanctum Gerhardum,
vt in hac terra nostra peregrinus esset et aduena,
in illa vero patria celesti ciuis sanctorum et domesticus Dei,
vbi nobis datus est a Deo patronus,
iugiter intercedere dignetur
pro sancta plebe et vniversis fidelibus
nunc et in eternum. [2]

[1] Festum s. Gerardi † 1046. 'Regni Hungariæ Patroni incliti' recensent antiquissima nostra Kalendaria, plus semel. Sacramentarium Bolduense Sæc. XIII—55. eius memoriam refert — seriormanus — VI. Kal. Martii, i. e. 24. Februarii, addendo ad nomen s. Mathiæ apostoli: Translacio S. Gerardi. Idem VII. Kal. Augusti i. e. 26. Julii habet: Gerardi ep. et m.; demum VIII. Kal. Oct. i. e. 24. Septembris: Passio et Deposicio S. Gerardi. In Missalis Posoniensis 1341—28. fastis æque 24. Februarii recolitur, in iisdem m. Septembris 24. quoque legitur, posteriori loco minio scriptum nomen S. Gerardi episcopi et martyris. Similiter reperimus in Collectario Strigoniensi 1370—20. Kalendarium codicis Sæc. XV—13. celebritatem huius Sancti in Februario; illud eiusdem sæculi exeuntis. n. 49. m. Septembri tantum commemorat. Ordinarius Strigoniensis 1504. pariter mensibus Februario et Septembri sanctum Gerardum episcopum et martyrem recolit. Missale Strigoniense a. 1484. t. impr. et Breuiarium Strig. 1524. mense Septembri, utrumque rubro notatum. — Singulare, quod inclitus Regni nostri Patronus S. Gerardus, præter hanc antiphonam, quæ continetur in Bre-

uiario Sæc. XV—14. et Antiphonario 1567—3. nec non lectiones sex, quas ex antiquo officio Ecclesiæ Strigoniensis, e codice sæculi XIII. bibliothecæ Ecclesiæ Leutschoviensis typis describi fecit Ignatius comes de Batthyán, Sancti Gerardi episcopi chanadiensis Scripta et acta. Albo-Carolinæ. 1790. p. 260. 1., nullam propriam historiam rhythmicam vel hymnum ad nos ætas pertulerit. — [2] In Antiphonario inseritur : alleluia. Cf. p. 35. seq.

IN FESTO BEATI DEMETRII MARTYRIS.

SEQUENTIA.[1]

Gaude turba celestium:
plaude turma terrestrium:
et totalis vis cordium:
flammescat uberius.

In hac valle miserie:
et in terris pannonie:
ex alta stirpe grecie:
nascitur demetrius.

Qui semen christi doctrine:
et formam legis diuine:
cautelam tristis ruine:
sparsit thesalonie.

Cuius precum presidio:
nestor fultus in stadio:
lieum: ense obuio
prostrauit egregie.

Insignitus imperio
maximianus proprio
nestorem iubet gladio:
ferire inaniter.

Demetrius in carcere
vulneratur in latere:
pro dei patris munere:
transit laudabiliter.

Supra tumbam dum prostratur:
leontius visitatur:
et a morte liberatur:
adlethe presentia.

Reliquias deferentes:
danubii sevientes:
vndas scindunt spe gaudentes
eiusdem clementia

Cuius tumba maditatur oleo:
quo solidatur languens:
si quis anxiatur
doloris incendio.

Demetrius adoptatus:
et in celis coronatus:
noster nunc sit advocatus:
coram dei filio. Amen. [2]

[1] Kalendarium codicis Bolduensis S. XIII—55., VII. Kal. Nov. posuit: Demetrii M. [† 306.]. In miss. Pos. 1341—28. ad VIII. Id. Oct. adscriptum fuit minio: Sancti Demetrii martiris, quæ verba interim

litura obducta esse reperiuntur, et ad VII. Kal. Nov. nigro colore additum: S. Demetrii. Cap. lib. Strigoniensis 1370—20. ad eandem VII. Kal. diem habet: Demetrii martiris. V. p. 456. Colitur s. Demetrius m. et m. officio proprio sed non rhythmico in Breuiario typis descripto Strigoniensi 1484., propter reliquias, quæ Sirmii habentur. Etiam Breuiarium Paulinorum 1540. impressum orationem et tres lectiones proprias S. Demetrii continet, antiphonas attamen Strigonienses prætermittit. Literis rubris distinquitur memoria S. Demetrii in Missali Strigoniensi arte chalcographica a. 1484. expresso. — [2] E Missali Zagrabiensi Ven. 1511. Fol. CCLVII. v. Ceterum Sequentia ista vestigiis insistit narrationis, quam exhibent libelli: '*Legende sanctorum Hungarie*' p. 52. et 125. laudati. Similiter reperitur in ed. Cracoviensi Vitæ b. Stanislai a. 1511. f. 121. v. s. Non supervacaneum erit h. l. monere editionem harum Legendarum Argentinam a. 1486., quam v. c. M. Denis, Annal. typogr. M. Maittairi suppl. Viennæ. 1789. p. 217. n. 1692. et Hain, II. 251. n. 999. commemorant, non exstare. Enimvero exemplar Bibliothecæ Gotwicensis a Denisio adlegatum, in calce ed. Argentinensis lombardicæ Historiæ ed. 1486. additum [V. Panzer, Ann. I, 30. n. 90.] est illud ipsum, quod apud Hain l. c. n. * 9996. describitur, quodque cum editione Veneta 1498. conspirans, etiam in lectissima libraria I. D. Com. Alexandri Apponyi reperitur.

DE S. EMERICO DUCE HUNGARIÆ. [1]

AD VESPERAS. [2]

℣ Letare pannonia
mater et nutricia:
cole cum leticia
tue prolis gaudia
gaudens alba regia [3]
de Emerici gloria:
deo vota dulcia
solue laude varia,
ihesu bone premia
da de celi curia
populo presencia
colenti solennia.

℟ Ascendentem misere vallis ab exilio:
sursum ducit iubilans: angelorum concio
contradicens demonum confutatur legio
celum scandit liber omni vicio.
Sic emericus iungitur sanctorum consorcio.

℣ Clara die celitus hec miranda visio
cesaree presuli monstratur eusebio.

AD MAGNIFICAT.

℣ Aue flos nobilium
sacre stirpis virgula:
speculum sublimium
sanctitatis regula: [4]

salue spes humilium
sydus sine macula:
lucerna fidelium:
rubens mundi rosula:
valle candens lilium
pigmentorum cellula:
solamen flebilium
prece nobis sedula
fer emerice premium
repelle pericula.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Confessoris emerici
leta natalicia,
per orbem mirifice
celebret ecclesia.

IN PRIMO NOCTURNO.

℣ Legem dei iugiter
beatus emericus
nocte die meditans
deo fit amicus.
℣ Disciplinam domini
puer apprehendit:
et mente celestibus
deuotus intendit.
℣ Corpus negat subdere
nocturno sopori:
laudes vigil soluere
curat creatori.

℣. Ex regali prosapia
dux emericus oritur,
de radice pius pia
surculus progreditur.
et in patris proles uia
recta calle graditur.
℣. Sidus sole gignitur
et odor ex libano,
dum de rege nascitur
dux emericus stephano.
℟. Rubum flamma comprehendit:
comprehensum non incendit
diuino miraculo,
sic emericum non offendit
ardor carnis sed defendit
deus a piaculo.
℣. Sicut hyemps laurum non vrit
nec rogus aurum.
℟. In egypto vanitatis
nouus yoseph castitatis
conseruando lilium,
in se duplex tam etatis
quam carnalis voluptatis
edomat incendium.
℣. Virgo uiuit illibatus:
virginis in gremio
igne non est estuatus
ignis manens medio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

℣ Vanitatem respuens
heret ueritati,
falli docens homines
datos vanitati.

℣ Quia pie sobrie
iuste conseruatur,
voluntatis domini
scuto coronatur.

℣ O quam admirabile
quod passibus tutis [6]
pertransiuit iuuenis
uiam iuuentutis.
℟ In quadam basilica
sanctus dat se pronum
orans fusis lacrimis
ante dei thronum:
mente tractat, domino
quodnam uel quale bonum
offerat celitus
hunc audiuit sonum:
Res grata virginitas
hanc da mihi donum.
℣ Spreta cepit protinus
spe posteritatis,
custodire titulum
sue castitatis

℟. Puer igne celici
succensus amoris
mundi spernit gloriam:
pro spe melioris
dyadema despicit
labilis honoris:
coniugalem copulam
contempnit uxoris.
Mente deo militat
dux vocatur fortis. [7]
℣. Osculorum numero
monachorum merita
patri puer disserit
et probatur ita.

℟. Sumi regis filius
nostri regis natum,
de se specialiter
ostendens amatum.
Ne fallat malicia
spiritum beatum:
de macula transtulit
sed non maculatum:
regno mutans stabili
mobilem ducatum
℣. Ne uel leuem senciat
in vita reatum
uite dedit iuvenis
finem properatum.

IN TERTIO NOCTURNO.

℣ Vite uitat maculam:
loquens veritatem:
carnis vicit faculam
per virginitatem.

℣ In virtute domini
emericus letatur:
quia virgo virgini
cristo sociatur.

℣ Hic innocens manibus
et in corde mundus:
celi iunctus ciuibus
gaudet letabundus.
℟ Virum ligat pro peccatis
papalis sentencia:
quod lorica corpus cingat
hac cum penitencia:
loca sancta lustret pergens
per terrarum spacia.
Penitenti vel sic parcat
diuina clemencia.
℣ Huic pro signo datur
reo sui ferri fraccio,
quod concessa sit adeo
peccati remissio.
℟ Currit eger spiritalis
causa medicaminis:
ora rigat utriusque
gemens vmbre [8] luminis:
fert in tenebris pondus ferri

mente massam criminis.
passim querit nil inuenit
sperati solaminis.

℣ Per Emerici confessoris
sanctissimi merita:
tam penarum quam culparum
huius laxantur debita.

LAUDES.

℟ In hac die leticie
mater plaudat ecclesia:
sanctus Emericus hodie
viam mutauit patrie.

℟ Hic salutis semita
uite iuniorum,
via tuorum [9] inclita
turbe seniorum.

℟ Joseph fugit dominam
crimen detestatus:
iste suam feminam
causa celibatus.

℟ Quasi dauid deicit
funda philisteum,
dum de carne perficit
Emericus tropheum.

℟ Res est mira penitus
quod per uim uirtutis
superatur funditus
ardor iuuentutis.

SUPER BENEDICTUS.

℣ Dulcis dei spiritus
cuius magistratu
dux emericus preditus
uite celibatu,
conservatus penitus
extat: a reatu
nos ure medullitus
eius pro precatu
celique diuinitus
dites [10] incolatu.

AD MAGNIFICAT II. VESPERIS.

℣ O norma iusticie
limes equitatis:
decor innocencie:
luna [11] puritatis:
gemma pudicicie
flos virginitatis
castrum castimonie
campus [12] caritatis:
regem cernens glorie
regno claritatis,
in loco miserie
nobis collocatis
affer [13] donum gracie
gratis et ingratis.

ALIA DE EODEM SANCTO ANTIPHONA. [14]

Superne stat in pace,
spreuit thorum coniugalem:
intrat chorum virginalem
confessor xristi emericus,
stephani regis unicus,
inter choros angelorum
fert coronam confessorum;
oret pro nobis in celis,
cuius nos festa ueneramur
in terris.

[1] Duas s. Emerico † 1033., qui et Henricus vocitatur, antiquissima nostra Kalendaria adtribuunt celebritates; quarum prima 2. Sept. sive IIIJ. Non. rubro refertur in Missali Posoniensi 1341—28.: Deposicio sancti Emerici ducis et conf.. Iisdem minio Cap. lib. Strigoniensis 1370—20.: Emerici conf. Nec aliter Missale Strigoniense 1484—7. d. Nonis vero Novembris in codice Bolduensi S. XIII—55. minio scriptum: eleuacio Henrici ducis et conf. Missale 1341.: translacio sancti Emerici conf. æque minio ad 5. Nov. legitur, Cap. lib. eadem: Emerici ducis et conf. recenset. p. 458. — [2] Fontes historiæ rhythmicæ huius liligeri Sancti, queis in redigendo textu usi fuimus sunto: Breuiarium Vindob. Sæc. XIV—7., Breu. Zagrabiense 1400—8., Breu. Lamb. 1481—11., Antiphonarium Poson. 1484—2., Breu. Nagylakianum 1489—12., Breu. Vind. S. XV—13., codices manuscripti, præterea Breuiaria typis descripta Strigoniense 1484. et Zagrabiense 1483. — [3] Sic antiquissimi et optimæ notæ libri: Breu. Sæc. XIV—7., Antiphon. Pos. 1484—2. Breu. Nagylaki. 1489—12. Breu. Sæc. XV—13. cum impressis Strigoniensibus. attamen Breu. Zagr. 1400—8. et Lamb. 1481—11.: gaude et sclauonia de tui ducis gloria. Interim priores verius et aptius legunt, palam enimvero constat Sclavoniam a Ladislao primum s. Coronæ Hungariæ adjectam esse. Cf. G. Pray, diss. de St. Salomone et Emerico duce p. 67. s. — [4] Isti duo versus desunt apud Dreves l. s. c. p. 166. sed reuera in cod. msso 1489—12. f. 424. b. reperiuntur, qui adsunt etiam in Zagr. Breu. 1400—8. item Breu. Sæc. XV—13. — [5] In Antiph. Poson. 1484—2. sphalma: confesso-

rum. — [6] Breu. Zagr. 1400—8.: passibus sic totis. — [7] Breu. Zagr. 1400—8. Lamb. 1481—11.: foris. — [8] Breu. Lamb. 1481—11: ymbre. Breuiarium sec. rit. s. Benedicti... s. montis panonie. Ven. 1506. longe clarius dicit: ora rigat utriusque gemens imber fluminis, fert in membris pondus ferri mente massam criminis. — [9] Breu. Zagr. 1400—8. S. XV—13.: via morum. — [10] Breu. Zagr. 1400—8.: dotes. Lamb. 1481—11.: docens, Antiph. Poson. 1484—2.: duces. — [11] Breu. Lamb. 1481—11.: lima. — [12] Antiph. Pos. 1484—2. habet: corpus. — [13] Breu. Lamb. 1481—11 : defer. — [14] E Graduali Ecclesiæ Patayensis 1683—23.

HYMNUS
IN FESTO SANCTI EMERICI DUCIS. [1]

Plaude parens pannonia [2]
de tam felici filio:
cuius virtute uaria
celum repletur gaudio.

In te regum de germine
dux emericus oritur: [3]
ortus salutis semine
deo cultore seritur.

Ab ipsa puericia
deum timere didicit:
subtus pedum uestigia
cuncta terrena subiicit.

Conseruans pudiciciam:
vite deuitat maculam:
domans cordis lasciuiam
spernit consortis copulam.

Trino deo et simplici
uita uirtus uictoria
qui per precatus henrici
det nobis uite gaudia. [4]

[1] Hic hymnus habetur in fontibus supra laudatis, Breuiario Zagrabiensi 1483. ubi semper *Heremicus* adpellatur, Strig. 1484. Reperitur quoque in Breu. Zagrab. 1505. et 1688. Psalt. Strig. 1515. et 23. Breu. Strig. 1524. Cantuali Zagrabiensi 1751. — [2] Breu. Sæc. XV—13.: vngaria. — [3] In hoc et sequentibus commatibus hæc est varietas lectionis: Breu. S. XIV—7.: dux henricus exoritur, ortus salutis semine deo cultore subicit. Subiicitur legunt: Breu. XV—3. Breu. impr. Strig. 1484. Psalt. Strig. 1515. Seritur habent libri hymnici Zagrabienses, nec non codex Lambacensis 1481—11. — [4] Mirum quantum variat doxologia in diuersis libris. Nostrum textum exhibet Breu. XIV—7. — Cod. 1400—8. 1481—11. et S. XV—13. habent: eiusque soli filio: cum spiritu paraclito et nunc et in perpetuum Amen. Breu. Zagr. *sit sempiterna gloria.* Cum Breu. Strig. 1484. concordat Psalt. Strig. 1515. Clichtoveus f. 73. v. Breu. Strig. 1524. et Psalt. Strig. 1524. sequentes præbent ultimos tres versiculos: *sit sempiterna gloria, qui premio multiplici sanctos donat in patria.* Demum Psalt. Strig. 1515. manus fere coæua adscripsit: *sit sempiterna gloria, qui premio multiplici sanctorum donat imperio.* Amen.

HYMNUS
DE SANCTO EMERICO DUCE HUNGARORUM.

Chorus celestis agminis,
cetus superni culminis,
ad thronum summi numinis,
melos atollat carminis.

Cuius riuus dulcedinis,
et decor pulchritudinis,
dignis largitur
donum beatitudinis

Huius vigore gracie,
confessor stirpis regie,
euo in puericie,
cultum sequens mundicie.

Emericus dux catholicus
regis et heres vnicus,
miles xristi mirificus
in carne vixit celicus.

Mundum contempsit labilem,
carnem subegit fragilem,
demonis et versatilem
ensem subegit debilem,

Hoste sic victo triplici
confessor virgo celici:
principis et vranici
stola vestitur duplici.

Qua decoratus splendide,
turbe amictus nitide,
consors est sine macula
agni per cuncta secula.

Patri decus ingenito,
gloria vnigenito,
sit qui compar debito,
sancto spiritui paraclito.
Amen. [1]

[1] Ex hymnario Horarii P. Franc. Pos. S. XV—24.

HYMNI IN FESTO S. EMERICI DUCIS, ET PATRONI ARCHICŒNOBII.

AD I. VESPERAS.

Qui sole quovis fulgidior micas
Lux puritatis! gloria patriæ
Nascentis! audi concinentem
Dux Emerice, tibi catervam.

Regum coronis tu superam magis,
Cœlum iuventæ deliciis pius
Præponis, huc intaminati
Omnis amor studiumque tendit.

Præsta nefandæ corda precantium
Non urat unquam flamma libidinis:
In nostra summum flecte Numen
Vota: fugam vetiti rogamus.

Fac impetremus, quæ colimus modo
In te superni munera luminis:
Fac te sequamur pœnitentes
Mente doli, scelerisque pura.

Sit summa Patri gloria, Filio,
Simulque Sancto Spiritui decus
Quos una virtus et potestas,
Quos Deitas sociavit una.
Amen.

AD OFFICIUM NOCTURNUM.

Nocte depulsa tua sol reducit
Pannonum terris, Emerice, festa
Te polo natum colimus paternis
Sidus in oris.

Ne probam quando temerare mentem
Sensuum virus queat, impudicos
Impetus frangis, subigisque carnem
Providus ultor.

Sponsa non sponsum potuit morari:
Virgini suades pius, ut pudicum
Pectus ad Christum ferat, integrosque
Promat amores.

Norma sis nobis, tepidisque divum
Obtine robur: tua sic renato
Nesciæ labis documenta vitæ
Corde sequemur.

Summa laus Patri genitoque Verbo
Et tibi compar utriusque Virtus
Fac tibi semper placeamus uni
Pectore casto.
Amen.

AD LAUDES.

Nunc lætis patriæ laudibus insonent
Oræ: festa canant Principis indita
Quem virtus pietasque
Coelis intulit incolam.

Agnum virginei pars sequeris chori,
Quod purus sceleris prava removeris
Primo flore iuventæ
Fluxi gaudia seculi.

Nostras aure preces excipe fervidas:
Fac: nec blanditiis integra pectora
Fallax ludat imago;
Nec vincat caro spiritum.

Sic virtutis erit semita gratior
Fies cara tuis norma clientibus,
Tecum detur ut almis
Coeli deliciis frui.

Patri maxima laus, maxima Filio
Amborumque sacro maxima Flamini
Cuius munere casta
Servant pectora Virgines.
Amen. [1]

[1] E Breu. Ben. Archicœn. P. aut. p. 543. seq. In Proprio Lendvayano p. 251. omnia de communi Confessoris non Pontificis, excepta Oratione et Lectionibus II. Nocturni præscribuntur. De reliquo hos hymnos pepigit T. Molnár. V. p. 56. Breuiarium vetus Bene-

dictinum eiusdem monasterii Venetiis 1506. typis deseriptum in calce: ‚De melodia pro tempore uarianda' præcipit: ‚Nota quod omnes hymni tam de tempore quam de sanctis ad vesperas, nocturnum et laudes cantantur semper suis melodiis in hymnario scriptis., Hodie quoque, ut auribus nostris audivimus, in Archicoenobio hymni de S. S. Patronis Hungariæ elegantibus melodiis decantantur.

SEQUENTIA
IN FESTO SANCTI EMERICI DUCIS.

Stirps regalis proles regis [1]
imitator vere legis:
vera dedit gaudia.

Hic dilectus par est malis
in siluarum lignis qualis [2]
arbor non est alia.

Creuit [3] puer emericus,
summi regis fit amicus
a primis cunabulis. [4]

Cedit hostis huic antiquus [5]
caro mundus inimicus,
in crucis signaculis.

Chore dathan et abyron
simul cherincus et macheron [6]
ruunt [7] dei dextera.

Puer sanctus dum ex syon [8]
puerum echelion [9]
dum transvexit ad ethera. [10]

Clangit tuba gedeonis,
silent magi pharaonis,
nec dant signum tercium.

Dum in psalmis decantandis [11]
uigil perstat, et sanandis [12]
christi dat commercium.

Salutantur sancti fratres
puer [13] hic honorat patres
pia per [14] oracula.

Uni unum alii duo
trina terno [15] epta quarto
diuisa [16] dans oscula.

Stupet pater hec dum uidet
mestus uultu corde ridet
pium placans [17] filium.

Pandit puer [18] ueritatem
fratris monstrat sanctitatem
uirginale lilium.

Hic conrado anxiato
fratris quinis colligato [19]
rupit ferri uincula.

Illustrata pannonia
signis multis, [20] cum gracia
det laudes per secula.

[1] E Miss. Pos. 1341—28. Habetur et in Miss. mss. Kálmáncsehiano 1481—41. Pos. 1488—45. Invenitur etiam typis descripta in Miss.

Quinqueecclesiensi 1499. et Zagrabiensi 1511. i. — [2] *Quibus* legit miss. Pos. 1488—45. — [3] Cod. 1481—41. addit: hic. — [4] Cod. 1488—45. *incunabulis.* — [5] Cod. 1488—45. *inimicus.* Miss. Zagrab. *hinc* antiquus — [6] Miss. 1481—41.: simul cherintus et macheron, 1488—45.: *cherintus et marcion.*, Miss Zagr.: *therontus* et *maceron.* — [7] *Vincit,* stat in cod. 1488—45. — [8] Cod. 1481—41.: *rex de* sion. — [9] Cod. 1481—41.: *ethelion.* 1488—45.: echthelion. — [10] *Dum vexit* reperitur in cod. 1481—41. et 1488—45. — [11] Miss. 1488—45. *recitandis.* — [12] Miss. 1488—45.: et *laudandis.* Miss. Zagrab. 1511: legit hic, sanandis. — [13] In cod. 1488—45.: deest *puer.* — [14] Miss. mss. 1488—15. nec non Quinqueecl. et Zagr. t. d.: *post.* — [15] Miss. 1488—45.: *penta trino,* Miss. Quinqueecl. *septem* Zagr. *septa.* — [16] Miss. Quinqueeccl. et Zagr. *diuersa.* — [17] Cod. 1488—45. et Miss. Zagr. *placat.* — [18] Miss. Zagr.: *puer natus.* — [19] Cod. 1488—45.: *ferus quis quinis fero rapit* — Miss. Zagr.: *ferris quinis colligato.* — [20] Cod. 1488—45.: *multis signis cui gratiam laudis det.* Miss. Zagr. *cum gloria det laudes per secula Amen.* In cod. 1481—41.: dent, videtur mendum esse.

SEQUENTIA
DE SANCTO EMERICO DUCE.

Letabundus et canorus [1]
regi regum noster chorus
agat hoc sollempnium.
Et festiuet confessoris
intus voto uoce foris
diem natalicium.

Laus iocunda laus decora
cum mens munda replet ora,
redundat et accio.
Sed in triplo medullata [2]
festo digna deo grata
nostra fiat cancio.

Confessorem sic miremur
ut in eo ueneremur
auctorem magnalium.
Huic potestas tribuatur,
a quo totum gratis datur
illi ministerium.

Emericus [3] stirpe regia
sanctitateque preuia
clarus fuit et inclitus,

Sed illustrat natalia
prestanciore gloria
preclara xristi seruitus.

Uanis prorsus abdicatis
laboribus sanctitatis
totum se supposuit.
Calcat culmen potestatis
et cum visco voluptatis
opum spinas respuit.

Ex nocturnis factis claret
quod nec nauis diem daret
nec marceret ocio.
Ardor sanctus nocte crescit,
uero sole nox clarescit,
resonat psallencio.

Hoc in etate paruula
dat signorum inicium,
quod dei seruis oscula
uertit in uaticinium.
Nam cuique tot oscula
patre notante tribuit,
quot annorum curricula
carnis fluxum continuit.

Sed soli septenarium,
osculorum dinumerat,
quem dignum priuilegio
uirginitatis fecerat.

Orans secum dum tractaret,
quo se deo commendaret,
quod querit alloquio.
Locus totus choruscatur
et celesti reseratur
tocius obsequio.

Castitas inquit præclara
celo digna mihi cara
castitatem offeres.
Nunc [4] celestis puritatis
sanctus ortus voluptatis
michi florem proferes.

Hec sanctorum angelorum
habet contubernium,
flos decoris et odoris
habens priuilegium.
Sed post mortem sanctum suum
xristus magis mirificat,
cui mirandorum actuum
potenciam multiplicat.

Emericus [5] in uictoria
uere mortem absorbuit,
cui signorum frequencia
adduxit mors nec minuit.
In vno simul homine
quatuor signa perpetrat,
solui reum a crimine
precibus suis impetrat.

Mortis delet scripturam
atque loricam diripit,
ferream ligaturam
frangens captiuum eripit.
A culpis atque penis
contractus [6] liberatur,
lorica cum cathenis
et cartha dissipatur.

Emerice supplicantibus
adesto suffragator
Et peccatorum nexibus
obstrictis liberator
In hac ualle miserie
nos respice gementes,
tue consortes glorie
nos effice gaudentes. [7]

[1] E cod. lat. mss. musei n. 218., Sæc. XV. exeunt. — 49. cum variantibus codicis n. 215. e. m., S. XIV—32. in quo titulus habet: de sancto henrico. — [2] Modulata in cod. S. XIV—32. — [3] Cod. n. 215. XIV—32. Heynricus. — [4] Hunc. legit miss. Sæc. XIV—32. — [5] Henricus more suo miss. S. XIV—32. — [6] Conradus, in cod. S. XIV—32. — [7] Hoc colon duorum versuum deest in cod. n. 218. Sæc. XV—49., unde supplendum erat, e codice Sæc. XIV—32.

IN TRANSLATIONE SANCTI ADALBERTI EPISCOPI ET MARTIRIS.

AD VESPERAS.[1]

℣ Ad festa preciosi [2]
martiris xristi adalberti
catholica plebs
deuota concurrat:
qui ab ipsa infancia
ad sapienciæ studium
totus anhelabat,
et castitatis sigillum
ardenter amabat.

℟ Exora dilecte dei adalberte [3]
pro nobis miseris.
Ut qui sumus pro culpis
digni supplicio:
per te iungi mereamur
iustorum consorcio.

℣ Dissimiles tibi moribus
laudamus te vocibus,
adiuua nos tuis precibus.

AD MAGNIFICAT.

℣ O imarcescibilis rosa paradisi
gloriose martir sancte adalberte

qui victoriosissime sanguinem tuum effundens,
martirii laurea coronari meruisti:
nos humiles sollempnitatis tue festa celebrantes:
tuo interuentu fons tocius bonitatis deus:
sue beatitudinis faciat esse consortes.
Alleluia alleluia.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Christum regem adoremus.
Quem confessus adalbertus
triumphat cum martiribus.

IN PRIMO NOCTURNO.

℣ Beatus vir adalbertus
claris ortus natalibus:
piorum parentum filius:
virtute micuit clarius.

℣ Cuius deuotam infanciam
prestando deus graciam,
ne male placeret seculo
pio castigauit gladio.

℣ Quem parentes continuo
deo vouentes in templo:
propter salutem paruuli
matrem obsecrant domini. [4]

℟ Nobilibus parentibus natus
sanctus adalbertus,
Sancti spiritus gracia
repletur ab infancia

℣ Benedicens benedixit
eum uere dominus:
nam crescebat adhuc puer
semper in virtutibus.
℟ Gloriosum in beato
fulget decus adalberto,
Quem genus et uita presulem
fides consecrauit martirem.
℣ Ecce sic benedicetur homo
qui timet dominum
℟ Acceptis sacris infulis
gerebat munia presulis.
Beatus adalbertus gratia preditus
lucens doctrina et exemplis.
℣ Annuncians in syon nomen
domini: et laudem eius in iherusalem.

IN SECUNDO NOCTURNO.

A Sanctus lugens adalbertus
plebis obstinate scelus,
nomen pastoris exuit:
grex quod sequi se renuit.

A Accepto tali [5] consilio:
celesti tanquam oraculo
leonis magisterio:
ritu uiuit monastico.

A Humilibus humilior
factus sanctus fit sanctior
prestans uirtutum studiis:
egris opem fert salutis.

℟. Beatus Adalbertus
honore pontificatus sublimatus:
bonis operibus intentus:
prauos ab errore reuocabat.
Et mentes credencium
in viam salutis dirigebat.
℣. Predicabat preceptum domini,
propterea constitutus est in monte sancto eius.
℟. Videns episcopus scelera populi
non posse emendari:
sumptis fratribus
terram prusorum [6] adiit.
Ut ex eorum conuersione
lucrum æquireret
aut ipse pro cristo succumberet.
℣. Quia delectabatur in domino
non est fraudatus a desiderio suo.
℟. Christi martir adalbertus
cum sub triumpho passionis
emisisset spiritum. Mox vincula
quibus erat vinctus soluta sunt,
et manum expandit in modum crucis,
alleluia alleluia.
℣. Mortem autem quam sciebat
amplexus cadens in terram. [7]

IN TERTIO NOCTURNO.

A Regine celi munere
tam thalami quam purpure
misterium matirii
sui sensit et premii.

℣ Ad xristi uocans graciam
prisce gentis perfidiam:
gaudet cesus atque vinctus,
grates reddit adalbertus.

℣ Dire gentis dux cum gente
septem facit vulnera:
et sanguine profluente
per ipsius latera:
orat martir persequentem
pro salute dominum:
imitando ihesum xristum:
sic emittit spiritum.
℟ Alme presul et beate
dei martir adalberte:
confer opem petentibus
tuis sanctis precibus:
mala pelle bona posce,
presta pacis incrementum
sane vite gaudium.
℣ Ut sub tuo protecti patrocinio:
gloriemur in laude dei perpetuo.
℟ O laudanda
sancti adalberti merita gloriosa,
qui dum pro xristo patriam
mundique spreuit pompam,
adeptus est omnium
contubernium beatorum.
Et particeps factus
premiorum eternorum.
℣ Inter choros martirum
splendidum possidet locum

ubi xristum [8] fontem
omnium intuetur bonorum.
℟. O quam predicanda et laudanda
in sancto adalberto excellencia
celestis gracie radiat:
cum et in evo fit teneriore.
Et in diuino sacerdote
facto martire
deo munus acceptabile
℣. Fit in puero oblacio:
sacrificium in presule:
holocaustum in martire.

LAUDES.

℣. Hic martir sanctus
sclauorum germine natus,
Sed in melius natale
triumpho celesti purgatus.

℣. Qui quidem uictor xristi
semet tradidit deo;
et lucratus est in eo.

℣. Nam quod accepit talentum,
domino suo reddidit duplicatum.

℣. Benedicite domino
omnia opera domini:
qui beatum adalbertum martirem
choris iunxit celestibus.

Angelicis manibus
susceptus est xristi martir adalbertus
et ideo cum angelis et archangelis
dat laudem domino in excelsis.

SUPER BENEDICTUS.

Gloria Christo domino,
qui beatum adalbertum episcopum,
sue passionis testem fecit:
de cuius meritis et miraculis,
benedictus dominus alleluia.

[1] Ad antiquissima festa Ecclesiæ Strigoniensis, quam diuus Protorex: 'metropolim et magistram ceterarum fore constituit, referendum esse illud in translatione sancti Adalberti Episcopi, VIII. Id. Nov. i. e. 6. celebrari solitum, patet e donatione quam A. D. 1208. fecit Joannes I. Archiepiscopus Strigoniensis huius tenoris: 'diuine retributionis intuitu ad preces dominici cantoris, atque tocius capituli ecclesiam de uilla, que dicitur bulsou, in honore sancte Marie cum capella eiusdem de uilla quæ dicitur moch, contulimus fratribus nostris in perpetuum hac racione, quod de redditibus predicte ecclesie in festo translationis sancti adalberti gloriosi martiris patroni nostri sollempne conuiuium præfatis fratribus exhibeatur., [F. Knauz, Monumenta Ecclesiæ Strigoniensis. Strigonii. 1874. I, 186—7.] Huic adstipulantur vetusta Kalendaria eiusdem Ecclesiæ Metropolitanæ. Sic codicum: 1341—28., 1370—20., S. XIV—7., S. XV—13., S. XV—14. S. XV—15. et impressa. Sed et Ordinarius Strigoniensis Venetiis 1505. typis descriptus de ordinando festo translationis S. Adalberti ad eandem diem 6. Nov. fuse scribit. — [2] Cum mense Aprili multi libri breuissime officium S. Adalberti Ep. et Mart. absoluunt, alii longe plurimi ab hoc paschali differens, sub his solemniis retulerunt. Enimvero referunt: Breu. S. XIV—7. Diurn. Paul. Gotw. S. XIV—22. Antiphonarium Pos. 1484—2., Breu. 1489—12., Sec. XV—13. et 14. Cetera G. M. Dreves, anal. hymn. V. 99. seq. historiam rhythmicam de sancto Adalberto e codicibus bibliothecæ Jagellonicæ et Capituli Cracoviensis contextam publici iuris fecit, quæ in paucis solum cum nostra concordat. — [3] In Antiphonario 1484—2. Responsorium Exora etc. versiculus Dissimiles etc. cum antiphona ad Magnificat

O imarcessibis rosa paradisi et ceteris oscitantia librarii excidit. In Breuiario autem Nagylakiano 1489—12. habetur h. l. resp. et vers. quos per integrum contextum reddidimus l. s. p. 168., ubi festum principale p. recurrit. — [4] Antiphonarium 1484—2. : martirem precantur. Melior est interim quam e Breuiario S. XV—13. transscripsimus lectio, quæ etiam in libris impressis reperitur. Interim et Breu. S. XIV—7. legit : martirem obsecrant domini. — [5] Breu. S. XIV—7. : uirili. — [6] Breu. S. XIV—7. : bruzorum. Breu. S. XIV—13. similiter. — [7] In Antiphonario 1484—2. hoc responsorium cum suo versiculo æque desideratur. — [8] Ita Breu. S. XIV—7. Antiphonarium 1484—2. habet : ipsum ; sed aliud S. XV—13. etiam : xristum.

IN TRANSLATIONE
SANCTI PAULI PRIMI EREMITAE.

AD VESPERAS. [1]

℣ Inclyte confessor christi sanctissime Paule:
quo duce perfectis patuere silentia ruris
fac pateant humili celestia limina plebi;
que tibi condignos depromit laudis honores.

℟ Pangite xristigene domino pro cuius amore
stemmata diuitias contempsit Paulus et urbes:
gessit et in terris castam sine crimine vitam.
Transiit ad superos multa virtute coruscus.
℣ Inter apostolicos cetus, nitidosque prophetas.

AD MAGNIFICAT.

℣ Clara recensentes thebei preconia Pauli,
xriste suis meritis nobis miserere precamur
et quos exemplo docuit contemnere mundum,
efficiat patrie conscendere regna beate.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Regi supremo fratres iubilemus ouantes:
Qui tribuit vitam Paulo supra astra perennem.

Hymnus.

Inclytos Pauli
recolemus honores,
concinet laudes
populus fidelis:
atque celestes
resonent canoro
carmine ciues.

Ille terrenis
opibus locuples:
literarumque
studio peritus:
atque florentis
fuerat iuvente
splendidus evo.

Pretulit xristi
tamen his amorem
dulcis et linguens
patrie penates:
vt deo soli
vacet in silenti
conditus muro.

Fame nutricem
scelerum iuuentam
frangit: et corpus
subicit labore:
vt deo casta
sine labe vitam
ducere possit.

Hoc duce prisci
petiere patres
antra deserti:
dominumque pura
mente querentes,
meruere vite
regna beate.

Paule sic nostram
petimus salutem
cures, vt celi
subeamus arcem:
atque cum sanctis
mereamur hymnos
dicere xristo.

Sit deo patri
decus et potestas:
et tibi lapsi
reparator orbis:
quique septenis
paraclete lustras
pectora donis.
Amen.

IN PRIMO NOCTURNO.

A Lis erat antiquis, primus habitator eremi
quis foret: at patrum mox par sententia Paulo
inter eremicolas primos decernit honores,
A Hic locuples opibus: generisque propagine clarus:
doctus et ingenuas artes: et flore iuuente
splendidus in xristum miro flagrabat amore

℣ Omnis plena dolis, scelerumque infecta veneno
acta videns hominum fugit consortia vulgi:
vt xristo tutus tacitis seruiret in antris.
℟ Magnum opus est duras pro xristi nomine penas
interitumque pati: virtus tamen haud minor hostem
vincere tartareum et carnis cohibere furorem.
Atque diu vite integrum seruare rigorem.
℣ Prompta licet Paulo fuit ad tormenta voluntas.
℟ Delicias celi sentiens, frugalibus escis
pascitur: et populi strepitus: vrbemque perosus.
Curis abiectis fruitur dulcedine celi.
℣ Corpore per terras animo versatur in astris.
℟ Antonius simili studio tum rura colebat
proxima: cui subito veniens vox celitus inquit:
alter in hac melior primus considet eremo.
Cuius ad exemplum poterit tua crescere virtus.
℣ Illius ignotas iubeo te querere sedes.

IN SECUNDO NOCTURNO.

℣ Dum loca per vasta maneat vbi tutus eremum
vestigat: inuenta est scopulis spelunca sab altis,
intus habens fontem, et grauidam cariotide palmam.
℣ Quod ubi perspexit palmas extendit utrasque
atque ait: ingentes refero deus optime grates:
hoc mihi quod hospitium magna pietate dedisti.
℣ Hic ego xriste tuas conabo: reddere laudes
semper, et in lachrimis celo suspiria ducam:
donec in optato libeat te cernere regno.
℟ Obviat Antonio satyrus per deuia vallis
dona ferens, poscensque preces, xristumque salutis
auctorem memorans: senior vestigia pressit
humanasque fere miratur in ore loquelas.
℣ Letatur xristi nomen creuisse per orbem.

℟. Pernox sedens senior transegerat umbras:
nunc lupa ducente videns sub rupibus antrum
ingreditur strepituque pedum spelunca remugit.
Quod vbi persensit Paulus mox ostia claudit.
℣. Compresso ille gradu tacitus vocem auribus haurit.
℟. Corruit ante fores Antonius, ostia pandi
clausa petit: tandem valuis admissus apertis
alter in alterius letus complexibus heret.
Et referunt domino deuoto pectore grates.
℟. Nomine quisque alium proprio saluere precatur.

IN TERTIO NOCTURNO.

℣. Palma cibum, vestemque dabat: sitis arida
fontis mulcebat aqua: animo versabat olympi
gaudia et decimo letantes ethere sanctos.
℣. Longa dies postquam fragiles exhauserat artus,
spirituum turbam xristus premisit ab astris,
quæ vehat ad superos exutam corpore mentem.
℣. Antonius niueo ferri candore sub astra
suspicit attonitus, properansque velociter abdit
corpus humo, remeatque suas lugubris in edes.
℟. Consedere simul viridis sub tegmine palme,
hospitis aduentu tum Paulus letior inquit:
Dic rogo quid faciant homines: quo principe mundus
dirigitur: toto si xristus regnat in orbe.
℣. Christicole optata si tandem pace fruuntur.
℟. Interea solidum coruus mirantibus offert
panem, Paulus ait nobis en prandia misit
omnipotens dominus, famulos qui pascit egentes.
Fragmine sexdecim medio me fouit ab annis.
℣. Sed modo propter te duplex annona refertur.
℟. Gratia rectori postquam fuit acta superno

in liquidi pariter discumbunt margine fontis
et fame sedata iunctis de gurgite palmis
libantes, Domino laudum preconia reddunt.
℣ Transigitur tota in precibus nox illa supernis.

LAUDES

℟ Venerat extremam Paulus moriturus ad horam:
et genubus flexis tendens ad sydera palmas,
egressus anime faciles de carne petebat.
℟ Deserit interea moribundos spiritus artus:
et niueo splendore micans petit atria celi.
℟ Cetus apostolicus: vatum quoque prescia turba:
et chorus angelicus leti comitantur euntem.
℟ Excipit amplexu venientem xristus: et inter
primates regni summo locat ordine celi.
℟ Illic melifluo diuinas carmine laudes
concinit: et patria regnat sine fine beata.

Hymnus.

Laudibus xristo
iubilent fideles,
cuius in terris
deditus amori,
Paulus eternam
meruit coronam
celibe vita.

Palma prebebat
foliis amictum
fructibus victum,
sitientes amnis
irrigat fauces
tamen nec unquam
his staturatus.

Mente celestes
Meditans honores:
splendidam xristi
faciem frequenter
aspicit gaudens,
fruiturque dulci
nectare celi.

Pane sexdenos
alitur per annos:
quem dei nutu
medium ferebat
coruus, vt fessam
melior senectam
pasceret esca.

Inde post vite
varios labores:
inter orandum
moribunda membra
spiritus linguens,
meritis corruscans
astra petebat.

Obuiam ciues
veniunt superni:
et prophetarum
comitatur agmen:
angeli summi
reuehunt canentes
regis in arcem.

Paule iam summo
residens olympo
impetra xristi
famulis fauorem:
vt scelus laxet:
tribuatque summum
scandere celum.
Sit Deo patri. e. c.

SUPER BENEDICTUS.

Induit Antonius funebri corpus amictu:
et quem scalpendo gemini fecere leones
imposuit tumulo: tunicam de fronde ligatam
vendicat in proprios festis solemnibus vsus.

AD MAGNIFICAT IN II. VESPERIS.

Aspice supremo celi de cardine seruos
Paule tuum nomen deuote colentes:
vt quibus in terris exempla dedisti
te obsecrante queant celestia regna subire. [2]

[1] Festum translationis S. Pauli primi eremitæ institutum est A. D. 1381., quo XVIII. Kal. Decembris, i. e. 14. m. Novembris eiusdem Sancti corpus de capella regia Budensi in Ecclesiam S. Laurentii supra Budam maxima solemnitate allatum depositumque est. In omnibus libris liturgicis Paulinorum manuscriptis, quos utcunque supresso ordine, abbatia S. Benedicti Gotwicensis adquisiuit, reperitur hoc Festum. Sic in Diurnali et Missali Sæc. XIV—22. 34. in Missali Sæc. XV—51. atque in Collectario secundum rubricam et consuetudinem fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite Sæc. XV. s. n. 220—236. bibliothecæ prælaudatæ abbatiæ. — [2] E solo Breuiario ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli veneto 1540. Et quidem hymni post psalterium et vigilias mortuorum reperiuntur f. 81. seq. Officium vero f. 430. v. seq. Omni igitur chirographorum adminiculo destitutis, Breuiarium hocce instar codicis est. V. p. 53. Cetera Translationis historias referunt Acta Sanctorum Ungariæ I, 34. ex fide digno, ut dicunt codice de-

scriptas a Joanne GAMANSIO S. J., quæ tamen si descriptionis errores excipiantur, eædem sunt, cumiis, quæ habentur in laudato Breuiario, in cuius lectione II. habetur: Reliquias S. Pauli opera magnifici principis Emmanuelis Constantinapolitani imperatoris effossas et Constantinapolin transportatas, hinc iuxta lect. III. a D. J. 1240. cura Jac. Lanczii ciuis veneti Venetias allatas, et in ecclesia S. Juliani m. honorifice collocatas novimus. Interim nostri maxime interest translatio corporis s. Pauli facta sub rege Ludovico I., cuius seriem texit lectio IV. V. VI. quas hic per integrum recitare volupe fuit. Anno 1382. a duce et communitate Venetiarum certificare petit rex Ludovicus, de integritate corporis s. Pauli. Cf. Magyar történelmi tár. Pest. 1862. XIV, 104. Teste A. Eggerer, Fragmen panis corvi protoeremitici. Viennæ 1663. p. 261. 2., sumtibus f. Alberti Thar-Ispan, olim castellani castri Budensis et comitis Cumanorum c. a. 1490., fabricatore celebri lapicida Dyonisio sacellum mirifici operis exstructum fuit in honorem d. Pauli, quod furiæ Turcarum c. a. 1526. artificiosissimo operculo tumbæ violenter amoto, et in partes confracto, devastavere. Violato sepulchro, continuat annalium Eremi — cœnobiticorum Ord. F. E. s. Pauli p. e. scriptor p. 294. exuviæ Trenchinii in castrum Vaivodæ Transylvaniensis, decenti pietate repositæ, milite tamen eo loci veniente, amaro Ordinis et Regni sensu, absumptæ sunt. Subiicimus demum partem extimam narrationis, quam Balth. Ad. Kercselich, Historiarum Cathedralis Ecclesiæ Zagrabiensis P. p. I, 138. e manuscripto Sanctorum Illyrii erutam, vulgavit: 'Ex quo etiam Die [14. Nov. 1381. translationis corporis d. Pauli p. e.], idem Fratres Eremitæ habitu interiori albo, instar Dominicanorum uti cœperunt. Post funestam deinde cladem Mohachianam, prætactum S. Corpus, ad varia sacra loca, novissime ad Arcem Trenchiniensem, tutioris conservationis gratia, deportatum, ibidemque a duobus Patribus Eremiticis custoditum fuit. Verum a Germanis succensa arce, ac prætacti Sacri Corporis custodibus [?] combustum existit die 15. Novembris., Quo anno? oblitus est addere scriptor narrationis. Cetera translationis meminit X. Schier, Buda Sacra sub priscis regibus. Viennæ. 1774. p. 96. qui p. 53. templum S. Pauli primi eremitæ Budense describit, facta proh dolor brevissima memoria celebrioris longe ad S. Laurentium. Cf. e. F. Knauz, A budai királyi várpalota kápolnája. Pest. 1862. p. 5. seq. — 'Currunt, inquit Lectio, interea sua volubilitate tempora: fratrum quoque eremitarum sub nomine eius deo optimo maximo quam sanctissime militantium intra sinus pannonie augetur: et iam magnanimus rex Ludovicus Ungarie habenas moderabatur, qui ea tempestate cum Venetis atrocissimum bellum gerebat: admotisque proxime castris ipsam vrbem obsidebat, cum toto iam quadriennio vires eorum fregisset, propeque esset vt vrbem in deditionem

acciperet : dei tamen omnipotentis nutu effectum est, vt interuenientibus quorundam principum pacem zelantium consiliis, fedus rex cum Venetis iniret, couctis illis ad annuam perpetui census pensionem : presertim quod in animo ei erat impetrare ab eis corpus beati Pauli primi eremite : quod eius filiis primo quoque tempore reddere solicitus esset.. — 'Inito igitur cum Venetis eterno federe pius rex, vt voto tali occasione oblata satisfaceret, pro impetrando corpore sancti Pauli primi eremite confestim oratores, Venetias mittit, Valentinum Quinqueecclesiensem : et Paulum Zagrabiensem episcopos, cum aliis viris clarissimis, qui dexteritate ingenii ac prudentia ita rem apud senatum ut ipsum ducem executi sunt : vt non solum corpus sancti Pauli promererentur, sed insuper duo alia corpora sanctorum innocentum, qui pro domino leguntur herodis seuitia occisi. Verum quia eiusmodi reliquie preciosissime erant, veriti ne si in luce perferrentur : impetum furentis turbe popularis, rei exitus turbaretur, placuit noctis sub silentio vrbe exportari, opinione sola habendi apud eos relicta., — Anno denique trecentesimo octuagesimo primo supra millesimum, quarto die mensis Octobris a Venetiis soluentes, maris terreque longis spaciis emensis, prospero cursu breui iter confecere, Budamque Hungarie regiam appulere, regi et omni populo eis occurentibus : et primum quidem in sacello regio arcis Budensis corpus ipsius venerabile sub fratrum eremitarum custodia fuit depositum : deinde XVIII. calendis Decembris per reuerendissimum dominum demetrium cardinalem tituli quatuor coronatorum, qui archiepiscopatui Strigoniensi tunc temporis presidebat, coexistentibus sibi episcopis, solenni processione virorum religiosorum, ac clericorum, interlucentibus ardentium cereorum stellulis, ad monasterium ipsorum fratrum eremitarum tituli s. laurentii martyris, supra Budam versus occidentem vno miliario altis in montibus proeminens, translatum et summa gloria ibidem collocatum, ipso die pro festo translationis eiusdem cum indulgentiarum ornamentis instituto'. Cf. p. 36. V. Pór A., Nagy Lajos. Budapest. 1892. p. 520. s.

DE SANCTO MARTINO EPISCOPO. [1]

HYMNUS. [2]

Martine confessor dei [3]
ualens vigore spiritus
carnis fatiscens artubus:
mortis future prescius.

Qui pace xristi affluens
in unitate spiritus:
diuisa membra ecclesie:
paci reformas unice.

Quem vita fert probabilem: [4]
quem mors cruenta non ledit,
qui callidi uersuciis:
in mortis hora derogas

Hec plebs fide promptissima:
tui diei gaudia
uotis colit fidelibus,
adesto mitis omnibus

Per te quies sit temporum:
uite detur solacium
pacis redundet comodum
sedetur omne scandalum.

Vt caritatis spiritu
sic affluamur inuicem,
quo cordis cum suspiriis:
xristum sequamur intimis.

Qui letaris cum angelis:
exultas cum archangelis,
triumphas cum apostolis
in seculorum seculis.

Sit trinitati gloria: [5]
martinus quam confessus est:
cuius fidem per opera:
in nobis christe robora.
Amen.

[1] Ad maiora festa, quæ non tam e præcepto universali Ecclesiæ, quam devotione fidelis populi solemnisantur, decretum I. s. Ladislai regis, anno incarnationis Domini 1092. XII. Kal. Junii, in synodo Zabolczensi latum [n. 38. ed. St. L. Endlicher, rerum hungaricarum monumenta arpádiana p. 332.], statuit: 'ut uigilie celebrentur beati Stephani regis et Gerardy martiris, quo die passus est, et tres dies ante festiuitatem sancti MARTINI., quod patronus esset Hungarie'. Certe Geysæ duci iam personam S. Martini venerandam fuisse, non tam generis necessitate quam sanctitatis veneratione, liquet exinde quod A. D. 996. Sabariæ sive in monte Panoniæ, loco natali concivis sui, [V. d. n. győrmegyei Sabaria vagyis pannonhalmi sz. Márton, toursi sz. Márton születéshelye. Esztergom. 1868.] d. Martini Ecclesiam cum monasterio ædificare cœpit, quod eius filius Protorex noster ad summum apicem perduxit. Sed et alia loca sancta, utpote Præpositura S. Martini de Posonio, et illa de Scepusio, nec non Abbatiæ de Monoyoród, Vaska et manseria Templariorum in monte Mnich in honorem S. Martini Ep. et Conf. sunt dedicata. Quæ hic loci in nostro elogiolo non sunt fusius enarranda. — [2] Singularis est Martini in hymnis propriis celebratio, quorum longe plurimi pro festis eiusdem Sancti et paruo illius officio habentur. Cf. p. 61. 2. In nostris libris liturgicis interim duo eidem assignantur. Et quidem iubente Ordinario 1505.: hymnus 'Martine confessor dei, et Prosa 'Sacerdotem

Christi'. V. p. 57. seq. Novissime in Analectis liturgicis, quas docti duum viri Misset et Weale, Insulis et Brugis imprimi fecere, P. II, 40. e Tropariis manuscriptis lucem vidit Prosa Ecclesiæ Wintonensis, quæ hoc modo inchoatur: ‚Promere chorda iam conetur intima carmine signa Martini melliflua'. — [3] Reperitur in sequentibus codicibus: Breuiario Zagrabiensi 1400—8. Psalterio Blasii 1419—53., Breuiario Kálmáncsehiano 1481—11. Breuiario Strigoniensi Sæc. XV—13., item passim in Cantionalibus, Breuiariis, Psalteriis impressis. — [4] Consentientibus Breu. 1400—8., 1481—11. Sæc. XV—13. Ab his differt Cantuale process. Eccles. Zagrabiensis, quod sine teste recitat: *Qui vitam fers probissimam — qui callidi versutias in hora mortis detegis.* — [5] Doxologia deest in plurimis libris manuscriptis 1400—8., 1419—53., 1481—11. Sæc. XV—13. Psalterium vero Strigoniense typis 1523. descriptum, in tertio versiculo legit: 'per omnia'.

SEQUENTIA
DE SANCTO MARTINO EP. C.

Sacerdotem Christi Martinum cuncta per orbem canat ecclesia pacis katholicæ.[1]
Atque illius nomen omnis hereticus fugiat pallidus.
Pannonia letetur genitrix talis filii,
Italia exultet alitrix tanti iuvenis.
Et gallie trina diuisio sacro certet litigio cuius esse debeat presul.
Sed pariter habere se patrem omnes gaudeant, turoni soli eius corpus foueant.
Huic francorum atque germanie plebs omnis plaudat.
Quibus uidendum inuexit dominum in sua ueste.
Hic celebris es egipti patribus, grecie quoque cunctis sapientibus.
Qui impares se martini meritis senciunt atque eius medicamini.
Nam febres sedat demonesque fugat paralitica membra glutinat.
Et mortuorum sua prece trium reddit corpora uite pristine.
Hic ritus sacrilegos destruxit [2] et ad xristi gloriam dat ignibus ydola.
Hic nudis [3] mysteria brachiis conficiens preditus est celesti lumine.

Hic oculis ac manibus in celum et totis uiribus suspensus terrena cuncta respuit.
Eius ori nunquam xristus abfuit sine iusticia vel quid quid ad ueram uitam pertinet.
Igitur te cuncti poscimus o martine, ut qui multa mira hic ostendisti.
Eciam de celo graciam xristi nobis supplicatu tuo semper infundas. [4]

[1] Legitur hæc sequentia in Missali sæpissime laudato Posoniensi 1341—28. Spec. Pos. S. XIV—33., Gotw. Paul. Sæc. XIV—34. Poson. 1403—35. 1481—42. et Sæc. XV. exeunt. — 49., item in libris Missalium typis editis. Strig. 1501. 1508. 1512. Zagrab. 1511. — [2] Miss. 1481—41. Pos. Sæc. XV. ex. — 49.: destruit. — [3] Miss. Paulin. S. XIV—34.: *nudus*. — [4] Sequentia ista iure meritoque nomen Prosæ meretur, enimvero nec metro nec rhythmo ligata est.

DE SANCTA ELIZABETH DUCISSA.

AD VESPERAS.[1]

℣ Letare germania [2]
claro felix germine:
nascetur Elizabeth [3]
ex regali semine.

℣ Que nexu coniugii
data viro socia,
suaue iugum domini
tulit ab infancia.

℣ Apta tandem viri uotis:
sicut creuit viribus:
ita piis sic deuotis
exercuit virtutibus.

℣ Sic fulgebat in aspectu
exculta decencius,
paupertatem in affectu
colebat attencius.

℣ Quanto sese deprimebat
humilis nobilitas,
tanto magis elucebat
nobilis humilitas.

℟ Benedictus sit dominus
deus omnis gracie:
qui coronauit ad portas
paradisi hodie,
Pauperculam sed exortam
regum ex progenie.
℣ Mulieres opulente
audite et facite
secundum hanc ex diuite.
factam voluntarie.

HYMNUS. [4]

Nouum sidus emicuit,
error vetus conticuit:
nouo splendore rutilans
plebs nouas laudes iubilat.

In cuius nunc præconia
linguam soluat ecclesia
noue preconiis gloriam
promat sperando veniam.

Dies solempnis agitur:
dies salutis colitur,
in qua spes que promittitur
hac asttestante redditur.

Ergo dei tu famula
elizabeth, per secula
xristo coregnans veniam
nobis poscas et graciam.

Deo patri sit gloria
eiusque soli filio,
cum spiritu paraclito
per infinita secula. [5]

AD MAGNIFICAT.

℣ Gaude celum terra plaude:
dies adest digna laude,
plena dies glorie [6]:
qua elizabeth antiquum
castitatis inimicum
elisit victoria [7]:
pia mater et matrona
tuis sacris precibus
interuentrix et patrona
sis pro nobis omnibus.

MATUTINUM.

Inuitatorium.

Regi deo iubilantes
laudum per insignia:
Exultemus venerantes
Elyzabeth solempnia.

IN PRIMO NOCTURNO.

℣ Ex ore infancium [8]
laudem deo perficit:
infantes egencium
dum quasi nutrix reficit.

A calore caritatis [9]
calefacti pauperes,
iuxta prunas nuditatis
letantur immemores.

A Inquinari manus sorde
reputans delicias,
infirmorum mundo corde
tractat immundicias.

℟. De paupertatis palea
dum quasi granum germinat,
Elyzabeth insignis
hereses ab arca fidei disterminat
meritis et signis.
℣. Aures surdis reserat:
cecis uisum reparat,
et claudis incessum.
℟. Ista regis filia
hec contemptibilia
mundi non elegit:
sed seipsa [10] forcior,
seseque sublimior
se sibi subegit.
℣. Spiritum ieiunio,
carnemque sub cilicio
iugiter castigans.
℟. O mirandam mulieris
huius fortitudinem
qua in se uite veteris
sic occidit hominem.
et potestates æris
vertit in formidinem.

℣ Hec pugnatura stadio
mente virum induit
femur cingens gladio.

IN SECUNDO NOCTURNO.

℟ Ab intus regis filie
omnis decor glorie:
nichil foris appetit
laudis et honoris.

℟ Omnium refugio [11]
fortiter adheret.
dum viri solacio
vidua careret.

℟ Habens celo fundamentum
aurum super et argentum
prudenter edificat,
dum pauperes letificat.
℟. Aspernata seculum
generosi sanguinis
parui pendit titulum,
apprehendens enim fusum
manuum consilio
uictus querit vsum.
℣ In gazophylatium
uidua cum uidua
totum mittens precium.
℟. Egens egenis largiens
sibique nil retinuit,
celeste regnum ambiens
hec presens [12] omne respuit

℣ Fide grandi
spe secura
manum mittens [13] ad futura.
℟ Ceco nato cui nec
sedes erant oculorum
instrumenta lucis dedit
et nature decus redit
per momenta temporum
℣ Nouum hoc spectaculum
idem isti vetus cristi
renouat miraculum.

IN TERTIO NOCTURNO.

℟ Deo decantent [14] omnia,
qui vitam reddit mortuis
elizabeth suffragiis,
et fugat demonia.

℟ Juste lux orta gracie:
late spargens radium
rectis corde studium
ingerit leticie.

℟ Deus palam omnibus
reuelans [15] iusticiam
salutarem gentibus
per hanc fundit gratiam.
℟ Famulis se famulam fecit hec beata
coquine squaloribus gaudens deturpata,
et cor gerens indefessum,
Debiles debilior portat ad secessum.
℣ Sic sedula paupercula lauit
istos illis strauit.

℟. Aman in patibulo dum [16] hester appendit,
holofernis dextram in caput extendit,
Et suum periculo populum defendit.
℟. Manum mittens ad forcia:
sic uincit [17] innocencia.
℟. O lampas ecclesie
riuos fundens olei
medicina gracie
nutrimentum fidei.
Tutelam presta [18] pauidis
calorem minus feruidis:
languidis medelam.
℣. Tu dei saturitas
oliua fructifera,
cuius lucet puritas
et resplendent opera.

LAUDES.

A Dominus Elizabeth
induit decorem:
cuius nunc parata est
sedes in honore.

A Deo cum leticia
seruiens puella,
sub magistri manibus
sustinet flagella.

A Hec ad deum siciens
et currens in siti
carnis desideriis
didicit]19] reniti.

℣ Domo rebus dum ablatis
mendicat hospicium,
in camino paupertatis
benedicit dominum.

℣ In tantis virtutibus
famule [20] fidelis
laudet omnis spiritus
dominum de celis. [21]

SUPER BENEDICTUS.

℣ Cornu salutis hodie
in turribus ecclesie
dominus erexit,
quo de manu phylistei
castra protexit fidei:
ac in viam gracie
pacis et iusticie
plurimos direxit.

AD MAGNIFICAT [22] IN II. VESPERIS.

℟ Recordare mater et patrona
ut loquaris pro filiis bona:
Que presentaris hodie
presencie fili marie.
℣ Eloquium tuum dulce
commendet nos gracie.
℣ Exultet vox ecclesie, [23]
nam caput superbie
Elyzabeth contriuit,
que non exaudiuit

vocem exactoris,
cuius intercessio
nos ab hoc exilio,
reuertentes societ
angelorum choris.

[1] Diem s. Elisabeth [ducissæ, reginæ, viduæ] Andreæ II. regis Hungariæ filiæ † 1231. XIII. Kal. Dec. i. e. 19. Nov. constanter adfigunt nostra Kalendaria. Sacramentarium Bolduense ad eandem quidem Maximinum refert presbyterum, interim recentior manus addidit S. Elysabet vi. Missale Posoniense 1341—28. minio adnotat: Sancte Elyzabeth regine. Strigoniense coll. 1370—20. æque literis rubris inscripsit nomen S. Elyzabeth. Breuiarium monasterii B. Mariæ Virginis Scotorum Vindobonæ [53. b—10.] Sæc. XIV. exeunt. 16. similiter rubro colore XIII. Kal. Nov. Elyzabeth memoria. Ordinarius Strigoniensis 1496. Elizabeth vidue officium fuse percolit, similiter editio eiusdem Veneta 1505., quæ providet, quomodo celebrare oporteat, quando contigerit venire festum s. Elizabeth in octava dedicationis ecclesiæ metropolitanæ Strigoniensis. Ceterum in Kalendariis dome sticis et exteris translatio S. Elisabethæ, quæ a Gregorio II. [1235]. Sanctorum catalogo inserta fuit, die 2. Maji recolitur, sed hoc die celebritatis in corpore nostrorum librorum liturgicorum nec vola, nec vestigium. Posonii A. D. 1207. natam, statuit Montalembert, op. v. VII. 1, 195. — [2] Hoc officium rhythmicum Sæc. XIII. artem redolens, et in libris liturgicis sæpe imaginibus mirum in modum ornatum, edimus ex Antiphonario Posoniensi 1484—2., in quo Sanctæ ducissæ, ut adpellatur, visitur effigies pulcherrima. Noster codex bonas, imo meliores præbet lectiones, quam libri, e quibus Ranke, Chorgesaenge zum Preis der h. Elisabeth p. 6. et Montalembert l. s. c. e manuscripto Virdunensi Sæc. XIV. p. 271. seq. typis suum reddidere. Præterea repenitur in Breu. Scot. Sæc. XIV. ex. — 16., in Diurnali Paul. Gotw. Sæc. XIV—22., Breuiario Zagrabiensi 1403—8., Nagylakiano 1489—12., Kálmáncsehiano 1481—11. Sæc. XV—13., Cantionali Zentmiklósy 1516—18., ut prætereamus silvam librorum liturgicorum ante tempus. Concilii Tridentini typis vulgatorum. — [3] Montalembert l. c. 271.: nascenti. Cod. 1481—11.: nascentis. Similiter cod. Scot. Sæc. XIV. ex. — 16. nascentis. In reliquo præter hanc primam antiphonam in hoc libro ceteræ antiphonæ desunt. — [4] Hymnum istum præscribunt: Diurnale Paulinorum Sæc. XIV—22, Psalterium Blasii 1419—53., Breu. Sæc. XV—13., Ordin. Strig. Nor. 1496. et e. Ven. 1505., Breu. Strig. impr. 1484. Montalembert I. 2, 258.

Ranke p. 18. In secunda familia codicum: Breuiarium Scot. Sæc. XIV—16., Zagrabiensi 1403—8., Kálmáncsehi 1481—11., Nagylaki 1489—12. disponitur cantandus: Gaude felix hungaria. Clichtoveus, eluc. f. 75. v. reddit: Gaude foelix Hungaria, sequenti autem 76. r. Nouum sidus emicuit, sine quinta stropha, quæ doxologiæ est. — [5] In Psalterio Blasii doxologia solum indicatur, reliqua in fontibus germanicis apud Mone, III, 287. et Ranke, l. c. p. 19. leguntur. — [6] Breu. Scot. S. XIV—16: gloria. Codex Sæc. XVI—216. Monasterii B. Mariæ V. in eremo, quæ unam hanc solam continet antiphonam addita Sanctæ effigie. — [7] Antiphonarium Posoniense 1484—2 in lineola super *victoria— mater* inseruit *pia.* — [8] Breu. Scot. Sæc. XIV—16: lactencium; deinde: dum nutrix reficit inquinari sorde deputans. — [9] Breu. Zagr. 1403—8. Kálmáncsehi 1481—11. Nagylakianum 1489—12.: paupertatis. — [10] Breu. Scot. Sæc. XIV—16.: ipsa forcior. — [11] Breu. Scot. Sæc. XIV—16.: refugium. — [12] Aliam lectionem præbet cod. 1403—8.: hoc presens. 1481—11. similiter hoc. 1489—12. hoc. pondus. — [13] Breu. 1481—11., 1489—12.: mittit, ita et Cantuale 1516—18.— [14] Breu. Sæc. XIV—16.: cantent. — [15] Breu. Sæc. XIV—16.: errore scribæ: releuans. — [16] Breu. 1403—8.: quem hester appendit, 1481—11., 1489—12. similiter, Cantuale 1516—18.: tum. — [17] Breu. 1481—11. et 1489—12.: vicit. — [18] Ranke l. c. p. 13. reclamantibus fere omnibus testibus: para. Breu. Strig. impr. 1484.: præstans legit. — [19] Diurn. Paul. Gotw. Sæc. XIV—22.: studuit. — [20] Diurn. Paul. Sæc. XIV—22.: anime. — [21] De hymno cf. n. 4. p. 284. —[22] Habetur præter Antiphonarium 1484—2. in Diurnali Paul. Sæc. XIV—22. Breu. Sæc. XV—13., hiat in aliis. — [23] Breu. 1481—11. hanc exhibet: O beata sponsa xristi Elizabeth quæ meruisti apud regem angelorum suscitatrix mortuorum fieri, quam plurium felix tui depressio et robur humilium, tu pro nobis mater pia roga regem omnium, ut post hoc exilium nobis det uera gaudia. Huic correspondet Breuiarium Zagrabiense typis descriptum a. 1505.

HYMNUS ALTER
DE SANCTA ELISABETH.

Gaude felix hungaria [1]
gaude de christi munere:
laudes [2] in voce varia
corde promas et opere.

Elizabeth sanctissima
de te nascendo prodiit:
rite detestans infima
celeste regnum petiit.

Terrenni regis filia
regi celesti placuit:
electum super milia
querens inuenit: tenuit.

Coniuncta celi ciuibus
uite potatur flumine:
divinis vacans laudibus:
lumen uidet in lumine.

Leta stupet thuringia:
fractis nature regulis:
dum per sancte [3] suffragia
miranda fiunt seculis.

Vite [4] defunctus redditur,
egris confertur sanitas:
claudus directe graditur,
cecos illustrat claritas.

Hanc ergo dignis laudibus
nostra commendet concio,
que nos profusis precibus
commendet dei filio.

Sit laus patri cum filio
sancto simul paraclito,
qui nos purgato vicio:
regno collocet celico.
Amen. [5]

[1] Legitur in Breuiariis manuscriptis 1481—11. et 1489—12., queis respondet typis descriptum Zagrabiense 1505. 1688., nec non Cantuale eiusdem Ecclesiæ 1751. — [2] Cod. 1489—12.: laudem. — [3] Clichtoveus f. 75. v.: sancta. Sic etiam Cant. Zagr. 1751. — [4] Clichtoveus: Vita defunctis. Ita et Cant. Zagr. 1751. — [5] Penultima stropha non minus ac clausula glorificans apud Clichtoveum omnino desiderantur.

SEQUENTIA
DE SANCTA ELIZABETH VIDUA, FILIA REG. HUNG.

Gaude syon quod egressus [1]
a te decor, et depressus
tui fulgor [2] speculi.

Rediuiua luce redit,
o ad alpha quod accedit, [3]
iam in fine seculi.

Poma prima, primitiuos
deus sanctos adhuc uiuos.
uidit in cacumine.

Ut extremos addat primis:
quamuis stantes nos in ymis
suo uisit lumine.

Sed pre multis te respexit,
odor tuus hunc allexit,
et sapor et puritas.

Ut de regum ramis nata
iusta uere sis uocata,
tu dei saturitas.

Gaudent astra matutina,
quod in hora uespertina
ortu noui syderis:

Celi sinus [4] illustratur,
in quo terre designatur
noui signum federis.

Uere sydus tu preclarum,
quod a sole differt parum,
et luna lucidius.

Tu quod sole sis amicta,
carne probat hic relicta
lucis tuæ radius.

O quam dignis luces signis,
uasa rapis a malignis
possessa dæmoniis

Lepre mundans labe tactos
claudos ponis et attractos
in pedum officiis.

Quod negatum est nature
tu virtutis agis iure,
et potes ex gracia.

Vita functos tu reducis:
cecis reddis membra lucis,
et membrorum spacia.

Eya mater nos agnosce
et libro uite nos deposce
cum electis inseri.

Ut consortes tue sortis,
et a penis et a portis
eruamur inferi.

[1] De hoc carmine adeundi codices missalium: Pos. 1341—28., Pos. spec. Sæc. XIV—33., Gotw. Paulin. Sæc. XIV—34.. Pos. 1463—35., Pos. 1478—39. Lamb. et Zagr. 1481—41. atque 42., demum Pos. Sæc. XV. ex. — 49. — [2] Hæc lectio genuina præferenda illi: fulgur, quam habent cod. 1481—41. et 42. Pos. 1478—39. et Sæc. XV. ex. — 49., quæve nec metro ita convenit, nec sensum ornat. Cur Clichtoveus f. 253. v. nullo adducto teste reddiderit: nitor, haud liquet. — [3] Miss. Gotw. Sæc. XIV—34. accidit. — [4] Clichtoveus: sidus, e coniectura posuit.

IN FESTO BEATE ELISABET.

SEQUENTIA.

Jocundetur plebs fidelis:
Helisabeth quæ in celis
scandens gaudet hodie.

Sancta radix et regalis,
sancti regis specialis,
flos et germen nobile.

Sociata vni viro:
fide firma: de tirando
mitem fecit militem.

Sui viri post decessum:
mutat mores: et precessum:
et excessum corrigit.

Quicquid habet dat egenis
magis egens pro egenis:
victum querit manibus.

Curam gerens egenorum:
de spe certa futurorum
seruit egris sedula.

Inmundorum manu munda
sordes tergit: lauat unda
multis immundicias.

Elisabeth ex hoc grata:
tibi iesu: per te multa
hec fecit miracula.

Ceci: claudi: surdi: muti:
sunt defuncti: restituti
sanitati pristine.

Matris penam mitigauit:
fontis aquas immutauit:
in piscibus precibus.

Eia fratres exoremus
hanc: et eius imploremus
proni patrocinia.

Ut nos soluat a peccatis:
sursum ducat cum beatis:
ad eterna gaudia. Amen. [1]

[1] Hanc Sequentiam solum in Missalibus Zagrabiensibus 1481—42 1495—44. manuscriptis et eiusdem Ecclesiæ typis impresso a. 1511 reperimus.

DE SANCTIS PATRONIS REGNI ANTIPHONÆ METRICÆ.

Presul ADALBERTE xristique cruoris aperte [1]
testis, solue deo pro grege uota reo.
Vt deuota bono te plebs edocta patrono
omne scelus fugiat atque superna petat.
Tuque sacer domini superis coniuncte cateruis
rex STEPHANE populis auxiliare tuis.
Virginate uirens nobis HENRICE preceris:
peccati ueniam summaque regna poli.
Rexque LADIZLÆ pro nobis omnibus ora,
ut deus etheream nos ferat in patriam.
Ardua spes mundi solidator et inclite celi
xriste: exaudi nos propicius famulos. [2]

[1] E Missali Posoniensi 1341—28., f. CLVIII. in quo fol. CLV—CLXI. cum notis musicis descriptæ leguntur illæ antiphonæ, quæ in processionibus rogationum, triduo quam Dominicæ ascensionibus solennitas agitur, in stationibus cantabantur. — [2] Hæc clausula post singulam antiphonam repetebatur.

ALIUD SUFFRAGIUM METRICUM DE IISDEM SANCTIS.

Martyr ADALBERTE summe uenerandeque presul,[1]
nobis nune famulis auxiliare tuis:
nil sic perspicuum poterit uox clara referre,
ut decet in tali nunc pacis obsequio.
Hic tibi perpetuis resonant concentibus odas,
et precibus sacris semper habetur honor:
cum leti famuli celebrant hec festa benigni
laudibus instantes nocte dieque tuis.

Sancte dei STEPHANE pie rex et apostole noster
inclite HENRICE uirginate sacer:
rexque LADIZLÆ nostre succurrite genti
quo ualeat digna scandere summa poli.

Humili prece et sincera deuocione
ad te clamantes xriste exaudi nos.

[1] Ex eodem Missali Posoniensi 1341—28. F. CLX. v. seq. — [2] In rubro præscribitur post singulas strophas decantatas, ultimos duos versus semper esse iterandos.

IN DIE SANCTO PENTECOSTES.

SEQUENTIA.

Veni spiritus consolator alme,
mentes tuorum paradisiaca possessione
uisita, iacentes egris moribus,
Imple superna gracia terrigenarum pectora.

Qui altissimi donum dei diceris,
Fons perpetuus spiritalis unctio,
Tu promissum omnipotentis munus esse crederis,
Apostolos tu linguis fundasti sanctos igneis.

Lumen redde cordibus uirtute perhenni firmans miseros:
Verum affer amorem muneraque claritatis plurima,
Hostem repelle inuidum, daque frui pace supera:
duce te preuio ualeamus scandere etherea conuexa. [1]

[1] E Missale Posoniensi 1341—28. Hanc et alias quasdam Sequentias, quas in nostris domesticis fontibus reperimus et nondum editas novimus, prætermittere nolulmus.

IN MISSIS BENEDICTÆ VIRGINIS MARIÆ.

SEQUENTIA.

Stabat iuxta xristi crucem: [1]
videns pati veram lucem:
mater regis omnium.

Vidit caput coronatum
spinis: latus perforatum,
vidit mori filium.

Vidit corpus flagellari:
manus pedes perforari:
mitis a crudelibus.

Vidit caput inclinatum:
totum corpus cruentatum:
pastoris pro ouibus.

Vidit potum felle mixtum:
natum suum crucifixum:
gubernantem omnia.

Jesum [2] pati hec flagella:
vidit mater et puella:
vidit et obprobria.

Audit virgo hec dicentem,
natum suum innocentem:
ecce mater filius.

Pati virgo videt natum:
dicentem est consummatum:
et sic transit gladius.

In dolore tunc fuisti:
virgo pia cum vidisti:
mori tuum filium.

Dolor ingens dolor ille:
dicent sancti plus quam mille:
precessit martyrium.

Virgo mitis, virgo pia:
spes sanctorum, vite via:
virgo plena gratia.

Roga natum et implora:
seruis suis sine mora:
nobis dare gaudia.
Amen.

[1] E Missali Zagrabiensi manuscripto 1473—38, et impresso a 1511. fol. CCLXXII. — [2] Impressum: Christum.

IN LAUDEM BEATÆ VIRGINIS.

SEQUENTIA.

Celi quondam rorauerunt:[1]
nubes ex quo concreuerunt:
concreteque stillauerunt:
uirginis in vterum marie.

Res miranda res nouella:
nam precessit sol de stella:
regem dum parit puella:
viri thorum nescia maria.

Virgo [2] clemens et benigna
cunctorum que laude digna:
tuo nato nos consigna:
pia per suffragia.

Ut carnali quo grauamur
compede sic absoluamur:
Ut soluti transferamur:
ad celi palacia.
Amen.

[1] E Missali manuscripto 1467—37. et impresso a. 1511. Zagrabiensi, f. CCLXXIII., quod addit: *sabbato quolibet, quandoque ista.* — [2] Impressum: Ergo.

ALIA SEQUENTIA DE DOMINA NOSTRA VIRGINE MARIA.

Florens Yesse regula:
vera veris primula
salutem nuncians.

Rosa semper vernula:
tota sine macula:
maculas expians.

Uterus virgineus
fons ortorum puteus:
aquarum viventium.

Immo thronus aureus:
in quo rex ethereus
coronavit filium.

Domus aromatica:
quam arte mirifica
fecit summus artifex.

In qua xristus vnica
sumpta carnis tunica:
consecravit pontifex.
Amen. [1]

[1] Reperitur in Missali manuscripto 1495—44., nec non 1467—37. et typis a 1511. vulgato Zagrabiensi: F. CCLXXIII. *In festo autem simplici vel infra octauas solennes.*

DE VIRGINE GLORIOSA DEI GENETRICE MARIA PER TEMPUS PASCHALE.

SEQUENTIA. [1]

Gaude mater virgo christi:
que per aurem concepisti
gabriele nuntium [2]

Gaude quia deo plena:
peperisti sine pena:
cum honoris lilio.

Gaude quia tui nati:
quem dolebas mortem pati:
fulget resurrectio.

Gaude xristo ascendente:
et in celum te vidente
motu fertur proprio

Gaude que post ipsum scandis:
et est honor tibi grandis.
in celesti palacio.

Ubi fructus ventris tui:
per te nobis datur frui
in perhenni gaudio alleluia.

[1] E Missali Zagrabiensi manuscripto 1495—44. nec non typis vulgato, in quo f. CCLXXII. a præmittitur sequens rubrica: *In missis benedicte virginis marie ab octauis resurrectionis dominice vsque festum penthecostes diebus festiuis et simplicibus. Sabbatinisque infra octauam ascensionis.* — [2] Impressum: nuncio.

ALIA SEQUENTIA DE VIRGINE MARIA.

Te honorant superi:
matrem omnis gratie
maria.
Ad te clamant miseri:
de valle miserie
maria.
Audi voces terge fletus:
nos commenda filio
maria.
Ut nos suo voce tua:
collocet in solio
maria.
Amen. [1]

[1] Ex eodem Missali s. c. manuscripto 1467—37. et impresso Zagrabiensi: *a festo penthecostes inclusive vsque primam dominicam aduentus exclusiue: in festo simplici vel infra octauas solennes feria quarta,* ut habet rubrica. f. CCLXXIII. v.

ALIA SEQUENTIA DE VIRGINE GLORIOSA.

Salutis exordium:
radix salutaris
in salutem gencium:
orta stella maris.

Lylium convallium
virgo singularis
deitatis filium
ex te expers paris

Aue rosa speciosa:
tu flos campi:
tu formosa:
yesse virga nobilis.

Gaude virgo
celi porta:
per te mundo
lux est orta:
mater laudabilis.

Salue dulcis memoria:
fons vite
vena venie:
celi regis cella.

Salue stellato
solio nato
cum dei filio:
mater et puella.

Dulcis mitis et regina:
duc nos saluos a ruina:
per tot mundi crimina:

Transffer tecum ut ualeamus
et cum nato gaudeamus
super celos o maria.
Amen.

[1] Ex eodem Missali manuscripto 1467—37. et impresso 1511. Zagrabiensi l. c.: *feria sexta qualibet pro eodem tempore vt supra.* Versus contra rhythmi leges sunt compositi.

DE SANCTO MICHAELE ARCHANGELO SEQUENTIA.

Decantemus congaudentes,
preciosam recolentes,
angelorum gloriam.

Qui uirtute caritatis,
intuentur trinitatis,
unicam substanciam.

Supra omnem creaturam,
auctor fecit hanc naturam,
rerum ab exordio.

Legislator ut narrauit
hij sunt celi, quos creauit
deus in principio.

Hij ministrant deitati
astant trine unitati
famulantes iugiter.

Pias laudes depromentes
omnes deo concinnentes
sanctus sanctus pariter.

Inter quorum primos primus
est ad celos, per quem imus,
michael archangelus.

Per quem ab egypto motus
ad promissam terram totus
pergit dei populus.

Tu in templo sancto dei
sub figura sacre rei
iuxta aram cerneris.

Stans incensum habet multum,
uapor cuius it ad cultum
are noui federis.

Sed ut tecta detegantur
et in lucem producantur
hec sacra mysteria.

Templum sacrum plebs est xristi,
ara iuxta quam stetisti
cordis consciencia.

Aurum in quo sunt incensa,
mens est prudens et succensa
per diuinum spiritum.

Scandens fumus incensorum
pie preces sunt iustorum,
quas fers ante dominum.

Sternis anguem, cuius ore
rapis predam, sic honore
insignitus gemino.

Plebem xristi cor et sensum,
templum aram et incensum,
offers coram domino.

Ergo signifer polorum,
pie princeps angelorum,
duc ad celi gaudia.

Nos deuote celebrantes
tuas laudes et sperantes
tua patrocinia. [1]

E missali manuscripto bibliothecæ Capituli Posoniensis 1341—28.

CANTIONES SACRAE

DE TEMPORE, FESTIS ET SANCTIS

IN

ECCLESIIS HUNGARIAE

USU RECEPTAE

SECUNDUM ANNI ORDINEM DISTRIBUTAE.

TROPI.

SIVE PROSULÆ IN MISSARUM SOLEMNIIS FREQUENTATÆ. [1]

KYRIALE.

IN ADUENTU DOMINI.

Kyrie [2] Sanctorum lumen illustrator: cœli lumen. Eleison.

Christe, Genitor coronatorque Mariæ. Eleison.

Kyrie, ora pro nobis Virgo Maria in cœlesti Hyerarchia. Eleison.

DE EODEM ADUENTU DOMINI.

Kyrie [3] Patris Unigenite, Emmanuel Gygas, Christe conceptus de Flamine, Deus et homo natus fortis, miserere nobis eleison.

Kyrie ora pro nobis de Virgine, Christe eeleison Virgo Maria in cœlesti Hyerarchia elejson.

PRO NATIVITATE. [4]

Deus pater de cœlis, miserere miseris:
quos de limo creasti, similes tibi formasti,
miseris in terris, succurre nobis, succurre nobis.

Jesu Christe Salvator, sis pius miserator,
quos cruce redemisti, dum mortem pertulisti,
miseris in terris, succure nobis.

Vivificans Spiritus da virtutem cœlitus,
absque tuo Numine, nihil est in homine
miseris infirmis, succurre nobis, succurre nobis. Amen.

IN PASCHATE. [5]

Kyrie, Surrexit Christus a morte. Eleison.
Christe, sis nobis dux Vitæ, resurgens a morte. Eleison.
Kyrie, Qui Natum ostendisti gratum Mariæ. Eleison.

IN ASCENSIONE DOMINI. [6]

Kyrie, qui ascendisti ad Cœlos hodie, ad dextram
Patris residens. Eleison.
Christe solio de excelso respice:
Jesu Christe miserere nobis:
Tuos famulos, qui deuote colunt ascendentem:
mundo corde, puraque mente. Eleison.

Kyrie, qui surrexisti et ad cœlos ascendisti:
tu nostras sucipe preces, ad te pie clamantes. Eleison.

IN PENTECOSTE. [7]

Kyrie, fons bonitatis Pater ingenite:
a quo bona cuncta procedunt. Eleison.

Christe, Unice Dei Patris genite,
Jesu Christe miserere nobis.
Quem de Virgine nasciturum Mundo mirifice,
Sancti prædixerunt Prophetæ. Eleison.

Kyrie, Ignis divine pectora nostra succende,
ut digne pariter te laudare possimus semper. Eleison.

IN SOLEMNITATE CORPORIS CHRISTI. [8]

Kyrie, Jesu Christe, Corpus tuum tradidisti
per quod mundum redemisti, salvasti. Eleison.
Christe panis vitæ, rex cœlice, Mundi salus et vita. Eleison.
Kyrie, caro Christi, Panis Sancte et medice, per quod mundum redemisti, salvasti. Eleison.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM. [9]

Kyrie, Festum hodie omnium Sanctorum: Veneremur solemnizantes. Eleison.
Christe, Diem hunc nobis gratum tribue, Jesu Christe miserere nobis.
Cuius decoris laudes canamus hodie: grates tuæ piæ clementiæ. Eleison.

Kyrie, Jesu benigne, Sanctorum Rex Angelorum,
Omnium Sanctorum.
In aduentu sis propitius. Eleison.

DE BEATA MARIA SEMPER VIRGINE. [10]

Kyrie, Virginitatis amator inclyte:
Factor et Creator Mariæ Eleison.

Christe, Agie, Gigas fortis germine,
Jesu Christe miserere nobis:
Qui pro homine, homo sine virili semine,
prodiisti de ventre Mariæ. Eleison.

Kyrie, qui incarnatus, de Mariæ ventre natus:
sub nostra specie, corpus elegisti Mariæ. Eleyson.

PRO MISSA SOLEMNI. [11]

Kyrie Deus creator, hominis pie plasmator,
creaturæ quaæso tuæ, miserere elejzon.
Christe homo, iste, quem redemisti,
ne pereat, miserere. Eleizon.
Kyrie sancte Deus, Patris et Filii Flamen:
quos vivificas iuvamen his præbe salutis. Amen.

PRO DOMINICIS PER ANNUM. [12]

Kyrie, Kyrie eleizon, Deus Pater de cœlis,
miserere miseris, qui peregrinantur in terris.
Jesu Christe salvator, sis pius miserator orbis,
miserere nobis.

DE MISSA COMMUNI. [13]

Kyrie, Magne Deus potentiæ,
liberator hominis transgressoris mandati. Eleison.
Christe Geniteque culpas Adæ,
qui venisti solvere. Eleison.
Kyrie, cuius natus Emmanuel restauravit:
quod Adam primus homo perdidit. Eleison. [14]

GLORIA DE BEATA. [15]

Domine fili vnigenite iesu xriste.
Spiritus et alme orphanorum paraclite.
Domine deus agnus dei filius patris.
Primogenitus Marie virginis matris.
Qui tollis peccata mundi miserere nobis.
Qui tollis peccata mundi suscipe

deprecacionem nostram.
Ad Marie gloriam.
Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis.
Quoniam tu solus sanctus Mariam sanctificans.
Tu solus dominus Mariam gubernans.
Tu solus altissimus Mariam coronans.
Jesu xriste cum sancto spiritu in gloria
dei patris amen.

SANCTUS IN NATALI DOMINI.

Sanctus a quo sunt omnia,
cuius omnipotencia potest impossibilia.

Sanctus. Per quem sunt omnia, cuius mira gracia
a prope uidet humilia.

Sanctus. In quo sunt omnia,
cuius sapiencia excedit consilia.
Dominus deus Sabaoth.

Sanctus. Deus pater, cuius presencia
bona ministrat omnia.

Sanctus. Verbum patris perhenne, gaudium
mundi, salus uita fidelium.

Sanctus. Deo patri laudes, filio cum spiritu
reddat hæc concio.

Domine deus sabaoth. Pleni sunt celi etc. [16]
Alleluja. Dies sanctificatus illuxit nobis,
uenite gentes et adorate dominum,

quia hodie descendit lux magna super terram.
Gloria in excelsis deo.

‚ITE MISSA EST' LATINE ET HUNGARICE.

Ite, ite benedicti in viam pacis, Christus
Patri, hostia vera pro vobis missa est.

Deo qui est Alpha et O., Uni trino, sempiterno:
Omnes chori Redemptori dicamus gratias.

Mennyetek el ô áldottak A' békességnek úttyára,
Kristus való Szent áldozat Értetek menyben küldetet.

Megváltónak, és Attyának, ki a' kezdet és a' vége,
Szent Lélekkel egy Istenségnek, Nagy hálá örökké légyen. Amen. [17]

[1] Iuuat syllogen troporum sive prosularum, in Missarum solemniis frequentatarum, quæ singulares sunt, sed in nostris fontibus domesticis rarissime inveniuntur concinnare. Cf. p. 17. s. — [2] Kajoni, Cantionale catholicum. Csik-Somlyó. 1676. p. 1. V. p. 67. s. — [3] Náray, Lyra Cœlestis. Tyrnaviæ 1695. p. 15. Cf. p. 71. — [4] Náray, Lyra Cœlestis p. 24. Adnotam: 'Dum Virgo vagientem'. — [5] Kajoni, Cantionale catholicum p. 234. In ed. Balas A. 1719. p. 180. — [6] Kajoni, Cantionale catholicum p. 256. Nota 'Fons bonitatis'. — [7] Kajoni, Cantionale Catholicum p. 263. — [8] Kajoni, Cantionale catholicum p. 277. — [9] Kajoni, Cantionale catholicum p. 449. — [10] Kajoni, Cantionale catholicum p. 350. In ed. Balas p. 285. hanc præsefert inscriptionem: In solemnitatibus Beatæ Virginis. Similis tropus una cum melodia legitur apud A. Reiners, Unbekannte Tropengesänge. Luxemburg. 1887. p. 16. — [11] Náray, Lyra cœlestis, p. 87. addita observatione: Ad notam 'Kyrie magne Deus'. — [12] Náray, Lyra cœlestis, p. 95. — [13] Kajoni, Cantionale catholicum, p. 507. Habetur in eodem p. 650. seq. inter Cantus Funebres Introitus Missæ pro defunctis usque ad Kyrie eleison. — [14] Meminisse juvat in Missali Posoniensi 1341—28. reperiri ad tonos musicorum, sine textu, adpositis solummodo pri-

mis vocibus, descripta: *Kyrie. Cunctipotens genitor; Lux et origo; Orbis factor; O Pater excelse et Pater cuncta.* In Cantionali manuscripto Fr. J. Kajoni 1650. cum cottis inveniuntur *Kyrie:* Magne Deus; Fons pietatis; Paschale; feriale in Pascha; Dominicale in æstate; cunctipotens; de Apostolis; de Angelis seu Kápolna; de uno Martyre; Baxa seu de Martyribus; de Virginibus; de Confessoribus; de s. Crucē; in Adventu et Quadragesima. Restat hic ut silentio haud prætereamus: inter codices bibliothecæ studii Cracoviensis esse librum choralem [Inv. 126. 2.] sive graduale Sæc. XV., in quo habetur hoc rubro distinctum Kyrie: Sequitur *vngaricum Kyrieeleison.* — [15] E præambulis 'Gloria' quorum apud Reiners l. c. p. 51. supra sexaginta reperiuntur, in nostris fontibus pauca occurrunt. Quod autem hic typis descripsimus, hausimus e Missali Sæc. XV. exeunt. XV—49. Idem ad literam continetur in codice mss. 1459—36. — [16] E Missali Posoniensi 1341—28. Reperitur apud Kajonium nostrum p. 510. *'Gloria in excelsis Deo. et in terra pax sit credentibus* etc.' item leguntur p. 5. pro Aduentu Domini duæ prosulæ super Sanctus: *'Omnes unanimiter mundi nationes: dicite svaviter juvenes et senes'* Item: *'Resonemus pariter cum tripudiali, voces tonent per nubila, Christo jam venienti';* quæ cum magis hymni quam tropi rationem præseferant, typis haud describenda esse duximus. — [17] Náray, Lyra cœlestis, l. c. p. 94. 95.

IN ADVENTU DOMINI.

Mittitur ad Virginem Dei fortitudo,
Archangelus Gabriel, summo qui de Cœlo
Lapsum primi hominis restauraret Mundo,
Qui deceptus ab hoste, tenebatur Lymbo.

Ave, inquit Angelus, Virgo benedicta,
Est nam tecum Dominus, gratia tu plena,
Quo audito turbatur, Virginum Regina,
Confortatur ab illo, ut esset secura.

A Sancto nam flamine eris conceptura,
Regem Regum Dominum Deum paritura,
Statim se humiliavit Domini ancilla,
Fiat mihi, inquit hoc secundum prædicta.

Gloria sit æterno atque Patri summo,
Nec non ejus filio Jesu perbenigno,
Simul et Consolatori Spiritui Sancto,
Trino simul, ac uni altissimo Deo. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cant. cath. p. 15. Apud eundem leguntur insuper de Adventu Domini hymni: P. 19. *Missus est Archangelus ad Virginem ire,* ut salutaret eam. Ave dicens mire. Quæ refringeret vires iam potestatis diræ. P. 27. *O aurora lucidissima,* mater Christi Virgo pia, subveni nobis Maria.

CONCEPTIO IMMACULATA BEATÆ VIRGINIS MARIÆ.

I.

Salve mundi Domina Cœlorum Regina,
Salve Virgo Virginum stella matutina:
Salve plena gratia clara lux divina,
Mundi in auxilium Domina festina.

Ab æterno Dominus te praeordinavit,
Matrem Unigeniti verbi quo creavit:
Terram, ponthum, æthera, te pulchram ornavit,
Sibi Sponsam, Adamus in qua non peccavit.

Salve Virgo sapiens, domus Deo grata,
Columna septemplici mensaque ornata:
Ab omni contagio Mundi præservata,
Ante Sancta in utero parentis, quam nata.

Tu Mater viventium, et porta Sanctorum,
Nova Stella Jacob Domina Angelorum:
Zabulo terribilis, acies Castrorum,
Portus et refugium sis Christianorum.

II.

Salve arca fœderis, Thronus Salomonis,
Arcus pulcher ætheris, rubus visionis:
Virgo frondens germinis vellus Gedeonis,
Porta clausa Numinis, favusque Samsonis.

Decebat tam Nobilem Natum præcavere,
Ab originalica labe Matris Evæ,
Almam: quam elegerat Genitricem vere,
Nulli penitus sinens culpæ subjacere.

Salve Virgo puerpera, Templum Trinitatis.
Angelorum gaudium cella puritatis:
Solamen mœrentium, hortus voluptatis,
Palma patientiæ, Cedrus castitatis.

Terra es benedicta Sacrdotalis,
Sancta et immunis culpæ originalis:
Civitas Altissimi, porta Orientalis,
In te omnis gratia Virgo singularis.

III.

Salve Urbs refugii, turrisque munita,
David propugnaculis armis insignita:
In Conceptione charitate ignita,
Draconis nam potestas est a te contrita.

O mulierum fortis et invicta Judith,
Pulchra Abisai Virgo, verum fovens David
Rachel ut curatorem Aegypti gestavit,
Salvatorem sic Mundi Maria portavit,

Salve horologium quo regradiatur,
Sol in decem lineis, verbum incarnatur:
Homo ut ab inferis ad summa tollatur,
Immensus ab Angelis paulo minoratur.

Solis hujus radiis Maria coruscat,
Consurgensque aurora in conceptu micat:
Lilium inter spinas quæ serpentis terat,
Caput, pulchra ut Luna, errantes collustrat.

IV.

Salve Virgo perflorens, Mater illibata,
Regina clementiæ stellis coronata:
Supra omnes Angelos pura immaculata,
Atque ad Regis dextram stans veste aurata.

Per te Mater gratiæ, dulcis spes reorum,
Fulgensque Stella maris, portus naufragorum:
Patens Cœli Janua, salus infirmorum,
Videamus fac Regem in Aula Sanctorum. Amen.[1]

[1] Kajoni, Cant. cath. p. 420. s. Nota: Küldeték Szüz Szent Leányhoz. Alius brevior de Eadem Deipara sine macula originali concepta habetur p. 420.: ‚Stella Jacob, Maria nascitur, cuius ortu mundus hic pascitur, Anna matre Flos oritur, cuius odore serpens moritur'.

IN NATIVITATE DOMINI. [1]

Coelô rores pluunt flores,
et terras inebriant;
Dulce melos implet Cœlos,
Angeli conjubilant.

Rident sata, virent prata,
Nato Regi parvulo;
Gaudent montes, saltant fontes,
magno mundi Domino.

Mater plorat cum adorat
Deum factum Hominem,
Natus ridet, quando videt
Charam Matrem Virginem.

Vitant caulam petunt Aulam
Regis nati Cœlicam,
En pastores sunt cantores,
Jesu cantant Ecclogam.

Ridet fœnum inamœnum:
Et ridet præsepium,
Sic innectens, sic amplectens
Universi Dominum.

En adstantes animantes
fuso fovent spiritu,
Admirantes, salutantes
Parvulum cum gemitu.

Cum nivalis hyemalis
casam inflat Boreas,
En tenella mollicella
membra tremunt choreas.

Crassô filô ruptô linô
Virgo ligat parvulum,
Et algentem et trementem
Mater fovet Filium.

Nostrum pectus Christo lectus,
et sit cor Præsepium,
Deo plenum caro fœnum,
Et sit pectus Stabulum. Amen. [2]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 81. Nota: O Istennek Szent-Anya. vel omni dic die Mariæ. In ed. Balás habetur varians lectio: *agunt* choreas p. 70. — [2] Iste hymnus de Natiuitate Domini legitur apud eundem collectorem p. 80. stropha attamen secunda ita composita: Cœlum plaudit, tellus audit, quam est svavis musica! Angelorum turba gaudet, Nato Deo concinit; hanc excipiunt aliæ quatuor diversæ strophæ. Cetera paucis illis adnumerandus est, qui in Cant. cath. Kisdi 1651. reperiuntur coll. p. 263. Porro apud eundem editorem Kajoni magno numero habentur cantiones natalitiæ, quantum nobis constat anecdotæ, quarum initia h. l. describenda esse duximus: Sic p. 46. *Beata immaculata,* Virgo puerpera. Quam pura es creatura, tam digna viscera. R. Concipere in ubere, lumen Paternæ gloriæ. P. 87. *Cor tibi Jesu offerro,* o cordis sponsule, et tota mente dedico, mi suavis parvule. R. Amore tui ardeat, totumque in te transeat, o mi beate pupule, pulchelle Jesule. F. 72. *Dormi mea gratia,* dormi mea Rosa Bellula, tenellula, gemma pretiosa. P. 78. *Dulci collo pendens pondus,* ludit inter basia: Onus leve cui mundus,

Matre ridet socia. P. 48. *Dulcis Jesu, dulce nomen,* dulcis Dei Genitrix, dulce cœlum, dulce solum, dulce matris gaudium. R. Dulcis natus nobis datus, dulcis Dei Filius, Dulcis chorus, dulcis thorus et præsepium. P. 91. *Eia mea anima,* Betlehem eamus, virtute magnanima puerum quæramus. P. 85. *Exultet et laetetur,* totusque iucundetur, Mundus, tuo natali, o Jesule mi, o pupule mi. P. 79. *Gratulare Virgo singulari privilegio,* Jucundare sacro decorari puerperio. Quæ mirante natura, genuisti pura. Salutiferum mundo parvulum. P. 90. *Jam divini succensum amoris* ignem sentis: O! Divine Puer, ne des finem huic incendio. P. 49. *Infinitae bonitatis, Et immensae charitatis,* Scenam recludit præsepium. Hic ignis friget, hic amor riget, hic Deus iacet, hic verbum tacet, hic immortalis nascitur mortalis. P. 93. *Laetare Virgo Israel,* quâ natus est Emmanuel. Quæ eras ante filia, nunc Matris habes gaudia. P. 37. *Magnum nomen Domini Emmanuel,* quod annuntiatum est per Gabriel. Hodie apparuit. P. 82. *O Angeli, cito accurrite,* Regique syderum applaudite: Puellulo concinnite, Gementi dulce melos fundite. P. 61. *O aestuantis animae* dulce delicium, o naufragi sub pectore cordis refugium. Lacrimantis suspirium, suspirantis solatium, Tuo ore nutantium, medela cordium. P. 92. *O gratiose Jesule,* duro cubas in stramine, amor cares amoribus, vitam necas doloribus, o Jesule gratiose. P. 63. *O Jesule mi floscule,* o mei pectoris animule, Quis hominum tam rigidum tibi, Pupule stravit lectulum? P. 81. *O Jesule! dulcedo cordium,* Cupido mentium, tenellule. O! unicum bellissimæ formæ compendium Puellule. P. 78. *O mi dulcis Jesule,* Pusio venuste, Virginis puerperæ. Svavianda proles, Quo dolore bellulus, Vulculus madescit. Aureis, que lacrymis gemmulant ocelli. P. 79. *O mi dulcis Jesule Sponsule decore,* Ubi es? ah ubi es? langueo amore. Quis te fovet lectulus, lectulus plumatus? Quæ te fovent cunulæ beatæ? P. 88. *O! Mi pulcher floscule,* Dulcis Jesu, Basiande Parvule, Svavis Jesu; Unde tibi lectulus Hic tam durus? merus paliurus. P. 64. *O Puer dilectissime,* tu moves pectora; o Jesule chare, ut Sydera clare, O parvule Nate, plus millies grate, Tu moves pectora, Tu moves pectora. P. 60. *Panditur Coeli atrium,* Alleluja, Mittitur medius trium Mundo. Alleluja. Volens hic Cœlos relinquit, Alleluja, Salvus homo ut sit, inquit Veni. Alleluja. P. 93. *Puellulus nobis natus est,* ex Virgine Maria. Per quem mundus salvatus est. Canamus Alleluja, canamus Alleluja. P. 77. *Quis te tenet in conclavi castitatis abditum?* Tot jam annis exspectavi ante sæcla conditum. Redde pignus quod tulisti Virgo, manens integra; Satis alvo nutrivisti Matris, dones ubera. P. 73. *Redemptor Orbis natus est,* Maria Virgo Mater est. O perbeatum nuncium, o dulce cordis gaudium. — Demum p. 68—71. leguntur sexdecim rotulæ pro Nativitate Domini nostri Jesu Christi, quæ sequenti

modo inchoantur : *Resonet in laudibus. — Salve Jesu parvule. — Nascente Christo Domino. — Angelus pastoribus. — Omnis mundus jucundetur. — Coelum gaude, terra plaude. — Puer nobis nascitur de pura Virgine. — Collaudemus Christum Regem. — Psallite unigenito Christo Dei filio. — Angelus ad Pastores ait. — Venit lux in mundum. — Promit vox Angelica. — Psallite senes, psallite iuvenes. — Verbum caro terris degit. — Quem pastores laudavere. — Largum vesper, Rex Gloriae, da nobis hodie.*

DE NATIVITATE CHRISTI.

CANTIO PASTORICIA.

I.

Plaudite, collætamini, [1]
læti dum ad nos Angeli,
venerunt; hæc magnalia,
pastores admiramini. Alleluia.

In Betlehem properemus,
natum regem salutemus,
Redemptor orbis natus est:
hæc gaudia nunciemus. Alleluia.

Praesentes, nato,
parvula offeremus munuscula,
solabimur melodia,
plaudentes dulci fistula. Alleluia.

Mundus lætetur, exultet,
Deum laude concelebret,
populus omnis jubilet,
rex, pastor, cantilet. Alleluia.

II.

Vagit infans, intra arcta,
constrictus præsepia: Pro humana sorte natus,
in summa miseria,
Pro nostra salute natus,
Deus verus homo factus, uuuuuuuus uuuuuuuus,

Jesus Mariæ filius,
Alleluja alleluja Alle alleluja,
all allehehe heheheheheheheh Alle Alle Alleluja,
Ha ha ha ha ha Alleluja
Alle Alleluja, alle alleluja, Alle Alleluja. [2]

Bos et asinus recognoscunt, Creatorem Dominum,
Ac spirando blande fovent frigidum præsepium,
o tu duri cordis homo
Salvatorem cur per scelus, expellis de tua domo?
oooo oooo oooo Expellis de tua domo Alle Alle.

Vigilantibus de nocte, Pro grege et ovibus,
Angeli comparent læti, in campo pastoribus,
qui præsepio cubantem, recreant sic dulci plausu,
de cœlo datum Infantem
eeeeeeem eeeeeeeem. De cœlo datum Infantem. Alle Alle.

Surge quoque tu mi homo, de peccati somnio,
mundi Salus, Jesus venit de cœlesti solio,
puro corde ipsum ama, mundum sperne,
pro salute: unice Jesum inclama
aaaa aaaa aa aa aa uni Jesum inclama. Alle Alle. [3]

[1] Náray, Lyra cœlestis, p. 31. ‚Eadem Cantio latinè ad Notam eandem' vid. Örüllyetek, p. 330. — [2] Náray, l. c. p. 54. s. ‚Sequens Cantus,

inquit auctor, non poterat suo proprio loco apponi propter defectum notarum, adeoque spectat ad Cantionales Natales supra iam habitas'. Harum secunda legitur p. 32. seq. ,*Haec quae facis ô mi Deus !* quam sunt mirabilia. Ut Salvatus homo reus tendat ad sublimia. Aaaa deseris Aetherea Aaa, Venis ad Virginea, Casta pura viscera. Homo factus, reclinatus vili in præsepio, pio pio pio et vili præsepio. Eeeee dormi ô mi parvule. Eeeemelite infantule'. — [3] Reperiuntur in Lyra cœlesti Nárayi inter cantiones latinas, sequentes quæ alibi frustra quæruntur: P. 46. De contemptu mundi: *In me luctatur animus, premor dolore, Mens cum adverso sensuum certat amore.* P. 49. Alia de eodem: *Vale mundus, lusum satis, fides debent frangi, in servivi tibi satis.* P. 50. De amore Dei erga hominem et vicissim hominis erga Deum: *Homo quod sit, noscat, amet, est beatus, hoc fine a summo Numine est creatus.* P. 72. Cantio animæ devotæ, in persona Mariæ Magdalenæ Christum suspirantis et inquirentis: *Magdalena mortuo Jesu et sepulto, mane dum non reperit ipsum in sepulchro.* P. 163. *Virgo gaude omni laude digna et praeconio: quae damnatis libertatis facta es occasio.*

DE NATIVITATE DOMINI.
HYMNUS LINGUA LATINA ET VERNACULA HUNGARICA COMPOSITUS. [1]

In dulci jubilo, Zengjen víg ének-szó,
Mi megváltónk nyugszik in præsepio,
és fénlik mint a fényes nap, Matris in gremio,
Alpha est et O., Alpha est et O.

O Jesu parvule, ó kisded gyermecske,
Szivünket vigasztallyad, o puer optime.
Minden te javaiddal, o Princeps gloriæ,
Trahe nos post te, Trahe nos post Te.

Ubi sunt gaudia, A' mennyei hajlékba,
Nagy örömmel éneklik, nova cantica,
Mind a mennyei Karok, in Regis curia,
Eja gloria! eja gloria!

Mater et Filia, A szép szüz Maria,
Mi mind el-vesztünk volna, per nostra crimina,
De ő nékünk meg-nyerte, Cœlorum gaudia,
Eja qualia! eja qualia!

[1] Kajoni, Cantionale catholicum. 1676. p. 47. Hæc cantio mixta e paucis illis huius generis est, quæ in Cantionali Kisdiano leguntur cum notis musicis p. 30.

DE NATIVITATE CHRISTI.

CARMEN PASTORICIUM LINGUA VERNACULA.

Örüllyetek, vigadgyatok, Es nagy dolgon csudályatok. Mert fényes égbül, Angyalok, Hozánk jöttek ô pásztorok. Alle, Alle, Alleluja. Alle, Alle, Alleluja. Alle, Alle, Alleluja. Alle, Alle, Alleluja.

Dicsőség, igy éneklének, Az magosságban Istennek: És békesség földieknek, Jó akaratú Embereknek. Alle.

Menybül le szállot fényesség, környül vött vala dicsősség, Minnyájan hogy elijedénk Szörnyű dolgon megfélemlénk. Alle.

Angyal monda: ne féllyetek, Im nagy örömet hirdetek, Melly lészen minden népeknek, Jer mindnyájan örüllyetek. Alle.

Mert néktek ma el-küldetett, A' ki régen igirtetet, Üdvözitő Betlehemben, Ur Krisztus ma születtetett. Alle.

És ez tinéktek, a' jele, Találtok jászolban fekve, Polyában kisded gyermecskét, Ki Jésusnak nevezteték. Alle.

Jertek tehát, és siessünk, Látván Messiást hirdessünk, Illy új, nagy, Szent dolgot mindgyárt; örülyön az egész világ. Alle.

Imádgyuk ötet méltó okkal, Tisztellyük ajándékokkal, Vigasztalyuk ének szóval, Nótákot fujjúnk sipokkal. Alle, alle. Amen. [1]

[1] Náray, Lyra cœlestis, p. 30. 1.

ALIUD CARMEN DE EADEM LINGUA VERNACULA.

Kisded gyermek siránkozik fekve szoros jászolban, a barmok közt születeték, nyomorúlt istállóban, Az emberért lőn világra, mi testünket vőn magára, örök Istennek Szent Fia, aaaa, aaaa, aaaa, a, aaa, örök Istennek Szent Fia; Alle alle.

Ökör, szamár meg ösméré teremtőjét és Urát, Lehelléssel melegitik jászol hideg nyoszolyát, ô te kemény ember, szive, mért nem akarsz Meg-váltodat, ösmérni és lenni hive, eeee, eeee, eeee, eeee ösmérni és lenni hive. Alle alle.

Az angyalok pásztoroknak, örömmel meg jelenték, Hogy világ Üdvözitője Betlehemben születék, Kik sietvén oda menni hogy tisztelnék az Úr Jézust, Igy kezdenek énekelni, iiii iiii i, iiii i, igy kezdének énekelni. Alle alle.

Serkeny fel te-is ô ember a' büneid álmából, Im, a' Jesus te megVáltód jött Égi magasságból, Szived csak őtet ohajcsa, Hogy üdvözüly, e' világhoz igen nagy közit ne tarcsa aaaa, aaaa, a, a, aa, a, a, aa. igen nagy közit ne tarcsa. Alle alle. [1]

[1] Náray, Lyra cœlestis, p. 56.

IN CIRCUMCISIONE D. N. J. C.

Puer circumciditur, Dulcis Jesus:
Cui Nomen imponitur, Svavis Jesus.
O! medela vulnerum, Dulce Nomen; Pietatis Omen.

Dans cruorem tenerum, Dulcis Jesus,
Meum levas humerum, Svavis Jesu.
Nefas circumcidere dein' ullum, post dulcem Puellum.

Culter ille saxeus, Dulcis Jesu,
Per Te totus lacteus, Svavis Jesu:
Nos jam nequit lædere, hebes factus;
ad Petram confractus.

Dulce Nomen meruit, Dulcis Jesus,
Qui se dulcem præbuit, Svavis Jesus:
Dum Legis aspredinem mollefecit;
Jugum svave jecit.

Legem priscam dum necas, Dulcis Jesu;
Novum Annum revocas, Svavis Jesu;
O beata novitas gregis Christi!
privans Lege tristi.

Foelix Novus Annus hic, Dulcis Jesu;
Per te nobis currat sic, Svavis Jesu:

Si cum Tuo nomine consentimus;
Tecum Jesu simus. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cant. cath. p. 104. P. 95. pro ‚novo anno' exhibetur carmen: *Puer natus in Betlehem:* Unde gaudet Jerusalem. Lætemur in Domino, in hoc novo anno. Primum comma legitur apud Daniel, thes. hymn. I, 323. sed sequentes versus ex integro a nostris differunt. Hymnus præmissus l. c. p. 104. habetur, cum admonitione cantandum esse iuxta notam: ‚O mi pulcher floscule'.

IN DIE EPIPHANIÆ DOMINI.

O Præclara lucidaque Stella hodie exorta,
Splendor cujus Mundi hujus oras penetravit,
Tenebrasque universas procul abdicavit.

De longinquis hi tres Magi terris adsunt Zelo cordis,
Tria dona Deo grata secum deferentes,
Orbis terræ Sanctum Regem, pie requirentes,

Postquam ergo iter acceperunt, Betlehem intrarunt:
Stella, casa demonstrata, stat: ubi Maria
Prole sancta vigilabat, Mundum redemptura.

Simul una in domum intrarunt, pie salutarunt,
Ac infantem verum esse Deum agnovere,
Hominemque hunc Mundo mori credidere.

Auro puro Christum venerantur, Regemque fatentur,
Thure sancto tanquam Deo gratificabantur,
Hominique morituro Myrrha donabatur.

Per aliam viam rediere, Angelo jubente,
Ut Herodes ira fervens sic illuderetur,
Regisque jam recens nati oblivisceretur.

Haec nunc vobis pro exemplo damus, vosque informamus,
Trium horum sequamini vestigia Regum,
Hominem ac Christum verum adorantes Deum. Amen.[1

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 107.

IN FESTO S. S. NOMINIS JESU.

Vis tibi dicam Jesu mi?
Mei amorem animi?
Quo accensus incalescit, inardescit.
Quidquid amabile Mundus dat,
Cor Jesu minus æstimat.

Terra thesauris allicit,
Flores spirantes exerit,
Monstrat flores, monstrat frondes, Urbes, montes.
Quidquid amabile Terra dat,
Cor Jesu minus æstimat.

Mare corallum jactitat,
Se diligendum prædicat,
Uniones et Syrenes, fontes omnes.
Quidquid amabile Mare dat, Cor Jesu etc.

Flabilis Aura sibilat:
Aves in me circumvolant,
Quidquid vivit, per me spirat, et se gyrat.
Quidquid amabile aura dat, Cor Jesu etc.

Ignis ad hæc ingreditur,
Is ita cor alloquitur:
Suum vitalem dans ardorem,
Quidquid amabile Ignis dat, Cor Jesu etc.

Caro venatur sensibus,
Sensus adhæret dapibus,
Inescatur, impinquatur, dilatatur.
Quidquid amabile Caro dat,
Cor Jesu minus æstimat.

Doemon irrepit callidus,
Allicit cor honoribus,
Ponit fraudes inter laudes, cantus, saltus.
Quidquid amabile Doemon dat, Cor Jesu etc.

Adde mundorum millia,
Mille millena gaudia
Cordis æstum non explebunt, non arcebunt.
Quidquid amabile Totum dat,
Cor Jesu minus æstimat. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 292. cui hymno præmittitur sequens epigraphe: ‚Affectus in Jesum super omnia amabilem. Per contemptum quatuor Elementorum'.

ALIUS HYMNUS AD JESUM.

Veni Jesu, veni amor,
Ad te tendit mentis clamor
Exspectatus Orbi datus.
Veni Sol illabere.

Tu es Cœli Jesu lumen,
Veni charum, veni Numen:
Exardesce, illucesce,
Veni Jesu propera.

Sine te est nulla quies,
Tristis in tenebris dies:
Suspiramus exspectamus,
Veni Sol illabere.

O affulge nostra vita,
Tota spes est in te sita
Recreari, animari,
Per te volunt pectora.

Ecce tibi pando sinum,
Veni decus o Divinum:
Date cito, cito date,
Dulce pondus sidera.

Veni ergo exspectatus,
Jesu sol Mundo donatus:
Veni cito ad me vita,
Veni, curre, propera. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 646. — Idem Cantionale Kajonianum continet porro sequentes hymnos de Sanctissimo Nomine Jesu: P. 293. *Ego amo te et tu amas me,* o dulcissime Seraphim rex, salus hominum, vita et spes. Eadem p. *Gaudete dulces lacrymae,* cesset dolor, o Jesus plenus gratiæ, crescit amor. R. Amor Jesu. P. 295. *Jesu cordis gaudium,* salve Jesu, pectoris incendium, salve Jesu. Animæ præsidium, Salve Jesu, Salve bone Jesu. P. 377. *Jesu Salvator, Mundi amator,* Tu es florum flos, o Jesu pie, Fili Mariæ Eja audi nos. Idem carmen cum aliquibus variantibus legitur p. 291.

DE PURIFICATIONE BEATÆ VIRGINIS MARIÆ.

Maria in Urbem vadit,
Piis votis Templum adit,
Et sistit se Domino.

Ecce qua humilitate,
Mater plena majestate,
Stat ad Templi limina.

Quam devote, quam profunde,
Instar fœminæ immundæ,
Ibi se humiliat.

En ut pro oblatione,
Et sui mundatione,
Sacerdoti supplicat.

Eja! eja! imiteris,
Quisquis tantam intueris,
Virginis modestiam.

Discas te humiliare,
Dei leges observare,
Frangere superbiam.

Sed in templum penetremus,
Et ibi consideremus,
Virginale gaudium.

Audiamus Simeonis,
Cœlicis repleti donis,
De Jesu præconium.

Et cum quanta svavitate,
Hunc ex brachiis beatæ
Virginis excipiat.

Et ut eo delectetur,
Et in illo se soletur,
Jamque mori cupiat.

Hunc agnoscit suum Numen,
Gentium futurum lumen,
Plebis suæ gloriam.

Multos in hoc surrecturos,
Et per illum transituros,
Ad Cœlestem Patriam.

Quin tu simul hic lætaris,
Et te pariter solaris,
O peccatrix anima.

Nam quæcunque hic contingunt,
Ad te spectant, te attingunt,
Pro te fiunt omnia.

Pro te puer præsentatur,
Idem jam pro te precatur
Patrem, ut indulgeat.

In se ponit mala tua,
Ut tibi det bona sua,
Gratiam restituat.

Tu pro tam ingenti bono,
Venerare vultu prono
Salutare Domini.

Deo Patri da honorem,
Filio refer amorem,
Gratiam Spiritui.

Genitrici te commenda,
Illam roga per tremenda
Cordis sui spicula.

Ut dignetur ad altare
Domini te præsentare,
in Cœlesti gloria. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 405. Hymnus iuxta notam hymni 'Stabat Mater dolorosa' cantandus.

PRO SACRA QUADRAGESIMA.

Ave Manus dextra Christi,
Perforata plaga tristi.
Nos ad dextram jube sisti,
Quos per Crucem redemisti.
Jesu dulcedo cordium.

Ave palma Jesu lævæ,
Sic confixa plaga sæva,
Nos ab illa morte leva,
Quam produxit Mater Eva.
Jesu dulcedo cordium.

Ave vulnus dextri pedis,
Aedem mentis pie lædis,
Dum ad eam sæpe redis:
Esto nobis spes mercedis.
Jesu dulcedo cordium. Amen. [1]

[1] Cum hac in parte altera Hymnarii latino — hungariici rariora cantica in libro Kajoniano servata exhibeantur, æquum erat et hunc hymnum, qui in vetustis libris satis rarus est et ex hodiernis cantionalibus prorsus evanuit, eo magis non deesse, quod editio carminis istius apud nostrum hymnologum p. 228. s., prorsus diuersa reperiatur, ab ea, quam Mone, latein. Hymnen. 1853. I, 158. n. 121. s. t. Oratio de vulneribus Christi: ‚*Ave caput Christi gratum*' typis descripsit, G. Morel, lat. Hymn. 1866. I, 28. n. 44. relegit. Inscribitur: S. Gregorii P. I. Inter carmina in editione Benedictina Venet. 1744,

III, 878., apud Card. Thomasium Op. ed. Rom. 1747. II., 360. s., Daniel, Thes. hymn. 1842. I., 160. s. atque J. Julian, dictionary of hymnology p. 470. frustra quæritur. Mone Gregorio P. IX. qui 1378. diem suum occubuit, auctori tribuit. Cetera integrum carmen viginti et octo commatibus absolvitur. Adnotare placet apud Kajoni de eadem Passione Domini reperiri hymnos: P. 156. *In mea sint memoria,* Jesu pie signacula: Quæ passionis tempore pertulisti durissime. P. 220. *Patris sapientia, Christus in agone,* Nocte fudit sanguinem in oratione: obviam fit hostibus turbis se dat prone, Mox hunc Judas tradidit osculatione.

IN DIE SANCTO PASCHÆ.

Resurgente Domino,
Qui pependit in ligno,
Jubilemus, Exultemus.

Si non resurrexisset,
Reus homo mansisset,
Jubilemus, Exultemus.

Mortis ejus præmia,
Sunt nostra solatia.
Jubilemus, Exultemus.

Ejus Resurrectio,
Est mortis destructio.
Jubilemus, Exultemus.

Inferni vastatio,
Est poli apertio,
Jubilemus, Exultemus.

Ergo cum tripudio,
Plaudat omnis Cantio.
Jubilemus. Exultemus,

Gloria sit æterno,
Patri atque Filio.
Jubilemus, Exultemus.

Simul, ac Paraclyto,
Deo uni et Trino.
Jubilemus, Exultemus. [1]

[1] E numero cantionum, quæ in editione Kisdiana quoque habentur et quidem legitur ibi p. 78. apud Kajoni p. 249. In editione Balásiana cum multis aliis latinis canticis apud Kajonium obviis, frustra quæritur.

ALIUS CANTUS PASCHALIS.

Surrexit Christus hodie. Alleluja, [1]
Laus sit Deo, Deo nostro
Humano pro solamine. Alleluja,
Laus sit Deo, Deo nostro.

Mortem qui passus pridie, Alleluja,
Miserrimo pro homine Alleluja,

Mulieres ad tumulum, Alleluja.
Dona ferunt aromatum. Alleluja.

Album cernentes Angelum, Alleluja.
Annuntiantem gaudium. Alleluja.

Mulieres o tremulæ, Alleluja.
In Galilæam pergite. Alleluja.

Discipulis hoc dicite, Alleluja.
Quod surrexit Rex gloriæ. Alleluja.

Apparuit primo Matri [2] Alleluja.
Post Magdalenæ dolenti. Alleluja.

Porro dehinc, et cæteris, Alleluja.
Apparuit Apostolis. Alleluja.

In hoc Paschali gaudio, Alleluja.
Benedicamus Domino. Alleluja.

Laudetur Sancta Trinitas, Alleluja.
Deo dicamus gratias. Alleluja.

[1] Hæc cantio, cuius translationem vernaculam: 'Fel-támadt Christus ez napon, Alleluja. Hála légyen az Istennek'. [p. 245.] hodie adhucdum tempore paschali populus noster canit, reperitur apud Kajonium p. 244. Eadem sed textu multum variato habetur apud DANIEL, Thes. hymn. I., 330. DREVES, Anal. hymn. I., 165. JULIAN, Diction. of. Hymn. 1104. Sed forma carminis nostri præstat. Liceat h. l. commemorare, reperiri in Missali Quinqueecclesiensi a. 1499. et Zagrabiensi 1511. prosam paschalem, quantum scio tantum apud nos usitatam: '*Surrexit Christus cum tropheo,* iam ex agno factus *leo,* solenni victoria, quam per integrum contextum descripsimus in n. disq. Magyar szertartási régiségek II, 75. Die Feier des Osterfestes p. 64. s. — [2] Christum post Resurrectionem piissimæ Matri suæ primum adparuisse, e veteribus monimentis probare conabamur in n. disq.: Isteni üdvözitőnk dicsőséges feltámadása után a bold. szüz Máriának jelent meg legelőször. Religio. 1874. — 28. 29.

DE ASCENSIONE D. N. J. CHRISTI.

Postquam hostem et inferna
Spoliavit, ad Superna
Christus redit gaudia.

Angelorum ascendenti,
Sicut olim descendenti,
Parantur obsequia.

Supra astra sublimatur,
Non apparet, absentatur
Corporis præsentia.

Cuncta tamen moderantur
Cuius Patri coæquantur,
Honor, et potentia.

Modo victor, modo tutus,
Est in Cœlis constitutus,
Rector super omnia.

Non est rursum moriturus,
Nec per mortem mundaturus
Hominum contagia.

Semel enim incarnatus,
Semel passus, semel datus
Pro peccatis hostia.

Nullam feret ultra pœnam,
Nam quietem habet plenam,
Cum summa lætitia.

Dum recessit, ita dixit,
Intimavit et affixit
talia Discipulis:

Omnes vos in Mundum ite,
Universos erudite,
Verbis et Miraculis.

Nam ad Patrem meum ibo,
Sed sciatis quod redibo,
Veniet Paraclitus.

Qui discretos, 'et loquaces,
Et securos' et audaces,
Faciet vos penitus.

Super ægros, et langventes,
Manus vestras imponentes,
Sanitatem dabitis.

Universas res nocentes,
Inimicos et serpentes,
Et morbos fugabitis.

Qui fidelis est futurus,
Et cum fide suscepturus
Baptismi remedium,

A peccatis erit purus,
Et cum justis habiturus,
Sempiternum gaudium Amen.

[1] Kajoni Cant. cath. p. 256. s., qui hanc cantionem 'Sequentiam' adpellat. Rursus deest in editione Balásiana.

DE SANCTISSIMA TRINITATE.

Alme rerum conditor in Personis Trine,
Quem unius fateor virtutis Divinæ:
Te laudare molior stylo columbinæ
Vocis, salva deprecor me in meo fine.

Benedicam Domine tuam Majestatem
Cœlesti cum agmine per æternitatem:
Si tuo cum lumine meam cœcitatem
Pellis, et cum crimine omnem pravitatem.

Causa Tu pulcherrima omnium bonorum,
Quam laudat Catholica plebs sonis Hymnorum:
Aufer cuncta lubrica desideriorum
Nec non et phantastica, cum causis eorum.

Ens quod laudant Superi summo cum conatu
Angeli, et cæteri Cœli comitatu:
Ad te clamant miseri maximo ploratu,
A suo ut liberi fiant incolatu.

Grates nunc referimus Sanctæ Trinitati,
Qua sumus et vivimus fide congregati:
Tibi nos prosternimus, summæ bonitati,
Ut nos mundes ocyus a sorde peccati.

Vere Lux es Nobilis, super omnem lucem,
Quem nostrum cum Angelis profitemur Ducem:
A nobis cum scandalis hostem pelle trucem,
Qui ligatus vinculis est per Sanctam Crucem.

Christianae pluribus malis iam oppressæ,
Plebi, Deus citius digneris adesse:
Dum naturæ legibus mori est necesse,
Electorum Cœtibus fac nos interesse.

Zelotes amabilis, Pater, Logos, Flamen,
Quem laudat cum Angelis nostrum congregamen:
Servet a periculis nos tuum solamen,
Et finitis sæculis, ad Te ducas, Amen. [1]

[1] Kajoni, Cant. cath. p. 288. In ed. Balásiana p. 224.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

Ave salutis hostia,
filij dei casteque matris:
nam te fide apprehenso,
sinceriter pleneque credo.

Nam tu es meus saluator,
totiusque redemptor,
qui es natus nympha dei,
qui in cruce expassum est.

Dum sacerdos verba finit,
Nil de pane remanebit,
Sed est verum corpus xristi
quod in cruce ijmolatum est.

Deum meum te collaudo,
animo te magnifico
trinitati recommenso
verbo isto quo assero. [1]

[1] E codice 1508—25. Nádor-Codex adpellato p. 348. 9. Menda quædam librarii adnotavit Toldy ed. p. 49., iuxta quam adnotationem textum recensuit Szilády, r. magy. költ. t. I., 248. Post omnem versiculum sequitur interpretatio hungarica, quæ in fine sic desinit: Zentharomsag dicertessek es ez ige mia aldoztassec. Poct hoc comma additur melodia pro utroque textu.

DE S. S. ALTARIS SACRAMENTO.

Ave hostia Salutis,
Via candida Virtutis,
Sacrum Corpus Salvatoris,
Hic lætabunda est per te vita,
Fides avita, in te munita,
Gloria Patri datur infinita.

Ave Cœlici saporis,
Vas et urna Salvatoris,
Verum scrinium dulcoris,
O Sacramentum, ô alimentum,
Nimis electum, ave frumentum,
Pignus hominis, patiens tormentum.

Datum vitæ spiritali
Manna verius legali,
Fœlix annona mortali:
Morbi levamen, et medicamen,
In æstu flumen, et noctu lumen,
Prodromus vitæ, fit nobis munimem.

Sacrificium hoc novum,
Vera merces est Cœlorum,
Tu es cibus Angelorum:
Dives te sine, nullus in fine;

Turris es plebis in peregrinæ,
Fortium virtus, obvians ruinæ.

Ave sumptus,
Conditoris Nostri cibus
Redemptoris,
Idem es omnibus horis;
Nil præter formam, dens comestoris,
Frangit vel tangit, conatus oris,
Tangitur caro morsibus amoris.

Isto Cœlesti ardore,
Veni Christe nos ignire,
Iram amore lenire:
Hoc cibo mire, nos vis nutrire
Veri Pastoris munus obire,
Tibi nos velis fortiter unire.

Doce nos salutis dator,
Jesu verus consolator,
Vincere hostes, pugnator.
O Jesu chare, tu noster sator,
Et pereuntis reparator,
Temet post mortem da remunerator.

Vita, gaudium cunctorum,
Ampla spes universorum,
Magna merces beatorum:
Se tibi pandit cor devotorum,
Te solum ambit, vita piorum,
sæcula tibi cedant sæculorum. Amen. [2]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 333. ubi et nota: 'Infinitæ bonitatis' assignatur. — [2] Habentur apud eundem Kajonium ad-

hucdum hi hymni de Sanctissimo Altaris Sacramento : P. 330. *O Amoris Sacramentum,* o doloris incrementum, o vitæ vita, o mortis mors. Amoris index, o pulchra vita, vita infinita. Exinanita pro servulis. P. 313. *O magnum Sacramentum,* o Numinis testamentum, Tu cibus es, tu pignus es, tu baculus viatorum. P. 346. *Quo me Deus amore,* ultro complecteris. Indignum me favore quanto prosequeris. R. Ex tua quando mensa, O Charitas immensa, Mortalibus impensa, te das et sumeris. Denique p. 341. hymnus cantandus in processione S. S. Corporis Christi, dum cum Sanctissimo intrant Ecclesiam : *Rex Christe primogenite,* O Agne Dei mystice, Virtutum fons vitæ, mundi caro viva. R. Tuo nos corpore refice, Sacroque Sanguine ablue, Sordes nostræ culpæ Jesu Christe.

ANNUNCIATIO BEATÆ VIRGINIS MARIÆ.

Salve Virgo gloriosa,
Super omnes speciosa,
Expers omnis maculæ.

Quam e cunctis Deus legit,
Et in qua summæ peregit,
Rem misericordiæ.

Nisi foret hæc puella,
Sempiterna heu! fiagella,
Remanerent homini.

Sed dum credit Gabrieli,
Placat nobis Regem Cœli,
Sit laus suo Numini.

Eja salve Sponsa Dei,
Salve plena Sanctæ spei,
Virgo potentissima.

Quae per Unum *Fiat* solum,
Reserando nobis polum,
Pandis Cœli limina.
Tu es Thronus Salomonis,

Tu es vellus Gedeonis,
Sedes Sapientiæ.

Paradisus voluptatis,
Et conclave Trinitatis,
Fons divinæ gratiæ.

Te in Natam Pater Deus,
Te in Matrem Natus ejus,
Te in Sponsam Spiritus

Sanctus sibi cooptavit,
Et immensis exornavit
Gratiarum dotibus

Tamen inter tot favores,
Et inter tantos honores,
Quibus fœlix emicas.

Tu non nisi te puellam,
Vilem, humilem ancillam
Domini te prædicas

O humilitas profunda!
O professio jucunda,
In divinis auribus!

Propter istud Virgo, verbum,
Dominam Te Patris Verbum,
Rebus dedit omnibus.

Propter hoc de Throno suo,
Descendit et claudi Tuo
Voluit in gremio.

Et ad Te humiliari,
Ex te simul incarnari,
O quanta dignatio!

Omnes ergo collætemur,
Et devote gratulemur,
Tam felici Virgini.

Totum Cœlum veneretur,
Omnis lingva admiretur
Hanc ancillam Domini.

Quae divinæ Majestatis,
Et æternæ bonitatis
Mater esse meruit.

Quae fit prægnans sine Viro,
Et humana modo miro,
Carne Deum induit.

Dicant omnes: Ave pia,
Ave Domina Maria,
Plena Dei Gratia!

Ave summe benedicta,
Virgo, Mater simul dicta,
Inaudita gloria.

Ergo per hanc dignitatem,
Et per hanc humilitatem,
Obsecro Te Domina :

Fac me mitem, fac me castum,
Omnem de me pelle fastum,
Cuncta tolle crimina.

Fac ut Verbi incarnati,
Pro me sic humiliati,
Charitatem recolam,

Et pro suo hoc amore,
Illum humili fervore,
Tecum semper diligam. Amen [1]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 406. ubi etiam præcipitur cantionis notam de 'Stabat Mater dolorosa' esse adhibendam.

REGINA MARTYRUM.

Mater Sapientiæ, Rosa sine spina,
Maria ingemuit hora matutina,
Dum audivit Dominum captum, et ligatum,
Pergit Jerosolymam, ut videret natum.

Hora prima Filium cæsum et afflictum,
Cernit et ab impiis vinculis adstrictum,
Ad Pilatum Præsidem duci cum clamore,
Tota tunc contremuit magno præ dolore.

Acclamantem populum hora tertiarum:
Crucifige: percipit, cor fit plus amarum,
Spinis punctum aspicit Natum et ferentem:
Crucem, sequens Filium mœstam habet mentem.

Hora sexta Dominum in cruce levari,
Respicit, et ferreis clavis conclavari,
Frangi membra Filii, et sanguinem fundi,
Repletur doloribus Dominatrix Mundi

Hora nona Spiritum Patri commendantem,
Audit Natum lugubri voce exspirantem:
Cuius latus lancea quando perforavit,
Genitricis viscera ferrum penetravit

De cruce depositum hora Vespertina,
Tenet inter brachia Cœlorum Regina,
Quem dum lavit lacrymis, madidum cruore,
Se aspergit sanguinis sacrati dolore.

Hora Completorii, quando sepulturæ
Corpus sacrum traditur, Virgo mater dure
Lamentatur ejulans: se tam desolatam,
Natoque tam inclyto sic fore privatam.

Has horas canonicas Tibi cum amore,
Virgo Mater offero pro tuo dolore,
Ut quæ crucem Filii mente pertulisti,
Nos ducas ad gaudia sempiterna Christi.
Amen. [1]

[1] Kajoni, Cant. cath. p. 170. Non indiget uberiori explicatione hanc cantionem ad normam hymni ‚*Patris Sapientia*' esse factam. Hymnus '*Patris Sapientia*' octo habet strophas, cuius ultima p. 172. sic finit: Has horas canonicas, cum devotione Tibi Christe recolo: ut qui pro me passus es, sis mihi solatium mortis in agone. Amen. Adjecit Kajoni et alias de Regina Martyrum cantiones, pro sacro tempore ieiunii quadragesimæ. Sic p. 204. *Planctus ante nescia,* Planctu lassor anxia, crucior dolore. Orbat orbem radio, Me Judæa filio, gaudio dolore. P. 175. habetur Planctus secundus de Beata Virgine per modum Dialogi: *Stabat iuxta crucem* Christi, Virgo Mater corde tristi. Suum cernens Filium. Manus sacras elevabat; Et pendentis peroptabat Nati membra tangere. Dic Maria quid vidisti, Contemplando Crucem Christi, Lachrymosis oculis. Et p. 148. de septem Doloribus Beatæ Mariæ Virginis: *Septem tuos dolores dum considero;* Anna gemit devote, et Simeon affigitur. Tecum pati labores, tecum mori desidero: Doloris ense pectus quando transfigitur Age fac simili gladio feriar; age qui tuus est dolor experiar. Ultimas duas strophas mire confudit Balas, l. c. p. 143.

VISITATIO BEATÆ VIRGINIS.

Anima consurge pia,
Perjucunda tibi via,
Est agenda hodie.

Surge, veni; jam decora
Per montana se Aurora
suo monstrat lumine.

Jam serena maris Stella,
Sole pulchrior puella,
Summa transit montium.

Quaqua pergit, quaquâ meat,
Sua luce cuncta beat,
Dat ubique gaudium

Ecce vix in Zachariæ,
Et Elisabethæ piæ,
Domum fers vestigia.

Vix et salutationis,
Vocem promis, ô quot bonis,
Reples statim omnia!

Infans mox sanctificatur,
Et in ventre contestatur
Adventum Altissimi.

Mater Spiritu repletur,
Et Beatam Te fatetur,
Genitricem Domini.

Ipse quoque Te præsente,
Usum loquelæ retentæ
Zacharias recipit.

Multaque de nato suo,
Plura pariter de Tuo,
Prophetizans concinit;

Et quam pia sis, et bona,
Quanta feras illis dona,
Quos dignaris visere!

En quod gratiis ditentur
Omnes illi qui merentur,
Te, Virgo suscipere.

Ergo Mater benedicta,
Non ob mea me delicta,
Nec ob sordes deseras.

Sed me quoque visitare,
Et pro me Tuum rogare
Filium non differas.

Ut quos in Joanne plausus,
Sacro Tuo ventre clausus
Te loquente fecerat:

Hos in me cliente tuo,
Ex amore Christus suo,
Te rogante, faciat. Amen [1]

[1] E Cantionali cath. Kajoniano p. 407. 8. ad Notam: 'Stabat mater dolorosa', quam in universum fere pro Festis Beatæ semper Virginis præscribit.

ASSUMPTIO BEATÆ VIRGINIS MARIÆ.

Quae est ista gloriosa,
Tam decora, tam formosa?
Clamant omnes Angeli.

Quae est ista, quæ ascendit,
Universaque transcendit,
Gratia mirabili?

Caro quoque Virginalis,
Ex qua Deus immortalis
Incarnari voluit,

Pariter glorificari,
Animæque sociari
Triumphanti debuit.

Terris erant eximenda,
Et in Cœlos inferenda
Benedicta viscera.

Quae non minus dignitate,
Quâm sua capacitate,
Adæquabant æthera.

Sursum ergo gloriosa,
Sursum Virgo speciosa,
Sursum ad Altissimum.

Accipe Virginitatis,
Accipe humilitatis
Tuæ iustum præmium.

Ecce thronum fulgurantem,
En coronam radiantem,
Duodenis Solibus.

Ecce purpuram Regalem,
En globum Imperialem,
Dignum Tuis manibus.

Eja perge, scande Thronum,
Cape sceptrum, sume pomum,
Fruere imperio!

Quod offertur toto mundo,
Cœlo, terris, ac profundo
Dei beneficio.

Ecce potestati Tuæ,
Pater subdit quæ sunt suæ
Potestati subdita.

Ut in nomine Mariæ,
Animæ lætentur piæ,
Contremiscant Tartara.

Filius rerum cunctarum,
Divinarum, humanarum,
Adjicit scientiam.

Ut perfecte Deum nosses,
Et exacte scire posses,
Nostram indigentiam.

Paracletus charitatis,
Et supremæ bonitatis
Te coronat laureâ.

Ut post Deum nos amares,
Bona nobis procurares,
Pelleresque noxia.

Insuper, a Nato Tuo,
Hic est ex amore suo,
Honor superadditus.

Ut qui Tibi ministraret,
Te laudaret et amaret,
Non periret penitus.

Eja ergo mentes piæ,
Vobis simul et Mariæ,
Gratulantes plaudite.

Plaudite summe felici
Cœlorum Imperatrici.
Deo gratias agite. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cantionale cath. p. 408.

IN NATIVITATE DEIPARÆ.

Stella Jacob, Maria nascitur,
Cujus ortu Mundus hic pascitur:
Annâ Matre Flos oritur,
Cuius odore serpens moritur.

Maria, flos humani generis,
Dignior salve Virgo cæteris:
Nam Angelos transgrederis,
Pure concepta, pure nasceris.

Maria salve, Tutrix omnium;
Laus et grandis honor fidelium:
Fulgens Christi palatium,
Deitatis reclinatorium.

Creavit hanc Pater ingenitus,
Obumbrabit hanc Unigenitus:
Hanc fœcundabit Spiritus;
Maria tota fit divinitus.

Quam creavit Deus mirabilem,
Respiciet ancillam humilem:
Parat Sponsam amabilem,
Mariam nemini consimilem.

Mira nimis eris puerpera;
Nam qui terras portat et sydera:
Mundum regens et cætera;
Intra Tua se claudet viscera.

Maria, Tu puella parvula,
Fuisti semper absque macula.
Quam potens et in sæcula,
Tua monstrabunt sat miracula.

Laudetur ergo Sancta Trinitas,
Per quam fit nobis hæc jucunditas:
O magna cœli bonitas,
Quâ terris nascitur integritas. Amen.[1]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum, p. 420. iuxta modulos: 'O Jesule dulcedo cordium' cantandus.

PRÆSENTATIO BEATÆ MARIÆ VIRGINIS.

Ecce venit Sponsa de Libano
Fugit Virgo de Mundi clybano
Parente cincta gemino,
Se præsentat Maria Domino.

Fons hortorum, Aquarum puteus
Via lucis, splendor sydereus
Maria Thronus aureus,
Te Cœtus laudat nunc æthereus.

Cella fragrans morum dulcedine,
Pæsentas Te cum gratitudine:
Maria cincta lumine,
Tibi cunctæ congaudent fœminæ.

Tu clavis es superna reserans,
Tu nubes es ardorem temperans:
Maria, ros refrigerans,
Quam dulcis es, Deo Te consecrans.

Sol est, Sol est, Ecclypsin nesciens,
Nunc in Templo Maria oriens:
Sol a Templo prospiciens,
Peccatorum nubem disjiciens.

Sublimis mons, Cœleste speculum,
Maria maximum spectaculum:
Regnatura in sæculum,
Defende Christianum populum.
Amen. [1]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 427. Nota: 'O Stellula Maria fulgida'.

HYMNUS ANTIQUUS AD B. M. MARIAM V.

Miserorum pia adiutrix,
et mestorum omnium
tu consolatrix reparatrix,
esto mihi domina consolatrix
atque curatrix.
Miserorum pia adiutrix
et mestorum omnium
tu consolatrix atque curatrix.

Arcus [1] meus male vexatur
morbo lupi venenosi,
sic sauciatus cruciatur,
non est per quem medetur.
seu leuetur atque curetur.

Rogito te rosa virginum,
que diceris graciosa mater
omnium flebilium,
Interpella pro languore
tu filio vt curer morbo.

Jpse reum esse nosco,
et hanc penam condignam
mihi vendico,
sed supplico commenda me
filio tuo unico regi celico.

A reatu purget animam.
corporisque conferat piam medelam,
det graciam, per quam
adipiscar indulgenciam,
vitam eternam. [2]

[1] Artus? — [2] E cod. Nádor-cod. vocato, 1508—25; in quo p. 351. post textum in lingua patria scriptum reperitur, utroque notis musicis instructo. Cf. p. 94.

CANTICUM DE MAGNA HUNGARIÆ REGINA ET PATRONA B. VIRGINE MARIA. [1]

O Gloriosa, o speciosa, stella luminosa;
Domina mundi, mater gratiosa!
Vox angelica, vox prophetica, proles davidica
Tibi concinit Salamon cantica.
Regina Cœli, medela mali, [2] fortitudo poli:
Virgula plena [3] colore vernali:
Aurora surgens, lucerna lucens, Sol radiis fulgens;
Illuminatrix, tenebras excludens.
Pulchra lunaris fuga languoris, fer opem revinctis;
Qui puniuntur carcerum catenis.
Solis æmula, fumi virgula, pulchra Puellula;
Te concupivit Rex sine macula.
Torques aurea, Regis vinea, turris eburnea:
Sis pauperibus salutis galea.
Palma virtutum, nectar optimum [4] odor aromatum
Reduc errantes ad Regnum paratum. [5]
Granum excussum, jubar effusum, sydus animosum
Nostrum exaudi carmen [6] sonorosum.
Dux militiæ, fons lætitiæ, flos pudicitiæ:
In te confluunt Cœli divitiæ.
Lilium candens, rosa rubescens, Virgo Cœlum [7] vincens:
Sydus aureum gremio recondens.

Virgo Maria! mundi gloria, duc ad cœlestia;
Hic exulantes ut sint in Patria.
O sacrum Lumen! sanctum solamen, spiritus juvamen:
Tuis famulis vitam confer. Amen.

[1] Canticum istud, quod hodie in Missa votiva ab immortalis memoriæ Primate et archiepiscopo Str. Petro Cardinale Pázmány [† 19. Martii 1637.] "Rorate" fundata, a Canonicis E. M. Strigoniens. singulis primis sabbatis mensis cantatur, eidem auctori adscribitur. Reperitur etiam apud Kajonium, cuius lectiones variantes, hic fide digne adposuimus, textu exemplaris Strigoniensis non mutato. Etiam in Collegio Vindobonensi ab eodem munificentissimo viro erecto, menstrue semel ab alumnis sub missa canitur hoc carmen. — [2] Kajoni, Cant. cath. p. 359.: *correctrix* — [3] Kajoni: *splendens.* — [4] Kajoni: *coelicum.* — [5] Kajoni: *Coelorum.* — [6] Kajoni: *cantum.* — [7] Kajoni: *viola redolens.* Observare libet sequentem i. e. penultimam strophem apud eundem collectorem omnino deesse.

AD BEATAM MARIAM VIRGINEM HYMNUS CONTRA PESTEM. [1]

Stella cœli exstirpavit,
Quæ lactavit Dominum,
Mortis pestem, quam plantavit
Primus parens hominum.

Ipsa Stella nunc dignetur
Sidera compescere,
Quorum bella plebem cædunt
Diro mortis ulcere.

Gloriosa Stella maris [2]
Summis digna laudibus!
Nos a peste tuearis
Et a mundi fraudibus.

Medicina christiana!
Sanos serva, ægros sana,
Quod non valet vis humana,
Præstet tua gratia.

Audi nos Maria
Nam Filius nihil negans Te honorat
Salva nos Messia
Pro quibus Virgo Mater te orat.

[1] Ex officio Rákoczyano 1752. p. 146. quocum concordat textus, qui legitur in libello: Officia in plerisque Breviariis desiderata pro commodo usu Horas Canonicas recitantium collecta. Agriæ. 1779. p. 411. præterquam quod una stropha, videlicet ultima, minus habeat. — [2] Off. Rákocz. ed. 1732. p. 184. legit: *O piissima stella maris a peste sucurre nobis, audi nos Domina; nam Filius tuus nihil negans te honorat. Salva nos Jesu!* quæ autem porro sequuntur strophæ omnino desunt.

ALIUS DE B. V. MARIA.

Ave rubens Rosa, Virgo speciosa,
Jesu Christi Mater, tu es gratiosa,
℟. Ne ultrix peccatorum, sis formidolosa;
Sis interventrix nostra, ut evadamus fortem inimici sortem.

Salve ardens rubus, nihil concrematus;
Per quem Rex Cœlorum est in Orbem natus.
℟. Te sibi præelegit sponsam virtuosam,
Dominam Angelorum, Cœlestium polorum, omnium regnorum.

Eja virga Jesse virens, et florida,
Munda corda nostra, nimium arida.
℟. Ne sinas nos perire, mortemque adire.
Ut crimen evadentes, gloriam tibi demus in Cœlis canentes.

Ave Imperatrix, nostra Advocatrix,
Virtutum amatrix, et munerum datrix.
℟. Aurea ulna splendens, porta es reclusa.
Per Spiritum aperta, facta fuisti certa, nuntio reperta.

In extrema hora advoca Filium,
Cum maxima turba Sanctorum omnium.
℟. Subvenito pro nobis, tuis piis donis.
Ut per tuum juvamen, evadamus examen, faxit Virgo, Amen. [1]

[1] Hymnus iste, e paucis illis est, quos Kajoni ex editione Cantuum catholicorum a. 1651. p.122. commodavit. Similis cantus, qui iisdem verbis incipit: Ave rubens rosa reperitur in G. M. Dreves, anal. hymn. medii ævi Cantiones Bohemicæ Leipzig. 1886. I. 51., qui interim per omnia a nostro differt. Subiicimus hic et in sequenti cantione emortuali p. 420. s. interpretationem collectoris nostri vernaculam, quæ diligentiæ laudem meretur. Habetur p. 380. et 381. Deest textus latinus in editione Balasiana p. 305., qui proh dolor maximam partem illarum cantionum latinarum repetere prætermisit quæ apud solum Kajonium nobis servatæ sunt.

'AVE RUBENS ROSA' INTERPRETATIO VERNACULA.

Idvez-légy Rósa, Szüzesség virága,
Christusnak dajkája, s' kegyelemnek Annya.
℟. Kérünk ne-légy bününknek te bosszúállója.
Hogy ellenségünk mérge, lelkünket meg-ne sértse.
Pokolra ne ejtse.

Idvez-légy zöldellő, 's égő Csipke-bokor,
Ki által kegyelem Menyországból ránk forr.
℟. Téged kedvelt Mennyeknek hatalmas Királlya.
Választott ő-magának, hogy lennél árváinak megvigasztalója.

Azért szép virágzó Jesse veszsző-szála,
Szivünk keménységét irgalmad lágyitsa.
℟. Ne-szenvedd hogy el-essünk, halálban el-veszszünk;
Sőt kegyelmet nyerhessünk, s' néked énekelhessünk,
szépen dicsérhessünk.

Idvez-légy bünösök kegyes szó-szóllója,
Jóság kedvellője, érdemünk adója.
℟. Angyali kézben fénlő ékes arany Nád-szál.
Egek fel-nyilt Kapuja, kin Istennek Malasztya, éppen mi-reánk száll.

Halálunk óráján Szent Fiadat kérjed,
Ellenünk fel-gerjedt haragját enyhitsed.
℟. Légy segitséggel kérünk erötlenségünkben.
Hogy végső ki-muláskor ne-essünk kisértetben.
Nyerd-meg szép Szüz, Amen.

DE BEATA VIRGINE.

Ave Domina, tu es præclara, Angelisque grata,
Pulchrior Luna, Stellis amicta, Virginum Regina.

Maria Virgo, tuo unico commenda Filio,
Grato Domino, pro cuncto Clero, sis adjutorio.

Gratia Christi, quem concepisti, et quem tu portasti
Quem peperisti, et quem lactasti, Mundo contulisti.

Plena gratia, Virgo serena, proles Davidica,
Nostra cantica, tibi sint grata, o Virgo Maria.

Dominus tuo ventris utero, latuit pudico:
Quem ab Angelo, vulgatum Sancto, concepisti Virgo.

Tecum Dominus, Filius tuus, plasmator excelsus:
Quem pavet Mundus, vocatur Deus; tremescit infernus.

Benedicta es, quæ enixa es pacem hominibus:
Chori Cœlestes, prout canentes, sonant pastoribus.

Tu parvi Agni, Leonis magni, Salvatoris nostri,
Virgo intacta, tu erexisti Templum Dei nostri.

In mulicribus tuus uterus, cum sit Virgineus,
Admirabilis est universis, thronus Eburneus.

Et tu Regina, Mater benigna, atque gratiosa:
Filium tuum pro nobis placa, ô dulcis Maria

Benedictus est, de Cœlo missus, hominibus datus:
Redemptor bonus, cui ter Sanctus, sempiterna laus.

Fructus excelsus, panis Cœlicus, cibus Angelicus:
Tuus uterus gustavit fidus, gloriosos fructus.

Jesus Christus amen, nostrum juvamen, atque consolamen:
Aeternum lumen, Cœli solamen, nobis præstet. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cantionale catholicum p. 358. ad normam: Atya Ur Isten öröktől-fogva-való. — [2] Volupe est h. l. elenchum hymnorum de Beata Maria semper Virgine texere, qui quantum post requisitionem constat, modo apud nostrum domesticum collectorem Kajonium deprehenduntur. Sunto iuxta ordinem alphabeticum sequentes: *Ave mundi gloria,* Virgo Mater Maria: Ave benignissima, ave plena gratia. Clemens pia o Maria. P. 396. — *Ave Virgo Virginum,* O Maria. Domini Sacrarium, o Maria. Ave Cœli gaudium, O Maria. Ave o Maria. P. 427. — *Consolare Domina,* Mater et Regina, cur mœrore deficis stella matutina, tuus levat filius mundum a ruina. P. 224. — *Gaude flore Virginali,* quæ honore speciali, transcendit splendiferum P. 394. — *Lanquentibus in Purgatorio,* qui purgantur ardore nimio, Et torquentur sine remedio, subveniat tua compassio. O Maria. P. 428. — *Lucesce Stellis amicta,* o Virgo benedicta. Pulchrior es luna, Solem fallis una, Tu Mater decora, pro nobis exora, Lucesce Mundo Maria. P. — 368. *Maria Mater Numinis.* Aurora primi luminis! Imple meum cor lumine, Tuoque reple nomine. P. 416. — *Maria Virgo Virginum, ora* pro nobis Dominum. Dulcis o Ave Maria. P. 355. — *O Maria Virgo pia,* magna mortalium Patrona, Tuum decus quamvis cæcus et pulchra Cœli cernit dona R. Tibi supplex cadit terra, canit præconia sincera. P. 375 — *O stellula, Maria fulgida,* O Jesu Genitrix quam pulchra es? E millibus o Virginum, virago parvula electa es P. 366. — *Salve decus Virginum* o Maria! Mediatrix hominum, Virgo pia. Flos Sanctorum seminum. P. 424. — *Salve sancta Christi parens,* Salve Virgo labe carens, Salve decus Virginum. Salve Virgo singularis, P. 403. — *Salve Mater misericordiæ,* Mater Dei et Mater gratiæ: Mater spei et Mater veniæ. P. 399. —

Sancta Dei Genitrix, flos Virginitatis, Fons misericordiæ, Mater pietatis. P. 361. — *Sancta Messiæ Genitrix Maria,* millies salve, toties triumpha. P. 382. — *Sanctissima, Sanctissima* mater Dei, Ave fulgens, ave fulgens Regina Cœli. P. 379. — *Veneremur Virginem, salutis* dulcedinem: Cuius benignitatem miratur cœdi agmen. O clemens Pia. O Genitrix gratiæ, fons misericordiæ: Regina prudentiæ, Aurora lætitiæ. P. 353. — *Veni Virgo Virginum,* ave Mater Christi, Veni lumen luminum, salve Mater Dei, Veni vena veniæ, gaude decus mundi. Veni salus hominum, vale rosa Cœli. P. 404. — *Virgo Dei Genitrix,* quem totus non capit Orbis, In tua se clansit viscera: factus homo. Vera fides geniti, purgavit crimina Mundi: Et tua Virginitas, manet quam desideras. P. 398.

HYMNUS
AD S. JOANNEM ELEEMOSYNARIUM.

Joannes, bone Pastor, [1]
tuique gregis amor,
salve, o verum speculum,
cunctorum præsidium.

Tu tristi iubilus,
tu claudo baculus,
tu cœco lumen,
sitienti flumen.

Afflicto gaudium,
tu Pater pauperum,
O fac ut sequamur tua vestigia,
et ita consequamur æterna gaudia [2]

[1] Ex officio Rákocziano ed. Styræ 1732. p. 266. In editione Budensi a. 1751. legitur p. 214. — [2] In Kalendario Sanctorum Patronorum Regni Hungariæ, quod Parti hiemali Sanct. Patronorum R. H. præmittiitur in ed. 1786., memoria S. Joannis Eleemosynarii recolitur die 23 Januarii. Eodem die renset Martyrologium Romanum cum encomio : 'Alexandriæ sancti Joannis Eleemosynarii, [† 616.] eiusdem urbis Episcopi,' misericordia in pauperes celeberrimi., Missale Paulinorum a. 1514. in Kalendario præfixo rubris literis 3. Februarii collocat festum s. Joannis Eleemosynarii, eadem ponit Breuiarium eiusdem ordinis S. Pauli p. e. 1540. nigris attamen characteribus scriptum. Similiter diei 23. Januarii adfigit festum s. Joannis Elee-

mosynarii Directorium ecclesiasticum in usum totius Vngariæ Regni Apostolici. Tyrnaviæ 1674. p. 40. Kalendarium Telegdinum et Ordinarius eiusdem in diem 12. Novembris reiciit festum Joannis Eleemosynarii. Cf. p. 586. Præterea et quidem frequentius in fastis domesticis die 12. m. Novembris ocurrit: Translacio S. Joannis Eleemosynarii, de qua peculiarem libellum scripsit Georgius Draskovits, quinqeeclesiensis Episcopus, et Posoniensis Præpositus, qui in Hagiographorum Antverpiensium, m. Jan. v. I., 511—3. legitur. Lucem vidit libellus hic Vindobonæ a. 1632., quo Cardinalis P. Pázmány corpus S. Eleemosynarii 1630. e Valle Mariæ Posonium ad Aedem d. Martino sacram translatum, argenteo loculo illatum, in exstructo ab se Mausoleo reposuit. Hodie exaltatum colitur in distincta a Primate Fr. Emerico Esterházi mirifico opere R. Donneri ædificata capella, 1732. consummata, quam diligenter descripsit M. Bél, Notitia Hungariæ Novæ. Viennæ. 1735. I, 582. seq. In libraria Capituli Collegiati Posoniensis reperitur exemplar libri Carthusiani Werneri Rolevinck, qui inscribitur: Fasciculus temporum, [Script. 66.] Ven. per Erh. Ratdolt 1484. impressi, cuius f. 48. v. lector ignotus hanc adnotationem adposuit: 'A. D. 1489. tempore Mathie Regis Hung. per Egregium Johannem Kyshorwarth dictum allatum est corpus B. Joh. Elem. Episc. Alexandrini de Constantinapoli ad hungariam et locatum est in Capella Regia in Castro Budensi in Vigilia B. Martini E.' Id est 10. Nov. v. p. 272. C. Péterffy, S. Concilia Eccl. R. C. Hung. I, 33. perhibet in editione Breviarii a. 1484. impressi, Bibliothecæ Budensis calendario, XII. Nov. calamo adnotatum fuisse: S. Joannis Eleemosinarii. Pelbartus, in Hystoria Johannis eleemosinarii ed. 1499. Pomœrii, addita, dicit: 'in capella regia in castro Budensi eius festum celebratur sequenti immediate die post festum s. Martini ep. et conf.. Missale Bibliothecæ Universitatis Budapestinensis [XLVII. a. 3.] Sæc. XVI. typis descriptum diem 12. Novembris assignat Translacioni corporis s. Joannis Elemosinarij In Vngariam. Cf. Knauz N. A budai királyi vár kápolnája p. 20. seq.

DE SANCTO JOSEPH.[1]

Joseph David filius clara stirpe natus,
Jesu Christi Domini Pater nuncupatus:
Desponsatus Virgini mente copulatus,
Utriusque custos est Cœlo destinatus.

Tu qui Sponsam gravidam dolens cum videres,
Cogitabas anxius an eam teneres:
Sed Cœlestis monitor ne ultra timeres,
In somnis admonuit ut magis gauderes.

Bethlehem profectus es censum soluturus,
Cum prægnante Virgine, ubi nasciturus:
Erat mundi Dominus quique mox facturus;
Ut ipsum infantulum esses amplexurus.

Cum Herodes impius in pueros sæviret,
Gabrielis monitu ne ultra dormiret:
Retulisti Sponsæ hæc, ut tecum veniret,
Et accepto parvulo in Aegyptum iret.

Hostibus jam defunctis, inde recessisti,
Eum in Galilæam tecum reduxisti,
Et Puerum, et Sponsam sicut didicisti
Cœlitus, et Nazareth humilis vixisti.

Duodecim, qui factum Jesulum annorum,
Tunc perdidisti tuum lumen oculorum:
Sed inventum postea medio Doctorum,
Custodisti sedulus Regem Angelorum.

Felix tu quem in ulnis Jesus cum Maria,
Tenuit iam cubantem dum in agonia:
Spiritum cum efflares, ut directâ via,
Commigrares ad Patres functus via pia.

Has horas canonicas cum attentione,
Dixi, o Sancte Joseph, tui ratione,
Quæso sis memor mei in oratione,
Ut vivamus simul in Cœli Regione. Amen. [2]

[1] Festum sancti Josephi sponsi Beatæ Mariæ Virginis, iam in Sacramentario s. d. Bolduensi Sæc. XIII—55. XIV. Kal. Aprilis ocurrit: Joseph in betleem. Hoc die recenset Missale 1341—28. Sancti Joseph nutritoris domini. Eodem modo Miss. 1377—30. nec non libri Missales: 1403—35., 1459—36., 1488—45. Martyrologium s. d. Hieronymianium, venerandæ antiquitatis liber, die 19. Martii refert: Natale Beati Joseph, Sponsi Beatissimæ et intactæ Virginis. Cf. fr. M. De Aste, discept. in Martyr. Rom. Beneventi 1716. p. 133. In Germania satis tarde, e. g. in Frisingensi Kalendario Sæc. XV. reperitur. Cf. Lechner, Mittelalterliche Kirchenfeste und Kalendarien in Bayern. Freiburg. 1891. p. 108. 117. Synodus diœcesana 1515. sub Berisloo Episcopo Vesprimii habita, festum s. Josephi Sponsi Mariæ retulit inter festivitates, quibus a laboribus servilibus abstinendum est. Péterffy, S. C. H. I, 243. Anno Domini 1674, directorium ecclesiasticum in usum totius Vngariæ Regni p. 217. congruenter decreto Clementis X. 29. Nov. 1670. duplex secundæ classis habet, quod nunc e decreto Pii P. IX. de 8. Dec. 1870. in primæ classis officium commutatum est. Aliæ gratiæ huic festo attributæ sunt in literis apostolicis 'Indytum Patriarcham Joseph' 7. Julii, 1871. V. n. d. Triplex corona divi Josephi. Strigonii. 1871. Novissime 15. Aug. a. 1892. decretum Congregationis Rituum de trɐnslatione Festi S. Josephi emanavit. — [2] Kajoni, Cantionale catholicum p. 471. 2.

HYMNUS
AD S. ADALBERTUM EPISC. ET MART.

Salve Pater pauperum,
margarita principum,
speculum antistitum,
gemma Christi pugilum!

Qui pro ducis gloria,
trina ictus lancea,
inter sacrificium
reddidisti spiritum.

Da mihi labilium
in extrema temporum
hora, dilectissimum
invenire Dominum. [1]

[1] Ex officio Rákocziano, in ed. Styrensi p. 265. St. Katona S. J. vir sane doctissimus in Historia critica Regum Hungariæ. Budæ 1806. XXXVIII, 882. de auctore huius optimi libelli memorat: 'Officium Rákoczianum nomen eidem est, non quod Rakotzius [I.] anctor illius sit; sed, quod, dum is proæmiales philosophiæ theses Cassoviæ propugnasset; libellus iste precum, ab *eius professore* collectarum, auditoribus distributus fuerit.'

HYMNUS DE S. LADISLAO.

Salue benigne rex ladislae [1]
unice plebis dulcis patrone,
regis regum gema præclara
syderum celi prefulgidum sidus.

Tu trinitatis cultor fidelis
iehsu xristi vestigia terens
spiritus sancti vas tu electum
electe pugil alme marie.

Tu nam hunnorum regia proles
regum sanctorum speculo fulges,
genitor tuus rex pius bela
vt more patris rex pius fores.

Tu nobis natus polonico regno
celisque datus presagio magno,
esque renascens fonte salutis
nomine aui dictus ladislaus.

Tuque cum esses tener etate
eduxit rex bela in pannoniam,
ut te laudarent patria regna
unicum scilicet atque celicum.

Tu resedisti bihar waradini
vrbis futurus dulcis patronus,
tu construxisti templum marie,
quo nunc quiescis omni honore.

Te circumcingunt imperatores
presules reges cleri barones,
oleo sudat sacrum sepulcrum
ossa teguntur auro fulgenti. [2]

Te wenerantur cultu diuino
sacer clerus et plebs deuota,
te ad honorant regna terrarum
ettenim laudant astra te celi.

Tu gloriaris regio trono
Tua ymago sita est in muro alto,
splendet vt sol, fulget wt aurum,
haud sat est visus te contemplary. [3]

Tu wltw plenus et rubicundus
tu et aspectu desiderabilis,
in verbis dulcis tu manu fortis
deicis cunctos tecum dimicantes.

Tu membris sanus forma decorus
humeris tuis alcior cunctis
specie sola imperio digna
corona sancta the rite cernit.

Tu carne purus mente preclarus
tu corde audax more leonis

ad hoc es dictus bator ladislaus
cum adhuc Iuuenis etate fores

Te elegit virgo maria
predotauit gratiarum donis,
vt custodires et gubernares
legatum sibi hunicum regnum.

Tuque Fulcitus regni corona
Iridiatus spiritu sancto
comitabaris mores paternos
rosas legebas corona stipabas,

Tu fidem sanctam et catholicam
Præconizatam ab hominibus Christi
Observabas et protegebas
Corde ore facto et ense

Tu tartarorum terror eorum
Crebro debelans in alpibus eos
Tu bassarum pauor eorum
Tu metus orbis Thewcris vocaberis.

Tu exstirpasti gentes hæresim
Ulscitos omnes tu evulsisti
Nec fuit auctor quispiam mali
Sola fama tua cunctos terebat.

Tu equitatis justus eras judex
Virginitatis eras corona
Tu castitatis castus patronus
Tu pietatis totus eras factor. [4]

Uny laudate sanctum ladislaum
quia meretur a nobis laudem
laudent eum angeli dicentes
Salue benigne rex ladislæ.
Finis.

[1] Hymnus iste de s. Ladislao rege, [Cf. p. 175.] qui strophis latinis et hungaricis alternantibus constat, reperitur in codice Peeriano 1508—[26]26. demtis ultimis quatuor strophis ante doxologiam positis, quæ in codice Gyöngyösiensi Sæc. XVI—27. leguntur; quas huic carmini adiicere visum est, tum quod omnino forma et argumentum idem sit, tum quod eiusdem scriptoris inculti quidem sed pii speciem præseferant. Cetera G. Volf, Nyelvemléktár. Budapest. 1874. II, 95. in editione codicis Peeriani abs se facti decem strophas publici iuris fecit; easdem intertextis quatuor illis, quæ in solo codice Gyöngyösiensi habentur, mutata paulisper lectione et ortographia typis describi fecit A. Szilády, Magyar költők tára. Budapest. 1877. I, 277. 8. s. — [2] Paulus Crosnensis, in suo quem uocat suauissimo panegyrico ad Ladislaum Pannoniæ regem victoriosissimum, et quem adpellat: 'in laudem divi Ladislai Regis: et Patroni Hungariæ obsecundatissimi concinnatus' 1509. canit:

'Hic Varadinæa: quam struxit: splendet in arce:
Templo saluificæ quodque dicauit Heræ.
Cuius marmoreo requiescunt membra sepulchro
Et Regis fulgent ossa beata pii.
Quod mirum de se late profundit odorem
Quod redolet nardum: balsama: thura: crocum.
Ad quod multiplici confecta caterua dolore
Se confert: miris et uiolata modis
Atque hinc confestim morbos purgata malignos
Res mira est, ualido corpore sana redit'.

[3] De imagine s. Ladislai, cuius meminit hymnus, cecinit *Janus Pannonius:*

'At tu, qui rutilis eques sub armis
Dextra belligeram levas securim,
Cuius splendidis marmorum columnis,
Sudarunt liquidum sepulcra nectar'.

[Epigr. l. II. 5. ed. S. Teleki. Traj. ad Rhen. 1784. I. 645.] — St. Miskólczy qui A. Chr. 1609. 27. Junii arcem Varadinensem perlustravit, sequentia notavit: 'In ipso arcis ingressu ad dextram ænea s. Ladislai Regis imago æneo equo insidens, quondam integra et tota auro splendens, in dextra habet asciam lignariam quasi sectio-

nem minitans. Subtus equum in ænea tabella hæc leguntur : anno MCCCXC. die 20. mensis May Rege Sigismundo et Maria Regina feliciter regnantibus hoc opus fieri fecit Reverendus in Christo pater d. Joannes Episcopus Varadinensis per magistros Martinum, et Georgium de Colosvár in honorem S. Ladislai regis'. Interim capto a Turcis Varadino, a. 1660. fusa ex ære statua s. Ladislai in tormentum conversa est. Cf. Schedius, Zeitschrift von und für Ungern. Pest. 1804. V. 1, 85. Schnaase, Geschichte der bildenden Künste im Mittelalter. Düsseldorf. 1874. VI, 500. et n. d. in Kirchenlexikon. Freiburg. 1891. VII, 1320. Bunyitay V., Szent László király emlékezete p. 61. — [4] In codice Gyöngyösiensi deinde additur : Si non scripsi bene tu corrige sapienter. Finis.

HYMNUS DE S. LADISLAO VERNACULUS.

Megi verte szent László király a rút tatárokat,
Mikort azok kezdének szórni aranyokat.
Hát szent király buzgósággal azért imádkozik
Hogy az elszórt arany mint kerkővé változzik
Meghallgatja isten az szent király imádságát
A tatároktul szórt arany pénzek kövé válvák.
Még mostand is találhatod hegyek alján őket.
Igyen tette csuffá isten a rút kisértöket.
Osztán László maga irant ellenségre.
Minden serege utána sarkult egyre;
Törte verte, el is szedte mind a feit mind pedig fosztatját
Adott érte szentséges istennek nagy hálát. [1]

[1] E folio sæculi XVII., manu fratris eremitæ Ordinis s. Pauli p. er. scripto, ut veri simile est, edidit Somogyi Ant., Régi magyar énekek. Pest. 1873. II, 31. 2.

ALIUS DE EODEM SANCTO VERNACULUS.

Menynek, és földnek dicsö Teremtöje,
Es mi lelkünknek buzgó szeretöje:
Minden örömnek bö élö kut-feje,
Istennek igije.

Ki igasságnak világos tűköre,
Es eggyességnek vagy fenlö szép jele:
A' szeretetnek nagy erös kötele,
Lelkünk idvessége.

Szent László Király miképpen vigyázott,
Jó erkölcsökkel életben virágzott:
Teremtöjében szűntelen vigadott,
Szivbül imádkozott.

Szent István után Királlya tételték,
A' Magyaroktól holott választaték:
Mert Szent életét minnyájan szerették,
És kedvellették.

Olly igen buzgó áhitatosságban,
Mind éjjel nappal szokott imádságban:
Vólt fóglalatos Isteni dolgokban,
Alázatosságban.

A' körös-mellett egy Várost épite,
Mellyet Váradnak Sz. László neveze:
s' Szép Kalastromot Maria nevére,
Mellé éppittete.

Ott Püspökséget, és Káptalant szerze,
A' tiszta élet virágzott ő-benne,
Temetését-is ő oda rendelte,
s' ott feszik Szent teste.

Koporsójánál betegek gyógyúltak,
Vakok, és némák hozzá folyamodtak:
Es több illyen nagy sok csudák láttattak,
Es bizonnyal vóltak.

Légyen örökké áldott Atya Isten,
Es egyetemben a' Fiú Ur Isten:
A' magas Menyben Szent Lélek Ur Isten,
Mind örökké. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cantionale cath. p. 472. 3. Inviantur cantores ad modulos hymni: 'Itt jelen vagyon' sequendos. Balás in editione sua p. 406. ultimæ strophæ comma secundum sic reddit: Es véle eggyütt a' Fiú Ur Isten.

HYMNUS
DE SANCTO STEPHANO R. VERNACULUS. [1]

Szent István Király Istennek szólgája,
Christus Hitinek igaz plántálója:
Bálványozásnak el-távoztatója.
És elrontója.

Kegyes vóltából irgalmas Istennek,
Adatott Menyből; a' Magyar Nemzetnek:
Hogy ő-általa uttyát igaz Hitnek,
Tanulná, s' szentségnek.

Szent István első Mártyr meg-jelenék,
Gejza attyának, s' töle tanittaték:
Hogy fia lészen, kiben kedve telnék,
Az élő Istennek.

Ottan születék Esztergom Várában,
Fel-neveltetett Keresztyén Vallásban,
Sz. Albert Püspök, ő tudományában,
És tanitásában.

Királyi-pálczát hogy kezébe vévé
Keresztyén Hitet terjeszteni kezdé.
A' pogányságot Országból ki-űzé,
És ki-rekeszté.

Sok Templomokat, és Püspökségeket,
Magyar Országban fundála, s' helyeket:
Kikben szűntelen Isten dicsérteték
S' neve hirdetteték.

Sok gazdagsággal azokat bé-tőlté
Szent oltárokat fel-is ékesité:
Kincsel, arannyal, sok szép eszközökkel,
Drága kövekkel.

E mellé szerze igaz Pásztorokat,
Más Országokból hoza Tanitókat:
Kikkel oktatá Magyar Pogányokat,
Keresztyén hitre.

Azért ő-benne Istennek tölt kedve,
Mert angyal által ő Királyi feje:
Szent Koronával Menyből tiszteltetett.
És becsültetett.

Királyi nevét a' Romai Pápa,
Más böcsületes névei szaporitá:
Mert Apostolnak nevezé, és hivá,
Magyar Országnak.

Christusnak Annyát, áldott Szüz Mariat,
Alázatossan mint édes Aszszonyát:
Tisztelé és rábizza önnön-magát,
És az Országát.

Innen hivattatik Pátrónájának:
Magyar Országnak óltalmazójának:

Ellenség ellen baj-vivó paisnak,
És biztatójának.

Ottan szent István sok érdeme után,
Christus Jesvsnak születése után:
Az ezer és az harmincznyólczadikban,
Juta Menyországban.

Az Isten fia nékünk — is engedgye,
Hogy életünknek mikor lészen vége:
Szent István után juthassunk mennyégbe,
Örök dicsösségbe. Amen. [2]

[1] Vetustissimus sane hymnus vernaculus *de divo Protorege* nostro, sed et antiquissimum typis descriptum monimentum linguæ patriæ foret ille de sacra Dextera, quem Claudiopoli a. 1794. publici iuris fecit Antonius Bartalis in libello: Notitia parochiæ Jegenyensis auctore parocho Loci. Sumptibus Authoris, et Typis Martini Hochmeister. Recensens cimelia suæ parochialis Ecclesiæ p. 88. §. 88. describit antiquum librum missalem. initio quidem mutilum, qui ante Dominicam primam Aduentus rubrum habuit. Incipit ordo Missalis secundum ritum dominorum ultramontanorum cum quibusdam officiis nouis. Hic liber Missalis est editionis Veronensis, quæ A. D. 1480. lucem vidit. Prosequitur p. 122. 3.: Possidemus Orationem et Cantilenam de Inventione dextræ S. Regis Stephani idiomate Vngarico Norinbergæ Anno MCCCCLXXXIV. editam. Oratio ea est, quæ latine hac die dicitur. Cantilena sic incipit:

O deucheoseeges zenth iob keez
mel'et magiar ohaitva neez
draaga genche neepeunknec
nag ercome ziueunknec.

Contra fidei dignitatem descriptoris A. Szilády, Középkori magyar költői maradványok, t. I., p. 301. 2. quædam perspicaci nisu obiecit. Maius vero negotium facessunt, quas idem contra authentiam textus opposuit grammaticæ difficultates, attentione et examine omnino dignæ. Cum autem hæc cantilena hodie quoque cantetur h. l. minime prætereunda fuit. — [2] Kisdi, cantus catholici p. 147. 8. Kajoni, Cantionale cath., p. 473. 4. indicata cantus nota: 'Az igaz Hitben. Balas p. 407. stropha nona loco' Menyből, substituit ‚Nagyra'

ALIUS HYMNUS
DE EODEM SANCTO VERNACULUS. [1]

Hatalmas Ur Isten, szerelmes Királyunk,
Aldott Jesus Christus, Mennyei Szent-Urunk:
Fiaid te-hozzád minnyájan folyamunk,
Es szivböl te-néked Szent Atyánk kiáltunk.

Bátoritsad kérünk, mi gyarló szivünket,
Te szent Malasztoddal; testi félelmünket,
Szent akaratodhoz szabjuk életünket,
Azért zabolázd-meg feslett erkölcsünket.

**Azt* mindenek-felett, adgyad örömödben,
Hogy részesülhessünk gyönyörüségedben.
Szent István Királlyal te dicsőségedben,
Dicsirjünk, es áldgyunk az magas Menyégben. [2]

A' kinek ma vagyon Szent innepe napja,
Es a' Keresztyénség nagy örömmel áldgya:
Magyar Nemzetségnek ki első Királlya,
Vala a' Christusnak Szentséges szolgája.

Egy éjel Gejzának, Boldog Szüz Mária,
Szent István Mártyrral meg-jelenvén, monda:
Rövid-nap ő-neki Isten fiat adna,
Ki a' Magyarokat igaz Hitre hozza.

Esztergom Várában Világra születik,
Szent Albert Püspöktől megkereszteltetik:
Szent István nevére leg-ottan nevezik,
Kiben az Istennek Malasztya lakozik.

Atya hólta-után, Szent István mely Szentül,
Viselé mindenben magát Istenesül,
Fárada Christus-ért igen szüntelenűl,
Szentnek hivattatnék méltán mindenektöl.

Olly szelid, irgalmas volt a' szegényekhez,
Gyámoltalanokhoz és szükölködőkhöz:
Kegyes, és kegyelmes vala mindenekhez,
Elhagyott árvákhoz, és sok özvegyekhez.

Utólsó oráján az ő halálának,
Ajánlá Országát a Szüz Máriának:
Viselné gondgyokat meg-tért Magyaroknak,
Esedezzék értek áldott Szent Fiának.

Valamig pediglen Szent István Királynak,
Jó testamentomát megtarták Uroknak:
Es a' Szüz Máriát lenni Pátronának,
Mi szép nemzetünknek óltalmazójának.

Mindenben addiglan, jól esék sorsok,
Bóldog és szerencsés lőn mindenben dolgok:
Eppen meg-marada szép gazdag Országok,
Es nem kővetkezék semmi-némű károk.

De mihelyen hátra veték Aszszonyunknak,
Kegyes szép oltalmát szép Szüz Mariának:

El-kezdék veszteni fényét Országoknak,
Kit már könyvves szemmel minnyáján láthatnak.

Ugyan-is nem méltó az ollyan fiúnak,
Ki testamentomát fel bontya Attyának:
Hogy örökös légyen Attya jószágának,
Soha-is birhassa javait azoknak.

Ez bóldog Szent István, lelkét a' Jesus-nak,
Nagy szép nyereséggel meg-adá Urunknak:
Nagy-Bóldog-Aszszonynak napján, Megváltónknak,
Nagy örömmel nyujtá kezében Christusnak.

Es eltemetteték Székes-Fejér-várban,
A' Boldog-Aszszonynak ő Szent-egyházában:
Nyugszik mind örökké a' Christus Jesusban,
Dicsöült Szentekkel fényes Menyországban.

Ki koporsójánál sok csudák látszottak,
Könyörgése-által betegek gyógyúltak:
Nagy sok nyavalyákból szépen meg-tisztultak,
Dicsiret, dicsösség a' Szent Háromságnak. Amen. [2]

[1] Kajoni, Cantionale cath. p. 474. 5. addita nota: Hála-adásunkban. — [2] Legitur in editione Balasiana p. 408. 9. sexdecim numerans strophas, intercalata videlicet * tertia. Insuper stropha decima varians: ‚*Patronánknak kedves nemzetünknek*' et sequenti duodecima alia: ‚*Kegyelmes oltalmát*' habetur.

DE SANCTO MARTINO.

Gaude gemma præsulum,
Gaude Mundi speculum:
Dulcedo fidelium,
Gaude calcans sæculum.
Sancte Martine.

Impetrator gratiæ,
Stella fulgens veniæ:
Exemplar clementiæ,
Et misericordiæ.
Sancte Martine.

In te fulget castitas,
Pietas, humilitas:
Desolatos visitas,
Tres mortuos suscitas.
Sancte Martine.

O Martine medice,
Spiritales abjice
Hostes procul dejice,
atque tuos respice.
Sancte Martine.

Bone Pastor ovium,
Tu es lima scelerum:
Pestem pellens cordium,
Sustentator pauperum.
Sancte Martine.

Gloria sit æterno,
Patri atque Filio:
Spirituique sancto.
Honor Sancto Martino.
Kyrie eleison. Amen. [1]

[1] Kajoni, Cantionale cath. p. 471. ad modum: Fel-támada mi Urunk.

HYMNUS
AD S. MARTINUM E. C. VERNACULUS. [1]

Szent Márton, Magyarok fénye,
Romai szent Hit edénye:
Oh Sz. Márton,
Menyországi parton,
értünk légy. [2]

Járván Pogányság igen fön,
veled sz. István nyertes lőn:

Sok Pogányok téritöie,
szükölködök élesztöie.

Mezitelent hogy meg-szántad,
azzal a Jésust ruháztad.

A' sátánt sokszor megverted,
A' Meg-hóltakat fel-vetted.

Egy Isten három személyben,
Dicsirtessék Szenteidben. [3]

[1] Ex ed. Cant. cath. lat. hung. F. L. Szegedi ep. sumt. in lucem data. Cassoviæ. 1674. p. 530. l. — [2] Hæc ultima tria commata post omnes strophas repetenda esse præcipitur. — [3] Ab hoc hymnus differt ille quem Kajoni, Cant. cath. p. 470.

typis describi curavit: *Szent Márton születék Magyarországban:* Szombathelyen, pogányság vakságában. Singulare: Kajonium nullos de S. S. Patronis Hungariæ hymnos latinos Cantionali abs se edito inseruisse, verum de aliis Cœlitibus haud paucos vulgasse lingua latina, e quibus forte anecdoti sunt: De Sancto Angelo Custode: *Tu qui es notitia doctus matutina.* Quam in verbo conspicis, aurem nunc inclina: Mentemque illumina Sacra medicina. Imple tibi creditum cœlesti doctrina. P. 504. Præterea de Eodem alius: P. 506. *Salve Custos Angele,* Civis Paradysi, Impreta nunc concivi lumen quod amisi: Ut possim patrare hoc, quod Deo promisi, Cavere quod displicet suæ Maiestati. P. 488. de S. Barbara: *Matutino tempore Barbara* Beata, In obscuro carcere fuit illustrata. Cum cœlesti lumine quo est visitata, Et a Rege gloriæ secum desponsata. P. 468. De s. Francisco Seraph.: *Vitiorum scabie mundo sordescente.* In peccatis populo Dei putrescente: Venit Christi famulus orbe senescente, In hæc mundi climata Spiritu fervente. P. 475. De s. Ignatio Loyola: *Virum admirabilem,* novum jubar solis; Colimus Ignatium natum de Lojolis: Qui post vana sæculi, spretis mundi dolis, Gratiæ, ac gloriæ, mire fulget stolis. Ad extremum p. 483. legitur hymnus de martyrio S. S. Virginum Barbaræ, Cæciliæ, Pelagiæ, Flaviæ, Eulaliæ, Treboniæ, Euphemiæ, Serapiæ, Maximæ, Elampiæ, Agnetis, Susannæ, Firminæ: *Dum saevit Africus,* tunc rosa rutilat, Et Austro viola perflante purpurat: Et Eurus lilia prona dissuaviat, Vis nulla eroborat, nulla exanimat. Binæ apud Nárayum, lyra coel. p. 123. s. leguntur cantiones vernaculæ de S. Martino: ‚Gyermekek ma vigadgyatok, nagy Eünepet tarcsatok, — ‚Szent Mártonnak ünnepnapja, ki Francziának főpapja.' Idem hymnologus ultimo p. 236. subiecit hymnum de S. Josepho.' Joseff menybéli töb szentek dicsősége: Éltünk reménye, ex hymnis Breviarii translatam.

HYMNUS AD S. ELISABETAM VIDUAM ANDREÆ REGIS HUNGARIÆ FILIAM.

O felix animus Elisabethæ
Terrenis omnibus sic expeditæ,

Ut sceptro, solio, et ipsa purpura
Spretis, ceu folio, amaret æthera.

Quæ qui non diligit, in mortem labitur
Quæ qui non eligit, æternum perditur.

O sancta anima, Regina Vidua!
O pia Domina, lux serenissima!

Assiste supplici, et da ontemnere,
Quod perit fragili collapsum tempore.
Amen.[1]

[1] Ex officio Rákocziano. Styræ 1732. p. 327., e quo mutuavit libellus precum: Dies sacra per loca Scripturæ Sacræ progrediens Agriæ. 1793. p. 381.

DE SANCTA ELISABETHA CANTIO VERNACULA.

Atya Ur Istennek szerelmes Szent Fia,
Ki vagy szegényeknek gondviselő attya:
Özvegyek, árváknak kegyes táplálója,
Hozzád kiáltóknak légy meg-halgatója.

Engedgyed Szent Atyánk; szerelmeddel égjünk,
Szüntelen te-néked szivből kedveskedgyünk:
Es irgalmasságot minnyájan kövessünk,
Parancsolatidnak eleget tehessünk.

Miként Szent Ersébet te-néked szolgála,
Parancsolatidban igazán eljára:
Kinek Szent innepét Keresztyénség hallya,
Es e' mai napon nagy örömmel tartya.

Ki gyermekségétől-fogva, az Istennek,
Szolgála szüntelen, édes Mesterének:
Szép áhitatossággal példa volt mindennek,
Mint kellyen keresni úttyát idvességnek.

Kegyes, és irgalmas Szent Ersébet vala,
Isteni félelem ő-benne nagy vala
Gyámoltalanokon szánakodik vala,
Istenért mindennek adakozik vala.

Ura hólta-után szegényeket gyüjte,
Es sok betegeket, Szent Ersébet szerze:
Kiknek Ispotályban gondgyokat viselte,
Isten-ért ezeket táplálván éltette.

Ott minden jószágát a' nyomorultakra,
Isten-ért; jó szivel özvegyek, árvákra,
El-költé: mind éppen, nyomorult kórokra,
Szegény, szükölködö, gyámoltalanokra.

Igy vévé ö azért a' dicsö Koronát,
Sok fáratságának érdemes jutalmát:
Az örök-életnek áldott bóldogságát,
Istentől nékie készitett Koronát. Amen. [2]

[1] Kajoni, Cantionale cath. p. 497. 8. iuxta notam. Hála'adásunkban, decantanda. — In editione Balasiana finis sequens est: *‚Isteni dicsösség boldog Menyországát‘*. P. 430.

ALIUS HYMNUS VERNACULUS DE EADEM SANCTA PATRONA.

Magyar-Ország szép Nemes Csillaga,
Aszszonyi-rend, tiszteletes taga: Szent Ersébet:
András Király Leánya,
Ki, szentséggel hamar kezet foga.

Királyoknak nevezetes neme,
Erkõlcsöknek tündöklő gyöngy-szeme:
Kinek gazdag árra, és érdeme,
Szent Ersébet Christusnak jegyese.

Ez a' testben, bünnek fog-házában,
Élt a' lélek nagy szabadságában:
Dicsõsségnek magas pompájában,
Ült: szegénység elvetett ruhában.

A' kevélység felemelt tornyában,
Gyöngyörüség szép arany tollában:
Mint a sárnak fekete porában,
Élt: nagy szelid alázatosságban.

Bölcseségnek ez gazdag tár-háza,
Uraságát Christus-ért el-hadta:
Mint hivságot lábával tapodta,
Dicsösséggel fénlik koronája.

Két kezét a' nagy múnkára adta,
Ujjaival az orsót forgatta:
Szegényeknek ajtaját meg-nyitta,
Éhezöknek kenyerét nyújtotta.

Megiratott már nagy boldogsága,
Hirdettetik szép bölcs okossága:
Soha nem fogy-el, ő gazdagsága,
Mert Mennyégben vagyon Aszszonysága.

Aszszonyoknak ez bölcs tanitója,
Özvegyeknek jó útmutatója:
Leányoknak nagy példa-adója,
Mint legyenek kéncsek takarója.

Országunknak drága szép plántája,
Öseinknek édes unokája:
Nemzetinknek fényes Koronája,
Szent Hitünknek gyümölcsös szép ága.

Dicsekedgyünk illy fő Nemzetünkel,
Szent Ersébet, tündöklő Szentünkel:
Kit kövessünk bizvást életünkel:
Hogy ő véle, éllyünk Istenűnkel.

Dicsirtessék Menyben az Istenség,
Szent Háromságban egyenlő Szentség:
Kit illet az hatalom, és Felség,
Földön, Mennyen egyenlő tisztesség. Amen.[1]

[1] Kajoni, Cantionale cath. p. 498. 9., ad modum: 'Angyaloknak Nagyságos Asszonya, cantandus. Eadem habetur in editione Balasiana 430. 1.

MESSIS MORTUALIS.

Est Messor cognomento, Mors,
hic omnium suprema sors.
Hem falcem acuit,
in pratum irruit,
Et quasi vindicem,
stringit acinacem,
Heu cave
pulcher floscule.

Est Messor implacabilis,
est falx irretractabilis,
Nil hac acutius,
nil illo crudius,
Absque discrimine,
ludit in gramine.

Non flectitur a tempore,
nec immaturo fœnore,
Metit licet sit ver,
Messor hic impiger,
Manu præcipitans,
Cancrum anticipans.

Non stat colorum facies,
non pulchra florum acies.

Quoquo falx incidit,
omne mox concidit.
Triste sit, lætum sit,
forma, non forma sit.

Et en tot celsa Lilia,
argentea tot folia.
Ultra non candicant,
nam terram morsicant,
Viror et roseus,
jam cadit ocyus.

Heu ubi tot formosulæ,
Reginæ florum Rosulæ,
Plus jam de macie,
monstrant in facie,
Quam nuper teneræ,
monstrarint purpuræ.

At nonne Rosas inclytas,
tutatur spinæ feritas?
Ferrum sed ligneam,
frangit custodiam,
Nec est Præsidium
Fato nec pervium.

Quid Calthæ,
quid nunc Violæ,
quid humiles Miraculæ?
Quid sperent Myrtuli,
vel quid Acanthuli?
Florum cum regia,
cadant insignia.

Narcisso quid Nobilius,
quid Hyacintho pulchrius?
At tot Narcissuli,
tot Hyacinthuli,
Sensere ferreum
falcis imperium.

Incassum superbifico
Messorem ludis serico,
Falcis adibis os,
heu digitalis flos,
Dicesque serica,
quam sint umbrifica.

Nec tu frontalis Byssine,
molli triumpha tegmine,
Tua nil gratia,
mortis ad otia,
Rigentem ossibus,
flectent ut mollius,

Tuum o Amarantule,
decus immarcessibile,
Mortis in naribus,
nil est de sensibus,
Metuntur omnia,
nec puta somnia.

Amaraci prænunciæ,
lucrantur nil divitiæ,
Falcis ad impias,
marcescunt Nænias.

Naturæ misera,
sic ridet munera

Caryophilli nimium,
non invenit hic pretium.
Nec tu Marine ros,
unquam amicus flos,
Mortis fictitia,
subsistes gratia.

Adusque semiramias,
Falx evibratur areas.
Ut nec pensilia, flore cubilia,
Plus præ minutulis,
triumphent herbulis.

Quiquid ubique meruit,
huc denique falx viruit,
Hic sic modiculi,
cadetis flosculi,
Mortis nam omnia,
vadunt ad horrea.

Cadetis ergo gramina,
Messoris ad certamina,
At vos o aurea,
vos o solsequia,
Virete, vivite,
casum prænoscite.
Cavete pulchri flosculi.

Coeleste viridarium,
suum expandit gremium,

Hic efflorebitis,
nec plus timebitis,
Fatalis ferreum,
Mortis imperium.
Glaudete pulchri flosculi. Amen. [1]

[1] Hæc Cantio pro defunctorum depositione præcipue die omnium fidelium Defunctorum iuxta modulos: Lucesce stella amicta, cantanda, et si minime sit celeberrimæ Sequentiæ de mortuis Thomæ de Celano: ‚Dies iræ' dies illa· æquiparanda, qua multa inferior esse deprehenditur, nihilominus non indigna est, ut denuo typis repetatur. Legitur p. 719. seq. In strophis 1—16. eadem clausula finalis: 'Heu caue pulcher flóscule' præscribitur. Ceterum in editione Balásiana, paucissimis quibusdam vocibus exceptis æque reperitur p. 611. 2. addita interpretatione vernacula. Attentus lector facile observabit, textum latinum tres strophas minus tenere, quam interpretationem vernaculam, utcunque libero calamo factam.

INTERPRETATIO VERNACULA.

Kaszás e' földön a' Halál,
ki mindenütt rendet kaszál.
Ereit mutattya,
kaszáját forgattya.
Virágokat nem szán,
korókkal egybehány.
Jaj ódd magad szép virág-szál.

Fáradhatatlan arató,
mert Sarlója mindenható.
Kinél nincs élessebb,
semmi vagy sebesebb,
Mert minden ezentül,
elötte fölre dül.

Halál órája folyton foly,
éretlen füvel sem gondol
Szertelenül kaszál,
kikeletben sem áll,
Sőt télben is talál,
a' mit vágjon halál.

Festet szinek ábrázattya,
kaszáját meg-nem álhattya.

Valahová kerül,
kaszája meg-merül,
Bár friss, erős légyen,
mind fottig elmégyen.

Mennyi sok szép liliomok, vóltak;
kiknek nincsen nyomok,
Többé nem fénlenek,
mert oda löttenek:
Jaj tündöklő szépség,
Elvész, s hirvad zöldség.

Hol vattok füvek tűköri,
rósák, s' virágok czimerî?
Igen meg-hirvattak,
már el-is szárattak,
Kik minap friss szinben,
tündöklöttek éppen.

Vannak rósáknak őrzöi,
csipkék hegyes tövissei,
De az éles fegyver,
ezeken erőt nyer,
Erős-ellen Halál,
nagyobb erőt talál.

Mint járnak hát kis Violák,
s' alacson Tamariskus-fák?
Ha magos Czédrus-fák,
jó szagú Cziprus-fák
El-vesztik helyeket,
s' érzik veszélyeket.

Narcissusnál mi Nemessebb
s' Hiacinthusnál ékessebb ?
Még-is mind ezeket,
illy Nemes füveket,
Mérges Halál veszti,
s' méllyen elsillyesti.

Ti-is Csillag-virágocskák,
szép szinnel festet orczácskák:
Kik most kevélykettek,
s' hánnyátok színetek,
El-mentek, el-mentek,
meg nem menekedtek.

Hét-szinü szép Violácska,
te-is Pünkősdi-Rósácska:
Bársonyos szineddel,
avagy friss himeddel,
Nem használsz elötte,
ha nyilát rád lötte.

Tündöklő szép Bársony-virág,
ollyan lesz csak mint aszszú-ág.
Semmit szép szineddel,
nem használsz ezennel.
El-esel, mert Halál
le-vág ha rád talál.

Friss állapatú Amaranth,
kit hirvadás nem könnyen bánt:
De ah mérges szája,
Halálnak kaszája,

Meg-emészt mihelt ér,
véletlen földre vér.

Majoránnának illattya,
keveset ér friss harmattya.
Halálnak szaglása,
mert nincs hogy meglássa,
Kinek mint van szaga,
de szagos ő maga.

Szekfü mely szépnek láttatik,
de árra nem találtatik:
Még Rosmarinok-is
rettegnek; s' félnek is,
Mert álnok, s véletlen,
Halál s' kegyelmetlen.

Hideg-lelést el-oszlattya,
Centuriának illattya.
De még-is hidegét,
Halálnak idegét,
Vissza nem vetheti
s' el-nem kerülheti.

A' Semirámis kertéig,
kaszája ér mind végéig.
Hogy felhökböl csüggö,
csak-nem Égböl függö
Füvek meg-posdúlnak,
s' onnan lehúllanak.

Ha egy Virág nyilt valahol,
nem marad éppen-meg sohol

Jaj jó illatozó,
Virág el-változó,
Mert Halál szertelen,
hirvasztya hirtelen.

El-esél hát szép Virág-szál
Halál kaszája reád szál:
De te Napra néző,
jövendőt intéző,
Virág, vég-órádra:
vigyázz jól magadra.

Ne-fély immár ó szép Virág,
mérges foga mert meg-nem rág
s' Többé reád nem hág,
mert kedves utad tág,
Ugy jobban zöldült ág,
nem bánt haborúság,
Környüled a' szép bóldogság.

A' Mennyei Virágos-kert,
jó füveknek szép helyet vert.
Ott meg-virágoztok,
kik itt jól vigyáztok,
Kaszástól nem féltek,
mert örökké éltek.
Szép Virágok örűllyetek. Amen.

MONIMENTA

VETUS HYMNARIUM ECCLESIASTICUM

HUNGARIAE ILLUSTRANTIA.

KALENDARIUM
ALMAE ECCLESIAE STRIGONIENSIS
SAECULI DECIMIQUARTI
E LIBRO CAPITULARI MANUSCRIPTO
BIBLIOTHECAE PALATINAE VINDOBONENSIS
NUNC IN LUCEM PROLATUM.

DISQUISITIO DE SUBSEQUENTE KALENDARIO ECCLESIÆ STRIGONIENSIS.

ADIECIMUS Hymnario Ecclesiæ Hungariæ appendicem exhibentem vetus Kalendarium Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis Sæculi decimi et quarti, atque Ordinarium Scepusiensem sive Strigoniensem sæculi decimi quinti: quorum monimentorum præsidio ac ornamento stipata suffultaque hæc nostra editio, in adspectum acceptiorem lectorum, ut confidimus, perveniet:

Ad Kalendariorum et Ordinariorum usum quod adtinet, nemo ignorat hæc volumina Psalmodiæ et Liturgiæ omnino necessaria, libris liturgicis adnumerari. Unde passim in Breuiariorum atque Missalium vestibulis adscripta reperiuntur. Enimvero ex his dignoscebatur: qui dies ad Dei, Deiparæ et Divorum memorias agendas fixi, *quinam in illis hymni cantandi,* qui Psalmi recitandi, quæ in officio divino s. Missæ *Sequentiae dicendae* forent.

Nobiliores Ecclesias, a primis initiis, 'suos semper fastos' [ut adpellat Tertullianus, de corona militis n. 13.] seu Kalendaria, a Kalendis vocata, in quibus solemnitates totius anni adnotatæ erant, habuisse compertum est. E horum numero est illud Ecclesiæ

Metropolitanæ Strigoniensis, quod præmittitur *Capitulari libro* a. c. 1370., Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis, superius in Tabula fontium sub n. 20. p. 91. seq. commemorato; magni pretii: *quia et Kalendarium simul et Necrologium* est. *Liber Capitularis,* in nostris Ordinariis, diictur in quo reperiuntur *capitula,* sive lectiones breves e Sacris Scripturis Utriusque Fœderis, cantandæ vel recitandæ in Vesperis et Horis, quæ minores audiunt. Additæ sunt Orationes et Preces. Libro nostro præmittitur ritus benedicendi et aspergendi aquam. Suffragia vero excipit: Ordo ad visitandum siue ungendum infirmum, nec non Agenda Mortuorum, et hæc postrema notis musicis distincta. Literis initialibus insignitur, quas firma dexteraque manus *artificis patrii* delineavit. Imaginem literarum e folio 1. a. h. l. assimilamus:

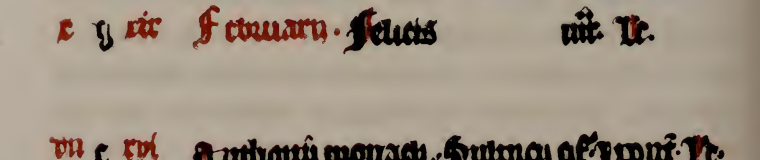

Si formam externam huius veterrimi, quod nobis innotuit, Kalendarii Strigoniensis spectamus [40×27. cm.] a similibus aliis eiusmodi monimentis parum differt. E more antiquo mensis diuiditur, columnatim, in dies alphabeti literis distinctos, quæ indicant quota sit singulis diebus totius anni luna, penes literas

adnotantur, Kalendæ, Nonæ, Idus. Assignantur in Kalendariis omnibus fere diebus celebritates vel Sanctus aliquis: martyres qui apud ipsas Ecclesias passi sunt, fidei satores et promotores, episcoporum natales. Sæpe nomina præcellentium Sanctorum e sacris fastis alterius illustris Ecclesiæ transsumebantur. Nonullæ solemnitates solummodo Metropoli, aliæ toti provinciæ ecclesiasticæ communens exstiterunt. Interim cum Kalendarium Sacramentarii Bolduensis Sæculi XIII—55. et illud Missalis Posoniensis a. 1341—28. quotidie mentionem facit alicuis festi, in nostro Strigoniensi mensibus Januarii, Februarii, Martii, Aprilis, Maji atque Decembris, multas vacuas ferias offendimus. Deest etiam s. d. Capitulare i. e. deficiunt initia Epistolarum et Evangeliorum per circulum anni, quæ in codice Posoniensi reperiuntur. Quod in genere Sanctos adtinet, qui in Kalendarium subsequens illati sunt, bene attentendum an eodem tempore a prima manu, vel ab alia charactere antiquo, vel demum a manu posteriori addita fuerint. Sic festum s. Joannis Eleemosynarii ad diem 12. Novembris a longe recentiori insertum esse reperitur.

Inter festiuitates solemnitas solemnitatum sive Pascha, quod A. D. 1370., quo codex noster scribi coeptus est, in diem 14. Aprilis, anno autem 1375., quo a librario *liber capitularis* terminatus est, in diem 22. Aprilis incidit, adfigitur 27. Martii, quod faciunt iuxta priscum morem alia vetusta Kalendaria. Videlicet s. d. Gertrudianum Sæc. X., quod e regio dono S. Elisabethæ Andreæ II. regis Hungariæ

filiæ, possidet tabularium Capituli Forojuliensis [Apud Fr. Althan, de Calendariis p. 110], Kalendarium Missalis Frisingensis Sæc. X. [ap. a. Lechner, mittelalterliche Kirchenfeste und Kalendarien p. 11.], Sacramentarium Bolduense Sæc. XIII.—55 et Missale Posoniense 1341.—28.: quæ omnia VI. Kal. Aprilis, i. c. 27. Martii rubro charactere scriptum festum Paschatis sive Resurrectionis Dominicæ ponunt. Kalendarium postremum ad Nonas Martii i. e. 7. miniatis literis monet: 'Post nonas martis, ubi sit noua luna requiras: Que postquam fuerit bis septima pascha patebit.' Illud obiter commemorasse sufficiat: Kalendarium nostrum VI. Id. Augusti, i. e. 8. nomini s. Cyriaci et soc. [in Posoniensi rubeo colore distinquitur] addidisse: Aduentus sanguinis Xristi. Ordinarius Strigoniensis a. 1496. de hac solennitate præcipit: 'missa semper canitur de sancta cruce propter aduentum sanguinis Xristi'. [V. A. *Jox* ‚disquisitionem: die Reliquien des kostbaren Blutes unseres göttlichen Heilandes, insbesondere die Reliquie des kostbaren Blutes zu Brügge in Flandern. Luxemburg. 1885.] Pretiosam eiusmodi reliquiam, plures conspicuæ Ecclesiæ habebant. Celebris est illa quæ Brugis Flandrorum in æde d. Basilii summa veneratione hodie quoque colitur, [Cf. A Jox p. 37. seq.] in cuius laudem Ludovicus Vivis cecinit hymnum: *'Sacrum canamus sanguinem, mundi lavantem crimina'*. [Ap. Cassandrum, oper. omn. p. 261.] Festum Conceptionis Sanctæ Mariæ Virginis, quod in Bolduensi frustra quæritur, rubro charactere VI. Id. Dec. i.e. 8. inscriptum reperitur. Alia quoque

proferri possunt festa, sed cum de iis s. s. Patronorum indigetum passim in notis ad concernentes hymnos siue cantiones, commentati simus, hæc commemorasse sufficiat. [V. p. 155. 167. 172. 183. 202. 222. 223. 226. 236. 259. 268. 272. 284. 387. 390.]

Diximus Kalendaria prisca, Ecclesiarum simul et Necrologia esse, quod quidem in uniuersum sed eminenter de Kalendario Strigoniensi a. 1370. valet. Enimvero cum in fastis Sacramentarii Bolduensis, præter Bonetum prepositum et paucos quosdam presbyteros, mares et feminas ignotas de vulgo, sine omni nota anni recenset codex [V. ap. J. Koller, Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis. Posonii 1782. I, 401.]; Missalis vero Posoniensis a. 1341. Kalendarium duorum tantummodo canonicorum videlicet ad diem 17. Febr. a. 1341. obitum Petri canonici Strigoniensis et Posoniensis atque plebani, die autem 27. Sept. a. 1386. Johannis subcustodis ecclesiæ s. Martini obitum adnotet; nostrum accurate longa serie per tria omnino sæcula, Archiepiscoporum et Dignitariorum dies emortuales exhibet, ita ut et dona muneraque, quæ per eos Ecclesiæ Strigoniensi oblata fuere, commemorentur.

Verum enimvero delectat ordine chronologico ex Obituario excerpere et h. l. inserere istorum nomina. Primus omnium ratione temporis, sæculo decimo et quarto occurrit a. 1370. die 21. Martii: Laurentius archidiaconus Sasváriensis. Hunc excipit 1375: die 1. Dec. Thomas III. Archiepiscopus. Nomen utriusque ab eadem manu, quæ Kalendarium exaravit, rubeo charactere est inscriptum.

Eodem sæculo porro defuncti adnotantur: 1378. 20. Februarii Cardinalis Demetrius; 1380. 19. Dec. Thomas archidiaconus Gömöriensis; 1382. 11. Sept. Ludovicus I. Rex Hungariæ.

Plurimi eorum, quorum obitus recensetur e sæculo decimo et quinto esse reperiuntur. Anno Domini 1415. 11. Martii. Michael de Bors canonicus subcustos E. M. S.; 1417. 9. Maji Stephanus Frank, Lector; 1418. 30. Maji Joanes Kanizsai de genere Osli, Archiepiscopus. Eodem 29. Dec. Johannes Wynarus præpositus s. Stephani de castro Strigoniensi. Anno 1421. 11. Maji Petrus, præpositus 1425. 2. Martii Gregorius Csepregi, archidiaconus Zoliensis. Anno 1426. 29. Jan. magister c. Blasius; 1427. 4. Febr. Johannes de Buda archidiaconus Barsiensis; cuius liber manuscriptus: de processu iudiciario, a Thoma pyesthan, collegii pauperum Xristi fundati per J. de Buda, studente exaratus, hodiedum existit in Bibliotheca regia Gottingensi. [Cod. ms. Luneb. 48. chart. olim Bibl. cœnobii st. Michael.]. Eodem a. 1427. die 27. Martii obiit Jacobus archidiaconus Neogradiensis et 4. Maji Ladislaus Szentlászlói rector capellæ corporis Christi. A. 1443. 10. Aug. canonicus m. Franciscus de .... ura. Syllabus canonicorum [Memoria Basilicæ Strigoniensis. Pest 1856. p. 130.] Astura habet. Idem a. 1447. recenset obitum Thomæ Tompa [P. 129.] archidiaconi Zoliensis, cuius pium legatum ad 30. Aug. in Kalendario nostro describitur. A. 1453. 9. Maji obitus m. Petri, rectoris capellæ Beatæ Mariæ Virginis. 1457. 1. Julii Nicolaus de Temesvár,

doctor, cantor, auditor causarum concilii Basileensis; 1460. 22. Maji Michael Toronyi, canonicus Strigoniensis et Quinqueeclesiensis, alter a cognomine Episcopo auxiliari Strigoniensi et Vicario. [A. a. 1471—87. Cf. disq. n. de Ordinariis p. 26.] A. 1470. 1. Februarii obitus Cardinalis Dyonisii Széchy; 1472. 8. Aug. Joannis Vitéz Archiepiscopi. A. D. 1473. 31. Aug. Georgii Nalacz praepositi S. Thomæ M. demum; 1497. 17. Julii canonici et succentoris Emerici Obersezee.

Sæculo decimo sexto quatuor tantum virorum memoria fit. Et quidem A. D. 1507. die 23. Septemb. Benedicti de Asonfalwa, præbendarii Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis; 1525. 1. Jan. obitus m. Nicolai de Bancha; 1531. 25. Dec. Joannis de Kemendh, lectoris; denique 1533. 1. Octobris obitus magistri Joannis de Wadkerth. Et cum hoc annotationes necrologicæ finiunt, quod non est mirum, anno quippe 1543. capto per Turcas castro Strigoniensi, Capitulum metropolitanum Tyrnaviam commigravit.

Solent interdum Kalendaria magnos eventus mundi vel regnorum innuere. Nostrum his caret, si demamus adnotationem ad diem 28. Aprilis, qua reliquis attritis hodie legitur: Sigismundus rex . . . . . De emortuali anno, mense et die h. l. non potest esse sermo, is erat 8. Dec. festum Conceptionis gloriosissimæ Mariæ Virginis; sed intelligendus erit annus 1401. quo die 28. Aprilis rex Budæ captus, Visegradini custodiæ traditus est. Ad hunc annum refert Missale Strigoniense 1484. typis descriptum,

in Kalendario quod praefigit: vel ex his manifestum est, quod si omnium Kalendariorum, quæ in libris nostris liturgicis reperiuntur, editio pararetur, multas hine notitias ad historias sacras et profanas patriæ spectantes nos haurire posse.

Hæc erant de Kalendario Strigoniensi a. 1370. breviter adnotanda. Interim quæ in architypo rubeo colore seu minio distinquuntur, eodem reddidimus. Ceterum etiam in Kalendariis librorum typis descriptorum, festi dies, non vulgo tantum sed priuato ritu solis liturgis duntaxat celebriores, qui chori dicuntur, rubro colore imprimebantur. Quas propterea, occasione editi abse a. 1558. Breuiarii calumnias passus sit Nicolaus Oláhus Archiepiscopus, legi meretur. [Péterffy, Conc. E. H. II, 32.] Tandem b. l. attentum facere oportet, illa quæ * defiguntur, esse additiones a pesteriori manu.

KALENDARIUM ATQUE NECROLOGIUM

AB A. D. MCCCLXX. AD MDXXXIII.

K̄l Januarius habet

jjj	a	Jañ.	C̃ircucisio domini D. Hora xi
	b	jjjj	Octaua. s. Stephani.
xj	c	jjj	Octaua. s. Johannis euangeliste.
	d	jj	Octaua sanctorum Innocentum.
xix	e	Noñ.	Vigilia.
viij	f	viij	Epiphania domini
	g	vij	hijlari conf. atque poñ *
xvj	a	vj	
v	b	v	
	c	iiij	Pauli primi heremite.
xiij	d	iij	
ij	e	ij	
	f	Idus	Octaua ephie.
x	g	xix	Februarij. Felicis. m̄r L̃c.
	a	xviij	Mauri abbatis. L̃c.
xviij	b	xvij	Marcelli pape et martiris. L̃c.
vij	c	xvj	Anthonii monachi. Sulpicii confessoris et poi L̃c.
	d	xv	Prisce uirginis L̃c. Sol aq
xv	e	xiiij	Marii et Marce- L̃c.
iiij	f	xiij	Fabiani et Sebastiani m̄r.
	g	xij	Agnetis uirginis et m̄r.
xij	a	xj	Vincencii m̄ris.
j	b	x	Emerenciane virginis
	c	ix	
jx	d	viij	Conversio. s. Pauli. Preiecti m̄r. D. ora
	e	vij	
xvij	f	vj	Juliani epis. et confes. L̃c.
vj	g	v	Secundo Agnetis L̃c.
	a	iiij	
xiiij	b	iij	
iij	c	ij	

n ones xxx.

n Magistri Nicolai de Bancha Canonici ecclesie Strigonien. 1525.

t honorabilis viri magistri blasii Canonici ecclesie strigoniensis anno MCCCCXXVI^to litera Dominicali existente. Et idem domum suam, quam inhabita-at legauit taliter; quod quicunque successorum inhabitaverit eandem ex consensu norum de Capitulo ille tenebitur singulis diebus depositionis eiusdem solvere Dominis adariis centum [denarios] ℔· pro quibus ipsi dicto die deposicionis tenebuntur unum o de sero et mane vnam missam pro defunctis cantare.

Kl

Februarius habet dies xv

	d	februarii	Brigide uirginis
xj	e	iiij	Purificacio s. Marie
xix	f	ij	Blasii epi et mris D. Hora v
viij	g	ij	
	a	Noñ.	Agathe uirgis lc.
xvj	b	viij	Dorothee uirginis lc.
v	c	vij	
	d	vj	Juliani mr. ⋆
xiij	e	v	Apollonie virg. ⋆
ij	f	iiij	Scolastice uirginis. lc.
	g	iij	
x	a	ij	
	b	Idus	
xviij	c	xvj	Marcij .·.) Valentini martiris.
vij	d	xv	
	e	xiiij	Juliane uirginis. Lc. Sol in pisc s
xv	f	xiij	
iiij	g	xij	
	a	xj	
xij	b	x	
i	c	ix	
	d	viij	Kathedra s. Petri
ix	e	vij	
	f	vj	Mathie apli. Locus bysexti Gerardi episc. et ma is.
xvij	g	v	Walpurge uirginis
vj	a	iiij	D. Hor X.
	b	iij	
xiiij	c	ij	

xix.

everendissimi in Xristo patris et domini domini dyonisij de Zecz
is Archiepiscopi Strigoniensis. Año Dñi MCCCCLX^mo quinto.

lagistri Johannis de Buda, Archidiaconi Borsiensis 1427mo

elicis recordationis demetrii tituli sanctorum qvatuor coronatorum
ri Cardinalis et Gubernatoris ecclesie Strigoniensis. Anno Dñi millesimo CCC°LXXX°
:

Kl Marcius habet d xxx

iij	d	Marcij	D. Hora prima.
	e	vj	
xj	f	v	
	g	iiij	
xix	a	iij	
viij	b	ij	Perpetue et Felicitatis
	c	Noñ.	
xvj	d	viij	
v	e	vij	
	f	vj	
xiij	g	v	
ij	a	iiij	Gregorii p̄pe
	b	iij	
x	c	ij	
	d	Idus	
xviij	e	xvij	Aprilis
vij	f	xvi	
	g	xv	Sol in ariete
xv	a	xiiij	
iiij	b	xiij	
	c	xij	Benedicti abbatis
xij	d	xj	
i	e	x	
	f	ix	
ix	g	viij	Annunciacio. s. Marie.
	a	vij	
xvij	b	vj	Resurreccio dñi.
vj	c	v	D. Hora j̄j̄.
	d	iiij	
xiiij	e	iij	
iij	f	ij	

ñ xxx.

po: o pie recordacionis honorabilis viri domini Gregorii de Czepreg, rch iconi Zoliensis et Canonici ecclesie Strigoniensis qvi pro salute anime sue inter alias as tamentarias disposiciones domum suam, quam in humanis agens inhabitauit taliter gan qvod quicunque ex dñis de Capitulo Strigoniensi carens domo inhabitare vellet, ex nc racione inhabitacionis singulis annis die deposicionis sue predicte vnum florenum ri it pecuniam equivalentem dñis prebendariis Chori ecclesie Strigoniensis pro tempore nst tis soluere debeat, et teneatur pro quo idem annotato die deposicionis in porticu cle Strigoniensis tres missas devote peragere debebunt; vnam videlicet de beata maria rgi cantatam, alias vero duas ut puta pro defunctis et Angelis lectas.* [1425.]

lu pie memorie magistri michaelis de Bors Canonici et subcustodis le Strigoniensis Anno Dñi M^mo^ CCCC^mo^ XV°.

dñi laurencij archid' saswariensis —[Eadem manus scriptoris Kalendarii]
dñi M^o^CCC^o^lxx^o^

dni Jacobi Archidiaconi Neugradiensis 1427mo.

Kl Aprilis habet

	g	Aprilis	
xi	a	iiij	
	b	iij	
xix	c	ij	Ambrosii ep̄i et cōnf. L'c.
viij	d	Nōn.	
xvj	e	viij	
v	f	vij	
	g	vj	
xiij	a	v	
ij	b	iiij	
	c	iij	D. Hora prima
x	d	ij	
	e	Idus	
xviij	f	xviij	Maij. Thiburcij et Ualeriani m̄r. L
vij	g	xvij	
	a	xvj	
xv	b	xv	Sol in thauro.
iiij	c	xiiij	
	d	xiij	
xij	e	xij	D. Hora. x̄i.
j	f	xj	
	g	x	
ix	a	ix	Adalberti ep̄i et m̄ris.
	b	viij	Georgij m̄ris
xvij	c	vij	Marci ewangeliste. Letania maior.
vj	d	vj	
	e	v	
xiiij	f	iiij	Vitalis m̄ris L'c.
iij	g	iij	Petri m̄ris.
	a	ij	

ndus rex — — — [attrita cetera].

Kl

Maius habet d

xj	b	Maij	Philippi et Jacobi apostolorum.
	c	vi	
xix	d	v	Inuencio scē crucis. Allexandri cum sociis. D.
viij	e	iiij	Floriani m̄ris
	f	iij	Gothardi abbatis et conf. *
xvj	g	ij	Johannis ante portam latinam.
v	a	Nōn	
	b	viij	Victoris m̄ris. Stanizlai ēpi et m̄ris.* Apparicio sc Archangeli. L̄c.
xiij	c	vij	Translacio s. Nycolai
ij	d	vj	Gordiani et Epymachi m̄r. L̄c.
	e	v	Gangolfi m̄ris
x	f	iiij	Nerei Achillei et Pancracij m̄r. L̄c.
	g	iij	Seruacii ēpi et confes.
xviij	a	ij	Bonifacii m̄ris. L̄c.
vij	b	Idus.	
	c	xvij	Julij [?]
xv	d	xvj	
iiij	e	xv	Sol in
	f	xiiij	Potenciane virg. L̄c.
xij	g	xiij	
j	a	xii	
	b	xj	Helene regine.
ix	c	x	
	d	jx	Donaciani et Rogaciani m̄r.
xvij	e	viij	Urbani p̄pe et m̄ris. Translacio S. Francisci. L̄c. D.
vj	f	vij	
	g	vj	
xiiij	a	v	
ij	b	iiij	
	c	iij	
xj	d	ij	Petronelle virginis. L̄c.

XX.

ii magistri Ladislai de Scenthlaslo Rectoris capelle Xristi et canonici
onsis Anno dñi MCCCC° XXVII.

bi honorabilis vir dominus Stephanus Frank, Lector ecclesie Strigoniensis.
CC° decimo septimo.

s agistri Petri Rectoris Capelle beate virginis et. Año dñi MCCCCXLIII.

bi pie memorie Prepositus maior Petrus nomine S... año dñi millesimo
C° XXI^no^ [colore attrito.

onorabilis dñus Michael de Turon Archidiaconus Neugradiensis
ensis et Quinquecles. eccl. Canonicus, Rector altarie beate Margarethe Virginis eidem
t suis successoribus in eadem fecit construi et edificari domum ex opposito domus
s Strigoniensis, deqva Prebendarii Rectores altarie annuatim tenentur unum flore-
ri in festo S. Margarethe de sancta Margaretha; secundo die de Sancto Spiritu; et tertio
ancto Michaële patrono dicti Dñi Michaelis Archidiaconi . . . misse de Sancto spiritu.

it pie memorie Reverendissimus in Christo Pater et dñus dominus
s Archiepiscopus Strigouiensis anno dñi millesimo quadringentesimo decimo octavo.

K̄l

Junius habet d s x

	e	Junij	Nicomedis m̄r.
xix	f	iiij	Marcellini et Petri m̄r. L'c.
viij	g	ij	Laurentini et Pergentini m̄r. L'c.
xvj	a	ij	Quirini m̄r.
v	b	Noñ.	Bonifacii m̄r.
	c	viij	
xiij	d	vij	
ij	e	vj	Medardi et Gildardi confes.
	f	v	Primi et Feliciani m̄r. L'c.
x	g	iiij	
	a	iij	Barnabe apl̄i D. H a v
xviij	b	ij	Basilidis Cirini et Naboris m̄r. L'c.
vij	c	Idus	Anthonij confes. fris̄ minoris.
	d	xviij	Julij Basilii et Aniani conf.
xv	e	xvij	Viti et Modesti m̄r. L'c.
iiij	f	xvj	Cyricij et Julite m̄r. L'c. D. H a i
	g	xv	Sol ic
xij	a	xiiij	Marcij et Marcelliani m̄r. L'c.
i	b	xiij	Geruasii et Prothasii m̄r. L'c.
	c	xij	
ix	d	xj	Albani m̄r. L'c.
	e	x	Paulini epi et conf. L'c. Decem milia militum t m
xvij	f	ix	Uigilia.
vi	g	viij	Natiuitas s. Johis̄ bapte
	a	vij	
xiiij	b	vj	Johannis et Pauli m̄r. L'c.
iij	c	v	Ladizlai regis et confessor̄.
	d	iiij	Leonis pape. Uigilia.
xj	e	iij	Passio apostolorum Petri et Pauli
	f	ij	Commemoracio s. Pauli.

XXIX.

dñi millesimo CCCVI [?] *die XVI mensis Junii hora tertiarum, vel qvasi p uit eclipsis solis in castro Strigoniensi.*

Kl

xix	g	Julij	Octaua s. Johannis baptiste Vigilia
viij	a	vj	Processi et Martiniani m̄r. L'c. Visitacio Marie 7.
	b	v	
xvj	c	iiij	Translacio s. Martini. Udalrici confes.
v	d	iij	
	e	ij	Octaua Apostolorum. ix. l'c.
xiij	f	Noñ.	Willibaldi ēpi. et conf. Translacio s. Thomæ 1.
ij	g	viij	Kyliani Colonati et Thotnati sociorum eius m̄
	a	vij	Oūa Marie uisitacionis. Procopi conf. *
x	b	vj	Septem fratrum L'c.
	c	v	Benedicti abbatis.
xviij	d	iiij	
vij	e	iij	Margarethe uirginis D. Hor xi.
	f	ij	
xv	g	Idus	Diuisio aplorum
iiij	a	xvij	Augusti
	b	xvj	Andree et Benedicti m̄r. Alexii confes. L'c
xij	c	xv	Sol in leone.
i	d	xiiij	
	e	xiij	
ix	f	xij	Praxedis uirginis L'c.
	g	xj	Marie Magdalene D. Hor xij.
xvij	a	x	Apollinaris m̄r. L'c.
vi	b	ix	Xristine uirginis et m̄r. Vigilia
	c	viij	Jacobi apostoli Xristofori m̄r.
xviij	d	vij	Anne matris marie. *
iij	e	vj	Septem dormiencium. L'c.
	f	v	Panthaleonis m̄ris. L'c.
xj	g	iiij	Felicis cum soc. Deposicio s. Ladizlai regis L'c
	a	iij	Abdon et Sennes m̄r. L'c.
	b	ij	Germani ēpi. et conf.

XXX.

Venerabilis dominus Nicolaus de Themeswar doctor, prius Cantor et ius Strigoniensis, deinde prepositus s. de castro Strigoniensi etc. Auditor causarum ilii Basileensis obiit in ecclesia s. Stephani collegiata prefata, et dotavit . . . altare cum ariali prope pon . . . et una vinea prope Sanctum Ambrosium. Qualibet ebdomada per annum . . . leguntur tres misse per canonicos.

l s Emerici Obersezee canonici, succentorisque Alme ecclesie Felicis iorie 1497.

Kl

Augustus habet di[illegible] xx

viij	c	Aug.	Ad vincula s. Petri vij frm̄. D. Hor pra.
xvj	d	iiij	Stephani pape et m̄r. L'c.
v	e	iij	Inuencio corporis s. Stephani prothom̄r.
	f	ij	Gaudencij confes. atque pōnt.
xiij	g	Noñ.	Sc̄e Marie de niue Dominici conf. et Osua[illegible] reg
ij	a	viij	Transfiguracio dn̄i Sixti pape cum sociis. I[illegible]
	b	vij	Donati ēpi. et m̄r. L'c. Affre m̄r.
x	c	vj	Cyriacij cum soc̄. L'c. Aduentus sanguis x̄pi.
	d	v	Romani m̄r. Vigilia
xviij	e	iiij	Laurencii martiris
vij	f	iij	Thiburcij m̄r. L'c.
	g	ij	Clare uirginis
xv	a	Idus	Ypoliti sociorumque eius. L'c.
iiij	b	xix	Septembris. Eusebii conf. Vigilia.
	c	xviij	Assumpcio s. Marie V.
xij	d	xvij	Arnulfi confes. et pont.
i	e	xvj	Octaua s. Laurencij. L'c.
	f	xv	Agapiti m̄ris.
ix	g	xiiij	Magni m̄ris Sol in uirgine.
	a	xiij	Eleuacio s. Stephani regis et conf.
xvij	b	xij	
vj	c	xj	Octaua s. Marie. Thimotei cum soc̄. m̄r.
	d	x	Tymothei et Apollinaris m̄r. Vigilia.
xiiij	e	ix	Bartholomei apl̄i. *Audoeni conf.
iij	f	viij	Genesii m̄ris. L'c.
	g	vij	
xj	a	vj	Octaua s. Stephani regis. Rufi m̄r.
xix	b	v	Augustini ēpi. et confes. Hermetis m̄r. *
	c	iiij	Decollacio s. Johannis bap̄te. Sabine virg. t n
viij	d	iij	Felicis et Adaucti m̄r. L'c. D. Hora ij.
	e	ij	

XXX.

s Reverendissimi domini Johannis Archiepiscopi Strigoniensis ano 1472.

s bone memorie Magistri Francisci de [A] su [ra], Canonici qvi legauit
m suam sub castro Strigoniensi . . . . propriis laboribus et sumptibus edificatam
ssori suo in Canonicatu et de successore in successorem co modo, ut idem successor
tuis temporibus semper in die obitus sui unum florenum in auro puro aut valorem
ndariis . . . . Strigon. solvere teneatur: qvi in eodem die semper perpetuis temporibus
missas pro remedio salutis anime sue in porticu ecclesie circa suum sepulcrum ante aram
*i . . . episcopi celebrare teneantur: unum dumtaxat in . . . — — — — *[script evanesc.]*

s Thome tompa Archidiaconi Zoliensis et Canonici Alme ecclesie Strigensis; qvi legauit domum suam successori suo ita quod prebendariis singulis annis in aversario debeat solvere unum florenum auri, et Prebendarii teneantur in aniversario suo e sex missas tres in cantu et tres legendo; primam de beata Virgine; secundam de to Michaële, tertiam de apostolis, et totidem tres legere, unam pro defunctis, secundam peccatis, et tertiam de sancta Dorothea.

s domini Georgii Nalacz præpositi sancti Thomæ martiris anno 1473.

Kl

September habet di[illegible] xx

xvi	f	Sept.	Egidij abbatis Prisci m̄r.
v	g	iiij	Emirici confes.
	a	iij	Anthonini m̄r. D. Hora xvij.
xiij	b	ij	
ij	c	Noñ.	
	d	viij	
x	e	vij	Euurcij ēpi. et conf. L'c.
	f	vj	Natiuitas s. Marie uirginis Adriani m̄r.
xviij	g	v	Gorgoni m̄r. L'c.
vij	a	iiij	
	b	iij	Prothi et Jacinti m̄r. L'c.
xv	c	ij	
iiij	d	Idus	Maurilij ēpi. et conf. L'c.
	e	xviij	Octobris. Exaltacio s. crucis Corneli et Cypri[illegible]i m̄
xij	f	xvij	Nycomedis m̄r.
i	g	xvj	Lucie et Geminiani m̄r.
	a	xv	Lamberti ēpi. et m̄ris. L'c. Sol in li[illegible]a.
ix	b	xiiij	
	c	xiij	
xvij	d	xij	Vigilia.
vj	e	xj	Mathei apl̄i et ewangl. D. Hora [illegible]ij.
	f	x	Mauricij cum soc. L'c. Emmerami m̄r. et ēpi
xiiij	g	ix	Tecle uirginis.
iij	a	viij	Gerardi ēpi. et m̄ris ⋆Conceptio beati Johanni bap
	b	vij	Cleophę. uirginis et m̄r. ⋆
xj	c	vj	Cypriani et Justine m̄r. L'c.
	d	v	Cosme et Damiani m̄r. L'c.
xix	e	iiij	Vencezlai regis et m̄ris. L'c.
viij	f	iij	Michælis archangeli
	g	ij	Yeronimi pbri. L'c.

Fi um cras est Prothus discessit Rex Lodovicus.
Ob s Lodovici regis anno dñi millesimo CCC octogesimo secundo.

Ob s pie memorie honorabilis viri Benedicti de Asonfalwa Prebendarii
l s Alme ecclesie Strigoniensis Año Dñi 1507.

xvj	a	Octob.	Germani et Remigii episopor. et conf.
v	b	vj	Leodegarii ēpi. et m̄r.
	c	v	D. Hora
ij	d	iiij	Francisci confes. L'c.
	e	iij	
	f	ij	Stanizlai m̄ris et pont. L'c. ⋆ Invencio patriarc abraham ysaac et iacob.
x	g	Noñ.	Sergi et Bachi m̄r. L'c.
	a	viij	Pelagie peccatricis
vij	b	vij	Dyonisii ēpi cum soc. L'c.
vi	c	vj	Gereonis cum socijs m̄r. ⋆
	d	v	
xv	e	iiij	
iiij	f	iij	Colomanni m̄r. L'c.
	g	ij	Kalixti pape et m̄r. Cerboni ēpi. et confes.
xij	a	Idus	Leonardi confes. [Heduige monache] Heduige ci polonie. ⋆
i	b	xvij	Nouembris Galli abbatis et conf.
	c	xvj	
ix	d	xv	Luce evangeliste ⋆ Sol in scorpione
	e	xiiij	
xvi	f	xiij	
vj	g	xij	Vndec̄. milia virginum. L'c. ⋆
	a	xj	Lupencij m̄r. D. Hora x⋆
xiiij	b	x	Seruacij ēpi et conf. Seuerini conf. atq. pontif. ⋆
iij	c	ix	Maglorii ēpi. et conf. L'c.
	d	viij	Crispini et Crispiniani m̄r.
xj	e	vij	Demetrij m̄r.
	f	vj	Vedasti et Amandi episcop. et conf. Vigilia.
xix	g	v	Symonis et Jude apostolorum.
	a	iiij	
	b	iij	
xvj	c	ij	Qvintini m̄r. Vigilia.

XX.

iit Magister Joannes de Wadkerth Canonicus ae prebendarius ecclesie
iensis.

K̄l

Nouember habet die xx

v	d	Nouemb.	Festiuitas omnium sanctorum.
	e	iiij	Eustathij m̄ris cum soc̄.
xiij	f	iij	
ij	g	ij	
	a	Noñ.	Emerici ducis et confr. D. Hora iij.
x	b	viij	Translacio s. Adalberti m̄ris Leonardi conf.
	c	vij	Villibrordi ēpi. et conf.
xviij	d	vj	Octaua omnium sanctorum. Quatuor coron oru
vij	e	v	Teodori m̄ris. ⋆
	f	iiij	Martini pape et m̄ris ⋆
xv	g	iij	Martini ēpi. et confess. Menne m̄r.
iiij	a	ij	Joannis Elemosinarij. ⋆
	b	Idus	Briccij ēpi. et conf.
xij	c	xviij	Decembris
i	d	xvij	
	e	xvj	Othmari abbatis
ix	f	xv	Aniani ēpi. et conf. L̄c.
	g	xiiij	Octaua s. Martini L̄c.
xvij	a	xiij	Sancte Elyzabeth.
vj	b	xij	
	c	xj	Columbani abbatis et conf.
xiiij	d	x	Cecilie uirginis
iij	e	ix	Clementis p̄p̄e et m̄ris.
	f	viij	Grisogoni m̄r. L̄c.
xj	g	vij	Katherine uirginis
	a	vj	
xix	b	v	
viij	c	iiij	
	d	iij	Saturnini cum soc. D. Hora x̄. gili
xvj	e	ij	Andree apostoli

v	f	Decemb.	
	g	iiij	
xiij	a	iij	
ij	b	ij	Barbare uirginis
	c	Noñ.	
x	d	viij	Nycolai ep̄i. et conf.
	e	vij	Octaua s. Andree D. Hor pa.
xviij	f	vj	Concepcio s. Marie
vij	g	v	
	a	iiij	
xv	b	iij	Damasi pape et conf.
iiij	c	ij	
	d	Idus	Lucie uirginis
xij	e	xix	Januarij
i	f	xviij	
	g	xvij	
ix	a	xvj	Lazari epis̄c. ★
	b	xv	
xvij	c	xiiij	
vj	d	xiij	
	e	xij	Thome apl̄i
xiiii	f	xj	D. Hora .
iij	g	x	
	a	ix	Vigilia.
xj	b	viij	Natiuitas dn̄i nostri ihũ xp̄i
	c	vij	Stephani prothomartiris
xix	d	vj	Johannis apl̄i et ewangl̄te.
viij	e	v	Sanctorum innocentum̄ mr̄m̄.
xvj	f	iiij	Thome ep̄i et m̄r.
v	g	iij	
	a	ij	Siluestri ep̄i et confessoris.

XXX.

bone memorie Thome archiep. Strigoniens. Anno Dñi M°CCCLxx°v°.

honorabilis viri dñi Thome archidiaconi Gwmuriensis anno dñi
LXXX^mo primo qui inter alias testamentarias dispositiones suas legavit fundum curie sue,
fundum Curie maioris prepositi situm, a parte occidentali adiacentem, succesoribus in
habitantibus, quorum quilibet tenebitur solvere dñis prebendariis singulis annis triginta
ctationes pro qualibet tres cum candelis et idem tenebuntur pro eisdem cantare in
u unum placebo cum missa pro defunctis.

Reverendi dñi Joannis de Kermendh lectoris et Canonici ecclesie
niensis, atque prothonotarii apostolice sedis hora sexta post meridiem Anno dñi 1531.

venerabilis viri dñi Johannis Wyuaras Prepositi Sancti . . . de Castro
niensi anno dñi millesimo CCCC decimo octauo.

ORDINARIUS

SCEPUSIENSIS SIVE STRIGONIENSIS

SAECULI DECIMI QUINTI E CODICE MANUSCRIPTO

BIBLIOTHECAE

R. UNIVERSITATIS BUDAPESTINENSIS

MODO PRIMUM EDITUS.

DE ORDINARIO STRIGONIENSI SÆCULI XV. MANUSCRIPTO COMMENTATIO.

Hymnario adiungimus *Ordinarii* Scepusiensis, sive rectius *Strigoniensis* Sæculi decimi et quinti, qui ad hunc usque diem latuit, editionem. *Ordinarius* dicitur libellus, quem hodie *Directorium* vocamus. Nihil hic adtinet: de Ordinariorum in universum raritate, origine, utilitate, disputare, de quibus copiose quinque abhinc annis scripsimus: in observationibus selectis de rarioribus quibusdam libris liturgicis Ecclesiæ in Hungaria.

Quæ hanc in rem inquiri h. l. debent, duo sunt, *codex* iuxta cuius fidem textum recensuimus, in se delineandus est, et *Ecclesia* cuius causa Ordinarius olim conficiebatur, inquirenda. Codex noster, hodie Bibliothecæ regiæ Universitatis Budapestinensis [V. Catalogum codicum Bibliothecæ Universitatis r. scientiarum, Budapestinensis. Budapestini. 1881. p. 57. seq.] theologicus latinus n. 73. signatus, ex eorum genere esse reperitur, quos codices mixtos vel miscellaneos adpellant, et qui non uno sed pluribus scriptoribus, quorum aliqui se nomine suo vocant, inter quos attamen nullus sæculo decimoquinto posterior, habetur.

Codex chartaceus, fol. 403, o. 15, 5. × 10, 5., charactere maximam partem gothico, sed et recentiori s. d. cursiuo exaratus, ligaturam sæculi XVI. præsefert, ligneis quippe tabulis corio vestitis coopertus atque est monogrammate B. Mariæ V. et scutorum cum aquila ornamentis, genium S. XVI. spirantibus, distinctus. Cetera iam a. 1507. compactus exstitit. Enimvero in thecæ anteriori parte intus legitur: 'liber domini *Johannis plebani Gilwitzensis.* 1507. obiit.' Nunc vero domini *Cristofori* in leubitz plebani *pro nunc:* deinde continua scriptura *Thome de monte Georgii* 1515. in capitulo Scepusiensi. Item additur, anno domini 1516. obiit Stephanus Mariassy. In menbrana vero, quæ codici chartaceo præmittitur habetur: Liber domini *Thome* de monte diui georgii anno domini 1516. Sub hoc epigraphe: Collegii Tyrnaviensis Societatis Jesu 1628. Denique in menbrana ad finem libri f. 402. b. rursus repetitur: Anno xristi 1517. Thome sum de monte diui Georgii. Suppressa Societate Jesu viri celeberrimi Georgii Pray fuit, ut patet ex eius literis ad D. Cornidem die 22. Jan. a. 1778. datis. [Cf. Horvát I, a magyar nyelv régi maradványairól. Tud. gyüjtem. Pest 1835. V, 95. seq. Csontosi J., Aranyasi Gellértfi codexe. M. Könyvszemle. Budapest. 1879. p. 69. seq.] Instituta collatione adparuit codice nostro episcopum Ignatium com. de Batthyán [† 1798.] usum fuisse in opere, cui inscriptionem fecit: Leges Ecclesiasticæ Regni Hungariæ. Volumine quippe III. quod post fata illustrissimi antistitis Claudiopoli 1827. lucem vidit, edita statuta synodalia alme ecclesie Strigo-

niensis sub Demetrio Cardinale et Archiepiscopo nostro Codici [82—108] debentur. Fatetur id ipsum episcopus his verbis: ‚E mss. Bibliothecæ Societatis Jesu Tyrnaviensis, ex qua dum adhuc superstes esset, mecum communicata fuere.' [P. 260.] Idem porro editor [III, 507.] textum satis luxatum, et ex parte mancum nostri libri vulgavit: in Constitutionibus synodalibus, Synodi celebratæ 1460. in Lewtschowia.

Codex licet magnæ antiquitatis non sit, rei tamen literariæ ecclesiasticæ patriæ nostræ studiosis maximi est usus, et vel ideo summo in pretio habendus, quod quosdam libellos contineat, qui ex hoc solo codice innotuere. E. g. Ordinarium nostrum Scepusiensem sive Strigoniensem. Verum antequam de hoc quidquam commentemur, ipse liber manuscriptus accurate inspiciendus est. Continet sequentes tractatus: et quidem numero triginta:

1. Folium primum, in menbrana habet titulum: In hoc libello continentur tractatuli. XVI. utilissimi. Post hæc parænesis in qua fit provocatio ad s. Augustini librum super Psalmos. Eodem folio v. reperitur Carmen de agno Dei. Agni Dei sic dicti a figura agni, quæ super cera a Pontifice benedicta, imprimitur. Quo autem ritu numismata ista distributa fuerint, narrat Ordo Romanus I. XI. XII. ed. Mabillon p. 31. 163. 203., et liber qui sub nomine Alcuini circumfertur, de diuinis officiis c. XIX. ed. Migne II, 1215. s. Pergit codex: *He sunt virtutes agni dei* seu agnus dei modo infrascripto confecti: 'Balsamus et munda Cera cum Crismatis vnda —

Vulnera quinque dei sunt medicina mei.' Hi versus differunt ab iis, qui apud Macrum leguntur, Hierolexicon p. 36. De hoc argumento librum congessit Augustinus Cardinalis VALERIUS a St. Borgia ill. Romæ. 1775.

2. *'Incipit rubrica Strigoniensis* Et primo in adventu domini 1. a.—38, b. usque ad dominicam Vidi dominum et cet'. Hanc rubricam per integrum contextum reddentes, folia codicis numeris arabicis signata uncisque clausa, addita littera c. dedimus.

3. Ab eadem manu 39. a. Sequitur tractatus *de arte moriendi* — Cum de presentis exilii miseria mortis transitus — 57. b. super omnia necesse est, vt prius ante quam mors occupat mori discat. Et sic est finis huius tractatus. Tractatus iste, iam xylographice editus [v. E. Bodemann, xyl. u. typogr. Inkunabeln der k. ö. Bibl. zu Hannover. Hann. 1866. p. 22. seq.] et ab incunabulis typographiæ frequentissime typis descriptus est. [Cf. Hain n. 1831. seq. Verz. der Incunabeln der Stiftsbibl. von St. Gallen. Ib. 1880. n. 1327. ubi Dom. Capranicæ p. 222. adtribuitur.]

4. 58. a.—60. a. Sequitur *Rubrica de simbolo maiori* quando scilicet ipsum cantari vel legi debet semper in *Ecclesia scepusiensi.* E collectali maiori. ‚*Nota de symbolo maiori* quando cantari aut legi debeat ex collectali maiori capituli scepusiensis scripta.' Manu utcumque Thomæ de monte divi georgi [Szentgyörgyhegyi], cuius erat teste inscriptione fol. 1. perg. 1515. codex. Hanc notam p. 567. per integrum typis descripsimus.

5. *Praefatiuncula cuiusdam recentioris in constitutiones Synodales scepusienses* a. 1460. 60, b. huius tenoris: 'Constitutiones sinodales inmediate hic infra sequentes edite sunt per Reverendum Dominum Johannem Stock Silezitam arcium et medicine doctorem, phizicum Domini Sigismundi regis Vngarie ac Romanorum imperatoris semper augusti, Marchionisque Brandenburgensis, promulgate in inclita Vrbe Leutscha Metropolitana Scepusiensi. In sinodo ibidem pro tunc celebrata per eundem Reverendum Dominum Johannem Stock anno Domini Millesimo Quadringentesimo super sexagesimum. 1460. Qui obiit Budæ ibidem anno domini 14[64].

6. 61. a.—81. b. Constitutiones Synodales per J. Stock pr. editæ. Quas iam C. Péterffy, Concil. s. I, 189. seq. typis describi fecit e quodam codice archiepiscopali Strigoniensi: 'uno quasi anhelitu sine interpunctione, scripto.

7. *Statuta Sinodalia alme ecclesie Strigoniensis*, Demetrii [c. 1382.] Aeppi. 82. a.—108. b. Eadem manu ut n. 6. [Latuit C. Péterffyum, V. S. Concilia Ecclesiæ Romano-Catholicæ in Regno Hungariæ. Viennæ. Austriæ 1742. I, 172. s.]

8. *Modus predicandi sequitur.* Jesus christus tocius ecclesie pastor et pater ac salvator dulcissimus ad hec inter alia dignatus est 109. a.—144. b. Ideo dicta sufficiant attamen eatenus quotidie accedamus istis penitus promissis, sit deus benedictus. Amen. finis. Huiusmodi tractatus e s. Thoma Aq. et aliis scholasticis excerpti, inter incunabula recensentur: Hain, 1362., Verz. der Incun. v. s. Gall. n. 97. 1408.

9. Adnotationes casuisticæ, morales, homileticæ, scripturisticæ, canonisticæ a quodam anonymo compilatæ, quæ incipiunt 145. a. Emendemus in melius. Queritur quomodo potest homo condemnari probabiliter — 150. b. In excerpto ad s. Thomam, mentio fit cuiusdam doctoris donbrowka? — 154. b. Articuli symboli XII. secundum scripta prophetarum. Et primo inquit Petrus Credo in deum patrem omnipotentem creatorem celi et terre. Jeremias Patrem inuocabis qui terram fecit et celum. 155. b. L. super Credo. Excipit hanc seriem continuatio adnotationum, inter has: Juris canonici partes. Finit scriptura huius manus 166, b. cum: Scribit s. Gregorius Mauricio regi — debita reuerentia impendat. 167. a. b. alia: de non contrahendo matrimonio contra interdictum Ecclesie 167. a. Contra hereticos. Primo quicunque est dubius in fide, infidelis est — XXV. 9. 1. violatores et q. II. Si quis. 167. b. Demum f. 168. a. De contrahentibus sponsalia sub condicione prout habetur infra: Paulus Hunth arcium ac decretorum doctor vester ad vota. Euaugelico viro Bartolomeo predicanti in Ecclesia fratri suo carissimo salutem plurimam dicit. . . . ex Riuulo dominarum ante vrbanum 1479. — 168. b. ab alia manu: Ca XVI. q. II. Coercentur clerici et laici, qui moriencium clericorum audent bona diripere. De laicis quando factum est quod morientibus Episcopis siue clericis — in VI. synodo legitur.

10. 169. Scriptura Thomæ de monte s. 9.: Libellus sane pulcherrimus et vtilissimus. Deinde manu antiquiori: *Incipit liber Bonaventure domini Cardinalis de*

doctrinis Clericorum, quibus scire poterunt modum perfecte vivendi quotidie prout deo obligantur. Omnis creatura deo seruire obligatur, quia omne quod habet, ab ipso habet. — 181. a. Pecuniam odito, paupertatem ama in omnibus, fuge mulieres, esto compaciens afflictis, castus in omnibus siue corde, ore et opere: Crysostomus. Post hæc: Expliciunt, doctrine bonaventure domini Cardinalis, bene valentes pro Sacerdotibus quantum ad modum vivendi perfectum. Sub anno domini 1. 4. 6. 9. in leutschaw — per Johannem Gerhardi de Aranijas scriptæ f. IIII. quatuor temporum penthecostes finite anno eodem quo Idem Johannes novam missam in dei honorem decantauit., 181. b. vacat.

11. Quaternione evulso sequens tractatulus 182. a.—184. b. mutilus est: immundo quando fit cum peccato — Quod ipse nobis præstare dignetur, qui sine fine regnat et vivit deus amen. '*Excerpta ex tractatulo s. Bernhardi agens de eo, quomodo Sacerdos se habeat, ante, infra et post officium diuinum. Sit laus deo 1469. per Johannem Gerardi* nouellum presbyterum'. Ceterum tractatulus iste spurius est.

12. 185. a.—187. b. *Epistola hieronimi ad paulinum presbyterum.* 'Obsecro te pauline carissime ut multitudines hominum et salutationes, et quidem veluti quasdam cathenas fugias — in omni gradu et sexu boni et mali reperiuntur, malorum quidem damnacio, laus vero bonorum sit. *Hec Jeronimus in epistola ad paulinum presbyterum.*' Ista manu eiusdem J. Gerhardi descripta epistola sup-

posititia est, ut legenti s. Hieronymi epistolam ad Paulinum L. VIII. ed. Vallarsii Ven. I, 318 seq. facile persuadebitur. Enimvero præter pauca verba e citatæ epistolæ n. 6. p. 323. seq. sumta, reliqua alterius cuiusdam scriptoris sunto.

13. 188. a. 'Assit principio sancta maria meo. Exquo Canones penitenciales — presedit. Nota quando festum Johannis baptiste — Hec thomas lector, canonicus et vicarius in Scepusio 1. 4. 7. o. — 188. b. *Sequitur tractatulus pulcher de custodia quinque sensuum.*

14. *De custodia Quinque Sensuum.* 189. a. Quanta mala incurrunt, qui exteriores suos quinque sensus non habent in custodia. — 206. a. Hec est racio quod dominantes vel fortes odores sucomorum, herbarum, pomorum uel aliorum fructuum incipiunt capita dolere penetrent oculos et aures. Hic 1470. per Johannem Roznaw — editus ac Gerardum scriptus est.

15. 206. b. *Pro adulteris per Roznaw collectus.* Adulteri grauiter peccant quia faciunt contra sanctum matrimonium quod ipse deus instituit. — 208. a. Item Septennii pena edicitur pro quolibet peccato mortali, ut notatur XXX. q. 4. in glossa sc. ut supra si pater. Manus Gerardi.

16. 208. b.—209. b. *De fornicacione* presbyteri a magistro valentia conscriptus. Simplex fornicacio sacerdotis est carnalis copula confessarius caueat ne seipsum damnet et confitentem. — Hec extant in proprio minori libro 1. Rubrica t. rubro ·|.

17. 210. a. *Nota de Quadragesima.* Clemens papa

primus instituit Quadragesimam — quibus annis expletis licuit ipsi dominico corpore communicari. 210. b. et 211. a. b. vacant.

18. 212.—8. a. Tractatus anonymus: 'Miror de clericis cuiuscunque ordinis sint—quia nescimus diem neque horam, qua potens deus de seculo nos emigrare iubeat. Amen.' *Exhortatio moralis ad clericos* e S. S. et s. s. Patribus super virtutes necessarias. 217. b. in margine summo Thomas de m. s. G. adscripsit: De luxuria quam detestanda sit. 218. b. et 219. a. b. vacant.

19. 220. a. Ex tractatu super *omnis utriusque sexus*. 'Omnis utriusque etc. hac significatione potestas hic distinctione non collectiua. — 262. a. Et hec sufficient, de hac vltima penitentia in laudem dei et profectum agnorum conscripta docebunt. E lectura domini h. de Odendorf Juris utriusque et arcium professoris super omnis utriusque sexus de penitenciis et remissionibus. 1. 4. 7. 6. Henricus de Odendorff de Colonia cap. omnis utr. sex. in alma Universitate Vindoboensi explicuit, et super eo libellum compilavit, qui a. 1490. Meningæ lucem vidit. Cf. Hain n. 11957. III, 521. 2. J. Aschbach, Geschichte der Wiener Universitaet. Wien. 1865. p. 408. 9.

20. *Lecturae decretalis,* omn. u. s. ab ODENDORFF compilatæ, f. 249. a.—255. b. inserta sunt compactoris oscitantia: 'Excerpta e sacramentali ven. doctoris Nicolai de Blouia, [r. Plovius. c. a. 1440.] ubi plurima invenies que causa breuitatis omisi. 1470.' — 256. a. b. Dubium vero omnis tactus mulieris aliene sit mor-

tale peccatum, Respondetur, quod quilibet tangens vel amplexans alienam mulierem peccat — ut peccata sua diligenter confitebitur, secundum quod propositum est alibi. — 257. a Sequuntur excerpta breuia ex Summa. Innocencii Notandum docet Innocencius in sua Summa. Nunquam desinat dolere de amisso, qui nouit gaudere de dei promisso — in purgatorio quod hoc nunquam fecit. Hec e summa Innocencii collecta ad presens sufficiant 1470. — 261. b. Agit collector de sacramento confessionis iuxta summam s. Thomæ et Innocentii. — 262. b. et 263. a. b. vacant.

21. 264. a. *Augustinus de utilitate psalmorum* dicit: Si deinde fueris tribulationibus humanis uel spiritualibus undique anxiatus ne desperes adeo te derelictum — sed puro corde rogando ac salutando decanta daviticos septem psalmos etc. 264. b. Apostolus. Vir non debet orare velato capite — ac non obediens apostolo contradicit. Crys. Hora intrandi balneum. Medicamen pro podagra.

22. *Monitum ad confessarios.* 265. a. b. Postquam peccator seu confitens coram deo et vicario suo humiliter — supplebitur quod minus plene scriptitaui.

23. Tractatus *de Ira secundum Damascenum* sic deffinitur: Est notabilis perturbacio mentis 266. a.— 267. b. Homo uere obediens homini nocere non potest. Hys raptim conscriptis contentorum modo, quia occupatus alys plura nunc scibere nequeo. Anno 1470. Leutschouie sabbato ante palmarum. *Hamar Jambor Ember.*

In eodem foliolo: ‚Ex tractatu super omnis vtrius-

que sexus' particula: Hoc signum — honor, non singulorum amen. Folia 268—271. a. vacant.

24. 271. b. Tabula s. d. numerorum aureorum cum subscriptione: '*Duci vult sursum, par vult impar quando deorsum. Tandem dextrorsum numerus notat ebdomadas*' pro interuallo a duobus taxillis ab a° 1464. inclusiue usque ad annum 1483 exclusive. F. 272—5. a. vacant. 275. b. scriptura sec. XVII. sententiæ morales lingua germanica et latina.

25. Ex *Hugone de s. Victore.* Senes loqui debent de distinctionibus bene consulendi — hec quarta dies indulgetur 276. a. — 277. b. Qui cito dat, bis dat < nescit dandum qui dare tardat / male dat qui bona retardat.

26. Aduersaria cuiusdam qui lingua theotisca ad concionem dicens, latina verba in idioma ipsi vernaculum transtulit 277. a.—292. a. A Dominica Infra octauam natiuitatis xristi: Dum medium silencium. Ad Galathas Quanto tempore, wij lange. t. wifilzeit — Dominicam XXV. et vltimam Estatis et hiemis Dixit dominus Leccio Hieremie prophete — nasu eleuato loqui ad modum aquile, langhabischs naze, krump naze, F. 292. b. vacat.

27. 393. a. *Historiae Novi Testamenti metricae cum glossa:* A patribus genitum texit de xriste matheus — 335. Ob fidei verbum disscinditur ycconii plebs Erigitur claudus dii reputantur ibi.' Singulare 335. b. habetur Registrum in psalterium quovis nocturni — Beati quorum remisse sunt XXXII., cum tamen 336. a. continuentur Biblia versificata: Per petrum gentes communicandi reprobantur, Post iacob

swadet sc. barnabe gentibus hoc. Quare paulus socium linguat etc. 353. b. Apocalypsis inchoatur: Ad septem nunc ecclesias apocalypsis testatur — quod Angelus ostendens se ne adoret ait.

28. *Tractatus de confessione* peccatorum ad modum s. d. speculorum e diversis scriptoribus collectus et exemplis illustratus. 356. a. Letare filia Syon et inhabitabo in medio tui, hec verba dicit dominus per Zachariam prophetam ij. ca. Nam syon dicitur quelibet fidelis anima — 389. a. quia humilitas, qua verbum Dei cor eius illuminavit et ad bonum propositum eduxit etc. — *Finitum sabbato ante Margarethe anno lxij°* per Jo. Gerhardi de Aranijasch pro tunc Scolasticum in Quintofforo. Laus deo Jesu meo. 1. 4. 6. 2.

29. 389. b. *Narratiuncula de virgine valde devota* sed impacientissima. Erat quedam virgo — debet studere homo pacienciam habere, quia necessaria est ad salutem., 390. et 391. vacant.

30. 392. a. *Incipit tractatulus de regimine pestilencie.* In honorem sancte trinitatis ac virginis marie gloriose ad vtilitatem reipublice Sic per conservacionem sanorum et reformacionem lapsorum volo aliqua de pestilencia scribere ex dictis medicorum magistrorum autenticorum breviter compilando. Que pestilencia nos frequencius invadit, quam ipsos antiquos. Et ideo pauci antiqui ab ea invasi de ea potuerant aliquid dicere. — 400. a. Et sic quo ad prius dicta de pestilencia sufficiant. Dummodo quis se rexerit secundum modum predictum huius morbi contagiosi seu pestilencie periculum euadere posset,

prestante domino nostro Jesu xristo sine quo nil fieri potest, qui est omnipotens et gloriosus laudabilis et benedictus in secula seculorum. Amen.

Scriptum in leutschaw f. V. in festo diuisionis apostolorum per Joannem Gerardi hospitalensem qui venerat de predicatura Iglowiensi aput honorabilem fratrem suum perdulcem commorans. 1. 4. 7. 3.

Sepe pater nequam prolem sibi procreat equam
Et filia leuiter sequitur matris iter.

400. b. Manu sequiori: Notandum tempore pestilencie — nunc ab alia manu. 401. a. vacat. 401. b. Fragmen paræneticum: Celebritati laudabilis. 402. a. Adnotatio chronologica. 402. b. Recipe medicum versus 7. Casibus hys quinque damnatur omnis.

* * *

Librum quem edimus: *Ordinarium* inscripsimus *Strigoniensem,* sæculi deciminquinti, nihil hæsitantes. Ast tenor Ordinarii non est integer, sed deminutus, lacunosus, per epitomatorem, qui circa dimidium sæculi XV. vixit atque illum in usum Ecclesiæ Scepusiensis abbreviavit. Ad principem in Hungaria Ecclesiam pertinere haud pauca demonstrant. Jam titulus libelli: ‚*Incipit Rubrica Strigoniensis*' monstrat, compilatorem diuinorum officiorum ordinem et liturgiæ sacra iuxta consuetudinem metropolitanæ Ecclesiæ Strigoniensis descripsisse. Non semel provocat ad consuetudinem Strigoniensem [Infra Octau. Epiph. P. 505.], ad chorum Strigoniensem [Dom. III. Adv. p. 488. Item p. 490. 511. Purific. B. Mariæ V.], ad modum

Strigoniensem [Annunc. B. Mariæ V. Pag. 517.]: suffragia eadem fieri præcipit, quæ in Ecclesia Metropolitana canebantur; ubi de processionibus instituendis loquitur, semper commemorat Ecclesiam S. Stephani Strigoniensem P. 551., 558., 564., quæ in confirmatione donationis Valentini cantoris a. D. 1272. 20. Nov. a rege Ladislao IV. vocatur Ecclesia processionalis seu capella, sancti Stephani protomartiris: vbi beatissimus Rex Stephanus sanctum nomen suum proprium et nativitatis suæ pronunciacionem per os s. Stephani prothomartiris omnipotentis dei veri nuncii recepit. [Knauz, Monumenta Ecclesiæ Strigonensis. Strigonii. 1874. I, 608] Sita erat hæc Ecclesia in colle meridionali et occidentali, pone Ecclesiam Cathedralem: [Cf. J. N. Mathes, veteris arcis Strigoniensis descriptio. Strigonii. 1827. p. 19. s. Knauz, l. c. p. 30.]

Verum enimvero superest quærere: quis Rubricam, ut ipse adpellat Strigoniensem excerpserit, quo exemplari usus fuerit, cuius iussu laborem occeperit? Primum igitur dicere oportet, epitomatorem hominem non multarum literarum fuisse, qui liturgicæ linguæ haud bene gnarus persæpe vocum invertit sensum, et in describendo peccavit. Scepusii Ecclesias Sedi metropolitanæ Strigoniensi subiectas magno numero testimoniorum probari posset, e quorum numero unum elegimus e Sæculo XIV. a. 1302. 24. Jan. emanatum, in quo sub magistro Gregorio el. Archiepiscopo Strigoniensi, electio ipsa et confirmatio præpositi Scepusiensis ad Archiepiscopum Strigoniensem iure nativo spe-

ctare vindicatur. [Cf. Knauz, Monumenta Eccleiæ Strigoniensis Strigonii. 1882. II, 502.] Certe in Proloquio ad Synodum Leutsowiæ 1460. præpositus Stock, qui eam convocavit, fatetur: se id propterea fecisse, ut prout tenemur alme Ecclesie Strigoniensis statuta Synodalia immota firmitate stabiliter seruentur.

Haud obscurum est præpositum supralaudatum J. Stock, qui ab anno 1433. ad a 1464. præpositi munus gerens, Clero cui præfuit pietate et doctrina præluxit, [Cf. C. Wagner S. J., Analecta Scepusii sacri et profani. Viennæ. 1773. I, 330. seq. III, 56. s. St. Weszprémi, succincta medicorum Hungariæ et Transilvaniæ Biographia. Lipsiæ. 1774. I, 176. s.] alicui Beneficiatorum comisisse, ut Ordinarii Strigoniensis apographum in usum Ecclesiæ Scepusiensis pararet: quippe qui canone XXXIX supra laudatæ synodi præcipit: ‚volentes itaque Ecclesiam nostram et omnes alias nobis subjectas, eo quo possumus et debemus modo alme ecclesie Strigoniensis moribus et *ritui* conformare, statuimus: ut omnes clerici, beneficiati nostræ jurisdictioni subjecti, se dicte Ecclesie Strigoniensi in *horis* canonicis districte et intelligibiliter per eos legendis, quantum possunt conforment'. Canone vero CXLII. jubet ut iuxta consuetudinem metropolitane Ecclesie Strigoniensis choro superpelliciati interueniant. Canone item XLV. desiderat: ‚ut quilibet prelatus, canonicus, sed et quilibet plebanus statuta synodalia alme Ecclesie Strigoniensis apud se habere teneatur.' Demum c. XXXIX. de Festis celebrandis ordinat:

Vt *circa festa* in ecclesiis nobis subiectis concors et perpetua secundum observanciam alme ecclesie Strigoniensis celebranda *vnio et conformitas* habeatur. Juuat ipsum decretum totum e codice nostro, in quo fol. 78. v. 79. et 80. a. legitur, hoc loco attexere:

Secuntur festa que sunt celebranda secundum constitutionem alme ecclesie Strigoniensis.

Vt circa festa, que in ecclesiis nobis subiectis concors et perpetua secundum observanciam alme ecclesie Strigoniensis celebranda vnio et conformitas habeatur: Statuimus ut infra scriptis diebus tam clerici quam laici a seruilibus operibus abstineant et dies infra scriptos cum omni veneracione et decencia celebrent.

Januarius habet 31. dies

Item { *Circumcisio domini prima die* / *Epiphania domini sexta die* / *Conuersio sancti pauli 24. die* } Januarii.

Februarius habet 28. in anno communi,
in bissextili 29.

Item { *Purificacio beate Marie secunda die* / *Mathie apostoli XXIIII. die* } Februarii.

Marcius habet dies XXXI.

{ *Gregorii pape confessoris XII. die* / *Annunciacionis beate Marie XXV. die* } Marcii.

Aprilis habet XXX. dies

Festum gloriosi principis et martiris Adalberti .... *XXIII. die*
Georgii martiris .... *XXIIII. die*
Marci ewangeliste .... *XXV. die.*

Item *Resurreccionis domini cum duobus sequentibus diebus.*
Ascensionis domini.
Penthecostes cum diebus sequentibus.
Festum sancte Trinitatis.
Festum corporis xristi quinta feria post trinitatem solempniter cum portacione corporis cristi et cantu celebretur.

Maius habet XXXI. dies.

Philippi et iacobi apostolorum prima die
Inwencio crucis secunda die } Maii.

Junius habet dies XXX.

Johannis Baptiste XXIIII. die
Ladislai Regis Vngarie XXVII. die
Petri et Pauli apostolorum XXIX. die. } Junii.

Julius habet dies XXX.

Visitacionis beate marie virginis secunda die
Margarethe virginis .... *XII. die*
Marie Magdalene .... *XXII. die*
Jacobi apostoli .... *XXV. die* } Julii.
Anne matris marie .... *XXVI. die*

Augustus habet dies XXXI.

Laurencii martiris	*X. die*	
Assumcionis Marie	*XV. die*	Augusti.
Stephani Regis hungarie	*XX. die*	
Bartholomei Apostoli	*XXIIII. die*	

September habet XXX. dies.

Natiuitas Marie	*VIII. die*	Septembris.
Exaltacio sancte crucis	*XIIII. die*	
Mathei apostoli et ewangeliste	*XXI. die*	
Dies Angelorum sancti michaelis	*XXIX. die*	

October habet XXXI. dies.

Luce ewangeliste	*XVIII. die*	Octobris.
Simonis et Jude apostolorum	*XXVIII. die*	

Nouember habet XXX. dies.

Omnium sanctorum prima die		Nouembris.
Emerici ducis	*V. die*	
Martini confessoris	*XI. die*	
Elizabeth vidue	*XIX. die*	
Katherine virginis	*XXV. die*	
Andree apostoli	*XXX. die*	

December habet XXXI. dies.

Nicolai confessoris	*VI. die*	Decembris.
Concepcionis marie	*VIII. die*	
Thome apostoli	*XXI. die*	
Natiuitas Xristi cum tribus	*XXV. die*	

Stephani prothomartiris	*XXVI. die*	Decembris
Johannis evangeliste	*XXVII. die*	
Sanctorum Innocentium	*XXVIII. die*	

Item omnes dies dominicos sollempniter celebrare et celebrare precipere, quelibet ecclesia parochialis diem patroni sui in honorem cuius est fundata. Anniversarium siue diem dedicacionis, quilibet in sua ecclesia faciat celebrare.

Ex his abunde patet quæ Ordinarii nostri origo sit. At dilucidare oportet, qua ratione abbreviator in suscipiendo labore usus sit. In officiis ‚*de Tempore*‘ recensendis diffusior et accuratior, in festis Sanctorum brevior et minus correctus esse reperitur. Maxime occupatur horis canonicis et officio B. Mariæ Virginis, de quibus sæpius oblitus eius quod iam adnotauit, easdem rubricas rursus repetit. Omittit s. d. stationes in processionibus E. Metropolitanæ Strigoniensis et E. Agriensis adeo frequentes, et quod magis dolendum, pene mancus est in describenda liturgia hebdomadæ maioris. Feria quinta in Cœna Domini, quam Veteres ‚*Natalem Calicis*‘ dixere, quæ dies adeo multiplici rituum varietate distinguitur, nulla ut per anni circulum feria ei valeat æquiparari, solum fere *mandatum* commemorat. De feria autem sexta in Parasceve ex integro tacuit. Mirum est etiam Missale Kálmáncsehianum 1481—41. pro feria hac sicut et pro Sabbato sancto, nullam liturgiam continere. [V. p. 106.] Paucissimus est epitomator in festis Sanctorum a Nativitate Domini ad Pascha exhibendis; festa vero

post Pascha usque illud s. Barnabæ omnino prætermisit.

Pro qua Ecclesia compilator libelli istius Rubricas metropolitanæ Strigoniensis congesserit nullibi dicit, sed coniectura haud ita difficili potest colligi. Ut enim ex adnotationibus, Thomæ lectoris et canonici Scepusiensis a. 1471. iterato factis, et alterius cuiusdam anonymi Leuschoviæ 1471. satis clare patet, hoc opusculum ad usus *Ecclesiae Scepusiensis* concinnatum fuit. Valde autem mireris in suffragiis s. Martini Ep. nullam fieri memoriam.

In calce commentationis nostræ non erit abs re addere, nos textum Ordinarii, ea fide reddidisse, ut adfirmare non vereamur, parum vel nihil a calamo menteque abbreviatoris abesse. Inseruimus, sed alio charactere, liturgiam feriæ VI. in Parasceve ex Ordinario Agriensi 1509. descriptam. Subiecimus ad calcem e libris aliis liturgicis manuscriptis et incunabilis rarissimis quædam auctaria; nec non observationes quæ ad libelli huius illustrationem conducere possunt. Denique Hymnorum, ubi commemorantur, si ab illis differunt, qui hodie in Breuiariis recitantur, primam stropham semper adposuimus.

INCIPIT RUBRICA STRIGONIENSIS. ET PRIMO IN ADVENTU DOMINI.

Nota rubrica de aduentu domini fit primo quod debeat incipi antiphona de aduentu, videlicet: A diebus antiquis. Et ista antiphona a diebus antiquis debet incipi die sabbati proxima ante aduentum domini et cantatur per totum aduentum. Item plura suffragia non debent fieri per totum, nisi de beata virgine et dominicalibus et de omnibus sanctis. Similiter in missa diei dominice aduentus domini debent fieri tres collecte tantum scilicet prima de dominica semper, secunda de beata virgine et tercia de omnibus sanctis. Item gloria in excelsis deo non dicitur in dominicis diebus aduentus domini. Sequentia: *mittit ad virginem* usque ad natiuitatem domiui omnibus diebus dominicis dicitur [1]. Item credo dicitur prefacio cottidiana. Item ite missa est non dicitur in fine, sed debet dici benedicamus omnibus dominicis diebus aduentus domini.

Item in matutinis aduentus domini dicitur ita: antiphona ad primam partem nocturni, antiphona prima hora est. Ad secundam partem nocturni antiphona scientes quia. Ad terciam partem nocturni nox precessit. Item ad primum responsorium in matutinis dicitur gloria patri et repetitur responsorium primum usque

a principio. Sed ad tercium responsorium iam gloria patri non dicitur. Item ad sextum et ad nonum responsorium gloria patri dicitur. Et nonum responsorium repetitur a principio propter: te deum laudamus, quia in aduentu domini te deum non dicitur. Item versiculi in aduentu domini dicuntur sic, primo egredietur virga, secundo egredietur dominus de loco, tercio ex syon species eius emitte agnum. Item ad primam dominicales dicuntur semper sive in aduentu domini, sive habeant proprias laudes sive non, ita antiphona debet dici Betlehem non es minima. Item responsorium ad primam in aduentu domini, sive dominicis diebus sive ferialibus dicitur sic: Criste fili, qui es venturus in mundum. V. Emitte domine agnum. Ad terciam antiphona hora est. Ad sextam Scientes. Ad nonam nox precessit, quæ antiphonæ dicebantur ad psalmos nocturnales. * [*In margine hic notandum.*] Item die dominico aduentus domini ad secundas vesperas dicuntur antiphonæ ad psalmos vespertinos de laudibus et responsorium nonum. Item notandum in aduentu domini sabbatis diebus, quando vesperæ secundæ alicuius festi leguntur tunc nullum suffragium dicitur, sed sumitur cum sua collecta versus quo secundæ finiuntur.

Item in die dominico aduentus domini. De beata virgine homilia cottidiana non legitur, sed sabbato proximo ante aduentum domini cottidiana homilia beate virginis cum matutinis et omnibus horis, primis et secundis vesperis et completorium perficitur. Item in aduentu domini quando de sanctis tenetur, videlicet de sancto andrea, de sancta barbara, de sancto nicolao, tunc nullum suffragium debet fieri præterea nisi de dominica et omnibus sanctis, post orationem diei festi. Similiter in missa et in secundis vesperis. Item in

aduentu domini quando de sanctis peragitur ferialibus diebus tunc Te deum, Gloria in excelsis, Ite missa omnia dicuntur. Item ut superius dictum est, quando versiculi dominicales ad psalmos nocturnales dicebantur iidem versiculi debent dici ad horas paruas dominice, pro responsorio dominicis, diebus.

Item [2. c.] in diebus ferialibus quando officium feriale sumitur, tunc ympnus diebus ferialibus, matutinum cum laudibus ferialibus vesperis et cum suis antiphonis propriis ferialibus psalmis consuetis debent legi item in eodem feriales. In aduentu domini antiphonæ feriales quæ sunt post psalmos nocturnales. Item *ympnus* ad vesperas tam dominicales quam feriales *conditor alme.* Ad laudes ympnus *Vox clamantis.* Item antiphonæ ad benedictus et ad magnificat dicuntur semper dominicales, si in diebus feriys proprie antiphone in ordine breviariy non existunt. Item diebus ferialibus in aduentu domini post orationem dominicalem dicitur suffragium de beata virgine. Etsi etiam de aliquo festo illo die occurrenti vel de octavis hinc occurrentibus debet dici primo fit suffragium et ultimo de omnibus sanctis. Item diebus feriys, quando feria peragitur, siue habeat proprias laudes siue non, antiphona prima ad primam Salvatorem expectamus. Ad terciam antiphona veni de libano, ad sextam Tuam domine, ad nonam antiphona In tuo aduentu. Item responsorium feriale ad terciam veni ad liberandum, versus Timebunt, ad sextam responsorium Ostende nobis, versus memento nostri, ad nonam responsorium surge hierusalem, versus Domine deus virtutum. Similiter ad nocturnos feriales isti versículi dicuntur, versus Timebunt, versiculus memento, antiphona domine deus, antiphona vox clamantis. Et cetera predicta

omnia sursum feriys diebus dicuntur. Item eciam hys diebus ferialibus cantica et oraciones dicuntur semper dominicales. Similiter antiphonæ ad benedictus et ad magnificat dicuntur dominicales, si in feriys ut dictum est supra proprie feriales antiphone in ordine breviary non existunt. Item eciam omnibus diebus ferialibus in aduentu domini ad missas feriales cantatur alleluia et finitur tota sua Nota, ultimo loco sequentiæ, quæ sequentia ferialibus diebus non dicitur.

DOMINICA TERCIA IN ADUENTU.

Item notandum de tercia dominica in adventu domini. Item sabbato proximo ante terciam dominicam domini. Incipit antiphona ferialis: a diebus johannis, ad nunc dimittis, et cantatur omni die ad nunc dimittis usque ad vigiliam nativitatis domini. Item nocte quando hore cottidiane beate virginis dicuntur incipiuntur. * [*In margine: N. hore beate Virginis.*] Nam prime hore beate virginis incipiunt secunda feria proxima post dominicam primam aduentus domini, scilicet: ad te levavi. Sed melius mihi videtur prævia die dominica predicta proprias vesperas beate virginis de sero perlegi debent.

Item notandum, quod per circulum anni omnibus diebus sabbati secundum chorum Strigoniensem omelia legitur. Et taliter quod in aduentu domini feria sexta ante sabbati diem dicitur antiphona: angelus gabriel dixit et quinquies laudate, capitulum, oratio cum ympno. Sed sabbato in matutinis dicitur omelia videlicet: missus est Gabriel. Et ita omelia de estate dicitur: loquente iesu ad turbas. Item simili modo de resurrectione domini legitur omelia: Stabat iuxta cru-

cem. Item simili modo de nativitate domini legitur omelia de nativitate domini: pastores loquebantur ad inuicem. Et exceptis aliquibus propriis antiphonis ad magnificat, responsoriis, ympnis et collectis in vesperis et in matutinis talibus omeliis predictis ibi proprie convenientibus [3c.] suo pertinentibus. Item sciendum quandocunque simplices tres lectiones beate virginis leguntur tunc debet legi ante lectiones ista videlicet: precibus et meritis. Sed quandocunque omelia legitur sive beate virginis sive alicuius sancti, a dicta dominica, semper ante omeliam debet legi hec videlicet: Exaudi domine cum venis, et per totum annum. Item notandum est, quandocunque: *O decus,* servatur, tunc in missa prima collecta dicitur de beata virgine, secunda de spiritu sancto, tertia de dominica vel aliquo sancto aut de pace dicitur. [2]

Item notandum quod ubicunque fuerit proxima luna dominicalis ad secundo Kalendas decembris ibi imponitur aduentus domini. Et si in ipsis Kalendis fuerit luna dominicalis, aduentus domini statuatur ibidem. Item sciendum est, quod sive aduentus domini habeat tres hebdomades siue quatuor, semper quarta celebratur in tertia hebdomada. * [*In margine: de quatuor temporibus.*] Item notandum de quatuor temporibus. Et primo ante nativitatem domini, ex quo incipit. Quatuor tempora habent specialia capitula et orationes ad omnes horas et sub eadem conclusione sumitur antiphona de dominica proxima, suffragium de beata virgine et omnibus sanctis. Sed in secundis vesperis quatuor temporum capitulum dicitur de dominica præcedenti. Responsorium: festina ne tarda. Racio est ista, quia si adhuc dies crastina ex quatuor temporum adhuc de sancto in secundis vesperis tantum cum col-

lecta dicetur de dominica. Similiter sexta feria dicitur istud responsorium festina. Item preces dicuntur in omnibus horis absque secundis vesperis, quia in iis vesperis non leguntur. * [*In margine: Nota quando preces non dicuntur.*] Ideo quia illi duo psalmi videlicet de profundis et domine exaudi ultimi pertinentes post secundas vesperas et completorium perficiuntur in nona. Item in quatuor temporibus sancti michaelis archangeli una cum precibus nec non capitulis et collectis suis propriis absque secundis vesperis, in omnibus horis suis, intellige secundum dicta prius allegata. De quatuor temporibus natiuitatis domini, quia in secundis vesperis ipsius dicitur capitulum: Dominus autem dirigat, et preces similiter expirabunt in nona. Item in quatuor temporibus post festum penthecostes. Et in quatuor temporibus sancti michaelis et in quatuor temporibus natiuitatis domini, post preces septem psalmi pro defunctis non leguntur, quemadmodum legebantur in ieiunio; quia hos chorus Strigoniensis non consueuit legere nisi in ieiunio. Item die dominico in aliis festiuitatibus intonationem O sapientia consequentibus antiphone * [*In margine: ad magnificat.*] de O sapientia non dicuntur, sed dicuntur proprie antiphone illius dominice vel festiuitatis cum suis collectis. Excepto sancti Thomæ apostoli, quod idem festum habeat antiphonam propriam de O sapientia ad magnificat, scilicet O thoma. Sed diebus ferialibus et sabbatis ab O sapientia incipientibus usque ad vigiliam natiuitatis domini antiphone ad magnificat dicuntur de O sapientia, et antiphone feriales [4c.] postquam incipiunt antiphone de: O sapientia semper omittuntur. [3]

Item * [*In margine: Notandum de festo sancti Tho-*

mae.] sciendum de festo sancto thoma apostolo, ex quo festum ipsius accidit una cum vigilia sua et quatuor temporibus, vel in inicio quatuor temporum tunc finita lectione ultima sancti Thome sine tu autem, statim legi debet omelia quatuor temporum concludendo ad omeliam sancti thome vno tu autem, et tunc ultimo responsorium sancti thome. Similiter finita oracione sancti thome conclusio sollemnis cum benedicamus domino. Statim antiphone de quatuor temporibus vel de vigilia debent legi, deinde leguntur preces cum psalmis, hymnis ferialibus, sequitur oratio de feria vel vigilia, antiphona de quatuor temporibus. Sed inter istas orationes nona antiphona dicitur mediate. Item de beata virgine nullum suffragium, nisi dicitur de dominica et de omnibus sanctis, et finitur cum benedicamus domino feriali. Et sic intelligendum de omnibus festis sollenitatum, quæ ocurrunt in quatuor temporibus vel in vigiliis sanctorum. Item dicitur feriale suffragium O sapientia in vigilia sancti thome excepto dominico die, sed sabbato dicitur.

Item notandum de imposicione laudum ante nativitatem * [*In margine: Nota quomodo laudes imponantur.*] domini. Primo dicitur sic, quod quandocunque natale domini venit die dominico tunc aduentus domini celebratur per quatuor ebdomades integras. Et laudes prophete sancti imponentur quarta feria tercia ebdomade propter festum sancti thome quod ocurrit pro illo die. Item laudes: dicite pusillanimes imponentur sabbato tercio ebdomade propter vigiliam natiuitatis domini. Item antiphona O sapientia imponitur feria sexta tercie ebdomadis. Item si natalis domini venit secunda feria tunc laudes de syon imponentur, si feria quinta secunda ebdomade propter festum sancti thome

alie ad laudes imponentur in tercia ebdomade diebus eis coaptate. Et antiphona O sapientia ipso sabbato secunda ebdomade. Et tunc domini natiuitas hoc modo celebratur, prima vespera pro sabbato cantetur de dominica cum responsorio versiculis die illa occurentibus. In matutino Invitatorium dicitur de vigilia natiuitatis. Et proprie due antiphone ad psalmos et sex lectiones, et ad sextum responsorium dicitur de dominica tercia; feriales antiphone cum tribus responsoriis et laudibus et capitulis nec non collectis, hoc toto officio nocturno et diurno, præter alleluia, quod cantatur die dominico debent legi de vigilia natiuitatis domini cum commemoratione de dominica. In matutino et in missa credo dicitur. Item si natalis domini veniet feria tercia tunc laudes: Constantes esttote, imponentur ferie sexte secunda ebdomade diebus eis coaptate. Et antiphona O sapientia ipso sabbato secunda ebdomade. Item si natalis domini veniet feria quarta, tunc laudes: Dicite pusillanimes imponuntur sabbato secunda ebdomade. Alie autem laudes imponentur in tercia ebdomade diebus eis coaptate, præter laudes: Ecce veniet imponatur ad feriam secundam ante vigiliam natiuitatis domini et antiphona O sapientia imponetur secunde ferie, tercia ebdomade. Item si natalis domini veniet ad quintam feriam tunc laudes: Ecce ueniet cum aliis cum quatuor laudibus sequentibus imponuntur in tercia ebdomade diebus sibi accomodate. Sed laudes rorate cœli transferantur ad terciam feriam quarta ebdomade. Et antiphona O sapientia inchoabitur tercia feria tercie ebdomades [5c.] Item si natalis domini veniet feria sexta, tunc in tercia ebdomade imponentur laudes Ecce veniet feria secunda. Illa de syon feria quinta, constantes feria sexta.

Item dicite pusillanimes sabbato. Sed laudes rorate celi in tercia feria quarta ebdomade. Et laudes prophete sancti in quarta feria quarta ebdomade seruabuntur. Et antiphona O sapientia inchoabitur feria quarta tercie ebdomades. Item si natalis domini venit sabbato tunc laudes Rorate celi imponuntur tercie ferie tercie ebdomades. Et constates imponuntur feria sexta eiusdem ebdomades. Et dicite pusillanimes imponuntur in sabbato in eadem tercia ebdomade. Sed laudes que venient. Et prophete sancti et de syon, imponuntur in quarta ebdomade diebus eis coaptate. Et antiphona O sapientia imponitur ferie quinte tercia ebdomade. Nota quod quandocunque predicta imponuntur, si imponuntur in quatuor temporibus, tunc erit invitatorium: Surgite vigilemus et responsorium proprium dicitur. Si vero aliis diebus imponuntur, tunc invitatorium cantatur Prestolantes. Et sic laudes imponuntur ut dictum est. Item singulis diebus quando predicte laudes imponuntur, semper ad psalmos nocturnos dicitur sola vna antiphona videlicet: Domine deus virtutum, ad psalmos vero vespertinos similiter vna antiphona dicitur scilicet: Pusillanimes confortamini. Item et quandocunque predicte laudes imponuntur, tunc antiphone ad omnes paruas horas videlicet ad primam, terciam, sextam, nonam dicuntur de iisdem laudibus predicte solum absque versiculis ut dictum est supra. Diebus vero dominicis semper secunde vespere dominicalis * [*In margine inferiori serior manus adnotavit: Nota: Si festum sancte lucie venerit in die dominico tunc incipient sabbato proximo proprie laudes, quæ in festo s. thome leguntur, que quidem ponantur feria secunda.*] prelegitur de eisdem laudibus dominicalibus, si vero diebus ferialibus incipiat aliquid eorum, antiphone

atque versiculi imponuntur sicut sursum scriptum fuit. Tunc ad primam dicitur ista antiphona videlicet: Saluatorem expectamus. ut dictum est superius. Similiter ad terciam, ad sextam et ad nonam dicuntur ille antiphone, sicut quod dicebatur prius in superioribus feriys, cum laudes predicte erant inchoate. Item notandum de antiphonis et responsoriis propriis. Primo dicuntur quando propria antiphona in tercia ebdomade assignate debent legi in eodem loco assignato, hic adhuc secundam laudes proprie assignantur et seruentur. Sed ille antiphone non debent legi, quando sequentibus laudibus assignarunt vel scripserunt. Item nota quod ista duodecim responsoria ferialia, videlicet: clama in fortitudine cum aliis undecim responsoriis ferialibus debent incipi ante natiuitatem domini. Ex istis responsoriis unaquaque dies firmata occupabit et incipit sibi firmata tunc responsoria exceptis diebus dominicis vel eciam aliquibus festiuitatibus et complebuntur predicta duodecim responsoria in feriis his usque ad vigiliam natiuitatis domini. [4] Item sciendum est, quibus diebus vigilia mortuorum * [*In margine: Notandum quibus diebus vigiliæ defunctorum non peraguntur.*] et missa, et communes hore beate virginis non legentur infra octavam natiuitatis domini. Sed in die primo ante vigiliam natiuitatis domini vigilie mortuorum debent legi cum nouem lectionibus, Responsoriis et laudibus. Sciendum inter in aliis festiuitatibus quibus infra octauam non leguntur. Item vigilie mortuorum solennes cum nouem lectionibus, Responsoriis et laudibus et missa perleguntur feria quarta mayoris ebdomades et post ponuntur per totum vsque dominicam: Quasi modo geniti. [6c.] Item eciam

vigilie mortuorum cum missa non leguntur infra octauam penthecostes propter sollemnitatem octauarum eciam intermittuntur in aliis sollemnitatibus, scilicet corporis Xristi solemnnitate et consimilibus diebus. Item notandum quod infra istas octauas scilicet natale Xristi, resurrectionis, penthecostes et assumpcionis marie semper loco misse cottidiane beate marie virginis per totam ebdomadem canuntur misse precise eedem sicut in earumdem festo. Ita infra natiuitatem canitur: puer natus. Infra pascha: Resurrexi, infra penthecosten: Spiritus domini. Infra assumpcionem: Gaudeamus, sed in die sabbati iam completarum octauarum, incipit missa cottidiana.

ITEM RUBRICA DE NATIVITATE DOMINI NOSTRI HIESU XRISTI.

Item in vigilia natiuitatis domini per totum ad matutinum, quod capitulum ad oracionem dicitur. Idem capitulum ad oracionem dicitur ad primam et ad omnes paruas horas, exceptis duobus capitulis signatis ad sextam et ad nonam: ut in libro existunt breuiary. Et in eadem vigilia natiuitatis nullum suffragium dicitur. Item in vigilia vigilie natiuitatis domini ad vesperas dicitur idem responsorium de illa collecta. Item in vigilia natiuitatis domini sancto sero in vesperis, post quinque psalmos et quinque antiphonas, capitulum dicetur, hæc antiphona: Gaude et letare hieruzalem. Et tunc sequetur capitulum. Item ad completorium de sero in vigilia nativitatis domini psalmus: cum invocarem et cetera alia, ympnus: *fit porta.* Vel *lux mundi* Capitulum paradisi porta, versus Be-

nedictus qui venit, antiphona ad nunc dimitte: Completi sunt dies. Oracio: deus qui nos redempcionis. Alia oracio: deus qui illuminas. Item in vigilia natiuitatis domini eciam missa defunctorum dicitur. [5]

Item in vigilia natiuitatis domini secundum opinionem quorumdam omnes hore beate virginis perleguntur. * [*In margine rubrica: de horis beate virginis.*] Secundum autem quosdam non leguntur. Et ideo ex quo hec omelia: cum esset desponsata et cetera legitur ipsa die. Et hec omelia est apparata beate virgini, ideo omittunt quidam omnes horas beate virginis. Item te deum in ipsa vigilia natiuitatis non dicitur. Item secunda vespera beate virginis non legitur sed postponitur. Secundun quosdam neque in die natiuitatis de beata virgine separatim legitur, ymo per totam octauam non legitur, ut dictum est supra. [6]

Item notandum quod in festo natiuitatis domini ad lectiones dicuntur benedictiones precise sic de beata virgine, scilicet: alma virgo cum ceteris. Item post vltimam omeliam, scilicet ipsius autem, statim cantatur Responsorium vniversum cantando sollemniter, cantatur in organo canente toto choro versiculum ad gloria patri. Interea cum istud Responsorium cantatur, duo sacerdotes induti albis et dalmaticis sollemnibus duabus magnis lucernis precedentibus ardentibus. Item duo sacerdotes accedunt usque ad magnum altare cantando Evangelium statim finito Responsorio sollemni incipiant versificationem. Liber generationis, finito toto evangelio Te deum in organo et choro cantatur [7c] Hiys finitis coratores incipiunt missam matutinalem scilicet: dominus dixit. Sed antequam laudes cantentur. Et Kyrie ad gloria in excelsis deo dicitur sicut de beata virgine. Credo dicitur et post ite missa est,

benedicamus quemadmodum de beata virgine sed antequam missa perficiatur, statim post agnus dei coratores incipiant antiphonas quinque laudum scilicet: quem vidistis cum aliis antiphonis absque aliquo capitulo ympno et versiculo. [7] Item eciam antiphona ad benedictus debet incipi similiter. Hiys finitis tunc coratores incipiunt quidem ipsam terminando oracionem vnam pro complenda facienda Item quando prelatus est in pontificalibus datur licencia populo quod sortiatur similiter sacerdos hoc debet dare. Item semper debent benedictiones ponere. Item si aliquis volens ad diuina pluries accedere primum aliquid ablucionis non debet sumi. Et ita quidem tenetur sacerdos et perficitur officium misse.

Item ad missam in aurora, scilicet: lux fulgebit, Kyrie, ad gloria cantatur letabundus, oracio Dei cum commemoracione sancte anastasie dicitur. Item credo dicitur in omnibus tribus missis. Item prefacio: Quia per incarnati verbi in omnibus missis dicitur. Item communicantes proprium scilicet de natiuitate domini. Et per totam octauam dicitur. Quandocunque hec prefacio: per incarnati verbi dicitur et communicantes proprium dicitur. Intellige simili modo de aliys festis. Item sequentia: *Grates nunc omnes*, dicitur post omnes missas natiuitatis domini, per totam octavam, ymo quando festa per octavam natiuitatis veniunt in eiusmodi festis semper hec sequentia: grates nunc omnes dicitur. Sed propria sequentia [8] *sanctorum* cantatur in octauis eorundem, expleta octaua domini. Ite missa est in aurora, et similiter missa hec cum prima, secunda et in tercia missa per octauam domini.

Item non cantatur secundus versus, quia versus * [*In margine: notandum versus.*] sic perficitur in istis festiuitatibus. Nam in secundis vesperis natiuitatis domini

antiphona. Tecum principium, cum aliis antiphonis, psalmi. Dixit eum ceteris, finita oracione natiuitatis domini per eundem dominum et deum dicitur amen, neque dominus vobiscum, neque benedicamus domino dicitur. Sed statim post amen per coratores [9] qui sunt nouo dicto modo induti in dalmatica debet incipi responsorium scilicet: lapides torrentis ac ympno versiculo collecta sancti stephani prothomartyris. Simili modo intelligitur de sero in festo sancti stephani prothomartyris, quando post vesperas sancti stephani coratores indutis casulis, cum aliys dominis de capitulo post amen dicitur Responsorium de sancto iohanne ewangelista et cum aliis scilicet ympno, [10] versiculo, collecta. Eciam intelligitur de omnibus aliis festis infra octauam natiuitatis domini occurrentibus. Nota in martyrum innocentum propria, coratores debent intrare ad chorum ad antiphonam: sinite paruulos et consequentia, dicitur Responsorium sinc gloria cum aliis ut in libro scribitur. Item sic quotidie infra octauam in officio natiuitatis domini.

Ista a natiuitate domini incipient usque ad octauam eiusdem loco horarum beate virginis in quibusdam diebus, ut scripserunt in libro breviary; per octauam lectiones debent legi de natiuitate domini cum aliis psalmis et lectionibus videlicet secunda die [8c.] antiphona: Dominus dixit cum aliis tribus psalmis et antiphonis et lectionibus debent legi. Tercia die antiphona: Suscepimus cum aliis antiphonis et tribus psalmis et tribus lectionibus leguntur. Eciam consequentibus aiiis diebus tres lectiones octauales per totam octauam natiuitatis domini leguntur. Item te deum dicitur. Item laudes: Quem vidistis cum alys antiphonis superioribus. Item benedictiones ad lectiones

dicuntur de beata virgine, scilicet: alma virgo. Item capitulum, ympnus, et oracio de octaua natiuitatis domini et suffragium dicitur de beata virgine, antiphona maria intacta virgo, oracio: Deus qui salutis. Et sic per totam octauam, nisi ocurrat aliquod festum sollemne, de quo omnes hore sollemniter dicuntur. Sic de festo sancti stephani et Johannis ewangeliste, cum in omnibus festiuitatibus infra octauam natiuitatis non dicetur de natiuitate cum lectionibus beate; et si non fuerint propria festa notandum: antiphona prima semper debet legi unacum antiphona de natiuitate infra octauam, laudes Quem vidistis in fine vero psalmorum legitur laudate dominum omnes gentes. Item capitulum: populus gentium. Oracio propria de natiuitate domine sancte pater. Et in fine oracionis dicitur: Exultabit pro commemoracione beate virginis, licet festa ocurrentia infra octauam natiuitatis secuentes habeant hystorias proprias. Et eciam hic iam secuentes cetere hore parve, scilicet tercia, sexta, nona dicentur, ita quidem de octaua natiuitatis domini, tanquam ad paruas horas beate virginis. Ad terciam psalmus ad te leuaui. Nisi quia. Qui confidunt. Ad sextam: In conertendo. Ad nonam. sepe, debent legi. De tempore vero: legem pone, sicut de aliis diebus, cum semper debent fieri sub diuersis conclusionibus iste hore. Item circa completorium istis diebus, debet legi versiculus, scilicet de natiuitate domini et cetera. * [*In margine: dominica infra octauam natiuitatis.*]

Item in dominica infra octauam natiuitatis. Sabbato in vesperis, antiphona: Tecum principium cum aliis antiphonis per totum, ad magnificat vero dicitur: O regem celi. Suffragium dicitur de natiuitate domini, scilicet nato domino. Et eciam alia suffragia dicuntur. Et

in matutino non dicantur plura suffragia nisi de dominica. Item dominica quæ imponitur infra octauam natiuitatis domini versus: dum medium dicitur usque ad vigiliam epiphanie domini, hoc est semper de dominica dicitur si suffragium usque ad vigiliam epiphanie. Eciam congrua ad matutinum in vigilia epiphanie domini Responsoria debent recipi de ipsa dominica. Item in octaua natiuitatis domini secunde vespere de natiuitate domini, scilicet: Tecum principium dicuntur in choro pro uenerabili per prebendatos, scilicet he vespere conuentuales dicuntur loco vesperarum secundarum. Item in festo sancti stephani prothomartyris in secundis vesperis, antiphona: Jocundus homo cum ceteris et psalmi debent legi eciam in conuentuali vespera. Item in festo sancti Joannis ewangeliste in secundis vesperis conuentualibus antiphona: Jurauit dominus cum aliis omnibus et psalmis debent dici. * [*In margine: nota conclusiones ympnorum.*]

Item de conclusionibus ympnorum. Item ympnus de beata virgine dicitur: Ennixa es puerpera eciam in horis de natiuitate domini et concluditur sic: Gloria tibi domine qui natus es de virgine et cetera. Ad horas vero diurnas quatuor hoc dicitur: Summo parenti. Item non dicitur adhuc in festo natiuitatis domini sic, quia tunc laudes sunt iste versus [9c.]: Quem vidistis, cum ad paruas horas diei non dicuntur antiphone de laudibus sicut alias sed sunt proprie antiphone que dicuntur ad horas. Ad primam autem de natiuitate dicitur ista: lux de luce cum ceteris, capitulum natiuitatis, responsorium xriste fili, versus Qui natus es de virgine maria. Ad terciam: gaudeamus. Ad sextam: virgo hodie. Ad nonam: in principio et ante et cetera. Iste antiphone tantum in ipso die natiuita-

tis dicuntur. Item infra octauam natiuitatis ad matutinas dominicales. Benedictiones dicuntur eedem sicut de beata virgine, scilicet: alma virgo cum ceteris. [11]

SEQUITUR DE CIRCUMCISIONE.
ITEM NOTANDUM.

In festo circumcisionis domini. Quando de beata virgine non legitur separatim et ad lectiones matutinales in festo circumcisionis domini dicuntur benedictiones sicut de beata virgine. Scilicet: alma, ympnus: *corde natus* Oracio: deus qui salutis. Capitulum proprium: Carissimi apparuit, ad matutinum et alias horas cum aliis sequentibus capitulis, exceptis primis et completoriis. Similiter et alia ut de beata virgine dicuntur: Item in primis et secundis vesperis capitulum et oracio ut in matutino dicuntur. Item per omnes horas circumcisionis domini nullum suffragium dicitur. Item ad primam et ad completorium diei circumcisionis capitulum: virgo verbo concepit. et etiam de sero in die circumcisionis domini pro secundis vesperis, ad completorium idem capitulum: virgo verbo et oracio dicitur propria: quesumus omnipotens deus. Sed die crastina post diem circumcisionis domini usque ad Epiphaniam domini, que ad primam et ad completorium. Capitulum: populus gentium. Et oracio similiter Sicut prius, scilicet: presta quesumus omnipotens deus. Capitulum ad completorium: Ecce dies quo ihesus. Item notandum quod hoc capitulum: Virgo verbo concepit, quod fuit in festo circumcisionis domini cum sua oracione propria: quesumus, ad primam et ad completorium eiusdem festi debet recipi iam ad primam et

completorium beate virginis post natiuitatem domini. Item in festo circumcisionis domini de sero in secundis vesperis non debent fieri plura suffragia nisi de sancto stephano prothomartyre. Item prefacio: Quia per incarnati cantatur omni die tam de sanctis, quam de beata virgine infra octauam natiuitatis existentibus, excepto festo iohannis ewangeliste, quia tunc prefacio dicitur de apostolis. Item notandum, quod die secundo post octauam natiuitatis domini matutinales debent legi de beata virgine ad capitulum et collectam de circumcisione domini et cetera. Item hic quod expiret natiuitas domini tamen adhuc completorium et prima de tempore dicitur de natiuitate domini. Ympnus: *corde natus,* capitulum: populus gencium cum antiphonis de natiuitate. Ad nunc dimittis et oracionem in fine: Deus qui illuminas et domine sancte. Sed versus ad primam dicitur de laudibus istius diei vel sancto, in quo finiatur matutinum de tempore. Responsorium non dicitur ad primam de natiuitate domini. Item in octava sancti stephani dicitur ista collecta, scilicet: deus qui primicias. Et de sero in octaua in eodem nonum suffragium, non de sancto Johanne. * [*In margine: Notandum hore beate virginis.*]

Item hore beate virginis communes incipiunt post octauam natiuitatis domini, secundo die [10c] solum sub ista vna antiphona scilicet: Dominus dixit et usque ad purificacionem beate virginis, psalmi vero: Quare, celi, Domine et cetera. Item ab octaua natiuitatis domini incipiens usque secundum, quo hore beate virginis incipiunt et exinde in natiuitate ad suam octauam, quando prefacio fuit videlicet: quia per incarnati, eadem prefacio dicitur semper in missa beate virginis usque ad purificacionem, diebus sabbati

dicitur omelia de beata virgine, scilicet pastores. Et ante sabbatum feria sexta de sero dicuntur proprie vespere de beata virgine cum antiphona: O admirabile commercium. Quinque laudate dicuntur sicut dictum est ante. Item in octaua iohannis ewangelistæ Credo dicitur sicut in festo. Et in octaua sanctorum innocentum officium misse fit sicut in festo ipsorum. Excepto illo quod gloria in excelsis et alleluia et ite missa est dicuntur, que in die ipsorum non dicebantur, quia in die ipso loco ite missa est, dicebatur benedicamus domino; neque eciam in die ipsorum ad Responsorium: gloria patri, neque ad psalmos misse gloria, neque te deum dicebatur, neque alleluia, sed laus tibi xriste, que omnia in octaua ipsorum dicuntur. Item credo in festo innocentum dicitur. Sed in octaua ipsorum non dicitur. quia ut dictum est supra, quod omnia illa que in die sua non dicebantur iam in octaua ipsorum dicuntur Item de sanctis infra octauam natiuitatis domini tenetur ad paruas horas proprias et Responsorium sicut in estate de sanctis. Videlicet de sancto stephano sicut de vno martire, de sancto iohanne de apostolis eciam octaue eorum tenentur cum secundis vesperis et matutino sicut in die ipsorum.

ITEM IN VIGILIA VIGILIE EPIPHANIE.

Notandum si erit dominica die sabbato ad vesperas Tecum principium cum aliys antiphonis et psalmis dicitur, Responsorium in primis, ympnus de natiuitate domini. capitulum et antiphona ad magnificat et oracio de dominica preterita dicitur et nullum suffragium debet dici. Item in vigilia epiphanie domini. In ma-

tutino invitatorium uti in libro breviary. Et antiphone speciales tres et tres psalmi, et omelia: defuncto herode dicitur. Et laudes: quem vidistis per totum. Item: te deum dicitur. Et nullum suffragium dicitur. Ite missa in vigilia epiphanie domini sicut totum officium fit de dominica preterita, scilicet: Dum medium. Item in missa post oracionem de vigilia dicitur oracio secunda de dominica precedenti, tercia de beata virgine et ewangelium: Defuncto herode dicitur et prefacio: quia per incarnati verbi dicitur. Item si de aliquo festo canitur, eciam hebdomada infra octauam epiphanie domini, tunc semper de eodem festo prefacio: quia cum unigenitus tuus dicitur.

Item die epiphanie domini. Invitatorium non dicitur. Sed tantum: domine labia mea dicitur. Et Invitatorium ideo non dicitur, quia hic psalmus: venite exultemus domino, legitur inter alios psalmos nocturnales. Sed antiphona: afferte domino debet incipi absolute cum psalmo. Item eodem die epiphanie nullum suffragium dicitur, in missa, vero credo dicitur et prefacio cum communicantes dicitur. Item in missa per totam octauam dicuntur. Sed in aliis diebus infra octauam epiphanie domini: In matutino Invitatorium dicitur cum venite exultemus, scilicet Invitatorium: xristus apparuit dicitur, ideo iam loco ipsius psalmi scilicet venite exultemus, sicut dicebatur in die dicitur vnus alius psalmus, scilicet cantate ved dominus regnavit dicitur. [IIc.] Item ad primam antiphona: lux de luce solum in epiphania domini dicitur. Sed infra octauam eiusdem semper: ante luciferum dicitur. Item ad primam et ad completorium de epiphania domini dicuntur capitula et oraciones propiie. Responsorium:

xriste fili, versus qui apparuisti in tuo. Item conclusio ympnorum dicitur: *Gloria tibi domine qui apparuisti seculo.*

Item notandum, quod quando dominica imponitur, in dominico die vel in feriis infra octauam natiuitatis sew epiphanie domini. Tunc dicitur in dominica imposita usque ad aliam dominicam, si post dominicam usque ad aliam dominicam vel quoque de eo dependit illa dominica imposita, debent omni die de ea suffragia fieri inter alias horas. Item notandum de aliis dominicis que occurrunt infra octauas natiuitatis vel epiphanie domini. Sciendum quod semper prime vespere dominicalium debent legi illa, que erant lecta infra octauas earumdem festiuitatum, cum antiphonis et psalmis propriis; scilicet per octauam natiuitatis: Tecum principium cum aliis antiphonis, per octauam vero epiphanie domini: ante luciferum cum ceteris antiphonis, eciam capitulis et collectis dominicalibus, nec non antiphona ad magnificat et ad benedictus, et similiter Responsoriis propriis dominicalibus. Item notandum de festis sanctorum infra octauam epiphaniarum domini. Notandum si infra octauas de aliquo alio festo seruentur hore tunc semper in eisdem festiuitatibus prefacio dicitur de epiphania domini velut supra dictum est. Item dominicis diebus in secundis vesperis infra octauas natiuitatis est epiphanie suffragia secundum infra octauam natiuitatis de natiuitate antiphona: hodie xristus natus est. Et de epiphania infra octauam ipsius antiphona propria cum collecta dicuntur et non plura cetera. Item credo dicitur per totam octauam natiuitatis et epiphanie domini. Sed tamen notandum sic, quod intra ista festa scilicet natiuitatis et epiphanie secundum consuetudinem Strigoniensem non

seruatur de aliquo festo sancti sed nonnisi completa octaua eorundem.

Notatio psalmorum infra octauam epiphanie domini * [*In margine: de psalmis infra octauam.*] In matutino tres primi psalmi. Afferte domino, Deus noster, Omnes gentes. Alii tres psalmi: Jubilate, Deus iudicium, Inclina. Ultimi tres psalmi dicuntur: Cantate primum, Dominus regnavit Cantate secundum, antiphona notum fecit. Item notandum sic: quodsi vigilia epiphanie domini venit die dominico, tunc matutinum istius peragitur, quod inuitatorium dicitur totum xristus natus cum hystoria de dominica precedenti. Si dominica ista propriam hystoriam habuerit. Et tunc lecciones sex dicuntur de dominica precedenti et omelia dicitur de vigilia, scilicet defuncto herode. Item te deum laudamus dicitur, laudes quem vidistis dicuntur. Item in missa vigilie totum officium de dominica scilicet: dum medium. Dicitur prima collecta de vigilia, secunda de dominica et tercia de beata virgine, scilicet Deus qui salutis. Item ante octauam epiphanie domini die proxima ad vesperas antiphona: ante luciferum cum aliis antiphonis, capitulum et collecta dicitur de octaua, capitulum Domine deus meus. Adhuc secuta sit dies dominica tunc capitulum et collecta non dicuntur de dominica, nisi de octaua. Item nullum suffragium dicitur nec de dominica nec de aliis festis. Item si epiphania euenit in die dominica tunc propria hystoria, videlicet omnis terra non imponitur in octaua ipsi dominice sed in alia dominica. * [*In margine infimo a seriore manu legitur: Item prefacio de natiuitate Domini, videlicet: quia per incarnati seruatur tam diebus Domini, quam de sanctis usque ad purificacionem virginis gloriose.*] [12c.] Et inuitatorium semper seruatur de

sanctis et non ad usque ad imposicionem: omnis terra. Et semper tenetur dominica infra octauam epiphanie per suffragium. Item notandum in octaua epiphanie domini de sero in secundis vesperis antiphona: Veterem hominem cum ceteris antiphonis sicut in matutinalibus fuerunt lecte ad laudes, psalmi de epiphania, videlicet: Dixit confitebor, Beatus vir, De profundis, Memento dicuntur. Suffragia dicuntur de dominica seorsum et de aliis. Item notandum quod post octauam epiphanie domini ad primam et ad completorium capitulum et collecta semper dicuntur de epiphania domini. Eciam usque ad novam hystoriam: videlicet omnis terra, hac secute expirat octaua epiphanie domini. Et ideo secute proprie de sanctis. Racio est quia dies dominica existens infra octauam eiusdem cum sua tota hystoria dependet de epiphania, protanto ad primam et ad completorium capitulum et collecta dicuntur de epiphania et etiam ad nunc dimittis de epiphania. Similiter prefacio de epiphania domini semper usque ad nouam hystoriam, scilicet omnis terra et cetera. Sed tamen antiphona ad primam dicitur de laudibus eius diei, in quo matutinum seruatur, scilicet Responsorium dicitur de epiphania. Item precise in octaua Stelle non possunt celebrare nupcie nisi octaua expirata.

ITEM NOTANDUM QUOD SABBATO PROXIMA ANTE OMNIS TERRA.

In primis vesperis et in crastina die tum in omnibus horis solum vna collecta scilicet sua dicitur et nullum suffragium, prefacio iam cottidiana dicitur. Sic eodem

die dominico capitulum ad primam dicitur: regi autem seculorum. Ad completorium vero dicitur: Tu autem in nobis es domine. Eciam sabbato proximo ante omnis terra. Item ad primam cottidianam, hoc est siue tenetur de sanctis, siue de feriis dicitur capitulum omnis homo. Et eciam iam completorium incipiens a sabbato proximo ante omnis terra. Et prima iam erit mayor sicut in estate. Item suffragia incipiunt in secundis vesperis die dominice, sed non omnia suffragia sanctorum dicuntur per estatem nisi post horas diei dominice dicuntur: de sancto petro et de sancto adalberto et de omnibus sanctis. Item omnino nullum suffragium dicitur nisi de festo quod tenetur crastina die. Sed si feria tenetur, tunc nullum suffragium dicitur nisi in matutino ferie secunde suffragia consueta. Item sciendum est, quod hic in prima vespera diei sabbati cantetur iste ympnus: *Deus creator omnium.* Et eciam aliis sabbatis sequentibus usque ad quadragesimam in primis vesperis diei dominice fit ympnus: *lucis creator,* et capitulum in eiusdem vesperis ipsius diei dominice dicitur: Dominus autem dirigat. Responsorium: Quam magnificata, per ordinem sicut in estate, antiphona ad magnificat propria, similiter oracio secundum ista supradicta seruatur, prouti in estate, usque ad septuagesimam. Si loco quinque fuerint sex dominice post epiphaniam usque ad septuagesimam tunc ultima dominica dicitur duplicata cum omnibus suis versiculis, capitulis, oracionibus et omelia. [12]

ITEM NOTA DE SEPTUAGESIMA.

Et primo, sabbato proximo ante dominicam: Circumdederunt me ad primas vesperas antiphona cum tribus alleluia ad omnes psalmos, scilicet: benedictus, Exaltabo et ceteros et nullum suffragium dicitur [13c.] nisi oracio diei dominice. Similiter die crastina. In missa oracio unica. Item in noua hystoria pluries quoties in se diuidas, tunc ympnus dicitur: *dies absoluti* vel *deus creator.* [13] Ad magnificat antiphona propria sicut oracio. In fine vesperarum benedicamus domino cum quinque alleluia perficitur. Et hoc alleluia in vesperis diei sabbati ante circumdederunt expirabit. Item ad completorium dicitur statim: laus tibi domine. Item cras in matutinis Te deum non dicitur. Ymo non dicitur per totas dominicas septuagesimales, quadragesimales usque ad pascha demptis festiuitatibus, quibus semper a septuagesima usque ad pascha dicitur Te deum, et gloria in excelsis, et credo si est conueniens tale festivitate, si alias non. Item credo omnibus dominicis tam septuagesimalibus quam de aliis dominicis dicitur. Item in dominicis septuagesimalibus et quadragesimalibus benedicamus domino dicitur. Et ite missa est sicut etiam dicitur in ferys. Item tractus incipiunt in missa precise in dominica prima septuagesime, scilicet circumdederunt, pro diebus ferialibus vero tractus non dicuntur in missa. Item in septuagesima antequam laudes incipiunt dicitur versiculus hec dies quam fecit, sicut dicebatur in estate. Item ad primam antiphona propria, si intonatur psalmus: Deus deus respice in me, capitulum regi autem, Responsorium xriste fili, oracio: domine sancte

pater. Ad missam sola oracio dominicalis, prefacio cottidiana dicitur usque ad quadragesimam, missa similiter cum benedicamus domino. Item in matutinis ad laudes per totam septuagesimam et quadragesimam usque pascha dicitur iste psalmus: miserere mei, confitemini, Deus deus meus, Benedictus laudate cum suis antiphonis propriis. Et iste psalmus confitemini, qui alias dicitur ad primam, iam dicitur ad laudes. Et loco ipsius dicitur ad primam vnus alius psalmus videlicet: Dominus regnauit decorem et cetera. Item notandum quod in omnibus dominicis in septuagesima abbreviatus versus dicitur antiphone: Sede a dexteris, psalmus dixit dominus per ordinem, capitulum dicitur proprium, Responsoriam eciam proprium istius dominice, ympnus vero dicitur: *lucis creator.* Ad magnificat antiphona dicitur propria, similiter oracio, nullum suffragium. Item notandum de feriis septuagesimalibus: ad matutinum antiphone ad psalmos nocturnorum dicuntur de psalterio sicut in estate. Similiter Responsorium et antiphone et versiculi ad paruas horas, scilicet ad primam, terciam, sextam, nonam de psalterio feriarum. Sed ad matutinum et ad horas alias capitulum et oracio et antiphona ad benedictus et antiphona ad magnificat dicuntur de dominica. Item in missa diebus ferialibus tractus non dicitur, ut superius dictum est.

ITEM NOTATUR DE SANCTIS.

Quod a septuagesima usque ad pascha in matutino semper Te deum dicitur. In missa gloria in excelsis deo et credo, si conueniens erit festo, ut dictum est

supra. Et in omnibus sollemnitatibus, scilicet beate virginis purificacione et de sancto petro Kathedra et de sancto mathia et de aliis sanctis in septuagesima occurentibus dicuntur tractus et non sequencia. Item de sanctis dicitur: Ite missa est. Item notandum quando de sanctis tenetur usque ad quadragesimam tunc suffragium debet fieri de dominica eiusdem ebdomades, in qua hora tenetur de sanctis et eciam collecta sue dominice, quod fiat eciam in missa, in matutinis vero suffragium de dominica ante debet legi, deinde de illa dominica ad Benedictus, in qua tenetur hora, similiter ad magnificat [14c.] si in illa die specialis antiphona adfuerit loco suo: in feriis eciam debent legi antiphonam de psalterio, sicut in estate leguntur ad benedictus. Item notandum, quod in septuagesima, quando aliqua festa sollemnia non occurrunt, tunc die sabbati potest legi: *O decus* et hoc secundum chorum Strigoniensem. [14]

DE PURIFICACIONE BEATE VIRGINIS NOTATUR.

Nota in primis vesperis purificacionis beate virginis antiphona: O admirabile commercium cum aliis antiphonis, et omnia laudate dicuntur. Item secunde vespere beate virginis in vesperis purificacionis non dicuntur, neque omnes hore beate virginis dicuntur die crastina dicuntur sicut in die purificacionis. Item ad completorium psalmus: Cum invocarem et ceteri antiphonam propriam si habent. Ympnus *lux mundi* aut *fit porta*. Capitulum et collecta propria, antiphona ad Nunc dimittis: Virgo verbo concepit. In fine oracio diei: Deus qui illuminas. Item in die sancto matutinum perficitur

ordine suo. Item ante missam atque processionem, primo debet incipi asperges deinde kyrie eleison et oracio a cantoribus. Item gaude maria virgo et cum pervenerint ad locum destinatum, vbi mensa est disposita pro benedictione cereorum. Ibi populo astante celebrationi dicitur versiculus post partum virgo cum oracione. Hys finitis incipiunt benedictiones cereorum cum oracionibus et antiphonis: ad hoc constitutis, nec non prefacione finaliter percantanda. Et in fine prefacionis legitur silenter per dominum nostrum, per chorum eciam repondetur silenter amen. Et sic candele thurificentur nec non aqua benedicta aspergantur. Et quidem c·nitur: lumen ad reuelacionem et cetera, et psalmus: Nunc dimittis. Deinde candele consecrate accenduntur; iam accensis, ad chorum per cantores debet incipi ympnus: *Quem chorus vatum*: [15] Et cum apparuerit princeps usque magnam ecclesiam. Incipit psalmus Benedicamus domino deo cum sua antiphona sicut in matutino dicebatur. Et similiter per modum istum intonatur in die ramis palmarum. [16] Post benedictiones fidelium. Et eciam in benedictionibus fidelium sicut hodie in ceris.

Item notandum in missa publica die purificacionis, qua missa perficitur ordine suo. Si enim in septuagesima occurit idem festum, et alia festa sanctorum, in missa alleluia cum sequencia non cantatur, sed tractus cantatur. Si vero ante quadragesimam vel septuagesimam occurerit tunc cantatur alleluia ac sequencia [17] et iis festis quæ occurrunt in septuagesima vel quadragesima. Item prefacio: Quia per incarnati verbi. Et ite missa est dicitur. Item in secundis vesperis antiphona Tecum principium cum aliis antiphonis et psalmis cantatur, capitulum dicitur de die, Responsorium

verbum caro, ympnus: *a solis ortu,* vel verbum caro factum est, [18] antiphona ad magnificat et oracio propria de die et suffragium solum dicitur de sancto blasio martire. Item ad completorium marie: Cum invocarem et cetera per ordinem, ympnus *corde natus,* capitulum: populus gencium, versiculus similiter: benedictus qui, antiphona ad nunc dimittis: ecce completa sunt omnia. Si vero non habetur antiphona tunc dicitur illa: Virgo verbo concepit. Oracio dicitur famulorum tuorum et in fine illa oracio: Deus qui illuminas. Si vero de alio vno sancto alie vespere leguntur, tunc ille vespere leguntur ac completorium cottidianum per omnia. Sed completorium beate virginis cum suis psalmis, scilicet: memento domine, Ecce quam bonum, Ecce nunc, cum antiphonis et ympnis, capitulis, versiculis, et collectis propriis.

Item notandum quod secunde vespere de conuersione sancti pauli debent sic legi: antiphona iurauit dominus cum ceteris, psalmus [15c.] Dixit dominus cum ceteris sicut de apostolis, capitulum Saulus adhuc, Responsorium sancte paule, ympnus *doctor egregie,* antiphona ad magnificat hodie electorum omnium et de sancto petro. Hic in secundis vesperis nullum suffragium debet poni, quia non est consuetudo dicere nisi usque ad nonam. Item notandum de festo kathedræ petri, quod tunc contingit quando vigilia sancti mathie in eodem festo sancti petri, scilicet cum ieiunium quadragesimale vel quatuor temporum fuerit in eodem. Tunc in matutino est tenendum, quod tota hora diei, vna cum hystoria seruatur de sancto petro. Et post vltimam lectionem omelia sancti petri antequam dicetur. Tunc autem statim debent addi due omelie, postea omelia de vigilia

sancti mathie. Deinde omelia quadragesimalis vel omelia quatuor temporum et conclusio cum ultimo Responsorio sancti petri solemnisatur. Item te deum dicitur. Item post oracionem sancti petri dicitur suffragium de sancto paulo * [*In margine: Suffragium de s. paulo.*] cum antiphona, versiculo et collecta et preterea nulla antiphona mediante dicitur collecta de vigilia sancti mathie. Et matutinum finitur cum benedicamus domino solempniter. Sed iam die ieiuniorum quatuor temporum dicitur antiphona ferialis cum precibus et psalmis. Et sic finitur cum oracione ieiunii videlicet quatuor temporum. Deinde dicitur antiphona cum versiculo et collecta super populum et septem psalmis exceptis duobus psalmis, scilicet De profundis et vltimo domine exaudi. Quia isti duo psalmi reseruantur pro primis vesperis diei festivalis, quia eciam in primis vesperis, diei festi post oracionem diei sicut in matutino sumebantur solempniter. Sic eciam in eis vesperis finiuntur post oracionem diei cum benedicamus domino solempniter. Deinde dicitur antiphona ieiunii vel quatuor temporum cum precibus et psalmis et oracione cum commemoratione super populum. Et similiter cum benedicamus domino finiatur. Deinde dicuntur isti duo psalmi scilicet: De profundis et vltimus Domine exaudi pro defunctis, quorum psalmus vnus dicitur post vesperas et alter post completorium, si omnia perficiuntur in secundis vesperis: quia in talibus festivitatibus signanter in quadragesima in paruis horis, scilicet * [*In margine: Quando in paruis horis preces in dicuntur.*] in prima, tercia, sexta, nona et completorio preces non dicuntur, nisi in duabus horis, scilicet in matutino et in secundis vesperis. Item notandum: Quandocunque

vigilia alicuius sancti fuerit in quatuor temporibus vel in ieiunio quadragesimali, tunc post oracionem quatuor temporum vel ieiunii quadragesimalis, antequam antiphona super populum dicetur, cum oracione, primo semper oracio illa vigilie addita ad oracionem quatuor temporum vel ieiunii quadragesimalis. Et post eam dicetur antiphona cum oracione super populum. Racio est ista, quod quatuor temporum vel ieiunium quadragesimale est mayor quam illa vigilia. Igitur cum omelia et tali sua oracione illa vigilia debet addi ad quatuor temporum vel ieiunium quadragesimale, ut de istis festis supra dictum est. Seruetur sic ut si quadragesima venerit per modum supradictum. * [*In margine: festo sancti et Kathedrae.*] Item in festo Kathedra petri Credo dicitur et prefacio dicitur sicut de apostolis. Item in secundis vesperis Kathedre sancti petri antiphona Jurauit, psalmus sicut de apostolis, capitulum de die: Petrus apostolus iehsu xristi, Responsorium: petre amas me, ympnus: *iam bone pastor,* [19] Sit trinitati, sicut eciam dicebatur in primis vesperis, antiphona ad magnificat: Quodcunque, de sancto paulo nullum suffragium dicitur, et cetera.

DE ANUNCCIACIONE BEATE VIRGINIS.

Notandum sic, ista in primis vesperis antiphona: Gabriel angelus. Omnia laudate, capitulum: eggredietur virga. Responsorium Cristi virgo, ympnus: *ave maris stella* vel *aue maria* [16c.], [20] antiphona ad magnificat propria, oracio Deus qui de beate concluditur per eundem. Postea dicitur ferialis antiphona et oracio, nec non super populum oracio cum precibus dicuntur

ut supradictum est. Completorium sic perficitur: Cum invocarem cum aliis psalmis, loco antiphone dicitur solum: laus tibi domine, ympnus *lux mundi,* capitulum ecce virgo concipiet. Responsorium non dicitur, versiculus Emitte agnum, antiphona ad nunc dimittis: Dilectus misit manum suam et cetera sicuti dicuntur aliis festiuitatibus consimilibus in quadragesima, quæ istomodo habuerint propria capitula, ympnos, versiculos et oracionem. Quia tunc completorium dominicale non dicitur ante feriale. Item matutinum eiusdem festi peragitur ordine suo subdicti officii. Item responsoria ad paruas horas dicuntur: Egredietur virga cum ceteris. Item in secundis vesperis antiphona Angelus gabriel dixit marie, psalmi, sicut de aliis festis beate virginis, Capitulum egredietur, Responsorium posuit moyses, ympnus *aue maris* vel *aue maria,* antiphona ad magnificat: hæc est dies, oracio propria, postea de feria vel de ieiunio quadragesimali sic additur integra quadragesima et quatuor temporum. Ad completorium laus tibi domine, Cum inuocarem et cetera, capitulum ecce virgo, ympnus *lux mundi* versiculus Emitte, antiphona ad nunc dimittis, oracio: Gratiam tuam, Deus qui illuminas. Item notandum quod in missa anunccia-cionis beate virginis Officium Rorate celi, graduale Tollite portas, tractus aue maria, Ewangelium missus, prefacio: et te in anuncciacione beate marie, communio: Ecce virgo.

Item festum anuncciationis * [*In margine: Hic notandum de festo anuncciacionis b. virginis quando venerit in dominica Ramis palmarum.*] si venerit in die dominico Ramis palmarum tunc ipsum anticipatur et seruatur in sabbato proximo ante dominicam Ramis palmarum. Si autem venerit secunda, tercia vel quarta

feriis magne ebdomade tunc seruatur in eisdem díebus etiam secundum modum Strigoniensem. Alii enim dicunt, quod nec istis diebus seruari potest propter laudes proprias feriales, sed debet anticipari ad sabbatum proximum ante Ramis palmarum. Item si venerit feria quinta in cena domini, vel feria sexta, vel sabbato magne ebdomade tunc debet transponi extra octauam Resurectionis domini. Alias enim seruari non potest, nisi post octauam. Item notandum quandocunque fuerit propria prefacio de aliqua sollemnitate, utputa de Resurrectione, de Ascensione et penthecoste, Tunc infra octauas earundem eciam proprium communicantes dicitur, sicut in festo eiusdem. Si tamen festum octauam non habuerit, tunc proprium communicantes tantum ipso die festo legetur. Sed si prefacio propria non dicitur, sed communis, tunc eciam communicantes non propria sed commune dicitur.

ITEM NOTANDUM IN DIE CINERUM.

Quod ad matutinum. Invitatorium cum psalmis et antiphonis ferialibus, que in omni die in psalterio existunt debent legi. Item ad omeliam scilicet cum ieiunatis Responsorium quemadmodum in dominica sequenti, versiculus Invocavit me. Primum Responsorium paradisi porta, secundum emendemus, tercium abscondite solum isto die dicuntur. Sed ad alias omelias ceterorum dierum sequentium usque ad dominicam Invocavit responsoria dicuntur de dominica precedenti. Item feriales laudes, ut in libro psalterii cum ympno feriali, capitulum proprium, antiphona ad Benedictus propria. Et post antiphonam Kyrie, xriste,

Kyrie, pater noster, deinde incipiunt preces cum psalmis, oracio propria, antiphona super populum: Conuertimini ad me, versiculo: propicius esto, Collecta parce domine parce, et finitur ferialiter cum benedicamus domino. Postea psalmi: Domine ne in furore tuo, Beati, quatuor Domine ne, et cetera pro defunctis dicuntur, ad quamlibet horam vnus psalmus de septem psalmis dicitur et hoc post preces. Et plura suffragia non dicuntur in horis diuinis per totam quadragesimam, nec de dominica [17c.] nec de aliis, sed omnia suffragia consueta peraguntur in horis beate virginis, excepta oracione dominice, quia de dominica non faciuntur suffragia in quadragesima.

Item notandum quod letania et preces incipiunt in die cinerum * [*In margine: Notandum letania incipit ex tunc.*] et dicuntur per totam quadragesimam, siue seruetur de sanctis, siue de vigilia extra Dominicam, quia die dominica siue in primis vesperis, siue in matutinis dominicalium, siue in paruis horis earundem nec non secundis vesperis preces non dicuntur. Item notandum quod letania * [*In margine: Quando preponuntur.*] et preces preponuntur feria sexta proxima ante dominicam Judica, preces vero omittuntur feria quarta maioris hebdomade in nona. Item usque dominicam Inuocauit antiphona super populum semper pro suffragio in matutino et in vesperis dicitur: Conuertimini ad me cum versiculo, oracio autem propria dicitur illius diei. Item incipiens ab ista die usque ad dominicam Invocavit, semper ad omnes horas diei videlicet ad primam antiphona: Cum mandasti, capitulum omnis homo, Ad completorium vero capitulum: Tu in nobis, ympnus *te lucis* sicut alias in completorio quidem. Et similiter ad paruas horas diei dicun-

tur antiphona et Responsorium de psalterio exceptis capitulis propriis et collectis cum singulis diebus ferialibus existentibus usque ad dominicam Invocavit. Antiphona, ympnus, Responsorium versiculi semper ferialia prout in libro breviary continentur et cetera propria.

Ante missam * [*In margine: Quomodo benedicantur cineres.*] oraciones leguntur sub silencio ad benedicendos cineres, post oraciones vero a cantoribus incipiuntur antiphone: Immutemini luctum et Inter vestibulum, et interea imponuntur cineres. Primo sacerdoti celebranti ab alio sacerdote, si adest. Alioquin ipse genibus flexis sibi ipsi coram altari cineres imponet, quorsum accedens communiter ad recipiendos cineres, inibi adstantes dicendo ipsis per sacerdotem celebraturum: memento homo quia cinis et puluis es et in cinerem et in puluerem reuerteris. Postea per eundem sacerdotem celebraturum incipitur: Exaudi nos domine cum psalmo scilicet: Saluum me fac. Sequitur per sacerdotem oremus, dyaconus dicit flectamus genua, leuate. Demum oracio: Concede nobis * [*Item post circuitum, adnotatur in infimo margine, benedicuntur omnes ante processum sermonis.*] domine presidia milicie. Et ita oracio dicitur pro illo die. Alys vero diebus psalmus exaudi domine versiculus peccauimus cum precibus. Demum oremus diaconus dicit flectamus, oracio parce domine parce. [21]

Item ad processionem benedictionis in ecclesia. Et cum aduenerint ad locum destinatum statim debet incipi psalmus scilicet: miserere mei Kirie, xriste, Kirie, postea a sacerdote: dicitur Et ne nos, versiculus domine non secundum peccata, oremus dyaconus flectamus genua, Exauditor omnium deus per xristum

dominum. Posthoc ibidem stando incipit letania a duobus sacerdotibus vel pueris et legitur usque ad medium, et cum peruenerint ad medium letanie conversi redibunt ad chorum. Finita letania dicitur antiphona media vita. [22] Hys quoque finitis per vnum sacrdotem intonatur versiculus: peccauimus, oracio dicitur super populum illius diei, in quo die missa dicitur vel cantatur.

Item notandum in missa die cinerum quod ab hoc usque ad dominicam dictam passionis post oracionem diei * [*In margine: Notandum de oracionibus ut sumende.*] secunda oracio dicitur a cunctis, tercia omnipotens sempiterne deus qui vivorum et cetera. Sed diligenter scire debes, quod quarumcumque dierum in quadragesima, statim post dominus vobiscum sequute a sacerdote dicitur oremus, a dyacono vero intonatur flectamus genua. Et semper ante oracionem dierum ferialium preterea alie oraciones supradicte, vel siue que fiant, iste due oraciones semper similiter sub vna conclusione. Et ita intonatur diebus singulis in quadragesima. Item * [*In margine de oracione super populum.*] oracione super populum taliter debet notari: vt quemadmodum post introitum tres oraciones cum tribus secretis dicuntur, eodem post communionem similiter tres complende dicuntur, post terciam vero complendam suam oracionem debet dicere sacerdos absolute: Oremus, dyaconus si in officio dyaconatus fuerit, respondet: Inclinate capita vestra deo, si vero dyaconus non fuerit, tunc ipse sacerdos, postea dicit oracionem super populum: Inclinantes se. Et iste modus seruatur usque ad quartam feriam mayoris hebdomades inclusive. Item in missa dierum cinerum [18c.] incipient tractus, videlicet: Domine non

secundum peccata. Et dicuntur usque ad quartam feriam medie quadragesime, quia in media quadragesima incipiuntur tractus Rex regum. Item prefacio omnibus diebus quadragesimalibus tam ferialibus quam dominicalibus, usque ad dominicam dictam passionis omnino: Qui corporali ieiunio vicia.

Item in secundis vesperis diei cinerum dicuntur psalmi feriales cum antiphonis ferialibus scilicet: Nisi tu domine, capitulum de die, ympnus ut in psalterio versiculi feriales. Responsorium conuertimini ad me, antiphona propria ad magnificat cum precibus et psalmis sicut in matutinis, similiter in completorio dicuntur preces cum psalmo, oracio diei dicitur propria tum commemoraciones super populum ut in matutino et in omnibus horis, nec non in secundis vesperis usque ad dominicam Invocavit. Item notandum quod in prima in quadragesima Responsorium semper debet legi xriste fili yesus, qui sacrasti sacrum ieiunium eripe nos, versiculus circumdabit te veritas eius.

ITEM NOTANDUM DE DOMINICA INUOCAVIT.

Item primo in sabbato statim finita missa incipiunt prime vespere. Antiphona ad vesperas: Advenerunt nobis cum vna antiphona ad psalmos Benedictus cum ceteris psalmis. Et eciam antiphona aduenerunt dicitur ad omnes vesperas quadragesimales tam dominicales quam feriales vsque ad dominicam de passione domini. Item prime vespere diebus sabbaticis quadragesimalibus et secunde vespere diebus dominicalibus semper debent legi solemniter sine precibus vnacum completorio. Quia diebus sabbaticis preces semper

expirabunt in vesperis cum septem psalmis integre usque ad finem. Item antiphona qua die proxima sabbati ante Inuocauit prime vespere incipiunt: Velum templi scissum debet ligari. Et quum legitur in passione domini: Et ecce velum templi scissum est, feria quarta maioris hebdomade Tunc debet velum deponi, et iam vlterius non sursum ligatur. [23] Capitulum proprium. Responsorium proprium. Ympnus ad vesperas: *Ex more docti* ad versum, antiphona ad magnificat propria, oracio propria et nullum suffragium. Item ad completorium die eodem sabbati antiphona de dominica Innocauit. Capitulum miserere mihi domine. Psalmus Cum inuocarem. Ympnus: *Criste qui lux*. [24] capitulum frange esurienti, Responsorium illumina oculos, versiculus Scuto circumdabit antiphona ad nunc dimittis vigilate ergo, oracio: deus qui illuminas. Item diebus sabbaticis post completorium de sero semper salue regina dicitur cum versibus et psalmis. Item in die sancto matutinum perficitur cum antiphonis propriis et psalmis matutinalibus, antiphonis scilicet: Aduenerunt, Commendemus per omnia. Intelliguntur ad alias horas istius diei absque prima, quia antiphona ad primam dicitur usque ad passionem domini omnibus diebus dominicalibus et sicut aliis diebus ferialibus: cum videris nudum, capitulum frange esurienti panem. Oracio ad primam domine sancte pater oracio ad completorium: Deus qui illuminas. Et non dicitur aliqua propria oracio Item in aliis diebus dominicalibus precise usque pascha. Dicuntur proprie antiphone ad psalmos nocturnorum dominicalium, qui et dicuntur ad paruas horas illorum dierum dominicalium semper excepta prima. Item ad matutinum Te deum non dicitur. Psalmi ad laudes:

Miserere, Confitemini cum ceteris, capitulum proprium, ympnus in prima dominica quadragesimali dicitur: *clarum decus ieiunii,* [25] in secunda *aures ad nostras.* Et consequenter antiphona ad Benedictus propria, oracio propria et nullum suffragium. Et intelligitur usque ad passionem domini omnibus diebus dominicalibus. Item ista antiphona: Aduenerunt nobis usque ad passionem domini dicitur omni die ad vesperas dominicalium nec non ferialium ceterorum. Item ista antiphona scilicet aduenerunt nobis, Commendemus per omnia semper ad paruas horas ferialium dicuntur usque ad passionem, domini, scilicet Judica me.

Item ad missam, prima processio asperges me, ad versiculos et collectam in processione Responsorium dicitur. ductus est jehsus, in redeundo vero dicitur ympnus: *ex more,* missa [19c.] peragitur ordine suo cum tractibus. Credo dicitur, prefacio: qui corporali ieiunio. In diebus dominicalibus quadragesimalibus sollemniter cantatur in feriis ferialiter cantatur. Ex hoc usque ad passionem domini. Et missa fit cum benedicamus domino. Item in secundis vesperis in dominica quadragesimali, cantentur cum antiphona Aduenerunt nobis usque ad passionem domini psalmi: Dixit dominus pro ut hodie. Capitulum proprium, responsorium ductus est jehsus, ympnus *ex more,* versiculus angelis suis, antiphona ad magnificat propria, cum completorio sine precibus. Item notandum: Quod quando diebus ferialibus letania dicitur cum talibus ad preces Confiteor in primis et completorio dicitur. Item in missa feriali eciam quum letania dicitur tunc eciam semper tractus dicuntur. Item diebus ferialibus in ieiunio ad psalmos nocturnales in matutino antiphone dicuntur de psalterio, que sunt post psalmos,

Item a dominica inuocauit incipiendo per totam quadragesimam ympnus qui dicebatur ad laudes dominice idem ympnus debet legi ad laudes feriarum eiusdem dominice, ebdomade integra tenetur. Et non dicitur ympnus iam de psalterio sicut alias dicebatur in estate ad ferias, aut sicut dicebatur a septuagesima ad ferias item ympnus.

Vespere finiuntur semper facta missa, dicuntur cum antiphona aduenerunt cum psalmis ferialibus et Responsoriis et ympnis eiusdem dominice integra ebdomade seruatur tali feria. Et tunc eciam in vesperis ferialibus responsorii dicitur versiculus spes mea, vel esto nobis; antiphonis et oracionibus propris nec non propriis precibus. Et eciam in talibus feriis ad completorium Responsorium dicitur Illumina oculos, vel autem responsorium idem quod in ebdomade seruatur. Item alys diebus ferialibus, in quibus in missa letania vel tractus non dicuntur, etiam in vesperis Responsorium non dicitur, neque in completorio in precibus Responsorium, neque cenfiteor in precibus dicitur, sed credo semper dicitur in feriis precibus. Item notandum quod in die dominice et eciam diebus ferys ad paruas horas a dominica Inuocauit ad aliam dominicam, scilicet Reminiscere usque ad dominicam antiphone dicuntur ista scilicet participem fac me deus cum aliis duobus Responsoriis. Item a dominica oculi cum alia dominica scilicet letare eciam dicuntur idem Responsorium bonum mihi domine cum aliis duobus Responsoriis usque ad dominicam de passione domini. Item dominica de passione domini cum alia dominica Ramis palmarum usque ad diem cene dicuntur ista Responsoria scilicet Erue a framea cum aliis duobus Responsoriis et cetera. Item feria secunda post domi-

nicam Inuocauit Inuitatorium dicitur istud: non sit vobis vanum. Et istud Inuitatoriuu dicitur diebus ferialibus usque ad dominicam oculi. Item ante psalmos feriales antiphona super populum dicitur, in matutino et in vesperis, scilicet ympno capitulo cum collecta illius diei in quo propria feria.

[* *I. m.: Nota de festis in quadr. ocurr.*] Item notandum in festis de quadragesima. Nam in quadragesima et eciam in vigilys sanctorum non fit tanta dies sollemnis beate virginis vel alterius sancti, quia post vltimam omeliam festiuitatis statim dicitur: Tu autem domine, statim dicitur ferialis immediate ante Responsorium festiuitati diebus debet incipi omelia quadragesime aut vigilie ac postea concludi cum Responsorio vltimo festiuitatis et cum benedicamus dicitur sollemniter statim debet dici suffragium de feria, aut quatuor temporibus aut de vigilia cum antiphonis, precibus et psalmis et oracione. Et in quadragesima eciam dicitur super populum et vltimo dicitur benedicamus domino ferialiter. Et septem psalmi usque ad de profundis et domine exaudi vltimi dicuntur eciam pro secundis vesperis earum secunde vespere in quadragesima eciam, facta missa sollemniter percantata, cum antiphonis et psalmis, capitulo, ympno, versiculo et cum antiphona ad magnificat et oracione, omnibus propriis finiuntur solemniter et concluduntur cum benedicamus [2oc.] domino sicut in matutinis et eciam solemniter. Deinde antiphona de feria, psalmis et collectis, nec non super populum concludendo cum hys duobus psalmis, scilicet De profundis pro secundis vesperis et Domine exaudi vltimo, post completorium, Et finiuntur cum benedicamus feriali. Ideo dicitur in vesperis vltimus Domine exaudi: Quia in omnibus festiuitatibus et dominicis completorium legitur abso-

lute sine precibus tam post primas vesperas quam post secundas.

Item de sanctis tam prime vespere quam secunde eciam post missam statim perleguntur, ut dictum est supra. Item hys diebus festis eciam ad horas paruas scilicet: ad primam, terciam, sextam, nonam dicuntur de laudibus eorundem festorum. Capitulum ad primam et ad completorium dicitur sicut aliis diebus in quadragesima, scilicet: frange esurienti aut Confundantur qui me, et oracio ad primam Domine sancte pater, et ad completorium Deus qui illuminas. Item nota si de festo seruatur tunc eciam missa ferialis debet cantari ante sollemnitatem misse festiualis: quia missa festiualis communiter solemnisatur in choro. Item omnibus diebus sabbatis dominicalium in quadragesima propter sollemnitatem ad completorium Responsorium dicitur eciam in festis diebus in feriis occurrentibus propter solemnitatem ad completorium post primas vesperas et secundas semper Responsorium dicitur. Item istis diebus predictis tabule sollemnes in ecclesia existentes * [*In margine: Quando tabulae apperiuntur.*] semper aperiuntur propter sollemnitatem. [26] Item notandum quod in sabbato proximo ante dominicam in passione domini ad psalmos vespertinales dicuntur antiphone impiorum, psalmi Benedictus. Item in missa prefacio dicitur: qui salutem humani generis in die dominico. Item adhuc in primis vesperis capitulum proprium, Responsorium Circumdederunt ad versiculum sine Gloria. Ympnus *vexilla regis,* versiculus de ore leonis, antiphona ad magnificat propria. Ad completorium antiphona Miserere mei, psalmus Cum inuocarem, ympnus *xriste qui,* capitulum Confundantur qui me, versiculus Usquequo exaltabitur, antiphona ad

nunc dimittis: O rex gloriose, oracio Deus qui illuminas. Item hec antiphona o rex gloriose ad nunc dimittis canitur in primis quam in secundis vesperis dominice vel eciam ferialis Responsorium et in completorio versiculus et quidem in precibus confiteor dicitur. Sed quando in vesperis responsorium non dicitur, neque in completorium, tunc ad nunc dimittis dicitur antiphona Gregem tuum domine. Eciam a feria tercia, feria quarta erit oracio: Deus qui illuminas. Et ita supradicta intonantur a die passionis domini vsque ad dominicam Ramis palmarum.

Item ad introitus misse a die passionis domini vsque ad diem cene gloria patri non dicitur, neque ad responsoria matutinalia neque ad responsoria vespertinalia, neque ad completorium, neque ad responsoria aliarum horarum. Sed ad psalmos nocturnos sive vespertinos, nec non ad psalmos completorii vsque ad cene gloria patri dicitur Item in missa passionis domini ut dictum est, prefacio: Qui salutem usque ad diem cene dicitur et similiter in cena domini. Ista prefacio dicitur. Item in matutinis et in die passionis domini ad venite, gloria non dicitur. Item antiphona ad primum nocturnum prima: ego demonium, secunda: ego gloria, tercia abraham, pro laudibus proprie cum capitulis propriis, hymno matutinali per totum usque ad diem cene, *Pange lingua,* antiphona ad benedictus propria, similiter oracio. Item a dominica passionis domini usque ad dominicam Judica ad psalmos nocturnos in matutinis usque ad dominicam Ramis palmarum antiphone dicuntur de psalterio diebus ferialibus, sicut alias dicebatur. Item ad primam antiphona libera me domine, psalmus deus deus meus respice, capitulum ut in completorio, Responsorium xriste fili, versiculus Qui passus pro nobis

ad primam gloria patri non dicitur. [21c.] Item ad terciam, sextam, nonam antiphone dominicales dicuntur ut supra. Responsoria ad paruas horas dicuntur: Erue a framea cum aliis responsoriis ut supra. Item ad primam diebus ferialibus eciam dicitur hæc antiphona, scilicet libera me domine, sed ad paruas horas feriales iste antiphone videlicet Anime impiorum, ad terciam abraham pater, ad sextam vero Quinquaginta annos. Et iste antiphone feriales dicuntur omnibus diebus usque Ramis palmarum. Item ad secundas vesperas dominicalium et eciam ferialium antiphone semper: anime impiorum, psalmi Dixit dominus per ordinem capitulum proprium, Responsorium Circumdederunt me, Versiculus in te iactatus sum, ympnus Vexilla regis, antiphona ad magnificat propria et similiter collecta. Item feria secunda post dominicam Judica me, in matutinis et vesperis, antiphona super populum: Sicut exaltatus est serpens et cetera, versiculus de ore leonis et cetera cum collecta eciam omnibus horis. [27]

Item notandum quod feria secunda proxima post dominicam Judica usque ad quartam feriam magne ebdomade inclusiue in omnibus missis ferialibus post collectam finalem * [*In margine: Notandum de collectis, quomodo debeant seruari diebus ferialibus ante Ramis palmarum.*] dicitur secunda collecta videlicet ecclesiam tuam quæsumus domine et cetera, tercia vero collecta videlicet pietate tua quæsumus domine. Item notandum quod sabbato proximo ante Ramis palmarum, in primis vesperis anime impiorum psalmi Benedictus, ympnus *vexilla regis,* capitulum proprium cum oracione, antiphona ad magnificat propria, Responsorium ingressus pylatus sine gloria. Ad completorium responsorium: Dixi conscendamus in palmas.

Item in die sancto in matutinis ad psalmos nocturnos antiphone: pueri ebreorum tollentes, secunda pueri ebreonum, tercia Osanna filio, alia omnia in ordine libri. Similiter iste antiphone nocturnorum dicuntur ad omnes alias horas, die dominice, scilicet ad terciam, sextam et nonam. ad primam vero diei dominice antiphona Mittens hec mulier, psalmus deus deus meus, capitulum cum oracione ut in completorio de sero hesterna. Responsorium xriste fili dei, qui passus es pro nobis. Item ad secundas vesperas Ramis palmarum: anime impiorum cum psalmis, capitulum proprium, Responsorium Ingressus, vel Ingrediente domino cum ympno *Vexilla,* antiphona ad magnificat propria cum collecta. Item ad completorium Responsorium dicitur. Similiter in ferys, quod in vesperis Responsorium dicitur, tunc eciam in completorio Responsorium dicitur.

Item diebus ferialibus eciam hec antiphona scilicet: Mittens hec mulier dicitur ad primam, adnotare libet quod in hys diebus sunt proprie laudes feriales. Item ad terciam in feria dicitur antiphona Quid molesti estis, Responsorium vero de dominica. Ad sextam antiphona ancilla dixit petro. Ad nonam Rogabo patrem meum. Item notandum feria secunda mayoris ebdomade, quod inuitatorium dicitur: Ubi temptauerunt me, ultimus psalmus venite. Ad psalmos nocturnos tantum vna antiphona scilicet Infirmata uirtus est mea, psalmus Dominus illuminacio. Ad psalmos vero vespertinos similiter vna antiphona: Non sis in formidine, psalmus dilexi quoniam, super populum antiphona: Si opportuerit me mori tecum. Item feria tercia mayoris ebdomade Inuitatorium dicitur Quadraginta annis psalmus venite, antiphona Tibi reuelaui causam

psalmus dixi custodiam, ad psalmos vespertinos antiphona recordare mei domine, psalmus letatus sum. Item feria quarta mayoris ebdomade, Inuitatorium Quibus iuravi in ira, psalmus venite, antiphona: Quia ego tecum sum, psalmus dixit insipiens. Ad vesperas antiphona Consilium fecerunt inimici, Nisi dominus, capitulum dixit ysaias, ympnus *vexilla,* antiphona propria ad Magnificat. Preces vero expirauerunt in nona in eadem quarta feria, oracio solum una: Respice quesumus, que erat super populum. Ad completorium antiphona Miserere cum psalmis ad completorium pertinentibus secundum ordinem. Ympnus *Xriste qui lux.* Responsorium dicitur in manus tuas, antiphona ad nunc dimittis, Simon dormis, oracio deus qui illuminas. [28]

ITEM FERIA QUINTA IN CENA DOMINI.

[22c.] Item matutinis Domine labia, deus in adiutorium et Inuitatorium advenite non dicitur, sed antiphona scilicet Zelus domus tue ad psalmos incipit absolute hys tribus diebus, scilicet in cena domini, sexta feria et sabbato mayoris ebdomade ad psalmos et ad responsoria gloria patri non dicitur sicut prius eciam ad responsorium non dicebatur. Finitis psalmis et responsorys dicitur versiculus ampliauit super me, et cetera. Kyrie, xriste, Kyrie, pater integre sub silentio, et in fine pater noster et versus, neque benedictio petitur pro lectionibus, nam sine ea dicuntur lectiones. Laudes dicuntur per ordinem cum psalmis, neque capitulum neque ympnus cum versiculo, instantanee antiphona dicitur ad benedictus videlicet traditor autem,

Hys finitis dicitur Kyrie, domine miserere nobis. Item hys tribus diebus predictis in processione dicitur iterum ympnus *rex xriste*. Et cum peruenerint ad sepulchrum ibi flexis genibus legitur miserere mei deus, per totum sub silencio cum pater incipiendo, et collecta respice quesumus absolute sine oremus et sine per dominum. Item notandum quod hys diebus, videlicet cena domini, et sexta feria et sabbatho sacro parue hore debent legi. Ad primam psalmus Deus in nomine, Retribue, laudate dominum, Miserere mei per integrum versiculus xristus factus pro nobis, oracio respice quesumus finiendo absolute et nichil postea. Ad terciam psalmi sicut alias, vltimo psalmus miserere mei per integrum, versus xristus factus pater noster, oracio respice, nichil preterea; et eodem modo ad sextam, et ad nonam dicitur oracio, neque capitulum neque responsorium, nec ad psalmum miserere mei concludi.

Item notandum quod in die cene ac alys duobus diebus videlicet sexta feria et sacro sabbatho sequentibus in matutinis tredecim candele incenduntur. [29] Immo non sic bene exparte in misterio fortassis quindecim deberent fore. Sed ex illis tredecim candelis in fine cuiuslibet psalmi matutinalis unquaqueque candela precise extinguitur. Et in fine solum vna candela precise seruatur infigata quousque Benedictus dominus deus israel finietur, post hoc illa eciam extinguitur propter redemtionem populorum. Item duodecim candele sunt duodecim apostoli, sicut enim duodecim candele post se se extinguntur, ita et ipsi apostoli in hora passionis quidem dubitaverunt in fide de vocatione xristi. Et non fuerunt in fide stabiles sed extincti sunt. Sed decima tercia candela fuit beate virginis marie; quia sicut vltima candela extinquitur

post benedictus et prius semper suplucebat, sic in beata virgine nunquam defuit fides, sed semper luxit, scilicet ante passionem et post passionem, et redempcio nunquam fuit extincta in fide, sed semper luxit iugiter. Igitur non solum in beata maria virgine mansit fides. [30]

Item matutino diei eciam in die cene Te deum non dicitur. Item ipso die cene ad officium misse gloria patri non dicitur. Item notandum quod ite missa est semper sequitur gloria in excelsis. Ideo quibuscunque diebus gloria in excelsis non dicitur, in illis diebus missa finitur cum benedicamus domino. Item si in die cene crisma non consecratur, tunc gloria in excelsis non dicitur. Si vero consecratur tunc gloria in excelsis dicitur. Item credo non dicitur, sed prefacio Qui salutem. Item in missa diei cene domini in tercio agnus dei, dona nobis pacem non dicitur, sed finitur sicut prima duo agnus. Neque ipso die pax datur, nec duobus diebus sequentibus propter parasceue. [31] Item cena domini, parasceue, completorium peragitur sic: psalmi Cum inuocarem, In te domine, Qui habitat, Ecce nunc, nunc dimittis, Domine quid multiplicati, xristus factus est pro nobis, Kyrie, xriste, Kyrie pater noster, oracio Respice quesumus, sine per dominum. Item istis predictis duobus diebus completorium legitur sub silentio propter parasceue sine antiphonis et capitulis et sine versiculis. [23c.]

Item ad mandatum in cena domini de sero, conuenient omnes clerici. Postea sic incipit epistola sine tytulo ad laudatum modum, deinde ewangelium sine dominus vobiscum et sine tytulo conuenienti, preterea tamen festiualiter, ut hys finitis cantores debent incipi antiphonam et Responsorium in hoc conueniens. Tunc

dominus pontifex vel archidiaconus, vel quis deputatus ad hoc. Interim quousque antiphona ad Kyrie canitur, pedes discipulorum per pontificem vel suum deputatum lauari debent et osculari. Hys peractis per eundem pontificem dicitur mandatum nouum do vobis, Chorus eciam respondet vt diligatis inuicem. Et quidem postea fiat sermo ad clerum. Et interim altaria debent denudari. Incipit ympnus *Tellus ac ethera* et cetera cum ingrediuntur chorum. Sed de isto ympno solum canuntur duo aut tres versus. [32] Deinde episcopus antiphonam diuiserunt sibi vestimenta sua, psalmum deus deus meus respice, resumendo antiphonam diuiserunt. Et interea pontifex abluit altaria denudata, hys omnibus completis, per chorum dicitur completorium sub silentio. Et similimodo omnes hore trium dierum, exceptis matutinis sub silentio et absolute. Item hic laudate dominum omnes gentes, in tribus diebus, videlicet cene, parasceue, in sabbato sancto legitur de tempore, hoc est de die. Ad primam loco Quicunque vult, in iisdem psalmus laudate dominum oracio debet legi in horis beate virginis, loco suo sicut alias est legendum. Et quicunque vult, sicut aliqui dicunt, quod quicunque debet legi in horis beate virginis loco laudate dominum omnes gentes, sed ad hoc non tenetur. [33]

ITEM IN DIE PARASCEUES.

Item dictis omnibus horis episcopus accedit ad altare nigris vestibus: videlicet cappa indutus habens mitram et baculum pastoralem. Dyaconus vnus canonicus, subdyaconus vnus altarista vel capellanus solum albis in-

duti. Ceteri ministri solum in suprapelliciis. Et incipiat per dominum prepositum maiorem prophetia sine titulo. In tribulatione sua. Deinde sequitur. Tractus. Quo finito episcopus dicat oremus. Dyaconus Flectamus genua. Leuate more alias consueto. Oratio Deus a quo et iudas. Qua finita sequitur altera prophetia per dominum lectorem sine titulo. Deinde sequitur tractus. Eripe me cum suis versibus. Postea incipit passio sine titulo super nudum pulpitum et nudis pedibus. [34] *Item non petitur benedictio etiam ad euangelium. Item ubi in passione dicitur. Partiti sunt sibi vestimenta mea, deponuntur duo angularia de altari prius apposita. Finita passione per totum episcopus nigra cappa vt supra indutus dicat orationem vt in missali. Post Oremus dyaconus dicat. Flectamus genua. Finita oratione subdyaconus dicat. Leuate. Tandem episcopus dicat Per dominum. Dicto amen statim incipit alia Oratio pro papa. Et sic consequenter. Item ad orationem pro iudeis non dicitur Flectamus genua, neque Leuate, neque amen.*

Finitis orationibus descendat clerus ante altare sancte crucis episcopo cum astantibus ipsos sequente. Interim duo canonici rubeis casulis induti de sacrastia exportant crucifixum coopertum casula rubea, et habentem in pectore pacificale vnum cantantes lenta voce. Populе meus et duo precedentes supra suprapellicium solum dalmaticis rubeis induti. ipsis cum lucernis ardentibus precedunt et post singulum versum Populе meus ipsi precedentes cantent Agios Otheos. Choro post ipsos repetente Sanctus deus. Sanctus fortis. [35] *Interim cum crucifixo lente venientes ducunt ad altare sancte crucis dominum episcopum. Finito Populе meus cum suis versibus tandem episcopus cum illis duobus canonicis primum leuando crucifixum cantent Ecce lignum crucis. Flebili voce.*

Choro prosequente In quo salus mundi. Interim parum leuent casulam super crucifixo. Secunda vice iterum episcopus cantet Ecce lignum crucis. Parum altius leuando vocem et ipsum crucifixum similiter melius aperiendo. Tercia vice similiter episcopus cantet. Ecce lignum crucis. Flebiliter altius levando vocem et crucifixus ab ante totaliter discooperiatur. Choro repetente. In quo salus mundi cum versu. Beati immaculati. Et episcopus salutet et oscudetur crucifixum. Similiter et totus clerus. Cantantibus pueris **Crux fidelis.**

Salutato crucifixo per clerum et episcopo orationes vt sunt in libro demissa voce legente Reuertatur clerus ad chorum, et domino episcopo cum astantibus ipsos sequente procedat ad altare et induat casulam nigram. Interim prefati duo canonici corpus domini pridie reseruatum sub paruo velo et lucernis precedentibus clapernando de sacrastia exportent reuerenter. Hos versus cantando videlicet. **Laudes omnipotens.**[36] *Choro repetente post ipsos. Item post secundum versum repetitur solum. Corporis immensi. Et post tercium iterum ab ante et sic deinceps. Finitis his et corpore dominico ducto ad altare nudum. Super quo subcustos extendat corporale et deponatur calix in quo corpus domini defertur. His finitis episcopus in casula nigra faciat communem confessionem. Cetera omnia dicantur ut in missali continentur. Sumpto corpore xristi incipiant psalmi ad vesperas simpliciter. Confitebor. Domine probasti. Domine clamavi. Voce mea. Magnificat. Miserere mei sine Gloria patri. Xristus factus est. Kirieleyson. Xristeleyson. Kirieleyson. Pater noster. Oratio per episcopum dicatur. Respice quesumus.*

Interim subcustos exportat monstrantiam cum sacramento pro sepultura ad altare magnum. His peractis descendat chorus processionaliter ad locum vbi sepultu-

rum ordinatam est, episcopo ipsos cum sacramento sequente precedentibus quattuor precedentibus seu iuuenibus cum bacculis auratis. cum candelis accensis. Et dominus episcopus recondat crucem cum sacramento reuerenter. thurificando et aspergendo ac sigillando sepulchrum. Interim chorus cantet ℟. *Hierusalem luge. Ecce vidimus. Plange quasi virgo. Recessit pastor bonus. Recondito sacramento chorus cantet* ℟. *Sepulto domino. Et postea dominus episcopus dicat versum et orationem ut in missali. Tandem facta reuerentia recedat.* [37] *In completorio aderit dominus episcopus. Et legantur circa sepulchrum psalmi ut in die cene domini. Finito completorio aspergatur et thurificetur sepulchrum. Deinde facta reuerentia recedunt.*

ITEM NOTATUR IN SACRO SABBATO.

Mayoris ebdomade, ex quo fontem in eodem die consecrant solo eodem die non indigent fontem visitare. Sed debent visitare in die resurreccionis domini, inter secundas vesperas infra octauam resurreccionis domini usque diem sabbati proximum ante dominicam. Quasi modo geniti. Item sacro sancto sabbato. In missa Kyrie eleison dicitur cum oracione, epistola, ewangelium et eciam prefacio dicitur de resurreccione Domini. Item gloria in excelsis dicitur sed credo non dicitur, nec offertorium dicitur, neque pax domini, neque eciam agnus dei dicitur. Ite missa finitur cum benedicamus domino et addendo tria alleluia ad benedicamus. Item ad vesperas, que in sacro sabbato eciam dicuntur statim post missam sicut in predictis dice-

batur. Antiphona ad vesperas tria alleluia, psalmus laudate dominum omnes gentes sine gloria, et non plures psalmi. Antiphona ad Magnificat: Vespere autem sabbati sine gloria, et sic missa peragitur in sacro sabbato. Item completorium canitur in sacro sabbato sine deus in adjutorium sicut predictis duobus diebus, psalmus cum inuocarem sine gloria patri, antiphona ad nunc dimittis alleluia, pascha, oracio Spiritum nobis, Deus qui illuminas. Item notandum, quod in passione domini tabula debet stare semper aperta, et missa celebratur in casula. Sed dyaconus et subdyaconus non induuntur dalmaticis, sed solum albis ministrant sacerdoti. [38]

IN FESTO RESURECCIONIS DOMINI.

Item notandum, quod in matutino et omnibus aliis horis et similiter infra octauam eiusdem domine labia mea apperies et deus in adjutorium semper dicuntur, exceptis secundis vesperis eciam infra octauam existentibus: quia secunde vespere propter sollemnitatem fontis et olei debent incipi cum Kyrie eleison nouem. Sed multi qui legunt vesperas [24c.] possunt absque Kyrie eleison incipere vesperas, scilicet cum deus in adjutorium meum; nisi in choro propter sollemnitatem fontis consecrationis sic consueuerunt vesperas incipere nouem Kyrie eleison.

Item in matutino post vltimam omeliam, dum chorales incipiunt ad responsorium: Dum transisset, debent procedere usque ad sepulchrum. Et ibidem chorales versiculum cum gloria patri sollemnisabunt. Ibi-

que ministri stantes candelis accensis, Thure et thuribulo ibi existentibus, et interim vnus leuabit sepulchrum et hostiam et dominus pontifex siue plebanus, precedentes sollemniter thurificabit. Dein corpus cum parua cruce excipiet, quod impositum fuit feria sexta mayoris ebdomade. Et excipit cum versiculo isto: Surrexit dominus de sepulchro alleluia, qui pro nobis et interea circa altare beate virginis calicem cum corporalibus preparant. Tunc dominus pontifex seu plebanus accedens corpus xristi super patenam tenens in manu honorifice et ad maximam reuerenciam vertat se tribus vicibus ad populum cum corpore xristi cantando pax vobis cum suo alleluia, Chorus respondet: nolite timere alleluia. Deinde processio canendo redibit ad chorum sollemnisando Te deum. [39]

Item ad primam antiphona angelus domini, psalmi Deus in nomine, Confitemini, retribue, laudate, hec est dies cum versu alleluia, posthac oracio Spiritum nobis, Domine sancte pater. Et confitemini loco quicunque dicitur omni die usque ad octauam. Et isto modo parue hore, scilicet tercia, sexta, nona cum antiphonis et hec est dies per octauam leguntur. Item ad primam de die dicitur Exultabunt, omnes oraciones beate virginis marie post oraciones. Item notandum quod infra octauam pasche parue hore beate virginis et mortuorum cum missis non leguntur. [40] Item in secundis vesperis post novem Kyrie eciam ante in choro. Deinde antiphona angelus autem domini cum duabus antiphonis sequentibus, psalmus dixit dominus cum ceteris, post Hec dies, alleluia pascha, antiphona ad magnificat: Et dicebant ad inuicem, postea cum processione descenditur ad sacrum fontem cantando: Vidi aquam. Et circumeundo fontem nonies

Et cantando ibi due antiphone cum duobus psalmis vespertinis perficiuntur. Deinde dicitur versiculus ad collectam, Responsorium Xristus resurgens. Interim processio redibit ad chorum, postea in choro dicitur versiculus ad collectam. Et tandem finitur vespera cum benedicamus domino et tribus alleluia. Item ad completorium psalmus: Cum invocarem et ceteri, hec est dies cum versiculo, antiphona ad nunc dimittis alleluia, resurrexit dominus, oracio: Spiritum nobis, Deus qui illuminas. Item notandum quod secunde vespere extra chorum non diuiduntur sicut modo predicto. Sed quinque antiphone cum quinque psalmis dicuntur post vnum alterum, Deinde hec dies cum versiculo, postea antiphona cum magnificat, tandem oracio istius diei.

Item in festo resurreccionis domini usque ad sabbatum proximum ante dominicam quasi modo ad matutinum et ad omnes horas ympnus et capitula non dicuntur. Item notandum quod infra octauam resurreccionis domini Inuitatorium Surrexit dominus vere alleluia venite, antiphona cognoverunt dominum, versiculus Surrexit dominus de sepulchro, omelia omni die dicitur. Te deum dicitur. Laudes angelus, hec dies cum versiculo istius diei, antiphona ad Benedictus ut in libro, solum oracio vna dicitur. Item tempore paschali diebus ferialibus [25c.], siue in primis vesperis, siue in secundis, antiphona ad psalmos pax vobis, Responsorium non dicitur, capitulum et oracio de dominica, ympnus *Chorus noue,* [41] versiculus Mane veniebant, antiphona ad magnificat. In matutinis vero antiphona ad psalmos nocturnos Coegerunt, laudes Pauidi sunt, Ympnus *aurora lucis.* Ad horas conclusio ympnorum: *Christus auctor omnium, gloria tibi domine*

qui surrexisti. In missa vero feriali alleluia, semper pro graduali Surrexit pastor, vel angelus Domini, Sequentia: *mundi renovacio,* Prefacio de resurrexione.

ITEM NOTANDUM DE SANCTIS TEMPORE PASCHALI.

Primo quod licet in matutinis secute sint lectiones proprie de aliquo sancto, cum proprio legitur omelia: Ego sum vitis vera. Deinde lectiones proprie laudum Sancti tui domine, ympnus cum versiculo letamini. Item conclusio ympnorum de sanctis: gloria tibi domine, qui surrexit. Item ad primas vesperas de sanctis antiphona semper pax vobis, quinque cantate, capitulum Omne gaudium, versiculus Stabunt iusti in magna, antiphona ad magnificat ut in libro breviary. Item in missa de sanctis. Kyrie canitur pascale, pro graduali Surrexit pastor bonus, postea propria, alleluia. Sequencia de resurreccione domini. Et ita supradicta dicuntur usque ad ascensionem domini. Item quando seruatur de sanctis, tunc post oracionem diei secunda oracio dicitur de dominica, tercia dicitur de omnibus sanctis scilicet conserua. Et in missa dicitur introitus. Item secunde vespere de sanctis leguntur cum antiphonis de laudibus, scilicet sancti tui domine, et ympnus *vita sanctorum* [42] dixitur in primis vesperis quam in secundis de sanctis. Item de sanctis dicuntur benedictiones, ad omeliam dicitur primo Sanctum ewangelium, ad proprias vero lectiones Benedictione perpetua et Vnigenitus. Item quando de sanctis seruatur tempore paschali usque ad ascensionem domini, tunc suffragium

non debet fieri de resurrectione domini, nisi de dominica istius ebdomade, in ceteris si seruatur de sanctis, [43] semper alia suffragia secuntur, primo de sancto petro et paulo, deinde de sancto adalberto antiphona Beatus vir, de omnibus sanctis antiphona: In celestibus regnis, de pace Da pacem. Sed quando festum seruatum ante dominicam includitur in aliqua feria tunc suffragium non debet fieri de dominica, nisi dicitur in commemoracionem domini antiphona de resurreccione: Surrexit dominus de sepulchro, versiculus Surrexit dominus vere alleluia, Deinde de sancta cruce, de sancto adalberto omnibus sanctis, de pace.

ITEM ISTA SUFFRAGIA PREDICTA.

Debent incipi secunda feria proxima post dominicam quasi modo. * [*In margine: Nota hore de beata virgine quando incipi debent.*] Item hore beate virginis debent incipi sabbato ante dominicam quasi modo. Et mortuorum debent incipi secunda feria proxima post dominicam quasi modo. Item diebus sabbati tempore paschali, quando in omelia videlicet Stabat iuxta crucem debet legi pro beata virgine tunc sexta feria ante sabbatum dicuntur prime vespere beate virginis cum quinque laudate. Tunc antiphona ad magnificat. Regina Celi, in completorio antiphona ad nunc dimittis alleluia, sancta dei genitrix alleluia.

ITEM NOTATUR IN OCTAUA PASCE.

Quod sabbato proximo ante dominicam quasi modo antiphona dicitur pax vobis. Psalmus Benedictus cum alys psalmis, capitulum expurgate vetus fermentum, Responsorium dum transisset, ympnus *chorus noue,* versiculus Surrexit dominus, antiphona omnibus diebus sabbati usque ad ascensionem ad magnificat dicitur Maria Magdalene, oracio de resurreccione. Et in completorio ad nunc dimittis sicut in sacro sabbato alleluia pascha. Item post pascha omnibus diebus dominicis, tam in primis vesperis diei sabbati, quam et in missa, nec non in omnibus horis diei dominice. Et in secundis vesperis eiusdem dominice, dicitur oracio, versiculus sicut in festo resurreccionis domini. Quia post octauam omnibus dominicis et diebus sabbati seruantur omnes hore precise sicut in festo resurreccionis domini excepto isto quod non hec dies [26c.]. Item prefacio de resurreccione domini. Item alia suffragia dicuntur in horis beate virginis. Item ad primam antiphona: Angelus autem domini, psalmi: Deus in nomine tuo, Confitemini, Beati Retribue, et quicunque eciam diebus dominicis. Capitulum xristus resurgens, Responsorium xriste qui surrexisti, oracio Spiritum nobis, Domine sancte pater. Item in secundis vesperis diei dominice antiphona angelus autem domini, psalmi dixit per ordinem, et alia in resurreccione domini vel die sabbati, antiphona ad magnificat: et dicebant. Ad completorium antiphona alleluia resurrexit dominus ad nunc dimittis, omnibus diebus.

ITEM DOMINICA QUASI MODO GENITI.

A prima dominica cum sequentibus dominicis usque ascensionem domini transponuntur ad feriam secundam propter octauam resurreccionis domini. Item si post octauam pasce aliquod festum venerit ista dominica festum sollemne, tunc post dominicam ita postponatur ad secundam diem sicut in estate, et legetur de illo sancto vel festo. Item diebus pascalibus tam dominicis quam ferialibus siue primis siue secundis vesperis. Iste ympnus dicitur semper. Item sciendum est quod quandocunque diebus ferialibus dominica includitur antiphona propria semper seruatur, et iam ad diem crastinam de vno alio sancto seruatur, intendendum, tunc secunde vespere illius dominice fiant inclusiue autem de illa feria simplici non leguntur. Quia illa dominica feria inclusa, propterea illa feria seorsum non indiget secundis vesperis, nam sic simpliciter suffragium dicitur in dominica. Item notandum de dominica, venite inchoatur illa dominica Quasi modo, psalmi, versiculi, oracio dicuntur cantando istud officium Resurrexi sicut in die resurrectionis domini cum omnibus aliis pertinentibus suis. Et pro graduali canitur angelus domini, alia sicut in resurrectione domini.

ITEM TERCIA DOMINICA.

De resurreccione domini venit inchoare illa dominica Misericordia domini, pro graduali canitur alleluia, Surrexit pastor. Et in sequentibus tribus dominicis debet intelligi, videlicet pro graduali alle-

luia Surrexit pastor bonus. Item notandum quod inter octauas resurreccionis domini imponitur dominica ferie secunde, ut est consuetudo impositionis propterea quando die dominica octaua resurreccionis domini cantatur, tunc eadem feria secunda debent legi secunde vespere istius dominice imposite. Et ideo quando die dominica de octaua resurreccionis domini legerunt, licet secute die scilicet crastina feria tercia seruetur de sanctis. Et tunc de sanctis, vel de festo sanctorum debet fieri suffragium, vel debent legi proprie vespere, si est conueniens festum. Item notandum quod a dominica prima resurreccionis domini, que dicitur Quasi modo geniti, usque ad expiracionem octauarum resurreccionis domini In omni sabbato ad completorium et die dominico cras ad primam, nec non ad completorium eiusdem diei dominice debet legi ista oracio videlicet: Spiritum nobis, ante cottidianam oracionem. Sed alys diebus sequentibus debet legi ista, videlicet presta quesumus. Item infra octauam resurreccionis domini ad completorium debet legi idem versus cum alleluia post hec dies, qui legebatur in matutinis et vesperis et omnibus alys horis istius diei. Et quousque capitulum et Responsorium et ympnus idem habetur.

ITEM NOTANDUM DE ROGACIONIBUS.

Notandum secunda feria rogacionum Te deum dicitur propter officium diei dominice, Exquo officium dominicale secunda feria peragitur, alioquin neque feria secunda diceretur Te deum. Item feria tercia rogacionum Te deum non dicitur, Et prefacio cottidiana

dicitur in missa. Item feria tercia rogacionum vespere sic aguntur, uidelicet capitulum et antiphona ad magnificat et collecta de dominica precedenti dicuntur. Item feria quarta rogacionum, videlicet in vigilia ascensionis domini Te deum et in missa vnum alleluia dicitur. Et prefacio cottidiana dicitur. Item in eadem vigilia nullum suffragium peragitur plus, nam solum collecta istius vigilie. Si autem aliquis voluerit poterit addere collectam diei dominice vel alicuius festo proxime ocurrentis, sub vna et eadem conclusione cum oracione ipsius vigilie ascensionis. [44]

ITEM NOTANDUM DE ASCENSIONE DOMINI. [27c.]

Et primo quidem quod a festo ascensionis domini incipiendo usque ad dominicam futuram non debent fieri suffragia de aliqua dominica per totam octauam. Sed omnia suffragia peraguntur in horis beate virginis. Item notandum: consulunt aliqui quod iam expleta octaua ascensionis domini, die crastina videlicet feria sexta, ex quo iam expirauerunt omnia capitula et collecte tam ad primam quam ad completorium, etiam dicantur versiculi cottidiani cum capitulis, collectis, nec non prefacionibus. Et seruarentur hore de sanctis cum cottidianis capitulis et collectis nec non prefacionibus cottidianis. Et ista opinio est minus probabilis. Alii tamen dicunt et melius quod exquo vespere penthecostes omnia perficiuntur de historia ascensionis domini cum omnibus suis pertinentibus, et verisimiliter ea de causa videtur verius et congrue seruare omnibus pertinentibus exceptis lectionibus, que sunt per se ad feriam sextam predictam precise de hystoria

ascensionis Te deum dicitur, capitulum et collecta dicitur de dominica; offertorium, collecta, epistola, ewangelium, oracio de dominica. Item in secundis vesperis antiphona viri galilei. Responsorium non dicitur, alia omnia de dominica per octauam ebdomade. Item notandum de dominica que infra octauam accidit ascensionis domini. Nota siue in primis, siue in secundis vesperis omnia dicuntur de ascensione domini, exceptis oracione et capitulo dominicalibus. Item in matutinis et aliis horis Responsorium et alia dicuntur de ascensione, in missa et aliis horis additur collecta ascensionis ad dominicam immediate sine antiphona aliqua et ceteris. Sed in secundis vesperis faciunt suffragium de ascensione cum antiphona: O rex gloriose et ceteris.

ITEM NOTANDUM QUOD IN VIGILIA PENTHECOSTES:

Peragitur de historia ascensionis domini: quare Inuitatorium, antiphone, psalmi, Responsoria et versiculi cum leccionibus dicuntur sicut die ipsius ascensionis cum suis pertinenciis. Te deum laudamus non dicitur. Item in vigilia penthecostes ad omnes horas solum dicitur vna oracio scilicet sancti spiritus quesumus. In missa vero dicitur: gloria in excelsis, et epistola, ewangelium sollemniter canuntur, prefacio Qui ascendens super omnes celos, sine introitu Kyrie incipit paschale et cetera. [45]

ITEM NOTANDUM IN FESTO PENTHECOSTES.

Notandum in eodem festo ad primam et ad omnes alias horas, excepto completorio dicitur iste ympnus: *Veni creator* usque in finem; cum in ipso die loco ympnorum istorum, videlicet Jam lucis, nunc sancte ac aliis ympnis. Item ad primam post psalmos dicitur iste psalmus laudate dominum, Exultabunt et dicitur post commemoracionem beate virginis Item infra octauam penthecostes, que quatuor temporum ocurrunt in omnibus quatuor temporibus, propter sollemnitatem Te deum dicitur, neque flectamus genua dicuntur. Nec aliis quatuor temporibus, que illis quatuor temporibus penthecostes dicuntur, speciatim in sabbatho, quando cantatur Caritas dei. Item quando omelia legitur semper ante omelias dicitur Exaudi quesumus domine preces seruorum tuorum et cetera. Item sabbato proximo ante festum sancte trinitatis de octaua penthecostes secunde vespere non leguntur. Et ideo quia octaua penthecostes non tenetur eadem, quia ibi seruatur de sancta trinitate, ibi eciam in his spiritus sanctus complectitur. Item hore beate virginis debent incipi sabbatho ante festum trinitatis:

ITEM QUOD IN DIE CORPORIS XRISTI:

[28c.] Prefacio dicitur de natiuitate domini, scilicet Quia per incarnati verbi. Et communicantes dicitur cottidianum et conueniens. Item quod quum octaua corporis xristi expirabit in feria quinta, tunc incipiente feria sexta die sequenti sabbato usque ad nouam

hystoriam. Vero autem in noua hystoria consequentibus hystorys estiualibus, ita ad primam quam ad completorium, capitulum et collecta nec non Responsorium cum versiculo dicuntur communia videlicet sicut alias in estate, et non de corpore xristi, Et ideo * [*In margine: Primo fit noua impositio.*] quia festum corporis xristi non habet propriam prefacionem, neque proprium communicantes. Item notandum de corpore xristi, ipso die ad vesperas canitur iste ympnus *Pange lingua,* in secundis vero vesperis *Sacris solemniis.* Et per totam octauam, ad completorium ipso die *Verbum supernum.* Similiter ad singulas paruas horas ad primam, terciam, sextam, nonam. Sed per octauam ad completorium ympnus *pange lingua.* Ad primam vero quod canitur ympnus Jam lucis orto * [*In margine: Singulis diebus infra octauam corporis xristi fit processio complete.*] et alii sicut in estate concludendo cum tantum ergo et ceteris. Item notandum quando canitur *O decus* sabbato, tunc ad primam, terciam, sextam, nonam canitur, ympni leguntur de estate: Jam lucis concludendo maria mater et cetera. Et eciam legitur Deus in nomine tuo, Beati et ceteri, Quicunque addendo quindecim ebdomadibus, sic consuetudo est legere ad primam, terciam, sextam, nonam. Responsorium ad primam xriste fili, Qui natus.

Notandum quando tenetur de sanctis post trinitatem ad primam capitulum, omisso eciam quicunque, et versiculi et Responsorio de isto sancto, ad paruas horas, ad primam xriste fili. Item notandum de sancta trinitate, quod octaua de sancta trinitate non tenetur. Item post festum sancte trinitatis, feria secunda proxima cum istis duobus diebus videlicet tercia et feria quarta sequentibus usque ad festum corporis xristi

hore canonice possunt seruari de sanctis. Et non de octaua trinitatis. Et suffragium non debet fieri de sancta trinitate, neque de aliqua dominica, nec de sancto petro et paulo et de sancto adalberto et de omnibus sanctis. Item notandum quod statim post corporis xristi, sequenti dominica inchoatur hystoria: Deus omnium, nisi non impediatur per vigiliam Johannis waptiste. Nam si festum iohannis waptiste accidit in dominica proxima per octauam corporis xristi, aut feria sexta, aut sabbato proximo post ipsam octauam corporis xristi, tunc quia vigilia sancti iohannis waptiste habeat Responsoria et ad lectiones, oportet imponere hytoriam scilicet Deus omnium die dominica proxima post festum corporis xristi.

Et si festum sancti iohannis waptiste venit feria secunda proxima post festum corporis xristi, tunc alias scilicet post dominicam que dicitur noua hystoria scilicet Deus omnium Et vigilia sancti iohannis waptiste debet imponi in dominica proxima post festum corporis xristi. Et sic videlicet post omeliam dominice sine tu autem, statim debet incipi omelia sancti Johannis vigilie deinde dicitur Responsorium vltimum dominice. Sed tunc in sabbato proximo post festum corporis xristi debent legi secunde vespere de corpore xristi, deinde debent legi prime vespere de dominica, que dicitur noua hystoria ab antiphonis et psalmis, Benedictus et vltimo debet legi octauum complete scilicet quem sicut de estate de prima dominica et non de corpore xristi. Item crastina die scilicet sequenti primo [29c.] debent legi secunde vespere de dominica imposita. Et postea debent legi secunde vespere sollemniter de corpore xristi, similiter et completorium de corpore xristi, et non de dominica. Item notandum,

quod quando vigilia Johannis waptiste accidit in die dominica intra octauam corporis xristi, tunc in eodem die, dominica inchoatur hystoria: Deus omnium, propter vigiliam apostolorum petri et pauli, Quia sic alia dominica non imponetur. In eadem vigilia sancti iohannis tunc Responsorium non haberet vnum respectum ad vigiliam apostolorum petri et pauli. Et tunc in matutino ad vltimam lectionem dominice omelia vigilie iohannis waptiste et pro octaua corporis xristi tunc debet fieri suffragium cum antiphona, versiculo et cum collecta corporis xristi. Item est sciendum quod hystoria Deus omnium aliquando cantatur per sex ebdomades, aliquando per septem, aliquando per usque semper ad mensem augusti et cetera. Et alie hystorie sequentibus usque ad aduentum domini imponentur diebus sibi appropriatis secundum illam tabulam istius ordinarii scriptam et notatam.

ITEM NOTANDUM DE SANCTA TRINITATE.

Ad primam, terciam, sextam, nonam antiphone dicuntur de primis vesperis, eciam de laudibus vt alias consuetudo est dicere. Item notandum incipiendo a dominica Domine in tua, per dominicas estivales suffragia peraguntur isto modo, quod in prima vespera diei sabbati antiphone primo dicatur de sancta trinitate deinde versiculi, et collecta postea dicitur statim de beata virgine, de sancto petro et paulo, de sancto stephano, de sancto emerico, de sancto adalberto, de omnibus sanctis, vltimo de pace. Item in matutino suffragia dicuntur de sancta trinitate, deinde de sancto petro et paulo, sancto adalberto et omnibus

sanctis et pro pace, et interea si venit aliquod festum debet de isto suffragium fieri. In matutinis et aliis horis usque ad secundas vesperas incipiendo collecta sancti petri et pauli, et collecta sancti adalberti, et omnia ista suffragia predicta ab ista dominica iam facta durabunt usque ad dominicam videlicet: Vidi dominum, absque secundis vesperis diei dominice.

Item notandum quod in omnibus diebus dominicalibus in estate ad processionem psalmus dicitur asperges cum versiculo et collecta, postea incipit antiphona oremus dilecti, et ad sanctum stephanum primo suffragia de beata virgine cum versiculo et colecta vltimo de sancto stephano prothomartyre antiphona versiculo et collecta. Item redeundo vero antiphona Saluator mundi vel ympnus *Omnipotens sancte* et cetera. Hys finitis per vnum sacerdotem dicitur versus Introibo in domum tuam domine. Demum oracio domine iehsu xriste qui introitum portarum celestium saluas, quique sanctificasti cum splendore gemmarum duodecim totidem apostolorum nota persignasti et qui per organum prophetarum tuorum promisisti laudare ierusalem domini, quum confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te prius ut pones in istos fines domum sancte marie et sancti adalberti pacem, et velociter querens interius sermo tuus adipe frumenti saciet eos, spiritus sanctus defendat illos, ut nunquam eis nocere preualeat inimicus, sed omnes habitantes interius voce et corde et opere decantent deus Magnus Dominus noster et magna virtus eius et sapiencie eius non est numerus, qui cum patre et spiritu sancto viuis et regnas deus per omnia secula seculorum amen.

Item notandum quod in missa semper debent omnibus dominicis in estate vsque vidi dominum fieri tres

collecte. Prima de dominica illa [3oc.] de qua seruatur hora, secunda de sancta trinitate, tercia de beata virgine; nisi aliquod festum non impediat. Sed si in eadem die dominica fuerit aliquod festum de quo fecerunt commemoracionem in horis sicut et vesperis fecissent adhuc in missa publica diei dominice debet fieri de eo commemoracio. Et prefacio usque vidi dominum dicitur ista: quia cum vnigenitus. Et hec est de sancta trinitate. Sed de dominica videlicet aduentus domini dicitur prefacio cottidiana. Et in dominica vidi dominum siue in secundis vesperis, siue in primis, siue in matutinis, siue in aliis horis siue in missa nulla suffragia dicuntur, sed tantum oracio diei.

Item in qualibet dominica per estatem, siue sit nova hystoria sine non, semper in secundis vesperis diei dominice dicitur antiphona: Sede a dextris, psalmus Dixit per ordinem. Capitulum Dominus autem dirigat, Responsorium Quum magnificatus, ympnus *lucis creator.* Item notandum quod quando diebus ferialibus dominica per estatem imponitur, tunc antiphone dicuntur speciales tam ad Benedictus quam ad magnificat istius diei dominice, quam in feria reperies. Et tunc in eodem die in missa cantatur alleluia istius dominice que imponitur. Sed si sola feria suscipitur tunc omnia videlicet capitula, responsoria, versiculi ad omnes horas dicuntur ferialia in ordine libri breuiary scripta et cetera. Sed oracio semper debet fieri de dominica. Sed tamen siue dominica imponitur, siue solum feria seruatur semper in secundis vesperis capitulum dicitur dominus autem dirigat. Item considera si in dominica vel alio festo solemni vnum aliud festum fuerit, tunc de illo alio festo debet fieri commemoracio tam in matutinis et in aliis paruis horis usque ad secundas

vesperas. Quia neque in primis neque in secundis vesperis istius festi ante diei dominice commemoracio vel suffragium de isto alio festo debet fieri. Et ista singulariter eciam intellige de aliis festis, quæ venient in dominica vel aliis festiuitatibus.

Item notandum quod in estate quando singule ferie seruantur tunc in missa alleluia non cantatur et tunc quando dominica non imponitur. Item nota quando integre hore de aliquo festo non leguntur, tunc nec in primis vesperis nec in secundis vesperis debet fieri de ipso suffragium. Sed tantum in matutinis et in alys paruis horis vsque secundas vesperas inclusiue. Item notandum, quod quando in sollemnitatibus de aliquibus sanctis suffragium non fecerunt in primis vesperis in matutinis et aliis horis, tunc in secundis vesperis istius sollemnitatis non debent fieri plura suffragia nisi solum de dominica, et de vno alio sancto, de quo die crastina intendimus horas facere vel seruare. Item nota quando suffragia sex horis canonicis et temporalibus postponuntur, tunc illa suffragia supplentur, ut dictum est, in horis beate virginis. Item quando de festo crastino vel adveniente integra vespera legitur tunc suffragia per omnia tam de dominica quam et de aliis festis in secundis vesperis omnia supplentur et non in horis beate virginis.

Item quando aliquod festum sollemne propriam octauam habuerit, et si solum per octauam de ipso festo suffragium fecimus, tunc in octaua ipsius festi secundas vesperas percantamus sicut in die ipsius, exceptis aliquibns propriis in octaua sua existentibus, videlicet, antiphonis et Responsoriis et capitulis et collectis sicut addicuntur. Item notandum quod quando aliquod festum sollemne evenerit, et eciam eodem die

vnum aliud fesutm venit, sicut in festo omnium sanctorum fiet festum Cesarii martyris, vel eciam in festo sancti Martini fiet festum menne martiris, tunc de isto alio festo sicut dictum est superius videlicet Cesarii martiris vel menne martiris, antiphona non dicitur post oracionem festi sollemniter [31c.] sicut alias solemus suffragium facere, neque in vesperis, neque in matutinis, nisi additur oracio ipsius ad oracionem sollemnitatis. Item notandum quod quandocunque diebus ferialibus dominica feriæ aut similiter festum in diebus ferialibus seruatur, tunc si die crastina iterum festum seruatur, aut alia dominica imponitur. Et tunc secunde vespere debent legi. Si autem crastina die de vno festo seruatur et non de feria aut de alia dominica, tunc neque de dominica, nec de feria debent legi secunde vespere. Sed tunc prime vespere dicentur de isto festo crastino et de dominica alia de feria simpliciter debet fieri suffragium. [46]

Item notandum de sancto Barnaba apostolo, credo dicitur tanquam de aliis apostolis, prefacio de apostolis et Responsorium et versiculi et alia omnia dicuntur ad omnes horas de communi apostolorum. Item notandum de sancto Johanne Waptista, quod prefacio dicitur cottidiana. Item in festo ipsius non dicitur credo, sed in octaua ipsius diei propter octauam apostolorum petri et pauli. Item infra octavam ipsius fit suffragium de ipso inter orationem petri et pauli. Et inter oracionem sancti adalberti per totam octauam ipsius. Item notandum quod in festo sancti Regis Ladislai credo non dicitur, sed alia omnia sicut de sancto confessore, exceptis illis, quæ fuerint in festo ipsius cum suis hystorys. [47] Item notandum quod in festo apostolorum petri et pauli, nec non aliorum

festiuitatibus sanctorum circa processionem ante missam primo dicitur asperges cum versiculo et collecta, postea incipit Responsorium proprium istius festi. Et cum pervenerint ad locum destinatum tunc ibi dicitur collecta ipsius festiuitatis si habetur, si non habetur tunc dicitur de communi. Deinde in redeundo cantatur ympnus proprius, si habetur si vero non habetur, tunc statim de communi. Et cum venerunt ad chorum, convenientes ibi per vnum sacerdotem dicetur versiculus cum collecta: via sanctorum omnium domine iehsu xriste. Et ista supradicta dicuntur in processionibus aliorum sanctorum quam beate virginis. Quia in processione beate virginis omnia, videlicet Responsorium, ympnus versiculus et collecta habentur propria beate virginis.

Item notandum quod in festo sancti petri ad vincula et Kathedra et in aliis festiuitatibus eiusdem, quando seruatur de sancto petro nunquam ommitendus est sanctus paulus quod ad suffragium; nam semper post collectam sancti petri dicitur antiphona de sancto paulo, videlicet: sancte paule apostole, versiculus ora pro nobis, Oracio Deus qui multitudinem gencium, sicut dicitur in commemoracione ipsius. Et equidem quando de sancto paulo leguntur hore, tunc eciam post oracionem sancti pauli antiphona de sancto petro Quecunque ligaueris, versiculus tu es petrus, oracio in Kathedra ipsius videlicet: Deus qui beato petro. Et tam in primis vesperis et in matutinis quam eciam in aliis horis exceptis secundis vesperis. Quia quando de vno eorum dicuntur secunde vespere de alio suffragium canetur equidem eciam in secundis vesperis. Item si in festo sancti petri vel in festo sancti pauli venit vnum aliud festum alicuius sancti, tunc fiet commemoracio de festo isto alio ocurrente solum cum

oracione sine antiphona, et inter oracionem petri et pauli apostolorum, et preterea sic de sancto paulo et commemoracio. Item notandum quod in festo apostolorum petri et pauli de sero in secundis vesperis non dicitur oracio de Kathedra ipsius propter commemoracionem sanctii pauli, quare post oracionem sancti petri finitam per dominum, dicitur solum amen, et non dominus vobiscum neque benedicamus domino. Sed statim incipit Responsorium de sancto paulo. Magnus sanctus paulus, ympnus *doctor paule,* versiculus ora pro nobis, antiphona ad magnificat et oracio propria. Similiter die crastina videlicet [32c.] in festo commemoracionis ipsius oracio propria de sancto petro dicitur, de sancto paulo autem sicut in Kathedra ipsius per totum dici commemoracio sancti pauli; et propterea quia in festo apostolorum petri et pauli, que oracio existat, vel cantatur, illa oracio pertinet secundo et similiter ambobus sanctis. Sed ex quo festum sancti pauli de commemoracione ipsius habet proprias hystorias de toto, eciam dicitur eadem de sancto petro propria oracio ut de Kathedra. Item in die sancti pauli commemoracionis secunde vespere debent dici de communi et non de proprys, nec proprium capitulum dicitur, neque collecta propria, sed capitulum. Jam non estis hospites dicitur, oracio vero de festo apostolorum petri et pauli dicitur, videlicet Deus qui hodierna die. Sed alia oracio dicitur de communi. Sed infra octauam petri et pauli semper in oracione Deus qui hodie. In octaua vero eorundem dicitur Deus cuius dextra. [48] * [*In margine: In vigilia visitacionis virginis.*]

Item notandum, quod in vigilia visitacionis marie Inuitatorium Regem virginis filium venite adoremus, psalmi ferialis illius diei in quo ista vigilia ceciderit.

Ad laudes solum versiculus, antiphona videlicet ista: sub tuam protectionem, capitulum et oracio propria, ympnus *quem terra,* antiphona ad benedictus: Joseph fili dauid, que in aduentu. Ad primam psalmi sicut alias cum laudate, antiphona sub tuam protectionem, post oracionem diei Exultabunt. Item quod quandocunque vigilias beate virginis celebramus proprias, tunc in eisdem vigilys communes hore cessabunt et non leguntur. Item notandum circa missam vigilie: introitus Rorate celi, Kyrie feriale, graduale Benedicte cum versiculo alleluia non cantatur, neque Te deum. Ewangelium exurgens canitur ferialiter, offertorium felix namque, prefacio cottidiana dicitur feriali, communio Beata viscera, missa finitur cum benedicamus domino. Et eciam intelligendum de aliis vigiliis. beate virginis, exceptis aliquibus proprys in alys vigilys contentis. Item ad primas vesperas antiphone dicuntur vt in libro cum quinque laudate, capitulum, Responsorium, ympnus, versiculus et oracio ut in libro dicuntur. Nullum suffragium dicitur. Ad completorium cum iocunditate visitacionis. In Assumpcione cum iocunditate assumpcionis. Et sic fiet semper in alys festis beate virginis. Psalmus cum inuocarem, ympnus proprius vel *lux mundi.* In aliis vesperis semper lux mundi, capitulum proprium, versiculus, antiphona ad nunc dimittis, oracio propria scilicet famulorum. Deus qui illuminas. Et eciam in alys vigilys beate virginis intelligendum ad completorium. Item in die visitacionis marie matutinum cum alys horis perficiatur ordine suo. Ad primam psalmi. consueti de die, scilicet de tempore et additur Confitemini primus psalmus Deus in nomine et vltimus laudate, et ille psalmus Confitemini additur tantum ipso die visitacionis et, non alys diebus per octauam.

Item notandum quod ante missa ad processionem dicitur asperges, cum versiculo et oracione, deinde ad Responsorium cum venerint ad sanctum Stephanum, ibidem dicitur versiculus cum oracione beate virginis. Demum dicitur suffragium de sancto stephano, in redeundo lux mundi cum ceteris. Item missa perficitur ordine suo. Item notandum quod quando infra festum visitacionis marie cum aliis festis eiusdem virginis marie dominica servatur tunc dicuntur due prime ac duo completoria. Si aliquod festum infra octauam eiusdem seruamus tunc vna prima et vnum completorium debet seruari. Et nocturnum debet legi dominice istius diei. Si de alio festo seruatur debet matutinum legi ad lectiones nouem et de beata virgine debet legi cum tribus leccionibus, siue dominica[33c.] imponatur siue aliquod festum. Sed tercia, sexta, nona duplicantur siue seruatur de dominica, siue de aliquo festo infra octauam marie, nam de dominica ad alias horas capitulum proprium cum oracione, sed antiphona, versiculus, Responsorium de communi ut in libro. Similiter de festo capitulum cum oracione propria, sed alia antiphona, versiculi et Responsorium si non habet propria tunc de communi. Si tantum simplex feria tenetur, tunc capitulum, Responsorium cum aliis omnia communia vt in libro Breviary dicitur. Et de beata virgine matutinum cum tribus leccionibus, Responsorium et antiphona istius diei in quo tale seruatur debet legi. Prima et tercia, sexta et nona debent legi cum paruis horis sicut alias in communi hora beate virginis legebantur. Item si dominica infra octauam beate virginis imponatur tunc eciam debent legi due vespere in eodem die dominico videlicet secunde vespere de dominica, alia prima vespera de beata virgine.

Et similiter duo completoria dicuntur post primas vesperas. Sed si de aliquo festo seruatur infra octauam beate virginis, ut supra dictum est tunc vna vespera dicitur scilicet de dominica et vnum completorium. Similiter intelligendum de simplici feria et de illo festo alio, et de feria tantum dicitur feriale suffragium festo beate virginis. Item notandum quod in visitacione marie ad primam et ad terciam semper dicitur iste ympnus: *en miranda,* [49] sicut in alys diebus per octauam. Jam lucis nunc sancte et ad cetera pertinentia Salutat matrem domini concludendo.

Item notandum quod in festo margarethæ virginis credo non dicitur, nisi quis celebrauerit in suo proprio altari, vel nisi ceciderit in diem dominicam, tunc dicitur. Et similiter intelligendum de quolibet alio festo sancti. Item notandum in apostolorum diuisione, quod omnes hore seruantur sicut in communi de apostolis. Sed in prima vespera eiusdem, Responsorium dicitur: Ite in orbem, antiphona ad magnificat euntes in mundum. Item in matutino, Ewangelium euntes in mundum sicut in die apostolorum. Sed debet ita incipi: In illo tempore euntes in mundum universum. Item prefacio de apostolis. Item ad secundas vesperas antiphona ad magnificat Illi autem profecti. Item in festo beate marie magdalene, credo dicitur. Item in festo sancte anne plura suffragia non dicuntur præter oracionem ipsius. Item credo non dicitur, prefacio cottidiana. Item notandum quod in festo deposicionis sancti ladislai regis tota hystoria dicitur sicut in alio festo ipsius legitur, quia aliqui seruent de communi.

Item notandum quod in festo ad vincula petri credo dicitur prefacio de apostolis. Item in prima vespera ipsius festi debet fieri suffragium de sancto paulo, ut

antea dictum est. In matutino die crastina eciam debet fieri suffragium. Item in secundis vesperis antiphona Jurauit, psalmus dixit, Capitulum misit herodes Responsorium petre, ympnus *iam bone,* Sit trinitati ad magnificat. Quidcunque ligaueris, oracio, conueniens, de sancto paulo nullum suffragium dicitur. Item notandum quod die invencionis festi corporis sancti stephani seruatur sicut de martyribus in communi, eo quod in illo die plures martyres sint. Sed ewangelium et capitula dicuntur de priori festo sancti stephani similiter intelligendum de secundis vesperis.

ITEM NOTANDUM QUOD HORE.

Beate virginis de niue cum tota hystoria celebrantur, precise sic: O decus per omnia propria antiphona propria versiculi et cetera. Sancta Maria quinque laudate, Capitulum, Responsorium, ympnus et antiphona ad magnificat O decus oracio propria si habetur, si non habetur dicitur Concede nobis completorium similiter sicut in o decus. [5o] Item in missa [34c.]: Salue sancta parens. Item in secundis vesperis antiphone dicuntur ad psalmos de laudibus, scilicet Sub tuum cum aliis. Item loco istius antiphone Glorificabunt te dicitur ista Benedicta filia, alia ut supra dictum est.

ITEM NOTANDUM IN VIGILIA SANCTI LAURENCII.

Infra octauam leguntur Responsoria in die sancti laurencii propter octauam ipsius, siue de quo seruentur hore in omnibus horis canonicis nec non in mis-

sis infra octauam ipsius semper de eodem dicitur suffragium. Item in octaua sancti laurencii ad secundas vesperas antiphona Jocundus cum ceteris Responsoriis propriis, similiter ympnus, antiphona ad magnificat propria cum oracione. Nullum suffragium dicitur, sed omnia suffragia alia dicuntur in vesperis beate virginis. Item in eadem octaua sancti laurencii credo dicitur, sed in festo ipsius non dicitur. Et ideo quia octaua ipsius infra octauam assumpcionis marie expirauit. Item octaua sancti laurencii celebratur in octaua asumpcionis, vel eciam alias si venit infra octauam tunc die tam in primis vesperis quam in secundis vesperis debet legi vnum completorium et vespera prima. Et postea debet legi de illo sancto cum capitulo. Et tunc legendo ad diurnum cum concludendo cum antiphona et capitulo Responsorium illud xriste, vel de isto sancto Gloria et honor et cetera, oracio domine sancte pater. Sed in sexta, nona duplicantur, separatim leguntur de sancto et separatim de beata virgine.

Item notandum * [*In margine: vigilia assumpcionis.*] quod in vigilia assumpcionis marie In matutinis Inuitatorium dicitur Regem virginis virginum, psalmi feriales nocturni, ad laudes dicitur antiphona versiculus videlicet: Sub tuam proteccionem. Te deum non dicitur, capitulum proprium, similiter oracio, ympnus *quem terra,* antiphona ad Benedictus Extollens quemadmodum in quadragesima. Sed communes hore beate virginis in eadem vigilia, neque in die sancto vna cum octaua non dicuntur, quia si legerentur hoc esset superflue. Item in missa in vigilia assumpcionis, Introitus Salue sancta parens, graduale Benedicta cum versiculo, alleluia non cantatur, Ewangelium loquente iehsu et hoc feriale,

offertorium felix namque, prefacio cottidiana, communio Regina mundi. Item ad primam terciam, eadem oracio propria: Deus qui virginalem, Domine sancte, Exultabunt pro commemoracione. Item in primis vesperis assumpcionis marie antiphone cum quinque laudate peraguntur, capitulum, Responsorium, ympnus proprius, [51] versiculus Exaltata es, antiphona ad magnificat oracio propria, ad oracionem vnum suffragium, nempe post oracionem diei de sancto stephano Rege antiphona aue beate cum versiculo et collecta sua. ad completorium antiphona cum Jocunditate assumpcionem, psalmus cum inuocarem, ympnus *lux mundi,* Capitulum proprium, antiphona aue mundi domina ad nunc dimittis solum ipsa die post oracionem ipsius deus qui, sed aliis diebus siue per octauam dicitur antiphona, que est post secundas vesperas in completorio ipsius.

ITEM IN DIE SANCTO.

In matutino vnum suffragium dicitur, nempe post oracionem ipsius de sancto stephano rege omnibus horis dicitur oracio exceptis secundis vesperis, quia ut dictum est non fieret tanta dies sollemnis, si eadem die de vno aliquo sancto fit commemoracio, quando dicitur de illo alia facta mencio in secundis vesperis nisi nona semper expirabit. Item in secundis vesperis eiusdem festi plura suffragia non dicuntur, nisi de sancto laurencio. Et hoc ideo quia octaua ipsius adhuc non expirauit. Item secunda Die in matutino, siue de quo seruatur hora suffragium modo consuetum seruetur, et primo die dominica post ea de sancto petro et paulo,

de sancto adalberto, laurencio, omnibus sanctis, tandem de pace. Item notandum quod infra octauam [35c.] assumpcionis seruatur de sanctis, videlicet de sancto laurencio octaua et de sancto stephano rege. Tunc illo die tam in primis vesperis, quam in secundis debet legi tantum vnum completorium et vespera prima. Sed matutinum et hore duplicantur. Sed si infra octauam eius dominica imponitur, tunc illa die due prime leguntur vespere, de dominica psalmi sicut de tempore, secunda de beata virgine cum paruis psalmis, sicut in communi hora beate virginis et duo completoria dicuntur, sicut eciam matutinum et alie hore duplicantur: Et sic intelligendum de aliis festis beate virginis octauam habentibus.

Item notandum quod per omnes missas speciales beate virginis, et sancti adalberti, vlterius patrocinii et omnium sanctorum et infra octauas earundem credo dicitur. Item notandum quod in festo sancti stephani regis prefacio dicitur de assumpcione, Similiter et credo dicitur propter octauam eiusdem. Item in die ipsius secunde vespere legantur cum omnibus suffragiis, primo de dominica si est imposita, deinde de sancto petro, de sancto adalberto, tandem de aliis de consuetis suffragiis et hoc per ebdomadem, post modo chorus sollemnisabitur secundis vesperis beate virginis. Item sciendum quod die festo sancti stephani, debet fieri suffragium de ipso sancto stephano omni die tam in missa quam in aliis horis diei usque ad octauam ipsius inter oracionem sancti petri et inter oracionem sancti abalberti, propter ipsius octauam. Quia consueuerunt inter illos sanctos facere suffragium eius. Item in octaua sancti stephani seruatur cum integris horis et nouem lectionibus propter patrocinium. [52]

ITEM NOTA.

Quod de natiuitate marie et de niue, nec non de aliquibus aliis festiuis diebus beate virginis non seruatur Quia non habent proprias vigilias. Item prime vespere natiuitatis marie perficiuntur ordine suo cum oracione beati adriani sub vna conclusione nulla antiphona mediante. Item in completorio antiphona cum iocunditate, psalmus cum inuocarem, ympnus *lux mundi,* capitulum proprium, antiphona ad nunc adest namque. Sed aliis diebus infra octauam ipsius antiphona ad nunc dicitur Que est ista, oracio propria et deus qui illuminas. Item notandum quod in die natiuitatis matutinum perficitur ordine suo, sicut in libro continetur cum antiphonis horis suis Et cum commemoracione beati adriani. Et tunc communis hora beate virginis cessabit per totam octauam. Item notandum quod in missa natiuitatis marie perficitur cum processione ut in aliis festis eiusdem dictum est, et in processione ad ecclesiam sancti stephani ibi fit suffragium de eo. Et in redeundo per vnum sacerdotem dicitur versiculus ad oracionem de beata virgine si habetur, si vero non habetur, tunc dicitur oracio de sanctis: Via sanctorum, oracio domine iehsu xriste, qui ad te venientibus eterne claritatis gaudia contulisti, introitum templi istius spiritus sancti lucem infunde, qui locum istum sanctorum tuorum patrocinio consecrasti. Presta quesumus omnipotens deus vt omnes istam credentes obtineant veniam pro delictis, ab omnibus liberentur angustys, impetrent quecunque petierint pro vicys suis, semper placere valeant coram oculis tuis, quoties per te et sanctam mariam semper

virginem genitricem tuam et adalbertum muniti mereamur aulam paradysi introire saluator mundi, qui in trinitate perfecta et cetera.

Item notandum quod quando infra octauam beate virginis dominicam in die dominico imposuimus siue sit noua hystoria siue non, tunc die sabbati debemus duo completoria legere, vnum de tempore aliud de beata virgine et capitulo, ympno et collecta de natiuitate beate virginis. Similiter die crastina [36c.] leguntur due prime vespere vna de dominica, alia de beata virgine Sed in secundis vesperis diei dominice debet legi vnum completorium videlicet beate virginis. Simili modo intelligendum si alys ferys dominica imponatur, ut dictum est. Similiter intelligendum de festo exaltationis sancte crucis. Quia in primis vesperis sancte crucis debent legi duo completoria. Et in festo ipsius iterum due prime et in secundis vesperis debet legi vnum completorium de beata virgine. Sed si infra natiuitatem beate virginis seruetur de alio sancto tunc tam in primis vesperis quam in secundis debet legi vnum completorium et vna prima scilicet de beata virgine. Item notandum quod in festo luce ewangeliste, credo dicitur, similiter in alys festis aliorum ewangelistarum omnium dicitur. Item notandum in festo vndecim milia virginum hore canonice leguntur precise sicut de martyribus, exceptis aliquibus antiphonis et Responsorys. Item capitulum dicitur sancti per fidem, ympnus *Sanctorum meritis,* oracio propria et cetera. [53]

ITEM NOTANDUM IN VIGILIA OMNIUM SANCTORUM.

In matutino Inuitatorium dicitur: Regem omnium sanctorum, psalmi feriales dicuntur cum antiphonis ferialibus, versiculus letamini in domino, oracio propria. Responsoria de martyribus videlicet: Absterget, sancti tui, sancti mei. Item in vesperis nullum suffragium dicitur. Item notandum quod in vigilia omnium sanctorum: antiphone, psalmi, versiculi omnium sanctorum. Eciam vespere beate virginis communes leguntur. Sed in festo omnium sanctorum lecciones communes hore beate virginis non leguntur. Et hoc ideo, quia de beata virgine eque una oracione eciam tenetur. Ex quo de omnibus sanctis tenetur, sicut eciam non excipitur beata virgo. Quia vniversa eciam leguntur de omnibus sanctis nullum excipiendo. Sed in secundis vesperis omnium sanctorum secunde vespere vigilie eciam debent perlegi. Similiter per totam octauam omnium sanctorum. Et vlterius sicut alias est consuetum omni die communes hore beate virginis ad secundas vesperas perleguntur.

Item postea in festo omnium sanctorum isto modo dicitur. Post psalmos consuetos dicuntur laudate capitulum et oracio propria, et post oracionem diei dicitur oracio sancte pater domine, deinde exultabunt. Item in missa omnium sanctorum credo dicitur et prefacio cottidiana. Et sic perficitur missa. Item post vesperas omnium sanctorum statim vigilie mortuorum cantando in portico: placebo, hoc est vespere eorum perficiuntur. Deinde redeundo ad chorum ibique tote vigilie mortuorum cum lectionibus, Responsoriis et laudi

bus per duos chorales nec non per totum chorum perficiuntur. Et postea infra tres dies omnium sanctorum vigilia mortuorum non legitur. Item secundo die omnium sanctorum missa defunctorum per episcopum in pontificalibus percantatur. Et duo chorales sollemnisantes missam defunctorum, versiculum, sequencia videlicet *dies illa, dies ire.* Sed cottidiana missa super altare sancte crucis illo die non legitur propterea, quod chorus sollemnisat. Item neque in festo omnium sanctorum dicitur missa defunctorum. Item notandum in missa defunctorum nunquam datur osculum pacis, et finitur: requiescant in pace [54] Item in missa defunctorum, in missa pro pecatis, in missa de quinque vulneribus, in missa de spinea corona, dum celebratur de spiritu sancto, dum sanctificatus, et hoc fieret in diebus ferialibus, nunquam dicitur gloria in excelsis. Et in istis missis dicitur prefacio cottidiana, et concluditur cum benedicamus domino [37c.] Sed si predicte misse celebrarentur die dominica, tunc dicitur gloria in excelsis deo et finietur cum ite missa est.

Item notandum quod illa sex responsoria que sequuntur sex lecciones, secundo die convenientia per totam octauam secundo die incipiendo et eciam in octaua dicuntur. Sed illa Responsoria que fuerunt lecta ipso die tantum ipso die leguntur et non alias. Sed illa tria Responsoria que secuntur omeliam secundo die, illa eciam dicuntur tantum secundo die. Sed illa tria Responsoria que secuntur omeliam ipso die, illa debent dici cottidie per totam octauam, et eciam in octaua ipsius festi. Item notandum quod infra octauam omnium sanctorum, quando imponitur aliqua nova hystoria, tunc in sabbato proximo ante dominicam historie noue, completorium dicitur vnum videlicet de dominica.

Et cras mane similiter dicitur vespera prima de dominica. Sed in aliis festiuitatibus sanctorum, videlicet Emerici, sancti Adalberti et ceterorum, semper prima et completorium dicuntur de octaua omnium sanctorum. Quia isti sancti habentes festa infra octauam omnium sanctorum eque bene sunt de numero omnium sicut et alii sancti, quorum deus omnipotens preest. Item notandum quod quandocuncque infra octauam omnium sanctorum in die dominico aut aliis feriis dominica imponitur, siue sit noua hystoria siue non, tunc matutinum debet dici tantum de illa dominica et de octaua omnium sanctorum tantum debet fieri suffragium non plus. Similiter si infra octauam eorumdem de aliquo festo seruatur hora cum commemoracionibus videlicet de sancto Emerico vel alio sancto, tunc matutinum cum alys horis debet legi de illo sancto, et de octaua omnium sanctorum debet dici tantum suffragium et nichil plus. Sed alias suffragia consueta bene possunt et seruantur. Item notandum quod hore canonice sancti Emerici perficiuntur ordine suo. Sed post primas vesperas dicitur completorium de octaua omnium sanctorum cum ceteris. Item notandum quod hore canonice sancti Adalberti infra octauam perficiuntur ordine suo. Et tam post primas quam post secundas vesperas completorium de octaua omnium sanctorum, similiter prima sicut dictum est supra. [55]

Item in octaua pasce incipitur iste ympnus ad paruas horas Jam lucis cum conclusione *Quaesumus auctor omnium* et dicatur ista conclusio usque ad ascensionem domini. Similiter et oracio spiritum nobis ad primam et ad completorium dicatur usque ad ascensionem domini et cetera. [56]

Item si aliquando ocurrerit, quod noua hystoria eodem

dominico debet imponi quando celebratur dedicacio, tunc hystoria cedit dedicationi sic, quo hystoria imponitur secunda vel tercia feria. Tunc si in octaua dedicacionis ocurrerit tantum impositio, tunc octaua dedicacionis non seruatur, sed hystoria imponitur. Si ocurrerit aliquod festum sabbato ante dedicacionem in octaua, tunc secunde vespere tenentur de illo sancto.

Item si in septimana aliquod festum occurrat, de quo aliquis tenere voluerit, tunc leguntur prime vespere de festo et secunde vespere non tenentur feria, eciam si tenuerit secundas vesperas dominice diei vel sequentis de feria. [57]

Item in octaua penthecostes, quando legitur proprium communicantes, tunc nulla alia missa debet celebrari, nisi de illo festo de quo tenetur illa octaua et cetera.

Item notandum, quod ex quo festum sancti Andree apostoli propter mayus festum, scilicet propter Aduentum domini transponitur, sicut eciam octaua eiusdem sancti Andree, propter festum concepcionis marie, vel propter aliud festum sollemne debet transponi, item credo dicitur et prefacio de apostolis sicut in festo ipsius. [38c.] Item notandum quod prime vespere concepcionis marie cum quinque antiphonis, de natiuitate marie, et quinque laudate, ita quod nomen natiuitatis mutatur in nomen concepcionis suffragium vero in primis vesperis concepcionis marie dicitur sicut post oracionem diei concepcionis ponitur suffragium de dominica, deinde de sancto andrea, deinde de omnibus sanctis. Sed in die sancto concepcionis marie nullum suffragium dicitur propter sollemnitatem. Item notandum de festo concepcionis marie, tam in primis vesperis quam in secundis completorium

legitur eiusdem sicut de natiuitatc cum ympno et collecta, capitulo nec non cum aliis versiculis cum mutatione nominis natiuitatis in nomen concepcionis.

Item notandum de generali festo Rubrica: non sit dies tam sollemnis vbi per omnes horas non consueuerunt suffragia facere, tunc in secundis vesperis eiusdem diei sollemnis omnia suffragia peragentur. Sed hoc est vniuersum statuendum, secunda vespera temporalis non legitur atque quia tunc omnia suffragia in illis vesperis leguntur. Vnde est exemplum de octaua assumpcionis marie, et eciam de sancto stephano rege, quia licet de sancto stephano per diem vllum suffragium fiet, quia omnes hore eius sollemniter leguntur, tamen mayus festum precellit minus festum, ideo secunde vespere sancti stephani leguntur cum omnibus suffragys. Sed secunde vespere beate virginis debent sollemnisari sine aliquo suffragio, sicut dictum est de assumpcione marie. Et sic fit Rubrica tocius anni de dominicis et festiuitatibus per dei graciam amen, pro quo sit benedictus in secula seculorum.

Item notandum quod in quatuor temporibus quarta et sabbato die leguntur sicut in ieiunio oracio, capitula propria de quatuor temporibus, similiter omelia alia de feria, similiter et sexta feria preces leguntur et cetera.

Item si festiuitas michaelis evenit sabbatho, tunc alia non potest teneri dominica sed feria secunda.

Item quando aliqua nova hystoria imponitur feriatis diebus sic, quia dedicacio ecclesiæ impedit vel aliud sollemne festum, tunc legitur nocturnum sicut in breviario, scilicet propria capitula leguntur ad primam, terciam, sextam, nonam, de illa dominica cum solo omelia.

Item in vigilia, quando tenetur vigilia de sanctis, Responsoria ferialia et versiculi dicuntur ad primam, terciam, sextam, nonam, nocturnum, nisi quod omelia legitur de vigilia.

Item diebus dominicis legitur prefacio de sancta trinitate eciam si aliquod festum ocurrerit dominica die celebrandum, tunc eadem seruatur et confitemini in prima. Et ista prefacio seruatur vsque ad dominicam Vidi dominum et cetera. [58]

Adnotationes, quibus res in Rubrica Strigoniensi occurrentes, mores et instituta vetustioris disciplinae in Hungaria adtinentes, cumprimis hymni, enodantur.

1. P. n. 485. Sequentia hæc reperitur in Missali Posoniensi 1341—28. cum rubro. Item de sancta Maria virgine. In adventu domini: ‚*Mittit ad virginem non quemvis angelum sed fortitudinem suam archangelum amatorem hominis.*' Ordinarius Strigoniensis a. 1505. habet: ‚Prosa. Mittit ad virginem uel Salve porta.' Etiam hæc prosa legitur in supralaudato codice sub rubrica: In aduentu domini de beata virgine sequentia: ‚*Salve porta perpetue lucis fulgida maris stella inclita domina uirgo materque dei Maria*'.

2. P. n. 489. Ordinarius Strigoniensis 1505. in plurimis conuenit cum iisdem, quæ de s. d. Horis Beatæ Mariæ Virginis tempore aduentus Domini recitandis h. l. præcipiuntur, demtis paucis quibusdam priuis. E. g. ‚Te deum dicitur hic, quia in horis maioribus non dicitur. Ita quod quandocunque in horis maioribus Te Deum dicitur: tunc in horis beate virginis non dicitur et e conuerso.' Post completorium autem in Ordinario Telegdino 1580. præscribitur: ‚Diebus sabbati in templo, ante aram Beatæ virginis canitur antiphona, Salve Regina cum versiculo: Angelus domini nunciauit Mariæ. Resp. Et concepit ac oratione Deus qui de'.

3. P. n. 490. Ordinarius Strigoniensis a. 1505. addit: ‚Item hore beate virginis nunquam omittuntur in quatuor temporibus licet epistolæ et euangelium finiuntur de eadem sed perleguntur sicut alias legebantur'. Idem iniungit: In missa nigro colore vtimur. ‚Distinctius de eodem' loquitur Ordinarius Telegdinus: ‚Nigro colore vtitur [Ecclesia Strigoniensis] a Dominica prima Adventus, vsque ad Missam Vigiliæ Nativitatis Domini. Et a Dominica Septvagesimæ usque ad sabbatum ante Dominicam Passionis inclusive, quando dicitur officium de tempore'. De violaceo colore autem hæc habet: ‚vtitur in festis Confessorum. In festis viduarum. Et per octauas eorundem festorum, quæ octauas habent. Vbi autem desunt ornamenta violacea, eorum quoque locum supplet viridis color. Et e contra. Singulare idem Ordinarius præscribit colorem album in Dominica, *Laetare*.

4. P. n. 494. Hæc rubrica de laudibus imponendis ante natiuitatem Domini in plurimis conuenit cum illa quæ habetur in Breuiario typis descripto Ecclesiæ Strigoniensis a. 1484. Breuiarium Nagylakianum 1489—12. in ultimo folio exhibet æque rubricam hanc sed paulisper breviorem.

5. P. n. 496. De Hymno ad primas Vesperas Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi epitomator nihil adnotat. Breuiarium Strigoniense a. 1484. præscribit: ‚*Veni redemptor gentium: ostende partum virginis: miretur omne seculum: talis decet partus deum*'. Hymni autem Completorii: ‚*Fit porta xristi peruia referta plena gratia transitque rex et permanet clausa, vt fuit per secula.*' Vel: ‚*Lux mundi beatissima maria splendidissima celi terre nobilitas sanctorum est festiuitas*'. Uterque ex officio de Beata Virgine Sabbatis diebus.

6. P. eadem Ordinarius Strigoniensisa. 1505.: ‚Strigonii hodie legitur de beata virgine vna cum secundis vesperis sed per totam octauam non legitur.'

7. P. n. 497. Breuiarium Strigoniense 1484. ad Laudes ponit hymnum: ‚*Corde natus ex parentis: ante mundi exordium: alpha et O cognominatus: ipse fons et clausula omnium que sunt fuere: queque post futura sunt seculorum seculis*'. Ordinarius Agriensis a. 1509. iubet in Natali Domini: ‚Benedictiones dantur in omnibus missis. Sed plebani non solent dare in primis duabus missis propter populum, rationem autem nescimus quare hoc faciunt'.

8. P. e. Missale manuscriptum Posoniense. a. 1341—28. pro tribus missis totidem diuersas ponit Sequentias. In prima missa: ‚*Grates nunc omnes reddamus domino deo qui sua nativitate nos liberauit de diabolica potestate*'. In aurora: ‚*Natus ante secula Dei filius inuisibilis interminus. Per quem firma machina celi et terre maris et in hiis degencium.*' In magna missa: ‚*Eya recolamus laudibus digna huius diei gaudia in qua nobis lux oritur gratissima*'.

9. P. n. 498. Ordinarius Telegdinus disponit: Dum in choro canitur Responsorium verbum caro tam hodie in laudibus, quam per totam octauam in Vesperis Domini Capitulares debent stare extra stallum in choro duobns ordinibus, et tenere singuli in manibus lucernas ardentes.

10. P. e. Damus primas strophas hymnorum de s. Stephano et s. Joanne. Prior incipit: ‚*Stephano primo martiri cantemus canticum nouum quod dulcis sit psallentibus opem ferat credentibus*'. S. Joannis vero sequens est: ‚*De patre verbum prodiens: corpus de matre induens, iohannis testimonio: hoc erat in principio*'. Ordinarius Strigoniensis a. 1505. observat: Benedicamus Domino poteris cantare ‚Puer natus'; Deo dicamus *cunctipotens*. Idem de festo innocentum dicit si venerit feria secunda; et in primis vesperis eorundem die

dominico in Responsorio: ‚prout dominis meis de capitulo pro tunc videbatur, non debet legi gloria, patri.'

11. P. n. 501. Iterato præscribuntur ad absolutionem in nocturnis benedictiones de Beata Maria Virgine, quæ cum ab illis, quæ hodie in usu sunt, omnino differant h. l. merentur ut per integrum contextum adscribantur. Itaque in I. Nocturno: Precibus et meritis sanctissime genitricis virginis marie et omnium sanctorum suorum, perducat nos dominus noster Jesus xristus ad regna celorum. I. d. b. Sacra dei genitrix sit nobis auxiliatrix. A. — alma virgo virginum intercedat pro nobis ad suum filium. — Nos cum prole pia benedicat virgo maria. In II. Noct. Ipsius pietas. Oret voce pia pro nobis virgo maria. — Stella maria maris succurrat piissima nobis. — Ab hoste maligno defendat nos dei genitrix virgo. In III. Noct.: A vinculis. et cetera more apud nos consueto. Breuiarium Zagrabiense a. 1505. secundum legit: In omni tribulatione et angustia nostra: subueniat nobis pia virgo maria. Amen.

12. P. n. 508. In vulgus notum est, Veteres Dominicas a primis verbis introitus missæ cognominasse. 'Adorate Deum, incipit introitus Dominica III. post Epiphaniam. Ordinarius Strigoniensis a. 1505. notat: ‚Item quandocunque contigerit, quod nullus dies dominicus mediabit inter octauam epiphanie domini et dominicam septuagesime. Sicut etiam contigerit euenire anno domini M.CCCC.LXXVIII. tunc omnia officia dominicalia debent expleri diebus ferialibus'.

13. P. n. 509. Breuiario Strigoniensi a. 1484. habetur: *Dies absoluti pretcreunt: dies observabiles redeunt: tempus adest sobrium: queramus puro corde dominum'*. Hymnum autem: *‚Deus creator omnium polique rector vestiens diem decoro lumine: noctem soporis gracia'*. Breuiarium Strigoniense a. 1484. atque a. 1524. ad primas vesperas Dominicæ primæ post octauam Epiphaniæ posuit.

14. P. n. 511. Rubrica præcipit: ‚a quindenis penthecostes usque ad primam dominicam aduentus domini legitur historia O decus. In officio ordinario Virginis marie benedicte pro diebus sabbatinis. Ordinarius Agriensis 1509. monet,: 'Item in O dcus, similiter per omnia, dicuntur, sicut habetur in libris de suffragiis'. Ut monuimus p. 85. inscriptione *‚O decus'* communiter distinguitur officium de Beata Virgine. Enimvero responsorium lectionis primæ diebus sabbatis sonat: *‚O decus virginitatis virgo maria sola mater, inupta virgo ante partum, mater xristi, templum dei, domini sponsa, mundi domina et celi regina'*. Ita e. g. Breuiarium Zagrabiense. Ven. 1505. 97. v. Strigoniense. 1524. p. 476. v. legit.

15. P. n. 512. Hymnus iste iuxta Breuiarium Strigoniense 1484. sic inchoatur: *‚Quod chorus vatum venerandus olim spiritu sancto cecinit repletus in dei factum genitrice constat esse maria'*.

16. P. n. 512. Agenda 1528—1. iubet: Exeunte choro ad stationem incipit cantor: ‚Videte miraculum, mater domini concepit virgo virile ignorans consorcium. Stans honorata nobili onere maria et matrem se leta cognoscat et nescit uxorem. ‚Missale Strigoniense 1484. præscribit ordinem diuini officii huius festivitatis, qui in paucis conuenit cum Ordinario Agriensi a. 1509. Cf. obser. sel. Ordin. p. 30. Liber q. v. Rituum ecclesiasticorum S. S. Romanæ Ecclesiæ. Venetiis 1516. II, 28. f. 88. s. singulares omnino refert pro hac solennitate cerimonias, in his proiectionem candelarum papæ pro populo.

17. P. n. e. Missale Posoniense 1431—28. exhibet Sequentiam hoc initio: *Concentu parili hic te maria veneratur populus teque piis colit cordibus. Generosi abrahe in filia ueneranda regia de davidis stirpe genita'.*

18. P. n. 513. *Verbum caro factum est ex Virgine Maria, in hoc anni circulo vita datur seculo nato nobis parvulo ex virgine Maria'.* Daniel Thes. IV, 257.

19. P. n. 515. Est revera nonnisi stropha 3. hymni *‚Aurea luce et decore, roseo lux lucis omne perfudisti seculum: decorans celos inclito martirio: hac 'sacra die quae dat reis veniam' . . . . . Jam bone pastor petre clemens accipe, vota precantium et peccati vincula resolve tibi potestate tradita: qui cunctis celum verbo claudis, aperis.* E Breuiario Strigoniensi a. 1484. ubi totus hymnus legitur, quem uxori Bœthii *Elpidi* quidam, contradicente Mone, lat. Hymnen III, 63., adscribere maluerunt.

20. P. n. e. *‚Ave Maria gratia plena, dominus tecum virgo serena'.* Proprie est Sequentia, quæ per omnes 12. strophas reperitur in sæpe laudato Missali Posoniensi 1431—28. in Assumptione Beatæ Mariæ Virginis, et pro iisdem solemniis æque typis descripta habetur in Missali Paulinorum 1514. f. 297.

21. P. n. 519. Una cum cinerum impositione fiebat aquæ lustralis aspersio. Ordinarius præscribit: ‚Tandem omnes in ecclesia existentes ascendunt: ut incinerentur: vnus interim aspergit eos aqua benedicta'.

22. P. n. 520. Libet e Missali Posoniensi 1431—28. describere sigillatim, quæ hoc die ab episcopo fiebant, quid nimirum circa eiectionem pœnitentium ex ecclesia hoc die peragabatur, qui mos in Ecclesia Romana iam sæculo XII. exolevit, in quibusdam attamen Ecclesiis Galliarum perseueravit sicut videre est e bene multis ordinibus, quos publici iuris fecit Edm. Martene, tract. de antiqua Ecclesiæ disciplina p. 130. seq. Finita incineratione cum subsequa processione: Tunc uocandi sunt omnes penitentes qui eiiciendi sunt de ecclesia, et prosternant se in pauimento ecclesie, et dominus episcopus cum illis, et dicantur septem psalmi penitentiales, sine gloria patri ab

omnibus clericis et tunc dicat pontifex capitula ista : Peccavimus. Or. Exaudi. Preueniat. Adesto. Deinde mittat episcopus cineres super capita eorum, dicens memento. Sequitur oracio a pontifice sine salutacione : Omnipotens sempiterne, Hys dictis surgant penitentes a terra et baculi dentur in manibus eorum dicendo sic : Contere cor tuum. Hys omnibus expletis, statim eiiciendi sunt ab ecclesia et tali modo increpandi : Ecce eiiceris hodie. Sicque ipsi precedant crucem et eiiciat eos episcopus de ecclesia et interim decantet clerus. R. In sudore. Cum uero eiecti fuerint, stet dominus episcopus in porta ecclesie, et ostendat eis quanta distancia sit inter bonos qui cum deo sanctis eius in ecclesia manent et eos qui pro sua nequicia de diabolo in eternum supplicium proiiciendi sunt, nisi per penitenciam se correxerint. Et ita eos exortari diligencius studeat et discrete ne incidant in desperacionem. Hys actis recitantur in choro cantantes R. Tribularer. Sequuntur preces : Si iniquitates. Or. Domine deus. Deus cuius indulgencia. Deinde faciant processionem cantantes R. Paradisi portas. Sequitur Kyrieleison. Pater n. preces. Domine non secundum. Oracio. Exauditor omnium deus'.

23. P. n. 522. De hoc velo, quod verisimiliter violacei coloris erat, et utcunque ad ipsas ecclesiæ fornices suspendabatur, in Ordinariis quidquam occurrere me non memini ; sed in choro Ecclesiæ Turonensis suspensum fuisse testatur Martene, l. s. c. p. 179.

24. P. n. e. Huius hymni prima stropha in nostris Breuiariis sic habet : *‚Christe qui lux es et dies : noctis tenebras detegens : lucisque lumen crederis : lumen beatum predicans'.*

25. P. n. 523. Istius carminis primum comma apud nos hunc in modum sonat : *‚Clarum decus ieiunii : monstratur orbi celitus : quod christus auctor omnium cibis dicauit abstinens'*, Alterius hymni initium autem sic habet : *‚Aures ad nostras deitatis preces deus inclina : pietate sola supplicum vota suscipe precamur famuli tui'.*

26. P. n. 526. Sermo est hic de tabulis scrinii altaris, quæ sculptæ vel pictæ, dyptychorum, tripychorum, tetraptychorum vel pentatychorum pro numero valvarum adpellabantur, cuiusmodi hodie dum visuntur in altari summo Ecclesiæ S. Jacobi Leutsowiensis. Cf. W. Merklas. Die mittelalterlichen Kunstwerke der Jakobskirche in Leutschau, Mittheil. der Centralcommiss. zur Erforsch. der Baudenkm. Wien. 1860. V, 277. s. Czobor B., A középkori egyházi művészet kézikönyve. Budapest. 1875. p. 118. seq.

27. P. n. 528. Juuat ex ordinariis Strigoniensibus, quosdam singulares Quadragesimæ ritus h. l. recensere. Iuxta Ordinarium a. 1508. feria secunda post *Inuocavit :* incipiuntur post completorium antiphone de canticis canticorum ad aram beate uirginis et primo O gloriosa. Ordinarius a. 1496. pro dominica tertia sive *Oculi* constituit. ut in

completorio responsoria canant: unus et alter iuvenis atque unus canonicorum. Dominica quinta *passionis* dicitur in ordinario 1508.: In missa rubeo colore vtimur, ministri alba induuntur tantum.

28. P. n. 530. De Dominica Palmarum siue ramorum præter celebrationem officii nocturni atque diurni nulla reperitur descriptio in nostro libello, cum tamen in aliis Ordinariis nec non in Rubricis Missalium: Benedictio Palmarum, Ordo processionis, et singularia in Missa præcipiantur, quorum aliqua saltem hac occasione apponenda erant. Audiamus vetustissimi testis Codicis Posoniensis 1341—28. verba: Hora tercia conueniant omnes clerici in ecclesia; induti sollempniter vestibus sacris: exeuntes de choro cum plena processione pergant ad locum destinatum; Cantatis antiphonis, collectis, lectione. evangelio, sequebatur Exorcismus frondium, benedictio et diuisio ramorum palmarum et frondium populis. Cetera perlecto evangelio fiebat sermo ad populum, quo habito, cantabatur antiphona: Ante sex dies, Longum foret interim ipsum processionis ordinem descibere, sed nonulla eidem priva solum commemorabimus. Ex tunc, exit processio sic: pueris hymnum Gloria laus, cantantibus rami palmarum et uestimenta proiiciebantur obuiam cruci, prosternebant se cruci salutantes eam cantando ‚Ceperunt omnes turbe'. Intrantíbus autem cymiterium incepit cantor R. ‚Ingrediente domino'. Et sic cantantes perueniant usque ad portam ecclesie et ibi dicatur oracio: Deus qui miro ordine. Intrante clero incipiatur ista antiphona: Turba multa. Ante altare demum dicebatur oratio: adiuva nos deus. Deinde agebatur missa. Juxta Ordinarium Agriensem 1509. choratores quattuor canonici in processione in cappis rubeis fungebantur. Vestimentis coram Crucifixo proiectis episcopus tribus vicibus flexis genibus, percutiendo cum palma crucifixum cantauit: Scriptum est enim, choro respondente. Et dispergentur oves. Ex Ordinario Telegdino discimus in Ecclesia Metropolitana Strigoniensi cantores cantu figurato cecinisse. Ex eodem nouimus: officiantem, clerum et populum osculatum fuisse crucifixum. Præcipiente Ordinario a. 1496. in Missa tractus primus dicitur per pueros. Secundus per duos socios. Tertius per duos alios. Alii autem versus canuntur ad duas partes chori versificantes vsque penultimum et penultimus canitur per duos choratores Cf. p. 12. seq.

29. P. n. 531. Accendebantur in his nocturnis lumina viginti et quatuor et exstinguebantur per singulas lectiones et responsoria in benemultis Ecclesiis Galliæ. Quindecim accendebantur passim, sed in nonnullis Ecclesiis modo quatuordecim, in aliis solum duodecim, in quibusdam novem, imo etium septem tantum accendebantur. Unde patet candelarum, numerum non certum fixumque fuisse.

30. P. n. 532. *Belethus,* in Rationali diuinorum officiorum cap. 101, ed.

Migne p. 106, 7. fuse tractat de numero candelarum: ‚Quindecim candelæ duodecim apostolos et tres Marias significant, qui omnes laudem Dei tunc subticuerunt. Sed apostolis tamen fugientibus, tres Mariæ ut quæ minus metuebant, circa eum quoad poterant versabantur'.

31. P. n. 532. De eiectione poenitentium in capite ieiunii n. 22. locuti sumus, s. p. 575. nunc ex eodem Missali 1431—28. de reconciliatione poenitentium, quæ fiebat in Cœna Domini aliqua adnotemus: *Ordo in cena domini ubi pontifex fuerit. Hora tercia induatur episcopus sollempnibus uestibus. Et sint secum induti septem diaconi. Horum unus nudis pedibus cum penitentibus stet alba tantum indutus totidemque subdiaconi subtilibus induti. Duodecim autem presbyteri, ut tempore missarum ornati assistant; sicque ministris stantibus, sedente episcopo præ foribus ecclesie, penitentibus in atrio ecclesie eminus cum archidiacono iussum episcopi prestolantibus. Pontifex dicat antiphonam Venite, Tunc archidiaconus ex parte penitencium dicit flectamus genua, omnes uero penitentes qui assistunt genua flectant. Quo facto diaconus qui est e parte episcopi dicat Leuate. Similiter agatur secundo et tercio, repetente episcopo antiphonam Venite. Prosequitur diaconus flectamus genua. Moxque cum archidiacono corruant ad pedes domini. Sicque prostrati iaceant quousque dominus innuerit alteri diacono Leuate. Illis accedentibus prosequatur adesto antiphona Venite cum psalmo Benedicamus dominum. Mox surgat episcopus et cantet hos psalmos Miserere. Deus in nomine. Miserere mihi. Deus misereatur. Deus in adiutorium. Inclina. Domine. His finitis sequitur oracio dominica cum precibus: Postea surgant penitentes et diaconus qui est a parte eorum dicat Redintegra in eis. Et moneantur ab episcopo ut quod penitendo diluerunt iterando non renouent. et ponat sic dominus episcopus antiphonam Venite et chorus similiter cum episcopo. Sequiturque psalmus Benedicam dominum, et finitis eiusdem psalmi versibus semper sequatur antiphona In domino. Interim penitentes manuatim ab archidiacono reddantur episcopo et episcopus reddat diacono, qui ex parte eius fuerit et ordinati congregentur sicque restituentur ecclesie. Deinde in medio ecclesie imponat dominus episcopus antiphonam Cor mundum cum psalmo miserere. Quo finito prosternat se episcopus cum penitentibus in oracionem, clero faciente letaniam et interseratur in letania: Ut presentibus famulis tuis peccatorum suorum ueniam donare digneris. Finita letania dicat Kyrie, preces, oraciones, Tunc absoluat eos pontifex ita dicendo: Dominus iesus xristus: Hic aspergat eos pontifex et thurificet, postea dicat: Exsurgite qui dormitis resurgite a mortuis et illuminabit vos xristus. Tunc penitentes eleuent se a terra et osculetur eos episcopus singulos.* Sequitur. Ordo de oleo et chrismate, qui interim cum illo Pontificalis Romani plurimum concordat.

32. P. n. 533. In supralaudato Missali sic incipit: ‚*Tellus ac ethera iubilant, in magna cena principis, qui prothoplasti pectora, uite purgauit ferculo. Hac nocte factor omnium, potenti sat mysterio carnem suam cum sanguine in escam transfert anime.*' G. Cassander qui in Hymnorum ecclesiast. editione, Op. o. p. 225. hoc carmen typis describi fecit in scholio p. 226. subiicit: ‚Hunc hymnum in nonnullis libris de Ecclesiasticis officiis inscriptum reperi: Versus *Flauii* ad mandatum, quis autem hic Flauius fuerit, mihi modo non constat.'

33. P. n. e. Obiter hic tantum obseruamus, in Ecclesia Metropolitana Strigoniensi peracto mandato panem et vinum distributum fuisse. ‚Tunc, prouidet Ordinarius a. 1508. oblatis ministrantibus a diacono et subdiacono cuilibet distribuit. Canendo antiphonam Mandatum nouum. Et Choro respondente: Ut diligatis inuicem. Deinde offertur per satrapes in picariis vinum. Et per eosdem ministratur secundum ordinem: sed prius maior dignitas domino episcopo fert oblatas, canentes Mandatum nonum ut prius. Tunc receptis omnibus surgens dicit dominus episcopus: oremus. Oracio ut in libro. Videlicet: Deus qui discipulorum tuorum pedes. His finitis rector schole facit sermonem.' Hic lingna latina fuit pronuntiatus.

34. P. n. 534. Ita præcipit *Ordinarius Agriensis* a. 1509. e quo Liturgiam Parasceves, literis distinctis descriptam inseruimus. Ordinarius Strigoniensis a. 1496. habet: ‚his finitis sine vllo medio incipitur Passio domini nostri iehsu xristi: nec ad euangelium petitur benedictio: et recipit casulam nigram, quam solet recipere dyaconus. Et canit in medio stalli positis tapceiis nudis pedibus: Egressus trans terrentem.'

35. P. n. e. Missale Posoniense 1341—28. post improperia addit rubricam: ‚Tunc fiat sermo ad populum [utique lingua vernacula], finito sermone accipiat presbiter casulam de cruce et dicat alta uoce: Ecce lignum crucis'.

36. P. n. 535. Comma primum hunc in modum sonat: *Laudes omnipotens ferimus tibi dona colentes, corporis immensi sanguinis atque tui*'. E codice Posoniensi 1341—28. Hymnus ipse adtribuitur *Ratperto* monacho s. Galli, qui c. a. 900. obiit. Inscribitur ad. Eucharistiam sumendam, apud Migne Patr. lat. LXXXVII, 40. Et revera iuxta eiusdem libri testimonium in Parasceve singuli communicabant: ‚Deinde inquit rubrica, singuli communicantes in sua redeant loca'.

37. P. n. 536. Ordinem sepulturæ Missalis Posoniensis iuuat h. l. attexere: ‚Deinde hostiis ecclesie diligenter seratis, omnibusque laicis exclusis diaconi et subdiaconi et acoliti cum candelis et incenso pergant illuc ubi post salutationem crucem reposuerunt, et inde leuantes eam portent ad locum ubi sepulchrum parare uoluerint, ibique super scamna ponatur et thurificetur et diligenter linteamine et

desuper pallio cooperiatur: sed interim dum crucem leuant et de loco ad locum portant, decantent silenter ista Responsoria: Jerusalem luge. Ecce uidimus. Plange quasi. Recessit pastor. Ecce quomodo. Nouissime corpus domini in unam ualde, mundam pixidem mittant, sigilloque uel claui ecclesie sigillent atque subter linteamen et pallium ad pectus sancte crucis collocetur, et dicant R. Sepulto domino. A. In pace. a. Caro mea, hys ita peractis et custodibus ordinatis qui hoc sacratissimum corpus custodiant cum psalmis et ceteris oracionibus ipse clerus antequam redeat dicat A. Adoramus. V. omnis terra. Oracionem Respice quesumus.

38. P. n. 537. Animadvertimus ordinarii epitomatorem in cerimoniis sabbati sancti recensendis brevissimum, benedictionem ignis ex integro prætermisisse, cuius ritum ita describit missale Posoniense 1341—28.: Ordo in Sabbato sancto. Sabbato die ornetur ecclesia omnibus ornamentis et utensilibus suis. Hora septima conueniat omnis clerus in ecclesiam et preparent se unusquisque uestimentis sollempnibus ad suum ordinem. Preparatis omnibus expectent iussum pontificis in ordine suo. Cum autem episcopus fuerit paratus in sacrario ueniat clerus obuiam sibi cum aqua benedicta et turribulis et candelis sine igne, et plenario. Et surgens episcopus cum plena processione et crucibus cantando psalmos quindecim graduum sine gloria patri. Et uadat usque ad locum ubi preparatus fuerit ignis ad benedicendum. Persolutis oracionibus: Domine sancte pater. Omnipotens deus. Deus qui per filium. Domine deus. Domine sancte pater. Continuat rubrica: Tunc aspergat ignem aqua benedicta, moxque accendantur candele. Redeuntibus uero in ecclesiam cantentur a duobus clericis hii uersus sequentes. ‚*Inuentor rutili dux boni luminis, qui certis uicibus tempora diuidis, merso sole chaos ingruit horridum, lucem redde tuis xriste fidelibus*‘. Hymnus iste Aurelii *Prudentii,* Cathemerinon V. ad incensum lucernæ, integer 164. versus complectitur, qui in editione B. Cellarii. Halæ. 1703. p. 27. seq. leguntur. In benedictione cerei in fine canebatur: et *gloriosissimo rege nostro N. eiusque nobilissima prole.* Aliud quoque particulare Ecclesiæ Strigoniensis ex eodem codice adscribere iuuat. Cerei paschalis benedictionem sequebantur lectiones ad catechumenorum institutionem olim recitatæ. Deinde Ordo super electos ad catechuminum. Præcipuum enim sabbati sancti officium celebrationem baptismi fuisse, apud omnes constat. Postea ordinabatur processio ad benedictionem fontis. Deinde prosequitur rubrica: dominus pontifex cum cuncto clero et omni ornatu ecclesie procedat ad fontem, sustentatus a presbiteris duobus uel diaconibus, et duo cerei portentur, ante eum usque dum omnia finiantur, letania septena dicitur [inuocationibus septies repetitis] Stantibus autem ad fontem cantetur ymnus: «*Rex*

sanctorum angelorum, totum mundum adiuua. Ora primum tu pro nobis uirgo mater germinis et ministri patris summi ordines angelici': Wimpfeling, hymni de tempore, recte scripsit f. 47. r. decantatum fuisse hymnum hunc in vigilia Paschæ et pentecostes frustra contradicente Daniel, Thes. I, 254. Ceterum baptismus hoc sæculo XIV. immersione conferebatur, et mox baptizati confirmabantur. Constitutiones synodales Strigonienses a. 1450. a nobis editæ p. 3. præcipiunt: ‚vt baptizans imposito prius nomine producto signo crucis super aquam, ter inmodum crucis *inmergat illum in aquam*'. Sic dictæ cerimoniæ ‚Resurrectionis' nulla fit memoria.

39. P. n. 538. Ritus paschales in Ecclesia Hungariæ obseruatos peculiari in disquisitione illustrauimus. In his est cerimonia et processio s. d. Resurrectionis Domini. Ad hanc merito revocari potest, quæ Ordinarius Agriensis de festo Paschæ in matutinis præcipit: Item finita vltima homelia Responsorium tangitur in organo. Interim descendat processio ad sepulchrum cum vexillis. lucernis: thuribulo et aqua benedicta: stante processione et omnibus ac etiam dominis ad duos partes circa sepulchrum stantibus ac postea flectentibus genua cantetur versus responsorii cum repetitione. Ut venientes usque gloria patri. Interim dominus episcopus resoluit sigillum et aperiens sepulchrum aspergat et thurificat. Deinde excipiens sacramentum dicit; surrexit dominus de sepulchro alleluia: ad tonum versiculi. Chorus. Qui pro nobis pependit. Immediate vertit se processio ad chorum cantando Gloria patri cum repetitione. Qua finita in magno altari per subcustodem ordinato et disposito cum corporali et calice ac patena dominus episcopus habens in manibus supra patenam sacramentum exceptum de monstrantia vertit se ad chorum cantando antiphonam. Pax vobis ego sum alleluia. Chorus nolite timere alleluia. Postea immediate tangitur in organo. Te deum laudamus. Interim dominus episcopus lauat manus suas et descendit ad locum suum. Subcustos autem cum plebano recondet sacramentum ad sacrarium. Finito Te deum laudamus dicitur versiculus ante laudes. Surrexit dominus vere alleluia. Deinde Deus in adiutorium dicitur. Post hec sequuntur laudes.

40. P. n. e. Post aspersionem aquæ ‚Vidi aquam' antiphona cantata et oratione dicta Missale Posoniense 1341—28. ad processionem præscribit: Cum rex glorie xristus infernum debellaturius intraret et ante faciem eius chorus angelicus portas principum tolli preciperet, sanctorum populus qui tenebatur in morte captivus uoce lacrimabili clamaverunt: aduenisti desiderabilis quem expectauimus in tenebris, ut educeres hac nocte uinculatos de claustris, te nostra uocabant suspiria, te larga requirebant lamenta, tu factus es spes desperatis magna consolacio in tormentis. Oracione

ad Sanctum, quo fiebat processio dicta, cantabatur hymnus: ‚*Salue festa dies toto uenerabilis euo, qua deus infernum uicit et astra tenet*'. Qui duo versus e carmine *Venatii Fortunati* sunt petiti, reperiuntur Carminum l. IV. Ad Felicem episcopum de pascha, quod incipit: *Tempora florigero rutilant distincta sereno,* Ed. Fr. Leo. Berolini. 1880. p. 60. Sed responsoria insequentia: Sedit angelus. Crucifixum dominum. Recordamini, quomodo, sunt prosaica. Ordinarius Strigoniensis a. 1496. fere eodem modo processionis huius ordinem describit. Ordinarius a. 1505. commemorat Kyrie in secundis vesperis Paschæ primis diebus cum organo cantari, sed posse per totam octauam tam in vesperis quam etiam in missis in organo cantari.

41. P. n. 539. In Breuiario Strigoniensi a. 1484. Ita inchoatur: ‚*Chorus noue ierusalem, noua meli dulcedine: promat colens cum sobriis: paschale festum gaudiis*'. Wimpfeling, hymni f. 43. v. auctorem huius hymni perperam beatum Ambrosium esse statuit. G. Cassander, Hymni eccl. ed. c. p. 234. *Fulberto* episcopo Carnotensi † 1029. adscribit, eidem tribuit Daniel, Thes. I, 216. et Migne, Patr. lat. 142, 351. Hymnus: ‚*Aurora lucis rutilat: celum laudibus intonat, mundus exultans iubilat, gemens infernus vlulat*'. Mutatis passim verbis hodie Dominica in albis hoc initio. Aurora cœlum purpurat etc. legitur. Breuiarium Strigoniense a. 1484. has duas strophas ita reddit: ‚*Quesumus auctor omnium: in hoc paschali gaudio: ab omni mortis impetu: tuum defendas populum*'. ‚*Gloria tibi domine: qui surrexisti a mortuis cum patre et sancto spiritu in sempiterna secula. Amen.*'

42. P. n. 540. In Breuiario Strigoniensi typis descripto 1484. legitur ad vespéras in festo sancti Adalberti martyris: ‚*Vita sanctorum decus angelorum: vita cunnctorum pariter piorum: christe qui mortis moriens ministrum exuperasti*'. Cf. p. 171. 172.

43. P. n. 541, In margine a seriori manu: In vigilia apostolorum philippi et Jacobi ut inuenitur in rubrica et in libro non habetur ieiunium. Eciam vigilia qua eos elegerat xristus in apostolos debet per integrum ieiunare.

44. P. n. 545. Processionis hoc triduo institui solitæ brevissime meminit Ordinarius Strigoniensis a. 1505. fit ad vnam ecclesiam ex arbitrio domini succentoris vel vicarii. Amplius recenset agenda in diebus Rogationum Ordinarius Telegdinus, in quo præscribuntur suffragia facienda: de sancto in cuius honorem Ecclesia dedicata est, de Resurrectione Domini, de S. Cruce, de beata Virgine, de S. S. Apostolis Petro et Paulo, de s. Adalberto, de omnibus Sanctis, pro peccatis, contra Paganos, pro Serenitate vel pro pluuia, pro pace.

45. P. n. 546. Epitomator more suo rursus neglexit describere officium in vigilia Pentecostes. Inchoabatur lectionibus quæ pro cathecumenorum instructione pronuntiabantur. Harum numerus variabat. Nostra

missalia e. g. Posoniense 1341—28, Strigoniense Nurnbergae 1498 typis impressum quatuor tantum adnotant, post quas canebatur tractus Sicut ceruus. Finito illo statim iuxta Ordinarium a. 1496. constituta est processio ad benedictionem fontis, quæ cum baptismo olim ad eundem modum fiebat, quem descripsimus n. 38. V. p. 581. Enumerantur hi infrascripti. Primo vnum vexillum in quo est depicta imago b. virginis, ceroferarius. Pixis cum thure portatur ab accolito Subdiaconus in tabula scriptus. Crisma portat acolitus vnus, exultet portat procedens. Aut unus neruosus. Oleum portat unus accolitus. Deinde diaconus in tabula scriptus: turribulum portat unus presbyter. Postea ceroferarii pueri: et vltimo illud vexillum. Et isti omnes induti sint cappis: exceptis accolitis: qui erunt induti albis, et duobus ministris, videlicet diacono et subdiacono, qui erunt induti dalmaticis albis. De S. S. Trinitate, verba faciens adnotat, quod in omnibus diebus dominicalibus de estate ad processionem canatur antiphona Saluator mundi vel hymnus: *Omnipotens sancte* et cetera. Huius prosæ nulla in libris nostris liturgicis reperimus vestigia. Dreves, Hymn. Lemovic. VIII, 258. recitat Prosam Dominicalem, quæ incipit: ‚*omnipotens Deus fortis, per innumera saecula*". Et aliam Anal. hymn. XI, 11. de S. S. Trinitate: *omnipotens verax, solus genitor unus Deus.* Processionale Cisterciense a. 1679. p. 74. r. peculiares recitat antiphonas pro Dominicis a prima Augusti usque ad secundam Septembris, nullo addito proprio hymno.

46. P. n. 554. Solennitas sacratissimi Corporis Christi ab aliis distinquitur officio, processione cum S. S. Sacramento et eius Expositione. Epitomator noster qui in rubricis generalibus Dominicarum et festiuitatum Sanctorum fere nimius est, ne uerbum quidem de liturgia huius sacrosanctæ diei habet, quæ tamen in Ecclesia Metropolitana Strigoniensi non minus quam in Cathedrali Agriensi pluribus cerimoniis distinquitur, quæ etiam modo apud nos vigent. Quandoquidem argumentum hoc accurratius h. l. tractare impossibile sit, sufficiat quasdam singulares consuetudines laudatarum Ecclesiarum commemorare. In his: deputata hora, dicit Ordinarius Strigoniensis 1505. conueniat omnis chorus ad ecclesiam indutis casulis solennibus: alii cappis induti habentes reliquias in manibus. Interim omnes monachi ab omnibus claustris et plebani ab omnibus ecclesiis parochialibus accedunt cum processione ad castrum. Porro legitur processionem cum episcopo qui sacramentum eucharistiæ in manibus habet exiisse: ‚versus sanctum georgium et ibidem capellam b. virginis circumeundo, et sanctum ambrosium' ... in processione velum portabunt famuli domini episcopi. ‚Notandum quod tam in processione diei et octauæ, quam aliis diebus quando effertur vel infertur sacramentum, item dum in Prosa canitur *Ecce panis Angelorum*

Capitulares debent habere in manibus lucernas ardentes.', Item habet Ordinarius Agriensis 1509., in eadem processione per quattor altaristas ad hoc tabulatos, dalmaticis solennioribus indutos, dicuntur quattuor inicia euangeliorum: videlicet mathei ad sanctum iacobum. Marci ad sanctum nicolaum. Luce ad sanctum Michælem. Johannis In principio. In porticu cathedralis ecclesie. Quo finito intrant cum sacramento ad ecclesiam et sacristiam'. Processionarium Ord, fr. prædicatorum p. XLVI. r. s. describtt processiones pro aliquibus emergentibus casibus: ,sicut est turbatio æris, periculum guerrarum, tribulatio ecclesie, status tere sancte, infirmitas principis, *receptio reliquiarum*' reverentia pape uel alicuius magni'. Quinquecclesiis iuxta Missale 1499. LIIII. secundo die corporis christi contra tempestatem et fulgura fiebat processio.

47. P. n. 554. Hactenus epitomator ea quæ præcipua festa Domini spectant pro modulo suo prosequntus est; nunc prætermissis festivitatibus Sanctorum quæ mensibus Aprili Majo et Junio celebrantur calamum ad festa adiicit, quæ mense Junio a die s. Barnabæ Apostoli recoluntur. Commemorare juvat Ordinarium Strigoniensem a. 1496. et 1508. præscribere: De sancto Ladislao rege in virido agitur. Agriensem autem. Chorum regant sacerdotes in flaueis vestibus Item pro festo depositionis s. Ladislai mandatur cum additione: ex quo est patronus regni.

48. P. n. 556. Ordinarii Strigonienses copiose loquuntur de modo quomodo officium diuinum per Octauam S. Joannis Baptistæ persoluendum sit. Tres modi fuere, quorum unum sequebatur Ecclesia Cathedralis Vaciensis, omnibus autem tribus, ut dicitur, semper bene oratur. Quomodo Capitulum Scepusiense ordinauerit, habetur in eodem nostro codice f. 188. r. cum superscriptione: Assit principio sancta maria meo, post præfatiunculam de canonibus poenitentialibus [non provincialibus, ut male legit cat. Cod. Bibl. Univ. r. Scientiamm Budapest. p. 59.] ,Ex quo Canones penitentiales — Cognoscat ergo canones penitentiales, ut sequitur. Primus dicit quod presbiter'; unus et solus, nam secundus non habetur. Deinde autem:

Nota cum festum beati Johannis baptiste cadit in dominicam diem infra octauam corporis xristi, quomodo sit tenendum. Item sabbato proximo. In vigilia Johannis baptiste seruabitur de corpore xristi et vigilia imponetur post nonam, lectiones tres alie matutinales de vigilia sancti Johannis. Item dominica proxima seruabitur de sancto Johanne. Item feria quinta proxima ante vigiliam petri et pauli seruabitur in octaua corporis xristi, et vigilia post nonam lectiones matutinales de vigilia.

Item sabbato tunc proximo seruabitur de sancto paulo et octaua sancti Johannis post nonam lectiones matutinales de sancto Johanne.

Item post dominica seruabitur et imponetur et vigilia visitacionis post nonam lectiones matutinales de vigilia. Hec Thomas lector, canonicus et vicarius in Scepusio. 1470.

49. P. n. 559. Hymnus e Breuiario Strigoniensi a. 1524.: ‚*En miranda prodigia, concepit haec virguncula: fit iesu christi gerula, maria sacratissima*'.

50. P. n. 560. Responsorium: sabbatis diebus, lect. pr. ‚O decus virginitatis virgo maria sola mater innupta: virgo ante partum, virgo in partu, virgo post partum. Mater christi: templum dei, domini sponsa: mundi domina et celi regina V. Accipe quod offerimus, redona quod rogamus, excusa quod timemus. Breuiarium secundum vsum alme Ecclesie Strigoniensis, Venetiis 1524: sumtibus m. Prischuiz impressum f. 357. r. In festo sancte marie de niue hanc exhibet rubricam: ad vesperas vel si placet dicas hystoriam: O decus virginitatis, quia ecclesia strigoniensis non curat istam hystoriam sed tantum lectiones: Cf. n. 14. p. 574.

51. P. n. 562. Hymnus iste proprius secundum Breuiarium Strigoniense a. 1484. sic inchoatur: ‚*Gaude visceribus mater in intimis: felix ecclesia, que sacra replicas sancte festa, marie, plaudant astra, solum mare.*'

52. P. n. 563. E praescripto Ordinarii Strigoniensis a. 1496. chorabant: quatuor pueri, plebanus vnus et prebendatus. Agriæ iuxta normas a. 1509. chorum regebant sacerdotes in flaveis. Uterque post festum s. Egydii ut festum tabulatum imponit depositionem sancti Emerici ducis. Agriæ in vestibus albis perficiebantur h. d. diuina.

53. P. n. 565. De s. Gerardo m. et s. Demetrio, quorum in ordinariis typis impressis festum recensetur libellus noster altum tacet. Agriæ festum: Sanctarum vndecimum virginum: est tabulatum, quia duarum capita habentur in hac ecclesia Agriensi.

54. P. n. 567. *In resegmine chartaceo huic loco immisso sequentia leguntur: Nota quod in die omnium sanctorum sero solemniter dicuntur vespere pro defunctis. Et in crastino die, secundo agatur de commemoracione mortuorum et hoc isto modo leguntur vigilie defunctorum cum nouem leccionibus et laudibus. Ad primam et ad omnes horas non dicitur: deus in adiutorium, nec hymnus, sed sic incipit: Oremus pro fidelibus defunctis. Deus in nomine, beati immaculati; quicunque non dicitur sed miserere mei deus. Deinde ad omnes horas paruas fidelium: quas assumpsisti domine, fac eas gaudere cum sanctis tuis in gloria. Kyrie x. k. Credo in deum. Carnis resurrectionem et vitam eternam. Non intres in Judicium cum seruo tuo, quia non. Ne tradas psalmus pro defunctis. A porta inferi erue et cetera. Oracio fidelium deus. Secunda die et postea partem beate visionis: obtineamus vitamque mereamur habere in celis pater*

Jesu xriste et cetera, Isto modo conclude omnes horas per Credo quod non dicatur idem ad primam. 1471. script. leuts.

55. P. n. 568. Hic explicit instructio de festiuitatibus Sanctorum celebrandis, in qua cum nonnulla desunt, quæ in Ordinariis typis descriptis reperiuntur, superfluum non erit notatu dignissima ex iis h. l. attexere. Ordinarius Strigoniensis a. 1496. ad processionem in Missa hymnum cantandum esse dicit: ‚*Christe redemptor omnium, conserua tuos famulos, beate semper virginis placatus sanctis precibus*'. Agriæ, ubi in uniuersum plurimæ agebantur processiones, finito completorio, episcopo in cappa nigra cum infula et baculo pastorali procedente fiebant plures stationes cum absolutionibus. Prima earum ante magnam ianuam clausam versus occidentem, altera ante ianuam versus aquilonem, tertia in ossorio siue cimeterio, et in reditu ante altare s. crucis. Ibidem festum S. Emerici et Martini in vestibus albis agebatur et Credo cantabatur De s. quidem Martino ‚quia par est apostolis, eo quod sicut supra apostolos spiritus sanctus apparuit in linguis igneis. Ita sancto martino celebrante missam spiritus sanctus in globo igneo supra caput eius apparuit. Et quia est patronus regni'. V. p. 272. Notabile est quod sequitur: ‚Deinde de sancto iohanne elemosinario prime vespere, quia festum translationis ipsius in vngaria celebratur sequenti die sancti martini'. Etiam Breuiarium Strigoniense Venetiis 1524. impressum pridie idus Nouembris habet S. Johannem Eleemosynarium. Eodem die i. e. 12. Novembris reperitur in Ordinario Telegdino. Cetera ordinarius Strigoniensis a. 1496. et 1505. habet: Nota quod in dominica prima post festum sancti Martini episcopi et confessoris celebratur semper dedicatio ecclesie Strigoniensis. Ad vesperas hymnus: ‚*Urbs beata hierusalem, dicta pacis visio, quae construitur in celis vivis ex lapidibus: et angelis coronata vt sponsata comite,* [E Breuiario 1484.] canitur etiam in processione. [Cf. de hoc hymno: H. A. Daniel, die Kirchweih — Hymnem Christe cunctorum dominator alme. Urbs beata Jierusalem. Halle. 1868. Differt ab hoc p. 9. recitato sicut etiam ab illo quem e diurnali a. 1521. typis describi fecit H. Lämmer, Cœlestis urbs Jerusalem. Feiburg. 1866. p. q.] Ordinarius Telegdinus interim monet: Tirnauiæ ubi nunc Ecclesia Strigoniensis exulat, celebratur Dominica proxima post festum s Bartholomæi'.

56. P. n. e. Conclusio sthæc sumitur e hymno ‚*Ad cenam agni providi et stolis albis candidi, post transitum maris rubri christo canamus principi*'; ubi penultima stropha sic sonat: *Quesumus auctor omnium, in hoc paschali gaudio: ab omni mortis impetu, tuum defendas populum*'. Ita Breuiarium. Strigoniense typis descriptum 1484.

57. P. n. 569. Perspicuitate claret rubrica, quam Breuiarium Nagylakianum 1489—2. continet: De impositione hystorie. Notandum quod de

sancta trinitate octaua non tenetur, sed statim post octauas corporis xristi inchoatur hystoria [Domin. I], Deus omnium. Et sciendum quod hystoria: ‚Deus omnium, aliqui cantant per sex ebdomades, aliqui per septem, aliqui per octo usque ad mensem Augusti: post festum quidem beati panthaleonis ubi fuerit litera dominicalis ibi inchoatur hystoria': In principo" [Dom. IX. p. P.] Similiter post festum beati augustini, ‚vbi fuerit litera dominicalis ibi inchoatur hystoria': Si bona. [Dom. XIII. p. P.] Post festum uero prothi et uiti, vbi fuerit litera dominicalis, ibi inchoatur hystoria: ‚Peto domine'. [Dom. XV. p. P.] Et post festum beati Lamperti, ubi fuerit litera dominicalis, ibi inchoatur hystoria: ‚Adaperiat'. [Dom. XVII. p. P.] Post festum uero Symonis et Jude apostolorum, vbi fuerit litera dominicalis, ibi inchoatur hystoria ‚Vidi dominum'. [Dom. XK. p. P.] Similiter post festum beati lini pape, ubi fuerit litera dominicalis, ibi inchoatur aduentus domini'.

58. P. n. 571. Notis his finem impositurі colophonem, ut aiunt Græci, ex eodem codice Budapestinensi n. 73. documentum non ubique obuium, quo describitur: Nota de symbolo, addidimus:

Nota de symbolo maiori quando cantari aut legi debeat ex collectali maiori capituli scepusiensis scripta.

[58c.] *Cantatur autem symbolum maius in solempnitatibus eorum dumtaxat, qui illud composuerunt et in illis de quibus mencio aliqua fit in ipso: videlicet in omnibus diebus dominicalibus: In festiuitatibus domini, scilicet in natali, in Epiphania, in cena domini, pascha, ascensione, penthecostes, Trinitatis, Transfigurationis, corporis xristi. Item in omnibus festiuitatibus marie, sancte crucis, angelorum, Apostolorum, quia de ipsis fit mencio ibi et apostolicarum oracionum et eciam quia ipsi composuerunt symbolum hoc ubique concorditer tenendum. In solempnitatibus autem sanctorum Marci et Luce Ewangelistarum, dicunt quidam non debere cantari, quia illi apostoli non fuerunt. Verum dici debet in dedicacionibus ecclesiarum et in commemoracione omnium sanctorum, tanquam in ipsa sit festiuitas dedicationis. Dicitur eciam infra octauas natalis domini, excepta die Innocentum, in quo cantica tractu substituuntur. In octaua tamen Joannis Apostoli cantatur. Cantatur eciam infra octauas epiphanie, pasche, ascensionis, penthecostes, corporis xristi, apostolorum petri et pauli, et assumpcionis Beate Marie Virginis. Licet eciam in natiuitatibus sanctorum Joannis Baptiste et sancti laurencii symbolum* [59c.] *non cantetur in octaua tamen eorum cantatur, ideo quod infra octauas apostolorum et assumpcionis marie occurrant. Et ob hoc prefacio in octaua Johannis de apostolis et in octaua sancti laurencii de assumpcione cantatur prefacio. In*

quibusdam tamen Ecclesiis symbolum dicitur in festo Johannis baptiste, et non incompetenter quia ipse non solum fuit propheta, sed eciam plus quam propheta. Ast de prophetis fit mencio ibi: qui locutus est per prophetas, de ipso quidem est scriptum. fult homo missus, ita fuit apostolus, quia de ipso eciam ait Johannes oris aurei, in sermone qui legitur in festo decollationis Johannis: par angelis, apostolorum vox, eciam ipse xristum baptisavit et baptismum predicauit. Et in symbolo fit mencio de Baptismo, horum quidem omnium fit commemoracio in symbolo. Quorundam tamen obseruatio, vt Epiphania est inter festa domini illud. Et est festum illud Baptismatis, de quo in symbolo canitur ibi: confiteor vnum baptisma et cena domini. Sed illa est solemnitas Eucharistiæ ad quam respicit illud sanctorum communionem et angelorum. Sed illi [60c.] *nomine tali debent intelligi de quo in symbolo ibi: creatorem vel factorem visibilium et inuisibilium. Quibusdam tamen non videtur illud cantandum ideo quod angeli nunquam hanc habuerint fidem sed spem, nec credunt sed sciunt, quum plenam scientiam habent. Fit eciam commemoracio hic specialis de dedidacionibus ecclesiarum; et ad illas respicit illud: sanctam Ecclesiam Katholicam, tunc enim sanctificatur vt ita dicam Katholica Ecclesia, quando dedicatur. Ad actus xristi respicit Resurreccio mortuorum, de qua dicitur ibi: Exspecto resurrectionem mortuorum. Et sic finis 1517.*

TABULA DIRECTIVA

AD CANTIONES HISTORIAS RHYTHMICAS HYMNOS ET MEMORIAS QUAE IN HOC HYMNARIO DESCRIBUNTUR VEL LAUDANTUR

SECUNDUM ORDINEM LITERARUM ALPHABETI

A QUIBUS SUUM SUMUNT EXORDIUM CONCINNATA.

HYMNI LATINI.

Ad cenam agni providi 586.
Ad festa preciosi 253.
Ad Martini titulum 62.
Ad perennis vitæ fontem mens sitivit arida 69.
Alma pangat symphonizans caterva 62.
Alme rerum conditor in Personis Trine 352.
Amo Deum sed libere 71.
Angelus ad Pastores ait 325.
Angelus pastoribus 325.
Anima consurge pia 364.
Antiquum throno polum 147.
A patribus genitum texit te xriste matheus 475.
A progenie in progenies fecit misericordiam dominus 223.
Aurea luce et decore 575.
Aurora lucis rutilat: celum laudibus intonat 582.
Ave Dei pontifex 62.
Ave Domina, tu es præclara, Angelisque grata 384.
Ave gemma speciosa 59.
Ave hostia Salutis 355.
Ave Manus dextra Christi 343.
Ave Maria gratia plena, dominus tecum virgo serena 575.
Ave matrona nobilis 59.
Ave mundi gloria, Virgo Mater Maria 385.
Ave rubens Rosa, Virgo speciosa 380.
Ave salutis hostia 354.
Ave summe præsulum eja 57. 60.
Ave Virgo Virginum, O Maria. Domini Sacrarium 385.

Beata immaculata, Virgo puerpera 323.
Bellator armis inclytus 58. 59.

Cantemus cuncti melodum nunc Alleluia 17.
Chorus celestis agminis 240.
Chorus noue ierusalem, noua meli dulcedine 582.
Chorus noue milicie 143.
Christe qui lux est et dies 576.
Christe rex noster, via, lux, salusque 59.
Clarum decus ieiunii 576.
Coelum gaude, terra plaude 325.
Coelum plaudit, tellus audit 323.
Coeli quondam rorauerunt 298.

Coelo rores pluunt flores 322.
Collaudemus Christum Regem 325.
Concentu parili hic te Maria veneratur 575.
Concinnat ecclesia celebris memoriam 59. 60.
Confessor cristi stephane 194.
Confessorum flos Martinus 62
Consolare Domina, Mater et Regina 385.
Cor ad laudem redemptoris 62.
Cor tibi Jesu offero, o cordis sponsule 323.
Corde natus ex parentis: ante mundi exordium 573.
Corde, voce, mente pura 52. 60. 211.
Corona sanctitatis et immortalitatis 51. 60. 173.
Corporis nondum laqueo solutus 191.
Cur mundus militat sub vana gloria 69.

Decantemus congaudentes 306.
Decoratos novo flore 59.
Deo vox iucunda 59.
De patre verbum prodiens 573.
Deus creator omnium 574.
Deus pater de coelis 311.
Deus tuorum militum, pauperum atque diuitum 62.
Dies absoluti pretereunt 574.
Dies sancta consecrauit 63.
Digna cultu dies hodierna 62.
Domine fili vnigenite iesu xriste 314.
Dormi mea gratia, dormi mea Rosa Bellula 323.
Dulcis Jesu, dulce nomen, dulcis Dei Genitrix 324.
Dum sævit Africus, tunc rosa rutilat 409.

Ecce venit Sponsa de Libano 372.
Ego amo te et tu amas me 339.
Eia mea anima, Betlehem eamus 324.
Elisabeth collaudemus 58.
En gratulemur spiritu 57. 58. 62.
En miranda prodigia 585.
Est messor cognomento, Mors 415.
Exsultent filiæ matris ecclesiæ 62.
Exsultet aula coelica 63.
Exultet celum gaudiis 171.
Exsultet claro sidere 61.
Exultet et lætetur, totusque iucundetur 324.
Exsultet in ecclesia 63.
Exsultet nunc omnis chorus psallens organa 62.
Eya recolamus laudibus digna 573.

Felix gaude Germania 63. Festum agat ecclesia 61.
Festi decus præoptati 62.
Festiua sancti Lux Stephani vocat 214.
Fit porta xristi peruia referta plena gratia 573.
Florem mundus protulit 58. 60.
Florens Yesse regula 299.
Fratres unanimes foedere nexili 51. 57. 58. 62.
Fulget in templo legifer 61.

Gaude felix Hungaria 51. 58. 59. 62. 386.
Gaude felix Pannonia 61.

Gaude flore Virginali 385.
Gaude gemma præsulum 60. 406.
Gaude mater Hungaria 61. 205.
Gaude mater virgo christi 301.
Gaudium mundi, Christe lux sanctorum 62.
Gaude Sion quæ diem recolis 52. 58. 60.
Gaude Sion quod egressus 52. 57. 58. 59. 60. 61. 288.
Gaude turba celestium 225.
Gaudent coeli nova luce. 51. 58. 60. 61. 208.
Gaude visceribus mater in intimis 585.
Gaudete dulces lacryme, cesset dolor 339.
Gloria in excelsis Deo. et in terra pax sit credentibus 317.
Grates nunc omnes reddamus Domino Deo 69. 573.
Gratulare Virgo singulari priuilegio 324.
Gratuletur Hungaria 166.

Hac in die voce, voto 62.
Hæc est dies veneranda nimis 62.
Hæc quæ facis o mi Deus! quam sunt mirabilia 328.
Hoc quoque Gregorius, Patres de more secutus 27.
Hodiernæ lux diei 58. 59. 60. 62.
Homo Dei creatura, cur in carne moritura 70.
Homo quod sit, noscat, amet, est beatus 328.
Hymnis agamus fidei 160.
Hymnum deo vox iucunda 58. 61.

Inclyte confessor christi sanctissime Paule 261.
Inclytos Pauli 262.
Infinitæ bonitatis, et immensæ charitatis 324.
In laude Martini Deus 62.
In mea sint memoria, Jesu pie signacula 344.
In me luctatur animus, premor dolore 328.
Insigne sidus claruit 62.
Inter patres monastici 62.
Inuentor rutili dux boni luminis 580.
In vasta solitudine 153.

Jam divini succensum amoris ignem sentis 324.
Jam lucis orto sidere 61.
Jesu cordis gaudium, salue Jesu 339.
Jesu Saluator, Mundi amator, Tu es florum flos 339.
Jesu, vita viuentium 63.
Joannes, bone Pastor 387.
Jocundare ex nouella floris 159.
Jocundetur plebs fidelis 291.
Jucundemur et lætemur 62.
Jucundemur hodie fidelis coetus 62.
Joseph David filius clara stirpe natus 389.

Kyrie Deus creator, hominis pie plasmator 314.
Kyrie, Festum hodie omnium Sanctorum 313.
Kyrie, fons bonitatis Pater ingenite 312.
Kyrie, Jesu Christe, Corpus tuum tradidisti 313.

Kyrie, Kyrie eleizon, Deus Pater de coelis 314.
Kyrie, Magne Deus potentiæ 314.
Kyrie Patris Unigenite 311.
Kyrie, qui ascendisti ad Coelos hodie 312.
Kyrie Sanctorum lumen illustrator 311.
Kyrie, Surrexit Christus a morte 312.
Kyrie, Virginitatis amator inclyte 313.

Lætabundi jubilemus 62.
Lætabundus et canorus 61. 249.
Lætabundus Elisabeth decantat chorus 58.
Lætabundus exsuitet fidelis chorus harmonia 62.
Læta dies et votiva 62.
Lætare germania 59. 276.
Lætare pacis foedere 61.
Lætare pannonia 228.
Lætare Virgo Israel, quą natus est Emmanuel 324.
Læta stupet Thuringia 62.
Læte canat Simphonia 61.
Lantgrauia Thuringiæ 62.
Largum vesper, Rex Gloriæ, da nobis hodie 325.
Laudes dicat omnis ætas 61.
Laudes summi confessoris 62.
Laudibus Xristo 266.
Loquentibus in Purgatorio 385.
Lucesce Stellis amicta 385.
Lux mundi beatissima Maria 573.

Magdalena mortuo Jesu et sepulto 328.
Magnæ Deus potentiæ 63.
Magnum nomen Domini Emmanuel 324.
Maria in Urbem vadit 340.
Maria Mater Numinis. Aurora primi luminis! 385.
Maria Virgo Virginum, ora pro nobis Deum 385.
Martine confessor dei 51. 59. 271.
Martine iam consul poli 62.
Martine par apostolis 51. 57. 61.
Martine, præsul optime 61. 62.
Martini laudes incliti 62.
Martini præconium 62.
Martyr Adalberte summe venerandeque præsul 294.
Mater Sapientiæ, Rosa sine spina 362.
Matutino tempore Barbara Beata 409.
Miles miræ probitatis 62.
Miserorum pia adiutrix 374.
Mittit ad virginem non quemuis angelum 572.
Mittitur ad Virginem Dei fortitudo 318.

Nascente Christo Domino 325.
Natus ante secula Dei filius inuisibilis 573.
Nocte depulsa tua sol reducit 243.
Non indecoris tempora, Pannones 215.
Nos audi tua festa colentes 58.
Nouæ laudis attollamus 52. 60. 185.
Novo sacrata gaudio 159.
Novum sidus emicuit 51. 58. 59. 60. 61. 277.
Nunc cunctorum vox iucunda 59.

Nunc lætis patriæ laudibus insonent 244.

O ÆSTUANTIS animæ dulce delicium 324.
O Amoris Sacramentum, o doloris incrementum 357.
O Angeli, cito accurrite, Regique syderum applandite 324.
O Deus alme, nostris fave votis 63.
O Elizabeth regina 59. 63.
O felix animus Elisabethæ 410.
O Gloriosa, o speciosa, stella luminosa 376.
O gratiose Jesule, duro cubas in stramine 324.
O immarcescibilis rosa paradisi 168.
O Jesule, dulcedo cordium, Cupido mentium, tenellule 324.
O Jesule mi floscule, o mei pectoris animule 324.
O Martine sacer merito 62.
O mi dulcis Jesule, Pusio venuste, virginis puerperæ 324.
O mi dulcis Jesule Sponsule decore 324.
O! Mi pulcher floscule, dulcis Jesu 324.
O magnum Sacramentum, o Numinis testamentum 357.
O Maria Virgo pia, magna mortalium Patrona 385.
O præclara Adalberti 61.
O Præclara lucidaque Stella hodie exorta 334.
Omnipotens Deus fortis 583.
Omnipotens verax, solus genitor 583.
Omnis mundus jucundetur 325.
O Puer dilectissime, tu moues pectora 324.
Ordo sanctorum militum 61. 145.
O stellula, Maria fulgida, O Jesu Genitrix 385.

PANDITUR Coeli atrium 324.
Pange Christo die isto 63.
Pange lingua gloriosæ 63.
Pastor superno lumine dirigens 216.
Patris sapientia, Christus in agone 344.
Perspicua rutilat iam dies ista 62.
Planctus ante nescia, Planctu lassor auxia 363.
Plaude parens Pannonia 51. 58. 60.
Plaudite, collætamini, læti dum ad nos Angeli 326.
Plebs deuota jocundetur 59. 62.
Plebs deuota psallite 62.
Postquam hostem et inferna 349.
Presul Adalberte xristi cruoris aperte 293.
Promit vox Angelica 325.
Psallite senes, psallite iuvenes 325.
Psallite unigenito Christo Dei filio 325.
Puellulus nobis natus est, ex Virgine Maria 324.
Puer circumciditur, dulcis Jesu 332.
Puer natus in Betlehem: Unde gaudet Jerusalem 333.
Puer nobis nascitur de pura Virgine 325.
Pulset astra vox sublimis 62.

Quæ est ista gloriosa, tam decora 367.
Quæ lingua dignis laudibus euehat 190.
Quam pie sit recolendus 62.
Quem pastores laudauere 325.
Qui sole quouis fulgidior micas 242.
Quis te tenet in conclaui castitatis abditum 324.
Quod chorus vatum venerandus 574.
Quo me Deus amore, ultro complecteris 357.

Redemptor Orbis natus est, Maria virgo Mater est 324.
Regem regum collandemus 62.
Regnator orbis maxime, qui Duces 219.
Regis regum ciuis, aue 51. 57. 60. 61. 175.
Regnum emit, pro quo demit 61.
Resonemus pariter cum tripudiali, voces tonent per nubila 317.
Resonet in laudibus 325.
Resurgente Domino 345.
Rex Christe Martini decus 57. 58. 59. 61.
Rex Christe primogenite, O Agne Dei mystice 357.
Rex Christe tu mirificas 62.
Romana Quirinus stirpe procreatus 17.

Sacerdotem Christi Martinum 52. 57. 58. 59. 274.
Sacræ quis æquo carmine concinat 220.
Sacrum canamus: sanguinem 432.
Salutis exordium 304.
Salue benigne rex ladislæ 392.
Salue Custos Angele, Ciuis Paradysi 409.
Salue decus Virginum o Maria 385.
Salue festa dies toto uenerabilis euo 582.
Salue Jesu parvule 325.
Salue Mater misericordiæ, Mater Dei 386.
Salue mundi Domina Coelorum Regina 319.
Salue mundi salutare 70.
Salue Pater pauperum 391.
Salue porta perpetue lucis fulgida 572.
Salue, præsul præcipue 62.
Salue sancta Christi parens 385.
Salue Sancte Paule 61.
Salue venerabilis 62.
Salue virgo gloriosa 358.
Sancta Dei Genitrix, flos Virginitatis 386.
Sancta Messiæ Genitrix Maria 386.
Sanctissima, Sanctissima mater Dei 386.
Sanctus a quo sunt omnia 315.
Septem tuos dolores dum considero 363.
Servator æqui, nec sapientia 217. 221.
Stabat iuxta crucem Christi, Virgo Mater corde tristi 363.
Stabat iuxta xristi crucem 296.
Stella coeli exstirpauit 378.
Stella Jacob, Maria nascitur 370.

Stephano primo martyri cantemus 573.
Stirps regalis proles regis 60. 61. 246.
Super omnes una mitis 63.
Surgit de stirpe regia 63.
Surgit radix Jesse florum 18.
Surrexit Christus cum tropheo 348.
Surrexit Christus hodie. Alleluja 347.

Te honorant superi 303. Tellus ac ethera iubilant 579.
Te Martine, miles Christi 61.
Tempora florigero rutilant distincta sereno 582.
Tuba nostræ vocis elevetur 58. 60.
Tu qui es notitia doctus matutina 409.

Urbs beata hierusalem, dicta pacis visio 586.
Ut tuam pulcher stimulavit æstus 192.

Vale mundus, lusum satis 328.
Velut topazion ex Aethiopia 62.
Veneremur Virginem, salutis dulcedinem 386.
Veni Jesu, veni amor 338.
Venit lux in mundum 325.
Veni redemptor gentium: ostende partum virginis 573.
Veni spiritus consolator alme 295.
Veni Virgo Virginum, Ave Mater Christi 386.
Verbum caro factum est ex Virgine Maria 575.
Verbum caro terris degit 325.
Vernat gemma Martinus 62.
Virgo Dei Genitrix, quem totus non capit Orbis 386.
Virum admirabilem, novum jubar solis 409.
Vis tibi dicam Jesu mi 336.
Vita sanctorum decus angelorum 582.
Vitiorum scabie mundo sordescente 409.
Vitis palma exstas vere 61. 156.
Voce clara plebs exsulta 62.
Vos qui clericali toga vosmet induistis 71.

HYMNI HUNGARICI.

Atya Ur Istennek szerelmes Szent Fia 411.
Fel-támadt Christus ez napon, Alleluja 348.
Gyermekek vigadgyatok, nagy Eünepet tarcsatok 409.
Hatalmas Ur Isten, szerelmes Királyunk 403.
Idvez-légy Rósa, Szüzesség virága 382.
Joseff menybéli több szentek dicsősége 409.
Kaszás e' földön a' Halál 420.
Kisded gyermek siránkozik fekve szoros jászolban 331.

Magyar-Ország szép Nemes Csillaga 413.
Megi verte szent László király a rút tatárokat 397.
Menynek, és földnek dicső Teremtője 398.
O deucheoseeges zenth iob keez 402.
Örüllyetek, vigadgyatok, Es nagy dolgon csudályatok 330.
Szent István Király Istennek szólgája 400.
Szent Márton, Magyarok fénye 408.
Szent Márton születék Magyarországban 409.
Szent Mártonnak ünnepnapja, ki Francziának főpapja 409.

HYMNI LATINO-HUNGARICI.

In dulci jubilo, Zengjen vig ének-szó 329.
Ite, ite benedicti in viam pacis, Mennyetek el o áldottak. A' békességnek úttyára 316.

AUXILIANTE DEO OMNIPOTENTI ET DOMINO NOSTRO JESU CHRISTO VETUS HYMNARIUM ECCLESIASTICUM HUNGARIAE CUM ADDITIONIBUS OPPORTUNIS IN CALCE AD LAUDEM ET GLORIAM EIUSDEM DEI ET DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI BEATISSIMAE SEMPER VIRGINIS MARIAE ATQUE S. S. PATRONORUM INCLITI REGNI HUNGARIAE IN PRINCIPE URBE BUDAPESTINENSI ARTE CHALCOTYPA IN AEDIBUS FRANKLINIANIS DESCRIPTUM EXPLICIT. ANNO AB INCARNATIONE DOMINICA MDCCCXCIII. DUODECIMO KALENDAS FEBRUARII.